

Mihai Eminescu - “Scrieri politice”

Cuprins:

Introducere – pagina 2

Articole din 1870 – pagina 23

Articole din 1871 – pagina 35

Articole din 1876 – pagina 36

Articole din 1877 – pagina 52

Articole din 1878 – pagina 74

Articole din 1879 – pagina 82

Articole din 1880 – pagina 90

Articole din 1881 – pagina 116

Articole din 1882 – pagina 135

Articole din 1883 – pagina 145

I. Viața

Eminescu s'a născut la Botoșani. Asupra datei nașterii lui au fost multe discuții și, în urma aflării actului de botez al poetului la biserica Ospenia din Botoșani de către N. Giurescu, prin autoritatea criticului Maiorescu, a fost admisă ca dată sigură ziua de 15 Ianuarie 1850. Există totuși documente după care data adevărată ar fi ziua de 20 Decembrie 1849. Tatăl lui Eminescu notează cu precizie și ora: 4° și 15'. Aceasta-i data pe care o admit, de exemplu, și d-1 Ramiro Ortiz în *Introducerea* la traducerea italiană a poeziilor lui Eminescu și d-1 Leca Morariu în *Data și locul nașterii, lui Em.* (*Revista Moldovei* II, 13-21). Poetul însuși în caetul *Junimei*, scrie că s'a născut în 1849. Un alt document, mult timp necunoscut, ne arată că Eminescu și 'n 1883, înainte de îmbolnăvire, socotea tot anul 1849 ca dată a nașterii sale. Astfel într'o notă manuscrisă, scâzând din 1883 anul 1849, Eminescu scrie restul: 34 ani, și adaugă: "78 de ani viața mea întreagă, atâta am să trăiesc. Asta este mărimea constantă de timp a vieții unui individ din rasa noastră". (*Ms. Ac. Rom.* 2258, fol. 347 recto).

Primii ani ai copilăriei și-i petrece la Ipotești lângă Botoșani, în casa părintească. La vârsta de opt ani e dat la școală în Cernăuți și urmează la Național Hauptschule. La Cernăuți își face și primele clase de liceu. Evenimentul cel mai însemnat al acestei epoci e venirea lui Eminescu în contact cu profesorul Aron Pumnul, al cărui bibliotecar a și fost. Ștefanelli ne spune în amintirile sale că de la Pumnul, a căpătat Eminescu primele cunoștințe de vechea literatură românească. Știm că Eminescu rămâne întreaga-i viață cu o deosebită dragoste pentru această literatură. Anii fragezi ai primelor clase de liceu și-i petrece Eminescu în atmosfera de cald patriotism și naționalism creată de Aron Pumnul, profesor de limba și literatura română și conducător spiritual al tuturor Bucovinenilor încălziți de gândul reînălțării neamului și restabilirii lui în drepturile-i naturale.

De sigur tot sub influența lui Pumnul, Eminescu de timpuriu și-a îndreptat atenția către toate chestiunile privitoare la limba națională.

Așa cum va face Eminescu mai târziu, Pumnul stabilește legătură stringentă între limbă și naționalitate și exprimă ideea că atâta timp cât supraviețuește limba, supraviețuește și națiunea română. Eminescu va fi cunoscut în manuscris chiar, scrierea lui Pumnul *Neatârnairea Hrubei române* și va fi meditat asupra aceluși motto, care se pare că i-a rămas în minte în întreaga-i activitate de scriitor militant: „Națiunea e cuprinsul unui popor de acelaș sânge, care vorbește aceeași limbă și are aceleași datine. Poporul este trupul națiunii, iar limba este sufletul ei. Pentru aceea, precum trupul fără suflet e mort, așa e moartă și națiunea fără limbă. Naționalitatea este dumnezeescul, eternul, înnăscutul și neînstrăinabilul drept de a-și întrebuința limba sa în toate trebuințele vieții: în casă, în biserică, în școală și administrațiune". Ceia ce arată însă bunul simț al lui Eminescu, e că n'a împrumutat teoriile lingvistice ale profesorului său. În *Lui Aron Pumnul*, poezie apărută în *Lăcrămiarele învățăceilor*, cu ocazia morții lui Pumnul, nu întâlnim pe „năciune", forma care apare în poezia colegului lui Eminescu Ieremievici.

Din viața lui Eminescu, înainte de studiile în străinătate, trebuie să reținem faptul că el a cunoscut toate provinciile românești. A rătăcit cu trupa lui Pascali dealungul provinciilor; a vizitat Banatul, în capitala căruia avea un frate; a fost poate și 'n Maramureș unde după cum ne arată notele sale manuscrise, avea intenția să țină un ciclu de conferințe. De prin 1865 a cunoscut probabil Transilvania. Dorința de-a cunoaște centrul vieții românești din Ardeal, îl îndreaptă pe Eminescu spre Blaj. Acest oraș era pentru Eminescu locul "de unde a răsărit soarele românismului". Ajungând în marginea Blajului, după cum ne povestește I. Cotta, tovarășul de excursie, Eminescu și-a ridicat pălăria și a salutat orașul cu cuvintele: „Te salut din inimă Roma- mică. Îți mulțumesc. Dumnezeule, că m'ai ajutat s'o pot vedea". Al. Grama, unul din cei mai neînțelegători critici ai lui Eminescu, îi face acestuia o imputare care în

fond e o cinste pentru copilul deja curios să cunoască viața românismului: „Umblă după aceia prin Blaj fără de nici un scop, numai fiindcă auzise de renumele Blajului”.

Nu fără scop rătăcea Eminescu de-alungul provinciilor românești. O curiozitate de copil inteligent și entusiast îl mâna spre cunoașterea problemelor de viață națională. Eminescu de copil cugetă asupra împrejurărilor noastre de viață, de copil își hotărăște atitudinea lui politică. O pagină scrisă în 1882, în legătură cu excursiile lui din copilărie, merită să ne reție luarea aminte: "Intâmplarea m'a făcut ca, din copilărie încă să cunosc poporul românesc din apele Nistrului începând, în cruciș și 'n curmeziș pân' în Tisa și'n Dunăre, și am observat că modul de- a fi, caracterul poporului este cu totul altul, absolut altul decât acela al populațiilor din orașe, din care se recrutează guvernele, gazetarii, deputații ș.a.m.d.

...Este în realitate nimic mai mult, nimic mai puțin, decât proclamarea perpetuă a predominării elementelor străine asupra poporului istoric, compus încă până azi din țărani mici și mari. Odată ajuns la această convingere, totul era hotărât pentru mine; era o datorie de a fi și de- a rămânea în partea poporului istoric din care însumi fac parte și în contra păturei superpuse de venetici”.

În 1869, Eminescu e la studii în Viena. El își dezvoltă ființa sa morală și intelectuală în cercul naționalist al societății studenților români *România Jună*. La această dată, Eminescu e naționalist, tradiționalist și conservator. La ședințele societății el neagă posibilitatea existenței cosmopolitismului și îndeamnă pe colegii lui spre solidaritate națională și faptă. Atâta vreme cât societatea studenților era sub influența obiceiurilor germane, Eminescu nu venea la adunări și spunea colegilor săi: „Păcat de vreme, mă plictisesc. Membrii nu produc nimic original. Imitează pe studenții nemți, fără să cugete că deprinderile acestora se sprijinesc pe o vechime istorică seculară și ca au rostul lor în vechimea de sute de ani de existență a Universității din Viena și nu se potrivesc cu deprinderile Românului și nici nu se vor lipi vreodată de sufletul nostru”.

Când colegii săi renunțară la petrecerile imitate după străini și făcură petreceri cu caracter românesc, Eminescu exclamă: "Minunat, așa înțeleg și eu. Este viața din viața noastră românească care se lipește de sufletul nostru”.

Din epoca aceasta a studiilor la Viena, din 1870, poate- i notița care ni- l arată pe Eminescu împotriva liberalilor germani, așa cum mai apoi avea să fie împotriva liberalilor din România. În legătură cu starea politică din Germania, el scrie: „In der Politik also demokratische Seiltänzer, liberale Transacteurs”....

Și pe liberalii de la noi, Eminescu îi va socoti dănuitori pe funii.

În 1870, Eminescu are ocazia să lupte și cu fapta, nu numai cu vorba. El e acela care lucrează pentru organizarea serbării de la Putna, plănuită pentru comemorarea a 400 ani de la zidirea Putnei, și luată ca prilej al unui congres al studenților români din toate provinciile românești. Serbarea n'a putut să se țină în 1870 din cauza războiului franco- german, dar s'a ținut în 1871.

Eminescu la această epocă e hotărât să renunțe la orice individualism și să trăiască pentru națiune, conform cu trebuințele națiunii. Scrisoarea către D. Brătianu, la 3/15 August 1871, e un document foarte însemnat pentru cunoașterea stadiului la care ajunsese Eminescu în dezvoltarea sa sufletească. În această vreme, Eminescu e deplin încrezător în forțele neamului și convins de necesitatea faptei. Lui Slavici, care- i spunea că mulți se vor pune de- a curmezișul acțiunii, Eminescu îi răspundea: "Dai fără milă în ei!" Eminescu avea acum convingerea că la unitatea politică nu se va ajunge decât prin unitate sufletească și culturală.

De la Viena, Eminescu trece în Germania, unde studiază până 'n 1874. Din epoca studiilor în străinătate sunt nenumărate note manuscrise, care ne- arată frământarea gândurilor lui Eminescu, pentru a ajunge pe calea studiului și observației la o concepție politică și socială. *Natura și Statul, Echilibrul în Stat, Despre eul nostru social*, studiul *Culturi și știință* publicat de noi în ed. Bucovina în 1933, ni- l arată pe

Eminescu preocupat de problema instituțiilor politice și vieții publice.

În 1874, pe când se afla încă la Charlottenburg, Eminescu stabilește o bază filosofică atitudinii critice față de formele sociale ori culturale, cărora nu le corespundea un fond serios. O scrisoare a sa către Maiorescu, ni-l arată pe Eminescu trecând de la ideile lui Schopenhauer, la interesul practic pe care ele l-ar putea avea pentru țara noastră, în lupta contra formelor fără fond. În Februarie 1874, Eminescu are următoarele convingeri: spiritul public la noi trebuie schimbat, arătându-se în mod teoretic că nu există îndreptățiri pentru a primi instituții străine; trebuie să primim de la străini numai principiile generale în materie de instituții; instituțiile înseși trebuie să fie potrivite cu starea reală a țării noastre.

La 'napoiere în țară la 1874, Eminescu avea fixată atitudinea sa față de multe din problemele vieții noastre publice.

De la 1 Iulie 1875 - 1 Iunie 1876, Eminescu ocupă postul de revizor școlar. Conștiința pe care-a pus-o în munca sa și înălțimea- i de idei se văd din notele și rapoartele adunate în volum de D. G. T. Kirileanu și de I. Scurtu, în ed. *Scrieri politice și literare*, I.

De la înapoierea în țară, Eminescu fu în contact nemijlocit cu cercul *Junimei*, adoptând ideile politice ale grupului junimist, care avea să se transforme în partid conservator. Conferința *Influența austriacă*, pe care Eminescu o ține în 1876, e o dovadă deplină că Eminescu e convins partizan al ideilor conservatoare.

Dat afară din slujba de revizor de guvernul liberal, Eminescu lucrează ca redactor la foaia *Curierul de Iași*, până 'n toamna anului 1877. În foaia modestă de la Iași, Eminescu scrie numeroase pagini de critică dramatică, istorie națională, politică internă și externă.

În Octombrie sau Noembrie 1877, Eminescu vine la București, ca redactor al ziarului conservator *Timpul*, la care muncește până la sleire timp de șase ani, expunându-și părerile sale și dezvoltând doctrina conservatoare.

În 1883 Eminescu se îmbolnăvește, dar și 'n epoca boalei nu uită preocupările politice.

Din 1884, avem o mărturie care ne-arată constanta dragoste a lui Eminescu pentru popor. La un banchet pentru sărbătorirea eroului Horia, Eminescu închină pentru țărânilor noștri.

Anii 1883 - 1888 sunt ani de suferință fizică și morală. De două ori în cursul acestor ani Eminescu își revine din boala sa pentru a recădea în întunecul minții. În iarna anului 1888, restabilit pe deplin își reia ocupațiile de ziarist. Scrie câteva articole la *România liberă* și *Fântâna Blanduziei*. Articolele sale nu mai aduc nimic nou, nici ca gândire politică, nici ca expresie literară.

Eminescu recade în boala sa la începutul anului 1889 și moare în ospiciu în urma unei lovituri date de un tovarăș de suferință, la 15 Iunie 1889.

II. Împrejurările politice în care Eminescu își desfășoară activitatea

Cine a străbătut manuscrisele și articolele lui Eminescu, a dat peste însemnări și observații care arată o ciudată atitudine față de ziaristică din partea unui om care atâția amari de ani tocmai prin mijlocul ziarelor și-a expus părerile și sentimentele. Într'un manuscris din tinerețe găsim însemnarea: "Precum orice casă are cloaca sa, așa și ziaristica își are canalele sale de scurgere, pentruca orice tingire să-și afle capacul și orice om semenii". În alt loc al manuscrisului găsim reflexia: "gazetari și avocați, de sigur două din breslele cele mai de prisos și mai vătămătoare omenirii". După ce scrie ani de zile în diferite ziare, în toiul luptelor politice la care ia parte, Eminescu spune în *Timpul*, ziarul partidului conservator, în aceeași chestiune: "în nici o parte a lumii presa, nu este întemeiată spre a spune adevărul.

Totuși acest om, încă de la vârsta de 20 ani, se simte atras spre ziaristică și dă

publicului admirabile articole. De sigur că Eminescu simțea nevoia sufletească de-a-și expune părerile și sentimentele sale și că viața în atmosfera naționalistă a societății studenților români *România Jună* din Viena, unde de la colegi bucovineni, transilvăneni ori din Principate putea să cunoască grijile și durerile provinciilor românești, a fost hotărâtoare în direcția luată de el. Împrejurările în care Eminescu își dezvoltă activitatea trebuiesc cunoscute, căci numai astfel vom înțelege concepția sa politică, reieșită din reale necesități istorice, ca o reacțiune împotriva a oameni și stări de lucruri pe care el le socotea primejdioase pentru viața neamului.

Situația Românilor din Transilvania și Bucovina. Atenția lui Eminescu, trebuia să fie atrasă în primul rând de situația Românilor din provinciile subjugate Austro-Ungariei. Primele sale articole sunt în legătură cu Românii din Transilvania.

E o epocă de restriște pentru această provincie. Maghiarii luau hotărârile pe care le voiau fără să țină seama de naționalitățile subjugate. Românii au avut însă în toată această epocă dârzi apărători ai drepturilor lor. Al. Papiu Ilarijan își exprima încă din 1861, cu curaj, părerile în lucrarea sa *Independența constituțională a Transilvaniei* și arăta că autonomia și independența Transilvaniei au rămas neștirbite de-a-lungul veacurilor. Papiu Ilarian cerea pentru Transilvania independență constituțională, o constituantă care să organizeze țara, încorporarea la Transilvania a celorlalte ținuturi românești din imperiu.

Conștiința națională era dezvoltată în provincie, dar sbuciumul Românilor n'a adus rezultatele dorite. Autonomia căpătată în 1863 e pierdută după câțiva ani, și pactul dualist fu încheiat în 1867, cu toată opunerea Românilor, cu toată atitudinea hotărâtă a lui Măcelariu și a celorlalți oratori români întrerupți în cuvântările lor și amenințați de Unguri.

Atunci când Eminescu își începe activitatea ziaristică scriind în *Federațiunea*, ziar românesc care, apărând la Buda-Pesta, șefii români erau descurajați din pricina insuccesului în problemele naționale. Pe la 1869, ei predicau conaționalilor pasivitatea, declarând nelegalitatea regimului ce li se impunea. La 14 Ianuar 1869, adunarea din orașelul transilvănean Mercurea, hotărâ abținerea de la alegeri. În astfel de momente, Al. Mocsonyi, propunea formarea unui partid politic național și democratic pentru apărarea drepturilor naționale.

În Dietă, Iosif Hodoș, Vincent Babeș, Canonicele Moldovan, șefi spirituali plini de voință și dârzenie, își exprimau naționalismul lor energetic față de încălcările maghiare. Hodoș și-a expus părerile în *Federațiunea* înainte de-a le înfățișa în volum aparte, și de sigur că din ziar le-a cunoscut și Eminescu. În *Românii și constituțiunile Transilvaniei* (Pesta 1871). Hodoș cerea pentru Români independența și autonomia Transilvaniei, desființarea dualismului, alipirea la Transilvania autonomă a Bucovinei și a celorlalte ținuturi românești din Ungaria, transformarea imperiului într-o confederație de națiuni libere.

Lupta energetică a șefilor naționaliști n'a adus roade. Situația a rămas aceeași în întreaga epocă a lui Eminescu. Suferințele Românilor sunt rezumate astfel în scrierea care- a atras persecuțiile maghiare și condamnarea conducătorilor naționaliști români, *Memorandum-ul* din 1881, și care apăru în 1883 și în limba franceză, pentru ca și străinii să cunoască pătimirile neamului nostru: „Mais ce qui fait souffrir davantage le peuple roumain de cette monarchie plus amèrement que tous les autres coups qui l'accablent sans cesse, c'est ce fait que depuis quinze ans, ses larmes, ses réclamations et ses demandes, basées sur le droit, ne sont écoutées nulle part, ni meme prises en considération. Dans de nombreux cas, le peuple roumain est ignoré complètement et perdu de vue, comme s'il n'existait même pas dans ce pays; au contraire dans d'autres cas qui se répètent souvent, il est traité d'une manière tout exceptionnelle, et dans un esprit si hostile qu'on croirait que l'Etat ne voit dans les Roumains que des ennemis et non pas des concitoyens supportant tous les mêmes

charges et les mêmes difficultés que lui, à côté de tous ses autres habitants".

Și Bucovina trecea prin vremuri grele. Era de la 1871 la 1879, e considerată ca cea mai nenorocită pentru Românii bucovineni. Acum ajungând la putere guvernul german- liberal, toate hotărârile ce se luaseră sub guvernul Potocki, in ce privește autonomia bisericească, sunt călcate și la conducerea politică a țării ajung Nemții aliați cu Evreii.

Aceasta- i era în care se înființează Universitatea germană din Cernăuți, cu menirea de- a desnaționaliza elementul românesc și a- i slăbi puterea de rezistență. In acelaș timp e era în care sub plin regim absolutist, biserica Bucovinei e terorizată de Eugeniu Hacman și de uneltele sale, iar cugetarea românească nu se mai poate manifesta liber.

Acum Hacman e răsplătit de guvernul pe care l- a servit cu credință și- i ridicat la rangul de Mitropolit la 23 Ianuarie 1873, zădărnindu- se astfel pentru totdeauna unitatea bisericii românești din imperiul austro- ungar. E tot odată epoca în care Românii se vedeau tot mai mult suplantați de străini, din ce în ce mai slabi pe propriul lor pământ. E vremea în care situația era tragică așa cum o exprimase ziarul românesc din Bucovina, *Albina* în 1867: „In pământul moștenirii noastre suntem ca niște străini, în casele și bisericile noastre amuțește limba părintească de strigătul străinului de la miază- noapte, care venind mai deunăzi mai vârtos ca cerșitor, zice astăzi că este foarte egal îndreptățit și mâine poimâine va zice că este „*samovolnyi pan*" în Bucovina". Acum *Albina* arată decăderea puterii neamului și bisericii în fața străinătății, care năpădește țara. Autorul articolului din *Albina* arată că toate pacostele cad pe capul țării numai din pricina lipsea, de naționalism a conducătorilor.

In această epocă, Austria își vede triumful politice sale. După ce reușise să dividă pe Români în ce privește biserica voia să- i dividă și 'n ce privește școala. Pentru ajungerea acestui scop, odată cu comemorarea anexării Bucovinei, guvernul hotăra înființarea Universității germane din Cernăuți.

In ce privește pe Ruteni, puterea lor creștea zi cu zi și serveau de unealtă guvernului austriac în politica lui de desnaționalizare. In această epocă de după 1871, spre a smulge Românilor puterea politică, guvernul austriac se aliază cu Rutenii, făcându- le acestora concesii în administrație, școală, biserică, în detrimentul Românilor. Folosindu- se de sprijinul guvernului și de neînțelegerile fruntașilor români, Rutenii care- și atrăseseră încă din 1870, critica lui Eminescu, aveau să ceară în 1891 înlocuirea în biserică a limbei române cu cea ruteană și conducerea bisericii române.

Viața publică în România. Stările de lucruri din Bucovina și Transilvania îi ofereau astfel lui Eminescu ocazia de a- și înfățișa ideile sale în problemele naționale și de- a lua apărarea drepturilor neamului de- a se desvolta liber și potrivit cu aspirațiile lui. Stările de lucruri din România, ajunsă la independența de fapt și de drept după războiul de la 1877- 1878, erau bine cunoscute de Eminescu și asupra lor își îndreaptă, acesta în mod constant privirile timp de mulți ani de zile. Evenimente importante puneau bazele României moderne, și asupra lor Eminescu meditează și- și spune cu curaj opiniile. La 1866, Cuza e detronat și pe tronul României ajunge un principe străin. Viața publică rămâne turbure ani de zile, oamenii politici iau atitudine unii pentru, alții contra principelui Carol. Eminescu atunci când începe să 'nțeleagă desvoltarea vieții noastre de stat, se alipește grupului junimist, e partizan credincios al noii stări de lucruri, dar nici nu cruță pe trădătorii din noaptea detronării lui Cuza.

Concesionarea căilor ferate, alianța economică cu Austro- Ungaria, diferite legi de organizare a vieții de stat, sunt atâtea prilejuri de frământări politice asupra cărora Eminescu avea să gândească și să- și formeze o opinie. Însuși războiul Independenței e un prilej de lupte politice interne. Partidul liberal era pentru intrarea în război, cel conservator voia o neutralitate desăvârșită. Perderea Basarabiei în urma

tratatului de la Berlin, aduce și mai mult înăsprirea relațiilor dintre cele două partide și însuși Eminescu ia atitudine dușmănoasă față de partidul pe care-l socotea vinovat de mutilarea țării.

Tratatul de la Berlin, chestia revizuirii Constituției în favoarea Evreilor, chestia Dunării, proiectul de reformă a legii electorale, legea tocmelelor agricole, sunt tot atâtea ocazii pentru Eminescu ca să-și expună vederile sale. Alături însă de articole pline de gândire serioasă asupra vieții politice și sociale, sunt nenumărate articole pline de patimă, scrise într-o limbă excesiv de vehementă. N'am înțelege articolele lui Eminescu, în forma și stilul lor, dacă n'am arunca o privire asupra vieții noastre publice din acea epocă, spre a vedea cum politica invadase toate tărâmurile și cum arma de luptă între partide era calomnia, insulta, amenințarea.

Politica era adevărata pasiune, singura pasiune. Societatea întreagă era o grupare de partide în luptă, fiecare lupta pentru țară prin partid și 'n numele partidului. Pasiunea politică cotropise toate domeniile și făcea imposibilă activitatea dezinteresată a spiritului.

Politica era la unii punct de plecare, la alții punct de ajungere. Carierele celorlalte păreau doar simple îndulciri ale existenței pentru politicianul ajuns, ori simple mijloace pentru cel ce 'n politică avea ținta să ajungă. Toți discutau numai politică, așa cum bolnavul nu vorbește decât de ce-l doare. Apăsa ceva pe creierul națiunii și abia ici, colo câțiva nădăjduiau în boarea eliberării și 'ndrep-tarea puterii intelectuale spre alte domenii care așteptau.

Deasupra vieții politice parcă nu exista o viață superioară, întreaga viață a statului și națiunii n'avea decât o expresie: lupte politice care aveau la bază lucrături și frecușuri fatal aduse de rotativa căpătuirii.

Aceasta- i starea vieții noastre publice, așa cum apare din scrierile lui Eminescu și multe mărturii ale vremii.

Preocuparea numai cu cele politice o găsim condamnată de mulți scriitori și chiar de oameni politici ai vremii. Iată- l pe bărbatul politic Boerescu atrăgând Parlamentului atenția în 1869, că nu- i suficient să faci politică pentru ca totul să meargă bine într-o țară, și cerând ca grija administrației să predomineze politica). Iată- l pe scriitorul și omul politic I. Ghica arătând în 1870, că politica absoarbe toate preocupările națiunii, că spiritele sunt exclusiv pornite spre politică și că politica militantă, limbuția tribunei, biurocrația, sunt considerate ca singurele cariere demne de un Român. Filosofia, științele, artele nu sunt cultivate; industria și comerțul sunt pe mâna străinilor, iar noi stăm cu mâinile 'n sân și ne bocim că naționalitatea noastră e'n pericol). Odobescu, marele scriitor și om de știință, într-o conferință la Ateneul român din București în 1872, vorbește de preocupările noastre politice în dauna celor artistice și arată că nu- i deajuns să avem instituții politice ca să fim și civilizați). Alecsandri în corespondența sa, vorbește adesea de politică - boala generală din țară. Într-o scrisoare către Iacob Negruzzi el spune: "Nebunia politică a smintit la noi cei mai mulți creeri, epidemia e generală. Când dar în mijlocul unei asemenea epidemii se găsesc tineri feriți de dânsa și care conlucrează serios la o operă de regenerare a minților, acei tineri pășesc pe adevărata cale ce duce la un viitor fericit și glorios pentru ei și pentru țara lor"). Altădată, făcând aluzie la cele ce se petreceau în București, îi scrie tot lui Iacob Negruzzi: "Politica, iată boala care seacă isvoarele imaginației și bunului simț în București. Feriți- vă măcar în Iași de- așa cumpălită epidemie".

Cum politica pune stăpânire pe întreaga suflare a națiunii în anumite momente, ne- o arată ziarul liberal *Românul*. În Balcani era război, starea noastră politică și economică era dezastroasă și totuși *Românul* scrie într'un articol de fond în legătură cu darea în judecată a ministerului Catargiu: „Națiunea întreagă nu se ocupă și, nu se mai poate ocupa astăzi decât de punerea supt acuzare a

ministerului Catargi"). Gr. Peucescu, om politic conservator, observă în 1878 că România tindea să se împartă în două tabere inamice numite partide, a căror ocupație era lupta pentru ajungere la putere.

Luptele politice au o formă extrem de violentă și atât Românii cât și străinii își dau seama de primejdiile ce amenințau viața statului. *Timpul*, ziarul conservator de sub conducerea lui Lascar Catargiu, scrie odată în legătură cu aceste lupte: "Demagogia a exasperat aceste diviziuni. Precum nenorocita Polonie, în ajunul peirei sale, ne disputăm asupra texturilor Constituției, ne prigonim și ne acuzăm unii pe alții, pe când poate sună, la orologiul timpului, cele din urmă ceasuri ale naționalității române". Iar un ziar parizian *Secolul XIX-a*, scrie în aceeași epocă în legătură cu politica noastră internă: "Săraca Românie! Intre Germania care se joacă cu ea, Austria care caută compensații într'înșea și Rusia care-și rezervă dreptul d'a se servi de dânsa la trebuință, și oamenii săi politici care se înjuriază în niște discuții bizantine, când inamicul este la porțile cetății, ea nu pare că va trăi mult timp". În astfel de împrejurări, ziarul liberal *Românul*, scria: "Avem în față două rezbele. Unul între Turci și Ruși. Altul între Catargiești și Români".

În această deslănțuire de patimi și insulte, blestemele cad ca trăsnete din cele două partide dușmane: "Dar blestemele națiunii cadă numai asupra regimului ce a început această eră de aservire economică", strigă *Românul*, vorbind de guvernarea conservatoare. "Dar în această încurcătură vina istorică și blestemul urmașilor să cadă asupra celor ce-au făptuit tot răul, asupra liberalilor de orice nuanță..." răspunde Eminescu, plătind ziarului *Românul* cu aceeași măsură.

În mijlocul unei asemeni deslănțuiri de patimi, e de mirare că oamenii cu bun simț ei înșiși își pierd cumpătul? Astfel Alecsandri în tragica situație de la 1878, crede că pierderea Basarabiei e doar o farsă pe care vreau s'o joace oamenii, politici liberali, I. Brătianu, Kogălniceanu și C. A. Rosetti, înțeleși să facă zgomot în jurul provinciei de peste Prut, spre a apărea în ochii lumii ca salvatori ai patriei!

Există totuși și conștiința rușinosului spectacol al luptelor noastre politice. I. Ghica, scrie următoarele rânduri atât de adevărate și atât de actuale: "Departate de aceste lupte, urmașii noștri când vor citi câte s'au scris într'acești timp, vor vedea cu mâhnire sărăcia de idei și avuția de patimi care ne sfâșie într'un timp atât de critic, într'un timp când trebuia ca toată inteligența să aducă contingentul său la o lucrare atât de mare, atât de anevoioasă ca renașterea unei națiuni".

Eminescu el însuși, atât de sincer în scrisul lui, nu putea să nu prindă în notele și articolele sale momentele în care-și dădea seama de calea rea ce-o apucasem. Astfel în fața spectacolului vieții noastre publice, el notează odată: "Un popor, căruia-i e silă de orice muncă științifică, al cărui prisos de inteligență se consumă în lucrarea de sigur cea mai ușoară a minții omenești, în suduituri sau ridicarea în cer a guvernărilor săi, nu poate fi numit un popor inteligent".

Altădată el scrie aceste rânduri care-s ca un balsam răcoritor în mijlocul impetuoaselor deslănțuiri de forță pasională: "Suntem zăpăciți, nu mai știm ce voim, ce să facem, ce să primim, ce să respingem, în cine să ne în credem; nu ne mai înțelegem și nu ne mai auzim unii pe alții: ne trebuie o idee care să limpezească toate capetele și să ne împreune pe toți la lucru".

Sentița de condamnare a frământărilor primejdioase pentru viața națiunii e pronunțată astfel chiar de unul din vajnicii luptători. Gândul nevoii unei conlucrări pentru ajungerea țelului comun începe să se 'nfiripeze. Câteva minți se desmeticesc, nevoia unei destinderi, a unei împăcări se simte. Gândurile bune însă răsar răsleț și se perd în haosul vieții publice. După războiul Independenței patimile aveau să se deslănțue cu mai mare furie încă, însuși Eminescu va fi mai aprig ca înainte.

În numele dragostei de neam, asupra a tot și a toate, va continua să stăpânească delirul invectivei și trivialității.

III. Eminescu ziarist.

Colaborator la Federațiunea. Primele articole ale lui Eminescu sunt cele apărute în *Federațiunea*. Ziarul acesta cu pronunțate sentimente naționaliste, apărea la Pesta și era sub conducerea lui Alexandru Roman, profesor de limba română la Universitatea din Buda-Pestș și membru al Academiei Române. De sigur că legăturile cu studenții transilvăneni la *România Jună*, în special legăturile cu Slavici, de la care va fi căpătat informații asupra stării de lucruri din Transilvania, l-au făcut pe Eminescu să se adreseze unei foi de sub direcția unui transilvănean. Poate că și articolele publicate de Hodoș în acest ziar vor fi avut rolul lor în alăturarea lui Eminescu ca colaborator, la *Federațiunea*, căci ideile susținute de el se aseamănă mult cu acele ale lui Hodoș din *Românii și conștituțiunile Transilvaniei*.

În *Federațiunea* din 1870 publică Eminescu cele trei articole ale sale în legătură cu situația politică a Românilor și a celorlalte naționalități din Austro-Ungaria: *Să facem im congres*, *Echilibrul* și *În unire e tăria*. Eminescu cere autonomia Transilvaniei, ținerea unui congres al Românilor și solidarizarea cu celelalte naționalități asuprite. El e contra supremației maghiare și arată că Ungurii nu sunt prin nimic superiori celorlalte neamuri din împărăție. El cere federalizarea Austro-Ungariei și egala îndreptățire a tuturor neamurilor. El îndeamnă pe Români la solidaritatea între ei, la solidaritate cu celelalte națiuni și le amintește că 'n ei stă puterea și mântuirea.

Cele trei articole de tinerețe ale lui Eminescu sunt însuflețite nu numai de o caldă pasiune, ci și de o înaltă gândire politică îmbrățișătoare nu numai a cauzei Românilor, ci și a aceleia a tuturor naționalităților subjugate.

Redactor la Curierul de Iași. În 1876 Eminescu își reia activitatea de ziarist, după o întrerupere de câțiva ani, ca redactor-prim al ziarului *Curierul de Iași*. Cine ar mai ști de existența acestei foi dacă Eminescu n'ar fi aruncat asupra ei câteva raze ale sufletului său ?

Frumoase critici teatrale, interesante priviri generale asupra Românilor de pretutindeni, într'o epocă de criză politică orientală din care aveau să decurgă evenimente însemnate pentru noi, dar mai ales câteva frumoase articole, care vor rămâne un titlu de glorie al foii, iată ce-a dăruit Eminescu *Curierului de Iași*. *Răpirea Bucovinei* și cele două articole care formează scrierea *Grigore Ghica Voevod*, sunt tot ce-a scris mai frumos Eminescu la mica gazetă provincială. Eminescu a fost mare și 'n locul mărunț pe care-l ocupa. Își dădea el singur seama de deosebirea dintre măreția geniului lui și mediocritatea postului care-i aducea pâinea zilnică. Vorbind într'o notiță manuscrisă despre situația lui, Eminescu scrie: "D. Michalis Eminescu, vecinie doctorand în multe științe nefolositoare, criminalist în sensul prost al cuvântului și în conflict cu judecătorul de instrucție, fost bibliotecar când a și prădat biblioteca, fost revizor..., fost redactor en chef al foii vitelor de pripas și al altor jurnale necitite colaborator".

Să strecurăm un pic de amărăciune din partea lui Eminescu, în hazlia notă, căci de sigur nu cu haz curat a scris-o. Frumusețea și seriozitatea articolelor publicate într'un ziar mediocru și nebăgat în seamă, arată însă cât de imperativă e fatalitatea geniului, cum Eminescu a fost împins să fie mare și 'ntr'un post mediocru, în mijlocul unei societăți în care la fiecare pas posturile înalte dau pe față micimea celor ce le ocupă.

Redactor la Timpul. La 1877, îl aflăm pe Eminescu, ca redactor la ziarul conservator *Timpul*. Era firesc lucru ca Eminescu să fie într'o zi atras spre acest ziar. Dintre prietenii lui, Slavici e colaborator la ziar încă din 1876 și publică aci diferite scrieri la „Foița Timpului”. Aci la 24 Aprilie 1877, publică el frumoasa bucată literară *Sf. Gheorghe - Icoane zugrăvite cu degetul*, sub transparentul pseudonim „Tanda”. Bucata trebuie să-i fi plăcut lui Eminescu mult, căci câteva luni după aceea o reproduce, fără nume de autor, în *Curierul de Iași*, de unde au luat-o editorii care-au

atribuit- o lui Eminescu.

În Nr. de la 23 și 25 Sept. 1877, tot sub pseudonimul Tanda, Slavici ironizează pe D-r Zotu, în articolul *Bietul D-r Zotu*, în care între altele, se spune că doctorul își da importanță și prin, faptul că Eminescu l-a luat în serios în critica ce i-o făcuse.

În afară de Slavici la *Timpul*, mai e Iacob Negruzzi, care publică aci în 1877 câteva din *Scrisorile* sale. Mai e aci și Gr. H. Grădinaș ca redactor. În August 1877, în *Timpul* își publică Creangă *Povestea lui Harap Alb*.

Venirea lui Eminescu la *Timpul* era deci pregătită de intrarea atâtor prieteni de la *Junimea*. Se știa de altfel că la *Timpul* domnea spiritul junimist. Astfel *Pressa*, organul dezidenței conservatoare îl acuză odată pe Lascăr Catargiu, că 'n chestia legilor militare s'a luat după „noua direcție” de la Iași. Un document mult mai însemnat e scrisoarea lui Slavici către Iacob Negruzzi, la 5 August 1877, în care se spune: "Câtă vreme Maiorescu, Rosetti, Carp, etc. sunt în comitet și eu în redacție *Timpul* e organul *Junimei*. Aceasta o știe toată lumea și *Timpul* e combătut ca organ al *Junimei*".

Tendențele manifestate de *Timpul* trebuiau să fie privite cu simpatie de Eminescu. Ziarul e contra frazeologiei goale, susține necesitatea unei dezvoltări organice a societății noastre, crede că Constituția la noi e încă lipsită de viață și că ideile așternute pe hârtie formează, un ideal luat de aiureia, care cere timp până ce prin experiența vie să se contopească cu ființa sufletească a societății. *Timpul* nu e reacționar, dar e împotriva demagogiei și înscrie acest punct de program, căruia și Eminescu îi va rămâne credincios în toată activitatea ziaristică: "Să nu se înșele nimeni; nu voim de loc a ne atinge de libertățile câștigate odată; nu voim a ne întoarce îndărăt către privilegiurile sfărâmate de noi cu însuși mâna noastră, nu cerem o reacțiune spre trecut, cerem însă stabilirea echilibrului care nu mai există pentru susținerea intereselor vitale ale țării. Dacă, nu voim atingerea libertăților noastre cetățenești prin reacțiune, nu voim deopotrivă paralizarea lor prin licența demagogiei. Noi care am contribuit mai mult poate de cât tribunii zilei, la sfărâmarea despotismului de sus, declarăm astăzi franc, leal și cu energie, că nu voim a consolida tirania de jos. *Timpul* recunoaște lipsa de raport mulțumitor între instituțiile împrumutate de la străini și gradul de cultură al societății noastre, își dă seama de degradarea vieții noastre publice, de murdăria în special a ceea ce la noi se chema alegere. Atitudinea *Timpului* e leală față de Domnitor într'o vreme când ziarul liberal *Românul* scrie la adresa acestuia articole necuviincioase.

Eminescu va fi primit cu bucurie să vină la redacția *Timpului*, dar poate că a fost chemat aci de către șefii conservatori numai din pricina împrejurărilor politice. Poate nici cultura, nici seriozitatea lui de gândire n'au avut nici un rol. Eminescu își arătase la *Curierul de Iași*, talentul lui de ziarist, și *Timpul* avea nevoie de un bun redactor. Epoca era frământată de lupte de partid. Conservatorii se deosebeau de liberali și 'n privința politicii interne și a celei externe. Căzuți de la guvern la 31 Martie 1876, după o guvernare de șase ani, conservatorii se găseau în fața unui adversar care nu alegea mijloacele spre a-i compromite și desființa politicește. Liberalii ajungând la guvern, cu toată criza politică orientală, dau în judecată fostul guvern conservator. Aceasta a dus până la ultima culme ura între cele două partide.

Timpul avea nevoie de un redactor de talent, capabil să susțină atacurile adversarilor, să-i atace la rândul- i și să desvolte doctrina conservatoare. Palidele articole din cursul anilor 1876 și 1877, nu- l destinau pe Gr. H. Grădinaș pentru acest rol. Nemulțumirea domnea împotriva lui Grădinaș și din pricină că nu făcea suficientă reclamă revistei junimiste, *Convorbiri Literare*. Astfel la 17/29 Ianuar 1877, Maiorescu scrie lui Iacob Negruzzi: "*Timpul* nu publică nici o notiță despre *Convorbiri* fiindcă e redactat de fleacul acela de Grădinaș. Însă foaia noastră cea nouă dacă o fondăm, sau

Timpul dacă (precum se agită acum) intră sub mâna mea, se 'nțelege că va da seama de tot ce apare în revista ta". De altfel Grandea începuse să nu mai dea pe la redacție. La 5 August 1877, Slavici îi scrie lui Iacob Negruzzi că e singur la redacția *Timpului*, cu Pompilian și că Grandea nu mai vine pe acolo fiindcă nu i se plătește, iar la 31 August, Slavici scrie aceluiași: "Redacția *Timpului* rămâne dar aproape numai în sarcina mea".

În astfel de împrejurări, Eminescu a venit ca redactor la *Timpul*. Se crede în deobște că primele articole din *Timpul* ale lui Eminescu, sunt cele apărute cu începere de la 11 Dec. 1877, sub titlul *Icoane vechi și icoane nouă*. Adevărul e că Eminescu e mai dinainte redactor al ziarului. Maiorescu într'o scrisoare de la 4 Noembrie 1877, îi cere lui Jacob Negruzzi să i se trimită bani la *Timpul* lui Eminescu, prin Th. Rosetti, iar la 28 Noembrie într'o scrisoare către același, Maiorescu întreabă dacă s'au trimis banii necesari lui Slavici și Eminescu pe lunile Octombrie și Noembrie. Eminescu era deci la *Timpul* încă din Octombrie sau cel mai târziu din Noembrie. Articolul *Bălcescu și urmașii lui*, apărut la 24 Noembrie 1877, e eminescian și prin idei și prin stil. Odată venit la *Timpul*, Eminescu își începe activitatea cu râvnă. Slavici scrie asupra lui Eminescu la 14 Dec. 1877, către Iacob Negruzzi: "Pentru ca să vă vorbesc de Eminescu, el lucrează cu zel și mai multă bună credință decât mine".

Intr'un manuscris, Eminescu se iscălește: „M. E. redactor șef al ziarului conservator *Timpul*". Eminescu n'a avut de la început această situație. Ziarul *Timpul*, ca organ al grupării conservatoare de sub președinția lui Lascăr Catargiu, apare la 15 Mart. 1876. Redacția ziarului a fost acordată în adunarea generală a membrilor partidului, unei singure persoane cu depline drepturi de a-și alege singură colaboratorii de care ar avea trebuință.

Timpul de la 21 Noembrie 1876 mărturisește că redacția e încredințată numai lui Gr. H. Grandea. Acesta nu rămâne însă mult timp singurul redactor, căci *Timpul* din 27 Ianuarie 1877 anunță că comitetul de redacție și-a înmulțit numărul membrilor; nu ni se spune însă cine erau aceștia. Din diferite procese de presă despre care se vorbește în *Timpul*, aflăm că la 30 August 1877 tot Grandea era redactorul responsabil. Tot din procese de presă aflăm că la 28 Aprilie 1878 redactorul șef al ziarului era I. A. Cantacuzino. Eminescu nu are deci de la început deplină putere la *Timpul*, dar pe 'ncetul toată grija redacției a trecut sub mâna lui. În 1878 chiar, munca lui Eminescu e istovitoare și el se plânge de aceasta în scrisoarea- i către Iacob Negruzzi. La 20 Decembrie 1880, când Lascăr Catargiu ajunge președinte al Clubului conservator, redacția *Timpului* se afla în seama lui Eminescu.

La 1 Ianuarie 1882, Gr. Peucescu ia redacția *Timpului*. Aceasta nu înseamnă însă că Eminescu și-a încetat colaborarea. În 1882 se știa de către toți că Eminescu e autorul articolelor din pag. I. Polemizând cu Eminescu, Nicu Xenopol scrie în ziarul de nuanță liberală *Telegraful*: "Înțelegem ca într'unul din acele articole care împodobesc prima pagină a *Timpului*, d- l Eminovici să scrie asemenea insanități; lumea s'a deprins de mult cu ele și citește bazaconiile d- sale cu aceiași seriozitate cu care ar citi bunăoară *Perdaful* și *Cucurigu-gagu* de la Galați". Tot aci făcând portretul lui Eminescu, Xenopol scrie: "fața și mâinile sale poartă nenumărate urme de cerneală violetă". Xenopol vrea să- l prezinte pe Eminescu, ca persoană ciudată și ridicolă; noi vom vedea în urmele de cerneală, doar munca istovitoare a lui Eminescu la redacție.

Ajuns sub redacția lui Peucescu, se pare că *Timpul* caută să-și schimbe dacă nu principiile, atitudinea față de oamenii politici. Articolul prim al lui Peucescu e plin de reproșuri vădite la adresa lui Eminescu. Găsim aci părerea că liberalii au prezentat acțiunea conservatoare sub două aspecte: lupta împotriva poporului din partea boerilor și legătura cu străinii pentru sugrumarea țării. Opoziția conservatoare a răspuns la această purtare și ea cu insinuări: "Iar ziarele opozițiunii și mai ales cele conservatoare, exasperate de această îndoită insinuare calomnioasă,

exprimau în termeni prea colorați desgustul ce simțeau cu drept cuvânt în fața acestor manopere. Și căutau din parte-le idei tot așa de defăimătoare, cu care să vestejească pe adversarii lor". E aci o vădită aluzie la teoria păturei superpuse și la stilul virulent al articolelor lui Eminescu.

Poate că însuși Eminescu și-a dat seama că vremea lui de glorie trecuse. Se pregătea o politică de împăciuire în care el nu mai putea avea nici un rol. Pe lângă aceasta, Eminescu se simte obosit. *Timpului* i-a dăruit el ani de zile toată puterea sa intelectuală. *Timpul* însă nu i-a dat cele necesare pentru o viață demnă. Documente precise ne dovedesc că Eminescu a dus aci viață de mizerie. Astfel Maiorescu îi scrie lui Iacob Negruzzi la 4 Noembrie 1877: "Cum stă cu contribuțiile *Timpului*? Fă bine, spune să trimeată banii adunați lui Teodor Rosetti. Căci Eminescu continuă a muri de foame - agonia poezilor români". Se vede ca banii nu se grăbeau să vină. Maiorescu întreabă iarăși la 28 Noembrie: "Trimite Pogor banii lui Slavici și Eminescu pe Octombrie și Noembrie la *Timpul*?". La mizeria fizică se adăogau dezamăgirile sufletești, suferința morală. Din 1882 e scrisoarea sfâșietoare pe care Eminescu o trimite unui prieten: "Ei bine de șase ani aproape, o duc într'o muncă zadarnică, de șase ani mă sbat ca într'un cerc vicios în cercul acesta, care cu toate aceste e singurul adevărat, de șase ani n'am liniște, n'am repausul senin, de care ași avea atâta trebuință ca să mai pot lucra și altceva decât politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie!... Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. In opt ani de când m'am întors în România, decepțiune a urmat la decepțiune și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât degeaba pun mâna pe condeiu să încerc a scrie ceva...".

Colaborarea lui Eminescu a continuat totuși și 'n 1882, ba unul din articolele sale *Materialuri etnologice* are o deosebită importanță prin ideile politice expuse și prin datele biografice ce le cuprinde. Și 'n 1883 apar încă articole de-ale lui Eminescu, care-i mereu credincios vechilor idei expuse, dar nu mai aduce nimic nou, nici ca expresie măcar. Eminescu lucrează cu aceeași râvnă și deși nu mai era el acela ce decidea la redacția *Timpului*, se supăra când ziarul primea colaborarea cuiva fără ca el să fie întrebat. Plină de multă demnitate, dar și o dovadă a nervozității e demisia de la *Timpul*, pe care Eminescu o 'naintază la 16 Februarie 1883. Un redactor dela ziarul *Poporul*, N. Bassarabescu, colabora și el la *Timpul*, iar Eminescu nu se simțea de loc onorat de această vecinătate. El scrie în demisia sa către președintele partidului: "Permiteți-mi a Vă declara că mie unuia nu mi-e însă cu totul indiferent cu cine împărțășesc onoarea de- a colabora la una și aceeași publicațiune. Am fost pururea - nenumărate coloane din șapte ani ai *Timpului* o dovedesc - în contra acelor scriitori cari cred a se putea dispensa și de talent, și de cunoștințe, și de idei, numai daca vor vorbi într'un mod incalificabil de persoana Regelui, până în momentul când mâna monarhului semnează - cu dispreț - vreun decret de decorare sau de numire în funcție.

Elesne de înțeleș că nu pot primi solidaritatea cu asemenea pene, oricât de mare ar fi îndealt mintrelea credința mea în principiile conservatoare..".

Demisia n'a fost primita, căci apar și după 16 Februarie, articole care pot fi atribuite lui Eminescu, astfel articolul de la 15 Iunie în chestia pretențiilor maghiare de- a civiliza Orientul și cel din 18 Iunie, în legătură cu ridicarea statuei lui Ștefan cel Mare la Iași.

La 28 Iunie 1883, ora 5 dimineața, Maiorescu e înștiințat de D-na Catinca Slavici că Eminescu a 'nebunit. La 1 Iulie *Convorbirile literare* publicau *Doina*, la 2 Iulie *Timpul* anunța că direcția și redacția ziarului erau încredințate lui Mihail Paleologu, la 3 Iulie ziarul vestește îmbolnăvirea lui Eminescu în următoarea notă: "Unul dintre colaboratorii acestei foi, d- l Mihail Eminescu, a încetat de a mai lua parte în redacțiune, atins fiind în mod subit de o gravă boală. Ne place însă a spera că lipsa dintre noi a acestui stimat confrate, nu va fi de cât de scurtă durată și că ne va fi dată, fericirea de a anunța revenirea sa sănătos la funcțiunile de până acum".

Astfel se încheia o prodigioasă activitate de ziarist politic.

Există și astăzi oameni care cred că Eminescu a fost la *Timpul* un simplu scrib care pentru plată a expus idei și păreri ale partidului, nu ale sale proprii. Se aduce astfel o jignire nemeritată unuia din cele mai alese spirite ale neamului. E vremea să fie revizuite asemenea credințe cărora numai ignoranța ori patima politică le mai dă expresie. Slavici ne mărturisește că Eminescu a intrat la *Timpul*, fiindcă era pătruns de convingerea conservatoare. Grigore Peucescu, redactor al *Timpului* cu începere de la 1 Ianuarie 1882, scrie precis: "Nimeni n'ar fi făcut pe Eminescu să susțină o idee care nu era a lui". Eminescu își dezvoltă părerile lui potrivit cu interesele neamului, așa cum le înțelegea el. Tot Peucescu ne spune că atunci când cineva îi făcea vre-o observație lui Eminescu în legătură cu ideile susținute, acesta răspundea cu semeție: "Altul o să mă învețe pe mine cum să susțin interesele neamului meu?". Ideile susținute de Eminescu au fost uneori în concordanță cu vederile conservatoare, alteori nu. În chestia formelor fără fond, a ficțiunii parlamentare, a lipsei de civilizație reală la noi, a progresului pe cale evolutivă, Eminescu a avut aceleași păreri ca și fruntașii conservatori, dar aceștia nu împărtășeau vederile lui Eminescu în chestia păturii superpuse, n'au pus sufletul cald și entusiast pe care l-a pus Eminescu în apărarea intereselor țărănimei. P. Carp trece drept formulatorul doctrinei conservatoare, dar cine va cerceta odată aceasta, va trebui să vadă dacă nu cumva Eminescu a devansat pe șefi în multe chestiuni și dacă nu cumva însăși doctrina conservatoare se formează odată cu activitatea ziaristică a lui Eminescu. În ședința de la 3 Dec. 1881 în Contraproiectul de adresă, Carp enunță și programul junimiștilor. El cere ca opera de organizare a statului și societății să aibă ca punct de plecare Constituția, ca proprietatea să fie asigurată, munca onestă încurajată, proprietatea țăranului să fie garantată contra parcelării excesive, meseriașii români să fie încurajați, să se introducă stabilitatea în funcțiile administrative, să se lupte contra funcționarismului, să se încurajeze învățământul real și tehnic. Dar acestea erau idei apărute de multe ori de Eminescu în *Timpul*.

Colaborator la "România Liberă" și "Fântâna Blanduziei". După câțiva ani de existență tragică, Eminescu recăpătându-și sănătatea, se reîntoarce la ziarism. În 1888, spre sfârșitul anului și în Ianuarie 1889, îl aflăm colaborator la *România liberă*, devenită ziar conservator încă din 1885 și la revista literară *Fântâna Blanduziei*. De Eminescu e cu siguranță articolul *Iconarii d-lui Beldiman*, semnat "M. E." și apărut în *România liberă* la 13 Noembrie. Tot de el trebuie să fie și articolul *Iar Iconarii*, de la 20 Noembrie. Un articol plin de multa cumpătare și bun simț e cel din 5 Ianuarie 1889 și unele forme ortografice și particularități de limbă ne fac să credem că e scris de Eminescu.

În *Fântâna Blanduziei*, Eminescu scrie două articole la 4 și 11 Decembrie 1888, care aduc ceva nou ca atitudine sufletească - Eminescu e acum un dușman al pesimismului și scepticismului - dar nu mai aduc nimic deosebit ca gândire. Cu nr. 6 (8 Ianuarie 1889), încetează colaborarea lui Eminescu la *Fântâna Blanduziei*. Radu Popea ne spune că de la această dată nu s'a mai stăruit pe lângă Eminescu să scrie, deoarece era foarte nervos. Nu mult după aceea Eminescu s'a îmbolnăvit și și-a sfârșit viața în tragicele împrejurări cunoscute. Ultimele articole ale lui Eminescu ne arată consecvența în unele principii politice, dar nu ne folosesc la fixarea gândirii lui Eminescu. Pentru a expune gândirea sa politică, trebuie să ne întoarcem la articolele lui din tinerețe, în special la acele risipite cu dărnicie în coloanele *Timpului*.

IV. Gândirea politică a lui Eminescu.

Primatul națiunii. După Eminescu omul nu aparține întregii omeniri, ci numai unei părți. Aceasta parte care-î națiunea are de îndeplinit o menire pe lume. Singurul lucru pe care-l poate face individul e de-a se pune în serviciul națiunii sale, pentru a o

ajuta să-și îndeplinească misiunea ce-i este hărăzită.

Pentru umanitate ca ființă colectivă, nu se poate lucra decât punându-te în serviciul celor ce-s alături de tine, celor împreună cu care ești destinat să trăiești. Cine vrea să lucreze cu folos pentru umanitate, trebuie să lucreze pentru națiunea în sânul căreia s'a născut. Cosmopolitismul e o imposibilitate, realitatea de care suntem legați prin lanțuri ce nu se pot desface e națiunea: "E o chestiune ce nu există, aceasta a cosmopolitismului. Să nu fim inventivi în chestiuni al căror înțeles ar fi greu de definit pentru fiecare din noi. Poate că ar exista cosmopolitism - dacă el ar fi *posibil*. Dar el e imposibil. Individul care are într'adevăr dorința de-a lucra pentru societate, nu poate lucra pentru o omenire care nu exista decât în părțile ei concrete - în naționalități. Individul e osândit prin timp și spațiu, de-a lucra pentru acea singură parte, căreia el îi aparține. În zadar ar încerca chiar de-a lucra deodată pentru toată omenirea, el e legat prin lanțuri nedesfăcute de grupa de oameni în care s'a născut".

Cosmopolitismul e o *simulațiune*. El n'a fost niciodată un adevăr, la temelie lui a fost totdeauna un interes. Străinii simulează cosmopolitismul pentru a nu-și primejdui interesele ce le au în țara noastră, statele slabe simulează și ele cosmopolitismul pentru a ponegri și da pe față tendințele statelor inamice mai tari. Cosmopolitismul e simulație, fățarnicie, pretext al lenei și indiferentismului.

Gândurile acestea exprimate în epoca studiilor la Viena, vor rămâne aceleași și mai târziu. În 1876, pentru Eminescu, cosmopolitism și egoism e același lucru. Cosmopolitismul e numai pretextul de-a nu face nimic pentru o parte din omenire, din partea unui individ care nu lucrează nimic pentru universul întreg.

Eminescu are deplină încredere în vitalitatea națiunii. În sufletul lui e înrădăcinată convingerea că oricâte piedici i s'ar pune în cale, o națiune' sfârșește prin a învinge. În ce privește națiunea noastră, el are deplină încredere în puterea-i de rezistență și în vitalitatea-i biruitoare asupra tuturor asupritorilor și restriștilor: "limba și naționalitatea românească vor pieri deodată cu Românul material, cu stingerea prin moarte și fără urmași a noastră, nu prin desnaționalizare și renegațiune".

Altă convingere a lui Eminescu e că națiunile au dreptul de-a se ridica și de-a-și determina singure soarta: "Toate națiunile trebuie aduse la valoarea lor proprie", scrie el odată. Nu trebuie să ne mai mirăm de vehemența ce-a pus-o Eminescu în articolele de apărare a națiunii noastre subjugate în Austro-Ungaria.

Triumful națiunii e pentru Eminescu triumful dreptății; acest triumf trebuie să vină odată: "E pietroasă și 'ncovoiată calea Dreptății, dar e sigură". Sprijinit pe credința în triumful dreptății, Eminescu susține nu numai că națiunea noastră se va elibera de vrăjmași, dar că și celelalte națiuni vor sfârși prin a eși de sub jugul ce li s'a impus de națiuni mai puternice.

Eminescu nu exprimă numai o credință mistică în triumful dreptății. El se bazează pe faptele istorice, pe dreptul natural al fiecărei națiuni, atunci când exprimă cu hotărâre părerea că o națiune nu are dreptul să domnească asupra alteia, că singure națiunile au dreptul de-a fi stăpâne asupra lor înșile, de-a avea suveranitatea și legislația proprie și că a trece suveranitatea unei națiuni în brațele alteia e o crimă împotriva celei dintâi. Pe baza acestor convingeri, Eminescu cere drepturi nu numai pentru Românii din Austro-Ungaria, ci pentru toate națiunile oprimate.

Stat și națiune. Parerile lui Eminescu asupra staului au la bază tot concepția sa asupra națiunii. Pentru Eminescu, națiunea reprezintă o sumă de puteri vii care merg în direcția hotărâtă de propria lor natură. Desfășurarea puterilor naturii nu poate fi de nimic oprită în cale. Politica de stat maghiară e zadarnică, de oarece forțele națiunii noastre se vor desvâluși în direcția impusă de natura lor și vor înfrânge ideea de stat austro-ungar. E în vorbele lui Eminescu nu numai încrederea

în triumful națiunii, dar și convingerea că 'n lupta dintre stat și națiune, aceasta din urmă sfârșește prin a birui.

Pentru Eminescu, adevărata unitate socială capabilă de- a înfrânge piedicile și de- a se desvolta de- alungul veacurilor nu- i statul ci națiunea. Istoria contimporană a confirmat părerea lui Eminescu.

Nu- i de mirare deci că Eminescu se gândește mai mult la națiune decât la stat. Statul e dependent de națiune, existența lui e inferioară existenței națiunii, deci pe aceasta din urmă trebuie să- o asigurăm. În împrejurările nesigure din vremea războiului oriental, Eminescu exprimă clar ideia că ținta noastră trebuie să fie asigurarea naționalității, nu formarea unei Dacii politice.

Statul Monarhic. În *Influența austriacă*, Eminescu arată larg ideile sale asupra statului. Adâncind problemele istoriei neamurilor moderne, el ajunge la convingerea că statele în care principiul monarhic a fost în floare, au progresat și au ajuns cele mai puternice în Europa. Popoarele, scrie Eminescu, sunt produse ale naturii, nu ale inteligenței. La începutul des- voltării, ele au nevoie de un centru spre care să graviteze și se grupează în jurul dinastiei ca albinele în jurul mătcii lor. În ce privește viața internă a popoarelor, aceasta- i numai o luptă între ideia statului și individualism. Individualismul exagerat distruge, cel inteligent e creator de armonie. Când individualismul se gândește și la interesele colective, se ajunge la armonizarea intereselor individuale. Ideia statului e *ideia armonizării intereselor*.

Interesele comune crează *clase*, părerile comune dau naștere la *principii*, pentru realizarea principiilor se formează *partide*. Statul nu trebuie să vadă în clase indivizi deosebiți, ci un singur individ: *națiunea*. Clasele ca părți ale națiunii trebuie să rămână egal de importante în fața statului a cărui menire statornică e de- a le aduce în armonie. Societatea există prin exploatarea unei clase prin alta, dar la bază e o clasă care singură produce, căci e singura care lucrează de- adreptul materiile prime. Statul trebuie să aibă grijă de această clasă de producători, să o ferească de spoliatori, să o cultive, să vegheze la prosperitatea ei materială și să- și îndeplinească astfel scopul lui moral.

Având în vedere caracterul firesc al claselor sociale, viața socială e un câmp de schimbări, veșnice, e *mișcare*, iar statul care- i regulatorul acestei vieți e *stabilitate*. Pentru ca armonizarea claselor să fie cu putință e nevoie de- o dinastie. Eminescu e pentru o dinastie în jurul căreia să se cristalizeze viața statului și care să asigure armonizarea intereselor de clasă. Istoria noastră ia arătat că atât timp cât în statul nostru a fost stabilitate a domnilor, noi am progresat; exemplu este epoca lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare în Moldova, a lui Mircea cel Mare în Muntenia. Când însă sub influența dreptului public polon ne- am răsturnat mereu domni, am decăzut, trezindu- ne în pragul epocii contemporane desbinați și cu trupul țării sfâșiat, în timp ce 'n jurul nostru state uriașe au luat ființă numai fiindcă aveau o monarhie stabilă.

Urmărind istoria țărilor noastre minate de individualism destructiv, de nestabilitate în domnie, de asuprire a claselor productive, Eminescu ajunge la concluzia că pentru păstrarea naționalității, a- vem nevoie de- o organizare de stat care să permită următoarele condițiuni: a) *stabilitate* prin monarhia ereditară, mai mult ori mai puțin absolută, b) *muncă*, adică excluderea paraziților condeiului și silirea lor la muncă productivă, c) *economie*, adică cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea.

Avem nevoie de această organizație, fiindcă numai ea salvează naționalitatea, adică principalul scop pe care trebuie să- l urmărim: "Nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noi și ar fi mai bine să nu alegem deputați decât să se peardă nația românească".

În concepția lui Eminescu asupra statului, ideia monarhică e punctul central. De ea Eminescu leagă și posibilitatea stabilității și asigurarea triumfului meritului. Eminescu socoate că 'n țara noastră e absolut necesară o dinastie cu autoritate morală. Conferința

Influența austriacă e pentru Eminescu un prilej de- a face profesia sa de credință într'o chestiune vitală pentru națiunea și statul nostru.

Statul, reazim al națiunii. Statul trebuie să fie reazimul sigur al națiunii și să-și îndeplinească un rol moral prin ocrotirea meritului și muncii. Astfel Eminescu scrie: "noi primim ideea statului ca apărător al meritului legitim, al averii legitime, al muncii legitime, ca ceva superior dispozițiilor generale ale unei generații, ca un element moral, alături de imoralitatea eventuală a tendințelor existente în societate".

În concepția sa asupra statului, Eminescu pleacă de la realitatea vie: națiunea. Pentru Eminescu "Salus reipublicae summa lex esto", nu- i o simplă frază. Scopul prim nu- i forma de guvernământ, ci bună starea națiunii. Pentru Eminescu un stat absolutist în care oamenii trăesc bine e preferabil unui stat liberal în care pretutindeni e numai boală și mizerie.

Când e vorba de conducere într'un stat, toate gândurile și sentimentele lui Eminescu se ordonează în jurul unei singure axe: națiunea. Sistemul de guvernământ care nu-și îndeplinește rolul de- a duce spre progres națiunea e un sistem rău și condamnat: "Noi credem însă, că un sistem, care, oricât s'ar îmbogăți patrioții, are de rezultat moartea reală a unei nații, e tot ce se poate mai rău și mai ucigaș ca sistem".

În lumina realizării interesului național judecă Eminescu formele de stat și de guvernământ. După acest criteriu laudă el forma oligarhică și condamnă liberalismul. Eminescu scrie că forma oligarhică a asigurat dezvoltarea normală a societății omenești. Criticând pe liberali, Eminescu scrie că statul e un product al naturii, că asemenea unui copac urmează anumite faze de dezvoltare, că, asemenea unui organism își are evoluția sa. Numai acele societăți s'au dezvoltat în mod firesc, care s'au ferit de demagogie și de despotism, primind o formă de guvernământ oligarhică.

Statul demagogic însă, nu-și poate îndeplini menirea, e dominat de interese personale, e condamnat să fie slab și 'năuntru și 'n afară: e un stat care nu rezistă descompunerii. Statul demagogic devine o unealtă în mâna politicianilor. Departe de- a asigura dezvoltarea armonică a claselor sociale, departe de- a încuraja meritul și munca, statul acesta e o organizație de paraziți și salariați, nu în slujba națiunii, ci a partidului. Statul acesta e un mecanism fără moralitate, fără suflet, fără ideal. Asupra lui, Eminescu dă această definiție tăioasă: "Statul e azi mașina prin mijlocul căreia cei lași se răzbună asupra protivnicilor lor politici".

Statul lăsat pe mâna politicianismului, asigură realizarea intereselor personale, a parvenirii, ai scăpării de răspundere prin paravanul parlamentarismului.

Statul demagogic nu are respect pentru popor, pentru sănătatea lui, pentru tradițiile lui, e statul egoismului.

Statul demagogic nu realizează armonia intereselor clasei dominante cu acele ale clasei muncitorilor: "Acest simțământ al statului, al armoniei intereselor, s'a pierdut cu desăvârșire astăzi, când statul e astfel constituit, încât poate fi condus în mod unilateral cu reprezentanții unei singure clase sociale, exclusive prin natura ei". Asupra aceleiași chestiuni Eminescu scrie altădată: "Ideia abstractă a statului ca apărător al intereselor claselor societății, ca scut al individualității contra tiraniei personale și a tiraniei ulițelor, se sbate pe moarte, neavând nici un sprijin...".

Statul național. Condiția principală pe care trebuie să- o îndeplinească statul nostru, e aceea de- a fi un stat național: "Statul nostru nu are altă rațiune de a fi decât aceea că e stat românesc, deci dezvoltarea elementului românesc este și câtă să fie ținta noastră de căpetenie".

Dacă viața noastră de stat nu ne asigură această condiție, nici nu merităm să mai existăm: "sau țara aceasta să fie în adevăr românească sau nici nu merită să fie".

Numai statul național poate realiza condiția ca elementul românesc să-și impună geniul lui specific și să fie determinant în viața societății. Realizând un asemenea stat național, nu mai avem a ne îngriji de elementele străine care-și supun interesele lor dezvoltării noastre naționale: "Chestiunea de căpetenie pentru istoria și continuitatea de dezvoltare a acestei țări, este ca elementul românesc să rămâie cel determinant, ca el să

dea tiparul acestei forme de stat, ca limba lui, înclinările lui oneste și generoase, bunul lui simț, c'un cuvânt geniul lui să rămâe și pentru viitor norma de dezvoltare a țării și să pătrundă pururea aceasta dezvoltare. Voim statul național, nu statul cosmopolit, nu America dunăreană... Noi credem că, menținându- ne cu statornicie punctul de plecare al statului național, e mai mult ori mai puțin indiferent dacă oamenii care supun dezvoltarea lor proprie dezvoltării naționale a României, sunt în orice caz de origine pură traco- romană, sau dacă într'un număr de cazuri, această origine nu este atât de proprie".

Soarta și caracterul neamului trebuie să fie determinate de elementul național: "De aceea credem, întemeiați pe vorbele bătrânului Matei Basarab, că țara este, în linia întâia, elementul național și că e scris în cartea veacurilor ca acest element să determine soarta și caracterul acestui stat". Altădată Eminescu scrie: "Natura poporului, instinctele și înclinările lui moștenite, geniul lui, care adesea neconștiut urmărește o idee pe când țese la războiul vremii, acestea să fie determinante în viața unui stat"

Aceste condiții nu erau realizate în statul nostru demagogic, după părerea lui Eminescu, și de aci violența împotriva păturii conducătoare și superpuse, de aci atacul împotriva liberalismului. În loc de stat național, iată ce vede Eminescu: „Patria un otel, poporul o amestecătură, biserica un teatru pentru politicieni, țara teren de exploatare pentru străini, viața noastră publică o ocazie pentru ilustrarea și ridicarea în sus a imigrațiunii din câteși patru unghiurile lumii". Condamnând liberalismul, Eminescu, condamnă un întreg sistem de conducere și o întreagă organizație de stat.

Statul e un organism, instituțiile organelor lui firești. Pentru Eminescu statul e un organism, un foarte gingaș organism. Întocmai după cum un organism își caută formele- i firești de viață, și statul are nevoie de instituții reieșite în mod firesc din natura lui, spre a- și exprima viața. Asupra statului ca organism găsim multe pagini în articolele lui Eminescu. Odată el scrie: "Un stat e un întreg organic, și întocmai precum eu am totdeauna cunoștință prealabilă despre actele de voință ce se petrec în trupul meu, așa și țara trebuie să știe tot ceia ce urmează a se face în numele și 'n interesul ei". Aceiași identificare a statului cu un organism o găsim și aiurea: "În zadar ar încerca cineva să dovedească, că statul e un rezultat al convențiunii și al punerii la cale prin teorii;—el este și rămâne un produs al naturii, un organ al societății și precum omul nu- i liber de a- și schimba inima sau creierul sau plămâni după plac, asemenea nici societatea într'o stare anumită de lucruri economice și de cultură, nu poate să schimbe după plac forma și funcțiunile statului, nu poate să se joace nepedepsită de- a parlamentul și de- a guvernul".

Concepând statul ca un organism, Eminescu arată și 'n ce constă arta politică: "arta politică e ca arta medicului: are să subvină acțiunii și reacțiunii binefăcătoare a naturii". Menirea artei politice e "să subvină acțiunii și reacțiunii binefăcătoare a naturii, nu să impună legi *a priori* unui organism, care nu poate trăi decât în conformitate cu legile lui înăscute".

Expunând ideile sale asupra statului și societății ca fapte ale naturii. Eminescu scrie că statele au tendința naturală de- a se osifica în forme, de- a avea forme stabilite prin care generațiile trec de- a rândul asemenea materiei fără voință care trece prin formele existenței. În societatea privită din orice punct al dezvoltării, sunt conținute fazele ei viitoare, legile, dreptul, religia: acestea nu sunt de cât organele de viață ale societății. Instituțiile îi apar deci lui Eminescu ca simple organe ale corpului social ce se dezvoltă după legile naturii. Privind felul cum se 'ntroduceau la noi instituții neisvorite din propria noastră viață, era firesc ca Eminescu să, ajungă la convingerea că acestea constituiau un atentat la legile de dezvoltare firească a unui stat.

Legile progresului și civilizației. Convingerea lui Eminescu e că societatea nu progresează prin salturi. Insușindu-și principiul leibnitzian, Eminescu scrie: „Cine-și închipuiește a putea progresa prin salturi, nu face decât a da înapoi”. Altdată laudându-l pe omul de stat Epureanu, Eminescu spune că acesta înțelesese că garanția duratei și trainiceii dezvoltării a unui stat cu instituțiile lui e “împăcarea formelor tradiționale de existență, cu cuprinsul lor nou, cu dezvoltarea nouă”.

Eminescu atacă formele nouă introduse la noi și fiindcă nu s'a ținut seama de fondul românesc tradițional. Trebuia să năintăm încet păstrându-ne caracterul românesc: “Noi susținem că poporul românesc nu se va putea dezvolta ca popor românesc, decât păstrând drept baze pentru dezvoltarea sa tradițiile sale istorice, astfel cum ele s'au stabilit în curgerea vremilor”. Iar mai departe: „Noi susținem că, e mai bine să năintăm încet, dar păstrând firea noastră românească, decât să mergem repede înainte, desbrăcându-ne de dânsa prin străine legi și străine obiceiuri”. Noi am introdus forme noi fără controlul, fără elementul tradițiilor naționale și am mers împotriva legilor naturii: “Oricine va voi să definească marele mister al existenței, va vedea că, el consistă în împropățarea continuă a fondului și păstrarea formelor. Forme vechi dar spirit pururea nou”.

Progresul se face încet și gradat. Prin ereditate ne simțim legați de trecut, suntem tradiționaliști, prin adaptabilitate căpătăm aptitudini nouă potrivite cu mediul; ereditatea încetinează mersul înainte, adaptabilitatea cauzează progresul; în mersul înainte nici o schimbare nu se face spontan, căci atunci puțini progresează, iar majoritatea rămâne în urmă.

Iată de ce Eminescu se ridică împotriva inovatorilor care introduceau legi și instituții fără să țină seama de legile naturale ale progresului și fără să respecte ceia ce era tradiție și fond național. De aci rolul pe care și-l asumă Eminescu la redacția *Timpului*, de-a arăta cum spoiala și fraza mascau numai o lipsă de fond adevărat, de aci rolul “de-a biciui frazeologia neadevărată și a formula sinteza unei direcții istorice naționale. De aci cugetarea aceasta care arată că Eminescu era deplin convins de adevărul susținut de el și de ușurința inovatorilor: “veacurile viitoare nu vor putea să treacă fără un zâmbet de dispreț, peste ușurința cu care aruncăm la noi bunuri morale, pentru care un alt popor, mai aspru, mai primitiv și mai tânăr, ar risca liniștea publică chiar”.

Și'n numele a ceia ce-i adevărată civilizație, Eminescu atacă formele introduse. Civilizația adevărată nu înseamnă introducerea formelor de viață potrivite cu alte națiuni care-și urmează evoluția lor firească. Statul fiind un organism viu, cu ele se potrivesc anumite forme de viață și nu altele. Legile cele mai perfecte și mai bune aiurea pot să aducă spre prăpastie un alt stat, după cum o doctorie bună pentru un organism poate fi dăunătoare pentru un altul.

Civilizația adevărată răsare din adâncimi proprii, din rădăcini proprii, nu din maimuțarea obiceiurilor străine, limbilor străine, instituțiilor străine. Pentru a ajunge la civilizație nu trebuie să adoptăm “cu deridicată” legi, forme, instituții. Să ne dezvoltăm în mod firesc și organic propriile noastre puteri și facultăți. Nu există o civilizație umană generală, accesibilă tuturor în același grad și'n același chip. Fiecare națiune trebuie să-și aibă civilizația ei proprie. Unele națiuni o au, altele nu; nu avem o civilizație românească.

Pentru a ajunge la o civilizație adevărată, trebuie să ținem seamă de ceea ce trecutul nostru a creat și pe baza lui să mergem înainte: “Deci, orice civilizație adevărată nu poate consista decât într'o parțială întoarcere la trecut, la elementele bune, sănătoase, proprii de dezvoltare”.

Faptul că la noi s'au introdus ininstituții și forme, nu- l înșeală pe Eminescu; el crede că avem numai o falsă civilizație. Instituțiile convenționale și legile scrise nu arată nici măcar că statul nostru e sănătos. Eminescu preferă să fim un stat sănătos cu instituții barbare, decât un stat putred cu instituții frumoase.

În numele civilizației adevărate și progresului firesc, Eminescu a atacat formele introduse la noi. El le- a atacat fiindcă pricinuiau istovirea și sărăcia națiunii pe de o parte, și nu țineau seama de tradițiile și fondul național de altă parte. Și 'n această atitudine se vede gândul statornic la națiunea noastră pe care- ar vrea Eminescu să o vadă progresând în mod firesc spre o civilizație proprie.

Legea muncii. Eminescu ne arată și unicul mijloc de- a ajunge la realizarea unui cuprins corespunzător formelor introduse: munca. Într'un articol el spune: "Munca este legea lumii moderne, care nu are loc pentru leneși". Altădată, Eminescu scrie precis că numai munca serioasă ne poate duce la un progres real: "Nici ziare, nici legi, nici academii, nici o organizație asemănătoare cu cele mai înaintate, nu sunt în stare de- a înlocui munca, și o stare de lucruri ce nu se întemeiază pe ea, e o fantasmagorie, care va dura mai mult sau mai puțin, dar se va preface în fum la suflarea recei realități". O cugetare ne arată convingerea intimă a lui Eminescu: "natura comună nu muncește de cât de silă".

La noi s'a venit cu legi și lumea s'a lăsat înșelată. Temeiul unui stat e munca, bogăția unui popor stă în muncă, nu în bani.

Într'o notă manuscrisă găsim următoarea gândire: "Fiecine și mare și mic datorește un echivalent de muncă societății în care trăește".

Progresul regulat și sigur nu se face prin demonstrații și mișcări de uliță, ci "numai și numai prin muncă".

Nici progres intelectual nu se poate fără muncă individuală, fără studiu.

Eminescu critică felul cum am introdus noi formele străine. În formele vechi trebuia să facem să intre un spirit nou de munca și de iubire de adevăr. În loc de aceasta, noi am păstrat incultura și spiritul bizantin, cărora le- am dat formele civilizației apusene. Ținta civilizației noastre n'a fost deci reala îmbunătățire a vieții noastre publice, ci menținerea fondului vechi și decăzut îmbrăcat în forme costisitoare.

O națiune din sânul căreia nu se ridică oameni de muncă, ci paraziți care debitează fraze, e o națiune pe care- o așteaptă ruina și demoralizarea.

Progresul e condiționat de dezvoltarea continuă a muncii fizice și intelectuale. Adoptarea de vorbe ce exprimă instituții nu înseamnă o realizare, fiindcă vorba poate fi fraza culturii, dar nu cultura însăși, nu munca reală a inteligenței.

Eminescu cere tuturor fiilor țării contribuția muncii, pentru a avea dreptul să se bucure de viața de stat. El numește teoria aceasta "teoria socială a compensației", în baza căreia o clasă socială ori un individ compensează numai prin munca intelectuală ori mușchiulară, aceia ce primește.

În baza acestor gânduri, Eminescu neagă Evreilor drepturile politice fiindcă, după el, Evreii nu muncesc ci speculează; condamnă clasa scribilor ca inutilă, înfierează pătura parazitara a politicianilor și a elementelor superpuse și dominante; cere depline drepturi și toată atenția statului față de pătura muncitoare, clasa țărănească.

Privind viața publică a vremii și găsind pretutindeni saltimbanci ai vorbeii, nepregătiți gata să jongleze cu orice principii, improvizați gata să reformeze totul prin magia jocurilor de cuvinte, înstăriți și înscăunați în

ranguri peste noapte profesând o limbuție neserioasă dar lucrativă, Eminescu arată singura temelie a progresului și civilizației: munca.

Înțelesul reacționarismului lui Eminescu. În articolele sale istorice și politice, Eminescu are cuvinte de laudă pentru anumite epoci din trecutul nostru: epoca lui Alexandru cel Bun, Mircea cel Mare, Ștefan cel Mare, Matei Basarab. El are de asemenea cuvinte bune pentru regimul boerilor.

Pentru a înțelege atitudinea lui Eminescu, trebuie să ținem seama de convingerile sale filosofice și de sentimentele lui patriotice. Am văzut că, Eminescu era convins de necesitatea de a se lua ca bază trecutul pentru a pregăti progresul viitor al țării. El se întreabă odată: "Oare să fim un popor atât de bătrân, încât să fi pierdut memoria trecutului? Să nu știm că numai în păstrarea bunurilor morale cu greu câștigate în trecut, în păstrarea elementelor educative ale istoriei române e rădăcina spornică a viitorului?".

În afară de convingerile pe care le-am văzut deja, Eminescu are motive particulare de a iubi anumite epoci ale trecutului, fiindcă acestea îi încântă sufletul său de Român îndrăgostit de neam și visând înălțarea țării sale. Eminescu laudă veacul XV-a al istoriei noastre, fiindcă-i epoca de glorie când neamul românesc prin domnia lui străluciți și prin faptele lui vitejești, era poporul cel mai de seamă al Europei.

Părerăa lui Eminescu e că 'n acest veac avanscena teatrului universului era ocupată de Români. Ca exemple în susținerea părerii sale, Eminescu ni-i dă pe marii domnitori Ion și Matei Corvin, Mircea cel Bătrân, Vlad Dracul, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare. Eminescu scrie că'n acest veac „Românii sunt poporul cel mai înșeninat al Europei”.

Și motive sociale îl fac pe Eminescu să-și manifeste cultul trecutului. El regretă că nu se pot readuce vremile trecute, când națiunea era în creștere, când poporul nostru făcea să dispară în fața puterii lui de viață triburile, slave și tătare. Cum n'ar vrea el să readucă „vitejia și bogăția de altădată!": "a readuce vulturescul avânt al Basarabilor, starea de bogăție din vremea lui Petru Rareș ori a lui Matei Basarab, a le putea readuce ar fi un merit și, a fi reacționar ar fi identic cu a fi sporitor neamului țării". Eminescu e mult mai clar altădată și ne arată limpede ce înseamnă reacționarismul său.

El scrie: "susținem din nou că starea veche de lucruri - care nu se mai poate reintroduce în nici un chip, să fie bine înțeles - era mai favorabilă existenței și dezvoltării normale a poporului nostru". Și epoca boerilor e lăudată numai fiindcă starea materială a poporului era pe atunci bună, poporul avea trezie morală, pricepere, vioiciune, bucurie de viață.

Eminescu nu cere întoarcerea la trecut, ci crearea condițiilor de viață, de pe vremuri, când neamul creștea și progresa. El își spune părerea cu precizie într'unul din manuscrisele sale: "Legea tocmelelor trebuie schimbată, trebuiesc create neapărat condițiile bunului traiu al țăranilor, căci altfel chiar existența națională a României e amenințată. În loc de-a ne certa pe barba lui Ștefan Vodă, am face mai bine a ne certa pe aflarea obiceiului pământului din vremea lui, care-i asigura puterea militară formidabilă de care se bucura într'o vreme atât de depărtată, îndrăznețul Domn al Moldovei. De aci am afla că munca omului de țară n'a fost nici când robită, ci rezultatul unei transacțiuni în genere, avantajoasă pentru el; că chiar pământurile pe care le avea în arendă, le avea din neam în neam, nu pe un răstimp scurt; că beția era pedepsită ca un lucru de rușine și de batjocură, în loc ca exploatarea și lățirea sistematică a acestui viciu prin colportori jidani, să fi fost un izvor de venituri; că proprietatea era sfântă, deși nu era decât *jus utendi*, nu un *jus abutendi*".

Într'un articol Eminescu ne dă următoarea lămurire: "Dacă ne place uneori a cita pe unii din Domnii cei vechi, nu zicem cu asta că vremea lor se mai poate întoarce. Nu.

Precum lumina unor stele ce s'au stins de mult, călătorește încă în univers, încât raza ajunge ochiul nostru într'un timp în care steaua ce a revărsat-o, nu mai există, astfel din zarea trecutului mai ajunge o rază de glorie până la noi, pe când cauza acestei străluciri, tăria sufletească, credința, abnegațiunea nu mai sunt. Degeaba, pitici moderni, ar îmbrăca zalele lor, mâncate de rugină, dacă nu pot umplea sufletele cu smerenia și credința celor vechi".

Eminescu avea prea mult bun simț ca să ceară o întoarcere îndărăt. Nu în acest fel era el reacționar. El cerea să creem condițiile, de viață bună pe care le-a avut neamul nostru în epocile voivodale. Sentiment al trecutului din motive temperamentale în opera poetică, din motive filosofice și sociale în opera de natură practică, dar și'n prima și'n cea de-a doua se 'ntrevede naționalistul înflăcărat cu gândul la nevoile neamului, cu inima încălzită de o măreție proiectată în trecut, dar care poate nu era pentru poet decât justificarea unei măreții pe care-o dorea pentru viitor.

Conservatorismul naționalist al lui Eminescu. Eminescu așteaptă de la un program conservator crearea tuturor condițiilor necesare unui progres firesc în toate ramurile de activitate ale națiunii. Aproximarea lui Eminescu de convingerile conservatoare se observă din notele lui manuscrise și din diferite articole mărunte din vremea studiilor universitare. *Influența austriacă* însă, cuprinde întreaga doctrină conservatoare pe care Eminescu avea s'o expună și 'n articolele din *Timpul*. În articolele lui Eminescu se vede bine convingerea lui că numai conservatorii pot salva națiunea și că un stat liberal nu poate fi puternic. Odată el scrie: "Dacă liberalii sunt patrioți și naționaliști, vor trebui să devie reacționari și să împărtășească cu noi acest titlu, cu care azi ne fac imputări".

Numai conservatorii sunt capabili să vindece relele din țară, numai legile conservatoare pot fi bune și oricine vrea îndreptarea lucrurilor va trebui să devină mai mult ori mai puțin conservator.

Încrederea lui Eminescu nu se mărginește la activitatea trecută și prezentă a conservatorilor, ci se răsfrânge și asupra a ceea ce ei vor face în viitor: "Unul este partidul conservator, cum una este țara, una Constituția liberală dată de același partid conservator, precum tot ce s'a făcut și se va face vr'odată pentru unirea neamului românesc, de către partidul conservator se va face".

Eminescu arată care trebuie să fie ținta partidului conservator. El nu trebuie să lupte împotriva principiilor de libertate și egalitate, ci împotriva abuzului ce se face cu ele.

Convins că liberalii au falsificat instituțiile în ființa lor și că se folosesc de ele numai pentru paradă și satisfacere de interese, Eminescu crede că conservatorii au menirea de a da formelor un cuprins real.

Liberalii discreditează instituțiile prin abuz, conservatorii trebuie să *le conserve* prin realizarea fondului lor.

În atitudinea sa politică, Eminescu e intransigent în ce privește principiile. Convins fiind că instituțiile noastre trebuie să reprezinte ceva real, nu numai forme goale, Eminescu susține că tot ce se face în țară e nevoie să aibă ca punct de plecare Constituția țării în întregul ei.

Eminescu înțelege constituționalismul ca păzirea reală a principiilor înscrise în pactul fundamental al țării. El înțelege ca factorii de guvernământ să-și îndeplinească fiecare misiunea prescrisă de legi și să nu treacă peste acestea; el cere ca fiecare factor să-și cunoască atribuția specială și să fie responsabil de îndeplinirea ei; el e contra imixtiunii de puteri; el cere ca alegătorul să fie lăsat să-și exercite în conștiință datoria-i cetățenească și să nu fie supus presiunilor morale și materiale. Constituționalism nu 'nseamnă deci simple forme sub care totul e fals, forme care ascund doar o societate organizată de exploatare și intimidare a țării..

În baza principiilor conservatoare, dezvoltarea țării nu se poate face decât pe cale evolutivă; de aceea conservatorii trebuie să fie împotriva mișcărilor revoluționare. Ei trebuie să creeze condițiile adevăratului progres, adică să desvolte posibilitățile muncii fizice și

intelectuale.

Ținta supremă a partidului conservator trebuie să fie întărirea elementului național și apărarea lui împotriva a tot ce l-ar primejdi: "Și ținta noastră a fost totdeauna conservarea elementului național și ocrotirea acestui element contra concurenței excesive și a propriei lui neprevederi. Fie ce zi ce trece ne convinge mai mult că aceasta trebuie să fie ținta supremă, nu numai a oricărui conservator, dar a oricărui Român care vrea să aibă o țară românească".

Astfel pentru Eminescu a fi conservator se confundă cu a fi român și a voi binele națiunii. Felul cum înțelege el dezvoltarea țării pe temeiul principiilor conservatoare, nu ni-l arată ostil progresului politic și social. În vorbele lui Eminescu e un spirit pe care trebuie să-l înțelegem, un spirit conservator care vrea pregătirea unei evoluții, nu săvârșirea de salturi schimbătoare mai totdeauna numai a suprafeții lucrurilor. Între cele două curente față 'n față, unul târzielnic în reforme, dar sigur de realizări și altul revoluționar, primitiv al oricărei noutăți, înfăptuitor a toate pe hârtie, dar puțin schimbător al fondului lucrurilor, Eminescu preferă pe cel dintâi.

Antiliberalismul lui Eminescu. Pe cât i-i lui Eminescu de mare încrederea în conservatori și în ideea conservatoare, pe atât i-i de mare și siguranța că liberalii și'n general liberalismul nu pot face ca o națiune să fie puternică și să progreseze în mod firesc și continuu.

Eminescu a atacat politicianismul liberal cu toate aspectele lui, a înfierat pe cei de proveniență nesigură care alcătuiau partidul liberal, a mărturisit adesea convingerea că liberalii sunt dușmani ai națiunii..

La baza neîncrederei în liberali sunt, după Eminescu, și deosebiri de origină și deosebiri de caracter între cei ce-i liberal și conservator în țară. Pe când conservatorul are ca armă adevărul, liberalul se servește de intrigă și vicleșug; pe când conservatorul spune sincer ce vrea, liberalul ascunde totdeauna adevărata intenție. Eminescu ajunge cu neîncrederea până acolo că nici faptul obținerii Independenței nu-l înveselește; el crede că se ascunde ceva sub cuvintele dubioase cu care puterile au recunoscut independența țării.

Eminescu a manifestat o nețărmită dragoste pentru țărănime care pentru el se confunda cu însăși nația. Și această dragoste i-a mărit înverșunarea împotriva liberalilor care, după el, exploatau doar națiunea. E interesantă observația pe care-o face el într-o convorbire cu Zamfir Arbore: "Să se răscoale țărani cândva în România pentru a scutura jugul ciocoilor, și atunci vei vedea, dacă vom trăi pe acele vremuri, cât de sanguinari și nemiloși vor fi acești democrați față cu poporul răsculat".

Eminescu e convins că legislația liberală a încurajat la noi lupta de exploatare; această legislație este exclusiv în favoarea clasei de mijloc, care la noi e formată din Evrei, așa că prin liberalism ne putem aștepta la o epocă de dominare a Evreilor, față de care domnia fanariotă ar fi o epocă de aur.

Visul lui Eminescu era un stat puternic prin care națiunea să se desvolte și să-și îndeplinească menirea ei civilizatoare. Dar el e convins că un stat liberal nu poate fi puternic fiindcă renunță la puterile sale în favoarea individului.

În politică, la baza atitudinii lui Eminescu, nu-s numai sentimentele unui militant pentru un partid, ci gândiri bine fixate asupra conservatismului și liberalismului în genere.

Suflet aprins; și entusiast, minte gânditoare și preocupată de toate problemele vieții naționale, Eminescu și-a pus toată energia în serviciul ideilor pe care le socotea mântuitoare. În gândirea românească, el nu reprezintă o simplă atitudine de poet ori de ziarist înfeudat unui partid, ci o clară concepție conservatoare naționalistă.

El și-a luat în serios rolul de profet al neamului pe de o parte, de censor al plăgilor vieții noastre publice pe de alta. Dar în lupta lui atât de vehementă adesea ori, el nu uită că viața publică e ceva serios, și aceasta-l înalță încă înaintea noastră: "Stând la mormintele fraților lor căzuți pe câmpiile Bulgariei, Românii din ce în ce se

pătrund mai mult și tot mai mult de convingerea, că viața publică este un lucru serios, iar nu o comedie, unde cel mai isteț trebuie să fie răsplătit prin aplauze".

1870) Echilibrul.

Articolul e publicat în *Federațiunea* (III) 1870 la 4 Mai/22 Aprilie și 11 Mai/29 Aprilie, și semnat cu pseudonimul Varro. În *Din Ședințele soc. România jună*, (manuscrisul Acad. Române 2257 ff. (224—232), Eminescu arată că articolul e scris de el. Eminescu spune aci: "În articolul *Echilibrul* publicat în *Federațiunea* (nr. 38 și 39, Maiu 1870) am susținut autonomia Transilvaniei, fărâmare dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fiecui popor de a-și determina voința prin legi și de a avea un propriu organ pentru formularea acestor voințe, o legislativă. Acest articol a dat ansă (prilej) procurorului public din Pesta d'a mă cita la judecătoria de instrucțiune", (v. ed. Scurtu *Scrieri politice și literare* p. 19). Articolul a fost reprodus de Scurtu, în ediția scrierilor literare și politice ale lui Eminescu sub titlul neexact *Dualismul austro-ungar și naționalitățile* și cu dese omisiuni de cuvinte și propozițiuni.

Eminescu arată că *Pester Lloyd*, ziar al intereselor maghiare, cere drepturi pentru toate naționalitățile afară de Români din Transilvania. Față de această atitudine se impune cercetarea rațiunii de a fi a dualismului. Acesta-i obiectul principal al articolului lui Eminescu.

Legile unui popor purced dela el însuși, totuși pot fi cazuri când un element străin își poate impune legile lui. Acest element se poate impune: 1) prin superioritatea sa, 2) prin credința poporului în principii transcendente, ceea ce s'a întâmplat cu Români cari au credință în unitatea Austriei și în tron, 3) prin forța încălcătoare de orice drepturi.

Analizând aceste trei cazuri, Eminescu arată mai întâi că Ungurii nu se pot impune prin superioritate morală. Viața lor publică e decăzută, nu au o civilizație proprie, nu-s prin nimic superiori Românilor.

În ce privește cazul al doilea, Eminescu arată că Români cred în unitatea Austriei, dar s'ar putea ca această credință să n'ceteze și atunci va înceta și credința în simbolul națiunii, suveranul. Ideia unității Austriei trebuie să se conformeze cu trebuințele popoarelor. Pentru aceasta e nevoie însă de federalizarea Austriei. În afară de aceasta, unitatea Austriei nu cere existența unei Ungarii stăpână pe provincii străine. Români având a respecta numai unitatea Austriei, ar putea proclama singuri autonomia. Suveranul trebuie să țină seamă de drepturile națiunilor, trebuie să cedeze cerințele acestora.

În ce privește cazul al treilea, Eminescu spune că Ungurii nu au puterea de-a se impune. O răscoală militară e lucru foarte ușor și foarte probabil.

În partea finală a marelui său articol, Eminescu arată că Români nu au a combina soarta lor cu a Ungurilor. Ei nu au a le cere acestora nimic, ci trebuie să se adreseze Tronului. Națiunile au dreptul de-a se înălța și a-și arăta valoarea lor proprie. Sancțiunea popoarelor trebuie să premerge sancțiunii suveranului. Astfel numai în Austria va fi echilibru în viața statului, și va fi și pace.

În fine, ceea ce am zis noi s'a împlinit. Cehii cer autonomia țării lor; Galițienii, Tirolezii, Triestinii cer aceiași esență sub alte forme; ba chiar organul jidanilor unguriți *Pester Lloyd* are inspirațiunea de a recomanda guvernului austriac o deplină îndreptățire a naționalităților. Adecă cu astuția ce le e proprie, vor a localiza reforma Austriei și uită intenționat, că este și o Transilvanie, care cere aceiași autonomie, pe care o cere Bohemia ori Galiția. Opiniunea publică a Austriei s'a pronunțat pentru căderea constituțiunei, pentru răsturnarea complectă a dualismului care nu are nici o rațiune de a fi. Dacă suveranul s'ar învoi să-și cercue fruntea cu coroana Bohemiei, el ar trebui prin consecință să reprimească autonomia marelui principat al Transilvaniei.

Afară de ceea ce creiază arbitraritatea omului, nu există nimic în lume ce n'ar trebui să fie cum e. Cauza acestei trebuințe e rațiunea lui de a fi și aceasta trebuie să fie neapărat o rațiune, nu o combinațiune răutăcioasă ori exaltată, ci un rezultat neapărat, neînlăturabil al unei cauze anterioare, asemenea cum din calculul cert a două cifre certe ese un rezultat neapărat, ce nu se poate schimba fără amestecarea unui element arbitrar ori

nerațional. Acest element arbitrar, nerațional și de aceea barbar, e asemenea săbiei lui Brennus din cumpăna cu aur.

Să vedem rațiunea de a fi a dualismului. Sunt cauze ce au *trebuie* să-l producă; sau această formă e numai o ficțiune diplomatică, o variantă a eternului "divide et impera", o formă arbitrară, care să nu rezulte din ideea ce naturalmente o conține în sine materialul ei - popoarele?

Condițiunea de viață a unei legi, garanția stabilității sale e ca să fie un rezultat, o expresiune fidelă a trebuințelor unui popor - și tocmai de aceea dreptul de a formula acele trebuințe în articole și paragrafe este, după spiritul timpului nostru, al popoarelor. Un popor - oricum ar fi el - are dreptul de a-și legiuire trebuințele și transacțiunile ce rezultă neapărat din acele trebuințe, reciprocitatea relațiilor sale; într'un cuvânt: legile unui popor, drepturile sale, nu pot purcede decât din el însuși. Alt element străin, esențial diferit de al lui, nu-i poate impune nimica; - și dacă-i impune, atuncia e numai prin superioritatea demnă de recunoscut a individualității sale, cum, de ex., au impus Francezii Românilor. E o influență pacinică, pe care cel pasiv o primește cu bucurie, cu disprețul său propriu, fără de a judeca cum că din asta poate să nască nenorocire pentru el.

Al doilea mod de a impune e acela de a face din principii transcendente, din credințe ale omenirii, mijloace pentru scopuri de altă natură. Astfel preoțimea evului mediu explica evangeliul astfel, încât făcea ca popoarele săi îngenunche și sub jugul unui rege rău; astfel credința cea adâncă către unitatea Austriei și către tron a fost cauza indirectă, deși principală, care i-a făcut pe Români să primească tăcând, cu o rezistență mai mult pasivă, umilirea dualismului.

Al treilea mod e cel mai simplu, deși cel mai greu și mai nedrept. Ți-arogi cu insolență drepturile altuia și te susții în proprietatea lor prin puterea brută, proprie ori străină.

Să cercetăm aceste trei puncte, unul după altul și să vedem dacă vreunul din ele poate fi rațiunea atitudinii excepționale a Ungurilor din Austria, atitudine ce le dă în mână domnia asupra unor națiuni esențial diferite de a lor, tot așa de mari la număr și nu mai înapoiate în cultură. Întâia rațiune, prin care un popor poate egemonisa pe altul, e *superioritatea morală*.

Măsurariul civilizațiunii unui popor în ziua de azi e: o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete noțiuni, prin șir și accent logic cugete, prin accent etic sentimente. Modul de a înșira în fraze noțiune după noțiune, o caracteristică mai abstractă ori mai concretă a noțiunilor în sine, toate astea, dacă limba e să fie națională, sunt ale limbii, căci de nu va fi așa, e prea lesne ca un om să vorbească nemțește, de ex., cu material de vorbă unguresc. Afară de aceea, civilizațiunea unui popor constă cu deosebire în dezvoltarea acelor aplecări umane în genere, care sunt neapărate tuturor oamenilor, fie aceștia mari ori mici, săraci ori bogați, acelor principii, care trebuie să constitue fundamentul, directiva a toată viața și a toată activitatea omenească. Cu cât aceste cunoștințe și principii, care să le fie tuturor comune, sunt mai dezvoltate, cu atâta *poporul* respectiv e mai civilizat. Căci clasa inteligentă numai, nu constitue civilizațiunea, care e și trebuie să fie comună tuturor păturilor populațiunii. Sunt popoare, ce posed o respectabilă inteligență naltă, fără de a fi ele civilizate; sunt altele care, fără inteligență naltă, întrunesc toate condițiunile civilizațiunii. Științele (afară de ceeeee e domeniu public) trebuie să prezinte lucrări proprii ale națiunii, prin care ea ar fi contribuit la luminarea și înaintarea omenirii; actele și literatura frumoasă trebuie să fie oglinzi de aur ale realității în care se mișca poporul, o coardă nouă, originală, proprie pe bina cea mare a lumii. Legislațiunea trebuie să fie aplicarea celei mai înaintate idei de drept pusă în raport cu trebuințele poporului, - astfel însă încât explicarea ori aplicarea drepturilor prin lege să nu

contrazică spiritului acelora. Industria trebuie să fie a națiunii aceleia și păzită de concurență; iar purtătorul ei, comerțul, s'o schimbe pe aur, dar aurul, punga ce hrănește pe industriaș și îmbracă pe agricultor, trebuie asemenea să fie în mâinile aceleiași națiuni. - Declarăm a înțelege, deși nu concedem, ca cineva să fie aservit vreunei națiuni viguroase ce te supune cu puterea brută, ori unei alteia, ce te orbește cu lustrul civilizațiunii sale. Dar să fim servitorii... cui? Celei mai decăzute populace din Europa, a cărei vanitate și lăudăroșie nu e decât o lungă și scârboasă Donquixotiadă. Căci ce au acești oameni ca să ne superiorizeze ? Au ei ceva ce noi nu avem? Au ei limbă? Au științe? au arte? au legislațiune? au industrii? au comerț? - ce au?

Limba? - Ar trebui să le fie rușine de ea. Sunetele îngrozesc piatra; construcțiunea, modul de a înșira cugetările, de a abstrage noțiunile, tropii, cu un cuvânt spiritul infiltrat acestui material grunzuros, sterpi, hodorogit, e o copie a spiritului limbei germane. Ei vorbesc germănește cu material de vorbă unguresc. Științele? Ce au descoperit ei nou în științe? Prin ce au contribuit ei la înaintarea omenirii? Istoria civilizațiunii a înregistrat numai o nulă. Legislațiunea? Drepturi și legi sunt într'o eternă contrazicere. Eo compilațiune răutăcioasă și nerumegată a principiilor celor mai contradictorii, principii care se exclud unul pe altul. Alături cu o constituțiune nedreaptă și parțială, liberală însă pentru Unguri, găsești legi din evul mediu mai barbare decât barbaria.

Arte și literatură? O traducțiune rea din limba germană și știe toată lumea cât de rea poate să fie o traducțiune. Industria? germană. Comerțul? în mâna Evreilor.

Va să zică nu au nimica acești oameni, prin ce să ne superiorizeze pe noi Români, și vom arăta numai decât cum nici nu *pot* avea, nici nu *pot* constitui o putere morală oarecare. Nu e pe lume o singură inteligență, care să fie o mai rea expresiune a poporului ei decât cea maghiară. Să ne silim puțin a analiza spiritul, - nu al poporului maghiar, pe care din inteligența lui nu- l vom putea cunoaște nici odată, - ci al acestei coterii care- l guvernă, guvernându- ne tot odată și pe noi prin o ficțiune diplomatică. Eșită din niște școli mizerabile a căror singură țântă e propagarea minciunei, în care n'au învățat nimic alta decât fanatismul, primind o educațiune, care avea de principiu de a stinge tot ce în suflet e curat, uman, nobil, pur, s'au infiltrat în capetele unei generațiuni june și de aceea docile niște principii sistematice în flagrantă contradicțiune cu tot ce era mai nobil în spiritul secolului nostru. Astfel acești oameni au devenit transcendențiali. Aceste principii sistematice ale lor, scoase deductiv din o istorie falsificată, escamotate din concepțiunea exagerată a națiunii lor, din noțiunea falsificată a dreptului, - ce putea fi ele de cât pure minciuni! In viața publică însă ei judecă consecvent pe baza acelor principii mincinoase; de aceea nu ne poate prinde mirarea, dacă toate consecințele ce le trag din principii falsificate nu sunt, nu *pot* fi, decât iarăși false. Nu trebuie dar să ne mirăm, dacă ei aplică principiile cele mai mari din viața publică a popoarelor, astfel cum le aplică; pentru că ei le- au înțeles pe dos, pentru că țesătura falșelor noțiuni fundamentale i- a făcut incapabili de- a cugeta drept. Cine nu știe acuzațiunea ce ni se face nouă Românilor pentru că solicităm pentru noi ceea ce ei au solicitat pentru dânșii? Ce întoarsă, ce minunată trebuie să fie cea glavă, care face altuia o crimă, din aceea ce el pentru sineși croiește o virtute! Tot ce constituie viața lor internă e o minciună. De ce să ne mirăm, dacă alegerea la ei însemnează beție, bătaie și omor? Să nu ne mirăm, dacă toate noțiunile au cu totul altă semnificare, pentru că sunt privite prin o prismă sufletească, ce falsifică totul. Asemenea cum nu te poți înțelege cu un om, a cărui limbă și noțiuni diferă astfel de ale tale, încât el rămâne pentru tine netraductibil, căci tu nu ai noțiunile ce le are el, cum el nu le are pe ale tale: - tocmai așa nu te poți înțelege cu inteligența maghiară. Împăcare sau transacțiune nu se încapă aicea, căci divergența noțiunilor fundamentale și a principiilor sistematice

condiționează o eternă divergență a deducțiunilor din ele. Va să zică aicea nu se încapă acest mijloc dulce și piacific, care va fi etern neînțeleș. Tu- i spui, că națiunea română vrea cutare și cutare lucru, - el îți răspunde, că națiunea română nici nu există. Apoi înțelege- te c'un astfel de om! Noi Românii nu putem înainta decât cu desconsiderarea totală a acestor oameni transcendențali, cu cari ne- a lipit un ucuz al tronului, și de care un decret drept ne poate tot așa de bine deslipi. Vina în fine nu e a lor, pentru că generațiunea ca atare nu are vina falsei direcțiuni a spiritului său. Vina acestei direcțiuni o au descreerații lor de magnați, a căror vanitate îi făcea să creadă, cum că în această țară, ce e mai mult a noastră de cât a lor, ei vor putea maghiariza până și pietrele. Magnați, cari și 'ncepeau viața cu scrieri fanatice și exaltate, spre a o sfârși în vr'o casă de nebuni, ori în drojdiile vi- țiiilor beției și ale desfrânării; copii bătrâni ce pătează părul lor cel alb cu tot ce e mai degradat, mai obscen, mai teluric în această natură ce- i zic omenească.

Să ne uităm deplin sub sdreanța de purpură ce o pun ei pe profunda lor mizerie, și să vedem cum faptele concrete isbesc în față acele abstracțiuni statistice, ce ei le prezintă lumii, și cum toată viața lor publică e o parodie. - Cele șase- spre- zece milioane de Unguri, cu care înșală Europa, sunt o minciună. Și cine nu- și aduce aminte, cum au schimbat numele indivizilor din districte întregi, în cât bieții locuitori nemțești nu știau în urmă cum îi chiamă. Astfel cu aparența, cu numele maghiar, ei vor să mintă ființa germană ori română. Din fericire, încercarea, pe lângă aceea că e perfidă, apoi e și eminentemente vană. Acești oameni ei înșii cu statul lor, cu parlamentul lor, cu ministerul lor nu sunt decât o minciună, o ficțiune. - De ex., e acest minister îndreptățit de a fi ministerul poporului românesc? Nimica mai puțin de cât asta, căci îndreptățirea trebuie să porceadă de la poporul românesc ca atare; și acel popor nici a fost întreat măcar la noua reformă, a lucrurilor. E acest parlament expresiunea poporului românesc? Nu... nici expresiunea celui maghiar măcar; căci atunci am trebui să uităm bățiile și omorurile la alegeri, influențările meschine ale guvernului și ale coruptei sale partide, starea excepțională a Transilvaniei, punerea sub acuzațiune a candidaților opoziționali ori de altă naționalitate, intimidarea poporului prin amenințări, toate acestea am trebui să le uităm, pentru a putea zice cum că această minciună, ce se numește parlamentul Ungariei, e o expresiune a popoarelor. Și- apoi câte mijloace nu vor găsi acei oameni, care țin punga țării în mână, pentru ca să influențeze și să conrupă și mai mult? La ce- și votează ei oare fonduri de dispozițiune ?

Ungurii nu sunt superiori în nimica națiunilor cu cari locuesc la un loc; și acest palat de spume mincinoase, cu care au înșelat Europa, e, de aproape privit, forma ridicolă a unor pretențiuni ridicole. Kant numește ridicol risipirea spontan ee a unei așteptări mari într'o nimica întreagă, adică: parturiunt montes, nascitur ridiculus mus. Și cu toate acestea, ăst ridicol e trist în sine; ceea ce dovedește, că definițiunea filosofului german are multe contra sa. E trist de a vedea în inima Europei o națiune, ce se află încă în evul mediu, cuprinsă de o febrilă epidemie spirituală, o națiune mică la număr și fanatică în aspirațiuni, căreia o apucătură politică i- a dat neînțelepțește supremația asupra unor națiuni tot așa de mari la număr și în nimica mai înapoiate. Ficțiunea trebuie redusă la valoarea ei proprie și trebuie risipită această valoare nominală care uimește și care cu toate astea ascunde în sine cel mai infamant faliment.

Să trecem la punctul al doilea: la ideia etică care a dominat poporul nostru, când a primit tăcând o reformă, ce el o ura din suflet. Nu cred să fie vr'un Ungur chiar, care să aibă bonomia de a crede, cum că în legile și măsurile lor ne obligă creațiunile unor creeri turburi ungurești, ori semnătura cutărui om al lui Dumnezeu, care se intitulează cu cale ori fără cale ministru. Pe noi ne obligă pur și simplu semnătura suveranului nostru. Suveranul reprezintă unitatea de stat austriac și pentru noi el e personificarea

națiunii române. Noi suntem amici ai unității Austriei și tronul va găsi în noi totdeauna apărători sinceri, deși legi pe care nu le-am făcut noi înșine, nu ne obligă.

Ele sunt făcute în flagrantă contradicțiune cu convingerea noastră, fără consimțământul nostru, căci am refuzat de a discuta ori de a vota legi, care a priori erau false și nedrepte. Cum că noi am crezut a trebui să ne supunem deocamdată acestor legi, din rațiunea de mai sus, e o măsură, pe care oamenii de bine ne-o aprobă; cum că însă nu trebuie să cerem ameliorarea acestor legi, e și mai sigur, pentru că ne punem pe un teren fals și recunoaștem legalitatea existenței lor, când ele a priori prin abținerea noastră sunt nelegitimate în sine, în esență, și legitimate numai în formă prin semnătura Domnitorului, pe care noi trebuie să o respectăm, până când respectăm unitatea Austriei. Se zice, că să cerem de la Unguri cutare ori cutare lucru, - iată iar terenul cel fals. Cum pot fi ei competenți de a ne dărui lucruri, pe care domnul le dăruiește servului? Suntem noi servii lor? Drepturile se dăruiesc? Sau sunt acești reprezentanți din dietă reprezentanți fideli ai națiunilor? Dar toată lumea știe, că Ungurii chiar în Ungaria proprie sunt în minoritate și că numai prin influențări *materiale* la alegeri o au putut improviza acea adunătură ce se pretinde Adunare. Noi nu ne putem pune în relațiune de domn și aservit, nici putem intra în transacțiuni cu oameni, care pentru noi nu sunt competenți nici de a lucra ceva, decât doar prin puterea brută ce li-o pune la dispozițiune imperiul, nu însă prin esența dreptului. Puterea executivă trebuie să fie pentru noi aceea ce aplică asupra noastră legi, ce ni le-am făcut noi; iar nu aceea care ne impune legi străine și căreia nu știm ce nume să-i dăm. Și apoi transacțiuni cu astfel de oameni, cari în faptă n'au ei înșii nimica, a căror existență e ilusorie, nu prezintă nici o garanție de durată, ba încă te compromiți pactând cu ei asupra unor lucruri, care nu sunt ale lor, Atitudinea națiunii române e anormală, asemenea unui organ ce încetează de a funcționa. Funcțiunea lui e în el, în destinațiunea lui, și numai o împrejurare arbitrară poate să i-o oprească. Asemenea și noi Românii, Drepturile și legile ce au de-a ne governa pe noi, ni-s imanente nouă, căci sunt imanente trebuințelor noastre, vieții noastre, - noi nu avem a le cere de cât de la noi înșine. Aceea cum că ni se oprește exercițiul lor, nu schimbă nimic din ființă. Să cercetăm mai de aproape rațiunea semnăturii, și dacă ea poate însemna ori obliga mai mult de cât sigiliul pe o sentință, care nu oprește ca sentința să fie nedreaptă. Să vedem care e rolul normal al Domnitorului și al sancțiunii - și dacă acestora amândouă li e permis de a fi în contradicțiune cu voințele, singure valabile, ale popoarelor ca atari. Nouă ni se pare, că pentru fiecare popor dreptul și legislațiunea purced de la el, și le creează când și cum îi trebuie, astfel încât într'o normală stare de lucruri, sancțiunea e o formalitate, care n'ar trebui să oblige, dacă nu obligă sensul celor sancționate. Vom proba că e așa. Pentru ca un lucru să existe, trebuie să se întrunească mai multe condițiuni. Astfel, legea rezultă din trebuința poporului, din voința lui și din legiuirea liberă, neintimidată, a acelei voințe. Este sancțiunea, acum, o condiție de existență a unei legi ori nu? După noi, nu - cel puțin putem constata, că legal poate rezista poporul voinței Domnitorului, Domnitorul voinței poporului, ba. Va să zică, sancțiunea, nu e condițiunea de existență a unei legi ci numai formalitatea cu care acea lege se inaugurează. Sancțiunea e un simbol, precum Domnitorul însuși e asemenea un simbol, e personificarea fiecăreia din națiuni, vârful întâmplărilor istorice, titlul ce se pune pe o carte; acel titlu nu poate fi o contradicție a celor cuprinse în carte. În Austria însă sancțiunea are un înțeles grav; căci ea sfințește și dă concursul brut dominării nedreptea unui popor asupra celuilalt neegalității naționale, înădușirii unuia prin cel'lalt, - și individele

din popoare, deși nu recunosc în conștiința lor acele legi, deși nu iau parte la legiferarea lor, la desbaterea "asupra- le fără ei", totuși prin acea semnătură, care reprezintă o idee seculară, ei sunt obligați cu corpul, deși nu cu sufletul. - Va să zică, în simbol chiar ne obligă iarăși ideea seculară a simbolului, nu sunetele ce- l compun, sunetele urnii nume sau ale unui rang. Îndată ce nu vom mai crede în ideea, în unitatea Austriei, simbolul ideei: dinastia, pentru noi nu mai există. Ideea asta însă până azi a fost o credință, o religie a Românului. Ideea asta însă trebuie să se conformeze cu trebuințele tuturor popoarelor, ea să trăiască în toate, toate să trăiască în ea, deși fiecare în concentrațiunea sa proprie. Ea să fie comună tuturor popoarelor, cum o religie poate fi comună mai multor individe, fără ca de aceea individele să nu aibă fiecare interesele sale proprii. Astfel federațiunea garantează pe de o parte desvoltarea proprie a fiecăruia din popoare, pe de alta e gajul cel mai sigur al unității Austriei. Repetăm, că simbolul nu- și poate disprețui ideea ce o conține, căci apoi e redus la valoarea unui simplu semn mort și fără înțeles. Simbolul nu ne poate obliga decât până când ne obligă ideea; - dea Dumnezeu și prevederea celor mari, ca să nu ni devină odioasă. - Ideea - pretinde ea neapărat dualismul, ori dualismul nu e decât un abuz cu credințele noastre seculare?

Nu, unitatea Austriei nu cere existența unei Ungarii, cum este ea astăzi; Ungaria cum este, nu e condițiune a Austriei. Noi am putea uza de drepturile noastre prin propria noastră inițiativă, am putea proclama autonomia Transilvaniei, fără ca prin asta să periclităm unitatea Austriei, singura rațiune care are respectul nostru și care ne obligă. Legi, măsuri, anexări siluite: astea toate, deși nu le putem respinge cu brațul, noi nu le recunoaștem, și la răsturnarea lor, inaugurată deja de popoarele Austriei, vom fi gata și dintre cei întâi. Noi avem drepturile ce ne trebuiesc eo ipso, prin voința noastră chiar, și noi nu trebuie decât să anunțăm puterea, ce se întâmplă a fi executivă, că le vom exersa. Dacă acea putere se va simți dispusă de a avea o altă voință decât cea a noastră, aibă- o sănătoasă! Nouă nici nu ne poate păsa, pentru că într'un stat constituțional guvernului nu- i e permis de- a avea o voință proprie, și nici nu trebuie să fie altceva decât brațul legilor, ce ni le facem noi înșine. Așa trebuia făcut când cu adunarea de la Miercurea. Acea adunare nu putea fi disolvată de guvern, fără ca organul lui să arate o cauză și o lege, care să justifice gravitatea cauzei; disolvând însă comitetul adunării, fără a- i spune motivele, guvernul a comis o nedreptate, căci constituirile adunărilor și comitetelor nu se fac cu *învoirea* ci numai cu *știrea* guvernelor. Dacă guvernele ar avea să- și dea *învoirea* lor, ori să dissolve după plac, atunci dreptul de întrunire n'ar fi de cât o iluziune. Adunarea de la Miercurea și Comitetul ei putea să lucreze până azi, fără de a- i păsa măcar de un guvern ce a disolvat- o fără a- i spune motive legale.

Nu, până ce legislațiunea nu va fi pusă în manile tuturor popoarelor ca atari, până atuncia sancțiunea nu poate opri, ca o lege să fie nedreaptă și neprimibilă: cum sigilul pus pe o sentință nu constituie dreptatea ori irevocabilitatea ei. Tronul trebuie să cedeze națiunilor. Rolul care rămâne pe seama tronului e încă foarte mare. Ei e stânca neclintită și neinfluențată a dreptății, personificarea fiecăreia din națiunile ce privesc eu mândrie la el. De aceea regele Belgiului e așa de iubit, căci poporul e în el și el e în popor! Trebuie ca domn și popor să se identifice; cel întâiu să fie expresiunea celui din urmă, astfel ca voințele lor să nu se contrazică niciodată!

Trecem la punctul al treilea, la acel al susținerii în niște drepturi

răpite prin puterea brută. Lasă că într'un stat liberal, care pretinde a nu voi alta decât egala îndreptățire a tuturor, măsuri brute nu-și au de fel locul; dar apoi chiar astfel ni-ar plăcea ca să nu prea facă nimeni apel la acea putere telurică și sângeroasă, căci asta ar însemna a uita, că însuși în armată proporțiunea Germanilor și Maghiarilor față cu Slavii și Românii e cea de "2 : 8". Austria încă n'a avut o răscoală militară, dar se prea poate ca timpul să nu fie tocmai departe, căci astăzi prin voluntari armata *cugetă*, pre când ieri încă, era numai o *massă*. Și să nu se uite, că inteligența tuturor popoarelor din Austria e eminamente naționalistă.

În fine mă mir, cum venim noi Românii de a ne combina soarta noastră câtuși de puțin cu aceea a Ungurilor. Pentru că suntem alături cu ei, ori pentru că binevoiesc ei a o combina?

Să-i lăsăm dar de-o parte pe acești oprimatori ai autonomiei Transilvaniei, cu scandaloasele lor stări excepționale, cu torturile lor ca în evul mediu, cu jurămintele sacrilege, oameni ce mistifică unde nu pot contesta și mint unde nu pot combate. Ei nu sunt competenți ca să ne dea nimic; și de ne-ar da, e datoria noastră ca de la ei să nu primim *noi* nimica. Să apelăm cu toată vigoarea de care dispunem la instanța adevărată: "la tron!".

Toate națiunile trebuie aduse la valoarea lor proprie, și când vom avea din ele factori reali, neilusorii, atunci se va putea continua cu înlesnire calculul cel mare și secular, ce se numește: Istoria Austriei!

În reconstrucțiunea Austriei trebuie ca sancțiunea popoarelor ca atari să premeargă sancțiunii suveranului.

Toate popoarele sunt setoase de viață proprie, și numai din egala îndreptățire a tuturor se va naște echilibrul. Atunci numele „Austria” va fi sinonim cu "pacea".

1870) În unire e tăria.

Articolul e publicat în *Federațiunea* (III) 1870, 22/10 Aprilie ca articol de fond. A apărut sub pseudonimul *Varro* și n'a fost reprodus de nici o ediție a operelor lui Eminescu, afară, de aceea a clasicilor comentați.

În prima parte a articolului, Eminescu reproduce după *Politik*, ziar al intereselor cehe, un articol în legătură cu aspirațiile cehe la federalizarea Austro-Ungariei. În partea a doua urmează comentariul lui Eminescu, pe care-l reproducem și noi în întregime.

Eminescu e stăpânit de aceiași ideie ca și'n *Să facem un congres*. El vrea să-i știe pe Români uniți între ei mai întâi, solidari cu celelalte naționalități în al doilea rând. El își dă, seama de urmările triste ce le-ar avea pentru Români o izolare de celelalte națiuni asuprite: ar rămâne singuri în fața Ungurilor care au tot interesul să localizeze reformele în Austria și să nu le aplice în Ungaria.

"Va să zică, dacă presupunem cumcă acest ziar e expresiunea opiniunii publice a Cehilor, atunci Cehii cer o *federațiune*, care să garanteze dezvoltarea liberă a fiecărui popor ca atare; - și se pare cumcă aceasta ar fi și ideia celorlalte naționalități ale Austriei.

Ce fac Românii pentru a se alia acestei idei? Căci vă încredințați, dacă Românii vor lăsa să li scape și această ocaziune, dacă vor lăsa ca ideia să se localizeze numai la popoarele, cari o manifestă în gura mare, dacă Românii nu vor ajuta să generalizeze căderea constituțiunii din Decembrie asupra imperiului întreg, - atunci lupta noastră va deveni din ce în ce mai grea, căci în urmă nu va mai fi nimeni în opozițiune afară de noi, pe când azi avem atâtea națiuni, cari au interese comune nouă și se luptă alături de noi. În momentul când toate națiunile dau

cu piciorul stării de față a lucrurilor, numind- o *nesuferită și nesuportabilă*, au și Români dreptul și datoria a- i da cu piciorul, - căci pregetând și rămași singuri pe câmpul de luptă, nimeni nu se va mai speria de opozițiunea noastră singuratecă. Nepăsarea noastră ne pierde. Să nu ne mirăm, dacă organele noastre de publicitate au devenit în timpul din urmă moi și împăcătioase; căci, cum zice mai sus campionul presei boheme, contrarii vor ști totdeauna să amețească capetele până și a conducătorilor noștri cu *promisiuni lucii, dar etern mincinoase*. Cine ar crede cumcă Ungurii, chiar de- ar promite- o, vor găsi în ei atâta simț de dreptate, încât să redea, de exemplu, autonomia Transilvaniei, pe care au răpit- o fără consimțământul Românilor? - Și apoi nici nu avem noi să cerem de la Unguri ceva, căci ei nu sunt competenți să ne dea nimica. Când un făcător de rele comite o infracțiune în avere publică ori privată, nu e făcătorul de rele instanța competentă, de la care ai a cere îndărăt cele răpitate, ci *justiția*. Se poate chiar ca justiția rău informată să fi legalizat apropierea făcătorului de rele; asta însă nu schimbă nimica din ființa dreptului, căci cu toate astea, a doua zi, justiția bine informată va revoca o sentință ori o aprobare nedreaptă. Această justiție până azi rău informată e tronul. Numai transacțiunile direct cu tronul îi pot ținea pe Români pe terenul absolut al drepturilor lor, transacțiuni de altă natură însă, care unite cu umilire să se subordoneze intereselor unei alte națiuni, sunt periculoase, criminale chiar. Ce drept mai mult pot avea Ungurii în această țară, unde în număr sunt mai egali cu noi, unde prin istorie sunt cu mult mai târziu veniți decât noi? - Această influență binefăcătoare și îndreptățită asupra tronului trebuie să se exerciteze însă laolaltă și în același timp cu celelalte națiuni nemulțumite. A aștepta să culegem fructele semănate de alții, e nedemn și periculos. Căci să ne aducem aminte, cumcă nimeni în Austria nu e obligat de a se face apărătorul nostru și răscumpărătorul drepturilor noastre, afară de noi înșine. Azi foaia se întoarce și fiecare își caută de interesele sale proprii. În principiu au și început organele opozițiunii a localiza reforma Austriei, - astfel încât noi necercând de a o generaliza, ne vom trezi din nou cu renumitul răspuns: "A plânge putem, dar a ajuta nu", căci ei își vor fi inspirăvit trebile și ne vor lăsa pe noi în voia sorții și a neenergiei noastre.

Să ne grăbim dar de a ne declara solidari cu națiunile nemulțumite ale Austriei; să pășim la o activitate comună cu ele, căci mâni chiar va fi prea târziu, mâni chiar se vor bucura *numai aceia* de fructele răsturnării constituțiunii, cari *vor fi ajutat a o răsturna*, - mâni nu va mai vrea nimeni să primească mâna de înfrățire a unui popor fără energie, spre a căpăta în schimb o nouă piedecă în drum, pe Unguri. Ungurii chiar tind într'acolo ca să localizeze reforma Austriei; - să nu lăsăm timp popoarelor ca să vadă, cum că întru reconstrucțiunea Austriei inamicița Ungurilor se poate înconjura. Români au nenorocirea de a nu avea încredere în puterile lor proprii; noi nu ne- am convins încă cumcă: *puterea și mântuirea noastră în noi este!*

1870) Notiță asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna.

Societatea studenților români *România jună* din Viena plănuise o adunare studențească la Putna în 1870, pentru comemorarea lui Ștefan cel Mare cu ocazia împlinirii a patru sute de ani de la clădirea Mănăstirii Putna. Eminescu semnează ca secretar, alături de N. Teclu și Petru Bită un apel către public în Mart. 1870, cerând publicului sprijin moral și material pentru a se face o serbare demnă, de eroul neamului (v. acest apel în *Federațiunea* (III) 1870, 3 Iunie/22 Mai p. II). Serbarea nu s'a putut ține în 1870 din pricina, războiului franco- german. În notița publicată în *Convorbiri literare* (IV) 1870, 15 Sept. Eminescu explică și motivul amânării și ce aștepta el de la această serbare. După cum ne mărturisește Slavici (*Amintiri* p.

45) Eminescu a dat ideea ca serbarea de la Putna să fie folosită ca prilej pentru un congres al studenților români. Serbarea, în concepția lui Eminescu, nu era numai prilejul de- a ne arăta pietatea față de Ștefan, ci și o posibilitate de discuție asupra problemelor vieții naționale, de rectificare a greșelilor trecutului, de pregătire a unui viitor rodnic. Eminescu constată că răul cel mare al vieții publice a Românilor e lipsa unei singure direcțiuni a spiritului și-și manifestă dorința de- a vedea pe tineri conlucrând și concentrându-și puterile sufletești către același țel. *Amintirile* lui Slavici ne arată câtă râvnă a pus Eminescu în organizarea serbării. Aceasta se ține la 15 August 1871. Pentru organizarea ei, Eminescu a venit în țară și a căutat să determine o campanie, de presă, favorabilă ideilor de adunare și conlucrare. Eminescu a lucrat la organizarea serbării atât în ședințele societății România Jună cât și ia Putna, probabil după indicațiile lui Maiorescu și ale cercului *Junimea*. *Junimea* fusese însărcinată cu organizarea serbării de la Putna și a trimis ca reprezentant al ei pe Al. Xenopol care ținu cu această ocazie o splendidă cuvântare în care arăta că neamul nostru nu și-a desfășurat încă, tot cuprinsul sufletesc și că această desfășurare va veni numai dacă sufletele nobile și înțelepte vor ținti spre același scop. Români trebuie să, caute a avea năzuințe și credințe comune, a realiza unirea în cuget, și apoi ca urmare firească va veni și unirea politică.

Notiță asupra proiectului întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna a fost reprodusă de Scurtu în *ed. cit.* sub titlul neexact *Însemnătatea serbării dela Putna*.

Dacă privim fierberea vieții noastre publice, putem vedea lesne că liniștea perpetuă din generațiunea ce e azi la ordinea zilei, și frecările ei, atât din viața politică cât și din cea spirituală, nu-și au cauza lor pe- atâta în interese personale (precum o susțin unii) ci mai mult în profunda sciziune dintre direcțiunile pe care au apucat unii pe de- o parte, alții pe de alta. Adăogând pe lângă acestea un caracter cam vehement, precum e acel al rasei noastre, ne putem lesne explica de ce simple divergențe în păreri se schimbă în neîncredere și în acuzări de intențiuni subversive.

Răul cel mare nu e că o asemenea stare de, lucruri există, ci că se perpetuă și se moștenește; și dacă generațiunea ce crește azi ar aduce cu sine o moștenire atât de tristă, nu ne îndoim că prin o consecință neapărată și mereu în creștere, antitezele ar deveni mai mari și mai neîmpăcate.

Însă generațiunea ce crește are și ea datorii de împlinit, precum le are fiecare generațiune, ce se înțelege pe sine însăși, și e lesne de presupus că membrii ei, îndată ce au cunoscut răul, au cugetat și la remedii contra lui.

Serbarea la mormântul lui Ștefan- cel- Mare, deși pornită mai mult dintr'un sentiment de pietate către trecutul nostru pe cât de glorios, pe atâta de nefericit, - totuși cu vremea ideea a început a prinde un interes mai bogat, de cum puteam presupune din început. S'a născut conștiința că o întrunire a studenților români din toate părțile ar putea să constituie și altceva decât numai o serbare pentru glorificarea trecutului nostru, și că, cu o ocaziune atât de favorabilă în felul său, am putea să ne gândim mai serios asupra problemelor ce viitorul ni le impune cu atâta necesitate. Viitorul însă e continuarea, în cazul cel mai bun rectificarea trecutului. Ca el să fie o simplă continuare a trecutului cu toate calitățile acestuia, a fost o idee ce trebuia exclusă a priori, pentru o rectificare a greșalelor și lipselor prezentului, care mâne firește va fi pentru toți trecut.

Însă unul din cele mai mari defecte ale prezentului e tocmai starea de lucruri, ce am caracterizat- o în liniile prime ale acestei notițe, și trebuința cea mai mare ni s'a părut nouă că ar fi o *singură direcțiune a spiritului* pentru generațiunea ce crește.

Rezumându- ne, putem spune că dacă exteriorul acestei festivități are să fie de un caracter istoric și religios, - interiorul ei - dacă *junimea* va fi dispusă pentru aceasta -, are să cuprindă germenii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o vroesc din toată inima.

Ca lucrarea noastră în viitor să constituie un singur organism, normal și fără abatere, e, se'nțelege de sine, un ideal, a cărui împlinire nu e decât problematică; însă puținul bine, ce ar putea rezulta dintr'o încercare de a organiza viața viitorului,

însemnează totuși mai mult decât nici o încercare spre aceasta.

Asta- i expunerea scurtă a scopului serbărei de la Putna.

Credem însă că n'ar fi neinteresantă o analizare a motivelor, ce-au cauzat amânarea ei.

Prin războiul de față, la care partiepează cu spiritul toată lumea civilizată, s'a creat un curent al zilei, care înădușă orice mișcare de un caracter mai pacific. Dacă serbarea se ținea în anul acesta, nu- i rămânea decât alegerea între două consecințe egal de rele. Sau că curentul zilei îi imprima, fără voe, o nuanță politică, pe care n'o are și nici intenționează de- a o avea, și astfel am fi dat naștere la sgomote și păreri cu totul neidentice cu scopul și ființa ei, - ba poate că în cazul cel mai rău realizarea ei ar fi oprită prin măsuri guvernamentale; sau, dacă lumea ar fi fost priceput- o bine, fiind însă în contradicțiune cu curentul zilei, nimene nu s'ar fi interesat de ea, s'ar fi trecut nebagată în seamă și fără de- a lăsa vre- o urmă morală, precum s'au mai întâmplat și cu alte serbări de natura acesteia. Iată rălele între care trebuia să aleagă; - și de aceea Comitetul pentru serbare a găsit de bine a o amâna pe anul viitor, când spiritele vor fi mai liniștite și participarea neoprită de nici un fel de considerațiune.

1870) Să facem un congres.

Articolul lui Eminescu e publicat în *Federațiunea* (III) 1870, 17/5 Aprilie, care apărea la Pesta sub conducerea lui Alexandru Roman, patriot însuflețit, profesor de limba română la Universitatea din Budapesta și membru al Academiei române. Articolul e semnat de Eminescu sub pseudonimul său *Varro*.

În această epocă se vorbea de căderea ministerului austro- ungar Giskra- Hasner și se nădujduia în prăbușirea în acelaș timp a dualismului. Eminescu dorind autonomia Românilor și a tuturor naționalităților, caută să arate că sistemul dualist după care conducerea era în mâna Nemților și Ungurilor, era o monstruoziitate din punct de vedere etic. După Eminescu fiecare națiune, e suverană, toate națiunile au dreptul de a se conduce ele înșile. Pentru câștigarea autonomiei, Românii trebuie să fie activi. Câtă vreme Românii vor fi fără vlagă, drepturile lor vor fi încălcate. Astfel Ungurii și- au permis să împiedice activitatea comitetului ales în adunarea dela Miercurea, deși legea era de partea Românilor.

Românii au dreptul de- a petiționa la suveran și a arăta nedreptățile și jignirile ce li se aduc. Ei trebuie să fie ireconciliabili în materie de drepturi naționale; să fie energici și de caracter, să ceară ținerea unui congres în care să arate că Ardealul e al lor și că voesc să rămână români pe pământul care- i al lor mai mult decât al oricui. Nu e suficient ca Românii să fie solidari între ei, e nevoie să fie solidari și cu celelalte naționalități asuprite, și atunci reprezentanții aleși de congres vor cere tronului satisfacerea voinței națiunii române.

Să face un congres fost retipărit de Scurtu în ed. *Scriseri politice și literare I* fără să respecte titlul dat de Eminescu. Din această ediție, sub titlul neexact *Rolul Romanilor în regenerarea Austriei*, a fost reprodus de ed. *Op. complete*, Iași 1914.

Am corectat textul după ziarul *Federațiunea*, dar l- am reprodus cu ortografia actuală.

Dacă răsturnarea ministerului Giskra- Hasner ar aduce cu sine căderea sistemii, a constituțiunii, a dualismului - ce rol vor juca Românii la regenerarea bătrânei Austrie? Sta- vor ei cu manile în sân, cum sunt obicinuiți a sta, intimidă- se- vor de țipetele bufone ale Maghiarilor sau Nemților - ori vor merge cu fruntea deschisă, solidari cu celelalte națiuni, cari au aspirațiuni comune nouă, spre a apela la simțul de dreptate al tronului, spre a- l sili a ceda voințelor supreme ale popoarelor? - Până când să domnească cutare ori cutare și nu toți? Suveranitatea și legislațiunea trebuie să porceadă de la toate popoarele ca atari, și puterea executivă trebuie redusă la simplul rol de mașina fără voință proprie în mecanismul cel mare al statului. Nimeni nu trebuie să fie aicia stăpân decât popoarele însele, și a trece suveranitatea în alte brațe decât în acelea ale popoarelor, e o crimă contra lor. Eu nu înțeleg aicia două popoare ori două coterii, ci pe toate. Dar

pentru a efectua această reformă mare într'un stat, unde sunt atâtea rămășițe putrede ale trecutului, adică prejudicii fatale și atâtea mașine vile și fără de suflet, gata în orice moment de a susține acele prejudicii, trebuie o energie eroică, trebuie cu disprețul libertății și a vieții tale să proclami ceiace ai datoriat de a proclama.

În această operă, ce pare a se pregăti, Românii trebuie să joace un rol eminent activ. Trebuie ca sufletul acestei națiuni vechi să lucreze cu toată vigoarea sa de fier, căci aici nu mai e vorba de declamațiuni vane, ori de oportunitate, acum nu- i mai e permis nimănui de a merge cu cutare ori cu cutare persoană, fie aceea prelat, fie ilustritate, fie magnificentă, ci cu toții uniți trebuie să mergem cu principiul, cu națiunea. Și, într'adevăr, dacă ar fi în inima noastră o singură scântee din virtutea antică a oamenilor, pe care noi ne măgulim de a- i avea de străbuni, a Romanilor, am vedea ce absurd e să cerșim de la Maghiari drepturile care ni se cuvin și care trebuie să ni le luăm pe altă cale.

Românii, în genere vorbind, s'au purtat mai mult rău decât bine. Să ne silim a enara faptele.

Adunarea de la Miercurea se constituie și și- alege un comitet. Un comisar gubernial oare- care sisteză activitatea acelu comitet, fără ca să arate din ce cauză, și Românii primesc această sistare, fără ca să protesteze în fața lumii, fără ca această infracțiune în dreptul de a se întruni să fie urmată de destituirea funcționarului și a ministrului ce a ordonat- o. Amploiatul, fie el ministru, fie comisar regesc, trebuie să înțeleagă spiritul legilor, al căror menținător e, și trebuie să le interpreteze cu fidelitate. Îndată ce nu știe ori nu voește a le interpreta fidel, trebuie destituit.

Uniunea Banatului a fost forțată, căci a fost făcută contra voinții Românilor; uniunea Transilvaniei a fost făcută fără de a se întreba Românii. Cine a protestat contra? Cine a alarmat Europa într'o chestiune atât de gravă? Nimeni.

Avem dreptul de a petiona. Sala tronului este, *trebuie* să fie deschisă popoarelor ca și indivizilor, și inima suveranului trebuie să fie dreaptă și nepărtinitoare, fără considerante unilaterale față cu toți, asemenea limbii la cumpănă, asemenea echilibrului voințelor umane, ce se numește drept; căci în secolul al nouăsprezecelea aceasta e *singura* rațiune de a fi a monarhilor - alta nu cunoaștem și nici nu voim a cunoaște.

Ei bine, cine a uzat energic de acest drept pentru a scăpa națiunea română de forțarea la 6 uniune, pe care ea n'o voiește și n'o recunoaște? Nimeni.

În Năsăud, un om se alege cu un vot, ba are până și temeritatea de a cere verificarea acestei alegeri. Ei bine - cari sunt alegătorii, cari să protesteze contra reprezentării lor din partea unui om, pe care ei nu l- au ales? - Nimeni. Oare murit- a orice dreptate, oare luatu- ni- s' a dreptul de a petiona și a protesta? Oare am uitat cum că tronul *trebuie* să fie drept, căci aceasta e rațiunea sa de a fi?

Dar departe de a fi numai atâta. Un insolent are cutezanța de a spune în camera Ungariei *cum că națiunea română nu există*. I se răspunde că există și nimic mai mult; ca și când acel om n'ar fi știut- o, ca și când el ar fi spus- o cu altă intențiune decât ca să arunce o nouă umilire asupra națiunei românești. Aici trebuia un protest energic și formal contra purtării neexcusabile a unor deputați, cari n'au respect de națiuni întregi; trebuia demisionarea deputaților români dintr'o dietă, care nu se respectă, nerespectând nici chiar individualitatea celorlalte națiuni. Ce president e acela, care lasă ca un insolent să insulte, nerevocat la ordine, o națiune întregă?

Un altul ni spune, cumcă am face poate bine de a emigra în România, recte de a părăsi acest pământ, care e cu mult mai mult drept și cu mult mai multă rațiune al nostru decât al lor. Cine protestă contra unor asemenea insinuațiuni pe cât de răutăcioase, pe atât de bine calculate? Nimeni. Cunoaștem ființele acelea linse, acele suflete de sclav, cari fac politică de oportunitate, cari cerșesc posturi pentru ei, în loc de a pretinde categoric și imperativ drepturi pentru națiunea lor, cari zic cumcă Românii n'au nici un drept în această țară și icumcă trebuie să cerșească pentru a

căpăta. Politică demnă de reprezentanții ei! - Li cunoaștem, zic, și nu ne place de a vedea pe sincerii noștri deputați naționali jucând pe instrumentele acestor creaturi. Națiunea română trebuie să se pună pe terenul de drept, pe care stau toate celelalte națiuni ale Austriei, - nimica mai mult și nici o iotă mai puțin.

Cine cedează degetul, va trebui să cedeze și mâna. Puși odată pe acest teren de drept, nu trebuie să cedăm nimănui nici cât e negru sub unghie, căci numai o egală îndreptățire poate duce la liniște și la împăcare.

Politica lingăilor trebuie lăsată pe seama lingăilor; pe flamura noastră trebuie scrise pur și simplu voințele noastre. Cehii spun în organele lor cumcă vor face opozițiune până atuncia, până când se va recunoaște deplina autonomie a Bohemiei. De ce să nu cerem neted și clar pentru noi, ceea ce Cehii pretind pentru ei? Transacțiuni în drepturi naționale nu se încap, împăcarea cu Ungurii ori cu Nemții nu se încap, până când nu ne vor ceda ceea ce voim noi; căci față cu sistemul constituțional de astăzi, față cu dualismul trebuie să fim *ireconciliabili*.

Starea de față a lucrurilor e de natură ca să inspire ori și cui neîncredere, și să-1 facă îngrijit asupra marilor schimbări, ce se prepară a trece peste imperiu. Oricare bun cetățean are datoria de a se ocupa de viitorul patriei sale și de aceia și Românii prin natura lucrurilor au datoria de a provoca un congres general al lor, care să determine atitudinea națiunii românești față cu o eventuală schimbare a sistemului constituțional. Vom vedea, care guvern va avea sfruntarea, ca să oprească adunarea unui congres de cetățeni pacifici, cari vor să discute asupra afacerilor publice ale statului căruia ei aparțin.

În caz dacă congresul și-ar alege oamenii săi de încredere, cari să-1 reprezinte față cu tronul, aceștia trebuie să fie înainte de toate *energici și de caracter*. Oricine a șovăit numai odată în cariera sa politică, fie el prelat, fie ilustritate, fie magnificență, trebuie înlăturat cu îngrijire, - căci aicea trebuie oameni ai faptei pe cari să nu- i orbească nici șansele, nici aurul, nici stelele și ordurile mari, care în genere se pun pe inimi mici! Și, apoi, cu oameni probi și de caracter nu se încap transacțiuni încurcate. Ei vor cere pentru națiunea lor cât li va ordona națiunea ca să ceară, și nu vor vedea nici odată, din pretențiunile lor, căci nu vor avea astuția de a o face.

Dacă mai are cineva o singură îndoială despre importanța unui Congres, acela cugete numai cât de degradați trebuie să fim noi Românii, dacă până și Maghiarii, poporul cel mai decăzut al Europei moderne, au ajuns să fie stăpânii noștri și să-și bată joc de noi în ședințele acelei adunări, ce se pretinde cameră.

Am disperat de mult de a cere de la Români virtutea și demnitatea străbunilor, nici credem că am putea deștepta în ei simțul cetățeanului Romei; dar nici că facem aicea apel la sentimente, de cari noi nu suntem capabili, ci numai la simplul simț de demnitate și mândrie curat omenească. Într'adevăr, nu mai suntem noi meniți de a dicta legi lumii, dar nici am trebui să fim așa de abrutizați ca să ne degradăm noi pre noi înșine la rolul de sclavi. Trebuie să înceteze aceste referințe de dominați și dominatori; trebuie să, fim puși pe picior de națiune egal îndreptățită față cu națiune egal îndreptățită. E timpul ca să ni se răsplătească și nouă sacrificiile, care le-am adus secol cu secol acestei Austrii, care ni- a fost vitregă și acestor Habsburgi, pe cari îi iubim cu idolatrie fără să știm de ce, pentru cari ne- am vărsat de atâtea ori sângele inimei noastre fără ca ei să facă nimica pentru noi. Astăzi credem, că ar fi venit timpul, ca să pretindem și noi ceia ce ni se cuvine de secol. E timp să declarăm neted și clar, că în țara noastră (căci este a noastră mai bine decât a ori și cui) noi nu suntem nici vrem să fim maghiari ori nemți. Suntem români, vrem să rămânem români și cerem egala îndreptățire a națiunii noastre. Față cu orice încercare de desnaționalizare ori suprematizare, întrebăm cu răceală și conștiinți de drepturile ce ni le dă aboriginitatea noastră și spiritul secolului: "Cine sunt acești oameni și ce vor ei în țara noastră?" Recapitulăm:

1) În caz dacă opiniunea publică a popoarelor Austriei ar cere schimbarea sistemului constituțional de astăzi: Românii, spre a fi factori eminentemente activi

întru formarea viitorului imperiului, să convoace un congres general al lor în care toată națiunea românească să fie reprezentată, și care să decidă atitudinea ei față de situațiunea cea nouă, ce împrejurările par a o crea și impune imperiului.

2) Congresul să se declare solidar cu națiunile din Austria ce urmăresc aceleași interese ca și cea română.

3) Congresul să-și aleagă reprezentanța sa, care să comunice tronului voința națiunii românești, cerând a ei satisfacere.

1871) Scrisoare D-ului Dumitru Brătianu.

Dumitru Brătianu publicase un articol *Serbarea de la Putna*, scris cu multă căldură și entuziasm. Eminescu îi răspunde prin această scrisoare apărută în *Românul* (XV) 1871, 15 August. Scrisoarea ni-l arată pe Eminescu până la ce înălțime era capabil să renunțe la individualism și să se pună în serviciul națiunii. Din 1871 încă, națiunea e punctul central al vieții sufletești a lui Eminescu. El mărturisește că gândurile și ideile sale sunt determinate de națiune și că renunță cu desăvârșire la individualism pentru a primi aceia ce națiunea îi impune. Scrisoarea e de asemenea o splendidă arătare a ceea ce trebuie să fie solidaritatea între generații.

Scrisoarea e reprodusă de Scurtu în *ed. cit.*, pp. 419—420.

Stimate Domnule,

Prin articolul d-voastră publicat în no. din 23 Iulie a. c. al jurnalului *Românul* ați împrumutat serbării de la Putna acea strălucire, pe care prestigiul unui nume ș'a unei inteligențe însemnate i-o dă unei fapte neînsemnate chiar.

Dacă însă serbarea s'ar întâmpla într'adevăr ca să aibă acea însemnătate istorică, pe care i-o doriți d-voastră, dacă ea ar trebui să însemne piatra de hotar, ce desparte pe planul istoriei un trecut nefericit de un viitor frumos, atunci trebuie să constatăm tocmai noi, aranjatorii serbării, cum că meritul acesta, eroismul acestei idei, nu ni se cuvine nouă. Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în lanțuirea timpilor. Și istoria lumii cugetă - deși încet, însă sigur și just: istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu. Numai expresiunea exterioară, numai formularea cugetării ș'a faptei constituie meritul individului ori al generațiunii, ideea internă a amândurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanț întreg de cauze, rezultat ce atârnă mult mai puțin de voința celor prezenți de cât de a celor trecuți.

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra păsurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intențiunea unei zidiri monumentale, care e menită de-a ajunge la o culme, astfel în viața unui popor munca generațiunilor trecute, care pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol, din viața unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în sămburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Și oare oamenii cei mari ai României, nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esență același la toți și în toți timpii? Crepusculul unui trecut apus aruncă prin întunericul secolelor razele lui cele mai frumoase, și noi, agenții unei lumi viitoare, nu suntem de cât reflexul său.

De aceea, dacă serbarea întru memoria lui Ștefan va avea însemnătate, aceea, ar fi o dovadă mai mult cum că ea a fost cuprinsă în sufletul poporului românesc, și s'a realizat pentru c'a trebuit să se realizeze; dacă însă va trece neînsemnată, atunci va fi o dovadă cum ea a fost expresiunea unor voințe individuale, necrescute din sămburele ideilor prezentului. E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale, și tot ce e rău e produsul celei individuale. De aceea meritul nostru va consista numai în formularea ideilor și trebuințelor existente ale poporului, nu în

crearea unor altora; ne vom lăsa îndreptați de cugetarea și trebuințele poporului nostru, nu de-ale noastre proprii repute poate de la străini, ne vom lăsa conduși de curentul ideilor națiunii și nu vom pretinde rolul de a conduce noi prin ideile noastre individuale.

Prin numele și inteligența d-voastră ați aruncat asupra-ne razele cele mai curate ale generației careia-i aparțineți; de aceea primiți mulțăminta noastră - nu pentru noi, a căroră nu-i nici ideea, nici condițiunile de realizare - ci pentru sântenia cauzei, a cărei flamură o urmăm cu toții, și a cărei un moment e și serbarea aceasta.

Cernăuți în 3 (15) August 1871.

Pentru comitet: *Mihaiu Eminescu, Pamfil Dan.*

1876) Grigore Ghica Voevod.

Eminescu scrie acest articol cu prilejul aniversării asasinării lui Gr. Ghica. Odată cu această aniversare se inaugurează la Iași și bustul domnitorului martir, făcut prin mărinimia Domnitorului Carol și dăruit orașului Iași.

În partea I a studiului său, Eminescu vorbește de epoca monarhismului în Europa și de rezultatele bune pe care le-a avut guvernământul monarhic în statele ce l-au adoptat. După aceasta, autorul arată ce concepție nobilă avea Gr. Ghica în privința domniei. Cu toate calitățile sale, Gr. Ghica n'a putut asigura liniștea și dezvoltarea țării din cauza desbinării ce mina poporul Moldovei. Această desbinare ne-a adus desmembrarea țării.

În partea II-a a studiului ni s'arată calitățile lui Gr. Ghica, grija lui de-a asigura integritatea patriei. Dușmanii neamului l-au suprimat ca să-și poată îndeplini scopurile lor. Asasinarea domnitorului e o rușine pentru neamul nostru și această întâmplare trebuie să ne'nvețe a fi uniți și solidari.

Sfârșitul studiului lui Eminescu e o mulțumire adusă Domnitorului Carol și o exprimare a dorinței ca din neamul Domnitorului nostru să se nască răzbumătorul perderilor noastre și întregitorul patriei. Articolul a apărut în *Curierul de Iași* din 1876 la 1 și 3 Octombrie. E reprodus în ed. citată a lui Scurtu.

I. Periodul al doilea al istoriei moderne, de la încheierea războiului de treizeci de ani până la revoluția franceză, se caracterizează prin întemeierea puterii statului în persoana monarhilor, Or unde un monarh zicea "L'état c'est moi", el avea concursul populațiilor, sătule de rapacitatea multiplă a sutelor de mii de mici tirani feudali, din care fiecare era pe pământul său stăpânitor absolut. Acești reprezentanți ai libertății absolute, ai liberului veto au ruinat statele, unde ei conduceau afacerile, pe când ideea monarhică, deprinzând comodele caste ale evului mediu la muncă, a consolidat statele unde ea a domnit și le-a dat puterea uriașă pe care o au astăzi în Europa. În acest period, pe care cu drept cuvânt îl numim al ideii monarhice, vedem în Franța pe Ludovic al XIV-lea, în Prusia pe Frideric al II-lea, în Rusia pe Petru cel Mare și pe Caterina a II-a, în Austria pe Măria Terezia și pe Iosif al II-lea. Și tocmai aceste state le vedem și astăzi cele mai puternice în Europa. În ele s'a întemeiat stabilitatea administrativă și judecătorească, în ele am văzut înflorind mai cu seamă artele frumoase și științele, în ele progresul a fost gradat, fără sărituri, însă sigur și temeinic.

În această vreme a ideii monarhice cad cele două domnii a lui Grigorie Ghica Voevod; iar cronicile noastre în limba lor frumoasă ne arată pe acest Domn întrunind în sine calitățile mari ale monarhilor...⁸⁹).

Astfel era Grigorie Ghica V. Vrednic reprezentant al principiului monarhic și fiu al unui secol, bogat în caractere mari, el pricepuse că puterea Domnului nu poate sta în dreptul său de a dicta legi și de a stoarce dări, ci că acea putere se razimă pe buna stare a populațiilor. Pentru întâia dată i se spune birnicului *pentru ce plătește dare*, întâia dată slujbașii țării sunt priviți ca atari (iar nu ca privilegiați) și trebuie să munciască pentru leafă, să nu iee mită, să nu facă hatâr, prin urmare aicia vedem apărând *serviciul* statului, în locul vechiului serviciu al evului-mediu, care avea un caracter cu totul personal. El urăște luxul și dă rușinătoare pildă la boieri și pământeni prin modestia îmbrăcămînții; el înființează o fabrică de postav, el deschide școli, el pavează Iașul și aduce apă în oraș și toate acestea în scurta Domnie întâi de 2 ani și 6 luni.

Dar nu era de ajuns caracterul său individual pentru a aduce liniștea și desvoltarea în țară. Pentru aceasta s'ar fi cerut ca poporul moldovenesc să nu fi fost desbinat înlăuntru și în afară, precum fusese sute de ani de-a rândul, să nu fi fost slăbit prin vecinice schimbări de Domni și prin vecinice intrigi. Astfel cu țara slabă și Domnia era slabă, era umbra puterii turcești, încât când Austriacii au ocupat Bucovina fără nici un drept, toate silințele Voevodului de a-i opri erau zadarnice. Văzând stupul matern al Moldovii întregi vândut Austriacilor de cătră Ruși și Turci chiar, Vodă a protestat, a amenințat chiar Poarta; dar diplomația austriacă, știind prea bine ce slabă e Moldova și Domnia ei, a ajuns să'l ponegrească pe Vodă la Poartă, încât aceasta, servită însăși de oameni cumpărați cu bani austriaci, a dat contra nobilului Voevod ordinul de asasinare.

Istoria vorbește în genere clar. O țară unde toți poruncesc și nimeni n'ascultă, o țară unde antiteza între partide se preface în adevărată dușmănie, unde Domnul nu are puterea să-i împace, precum n'au avut-o în Polonia și nici la noi, o asemenea țară e menită să fie prada vecinilor ei. Iar dacă acela, care în sufletul său reprezintă ideea statului, își ridică fruntea cu îndrăzneală, el cade zdrobit ca și idolul de fer cu picioarele de lut.

II. Am vorbit prin gura cronicarilor de acea figură bărbătească din istoria țării noastre, deosebită cu totul de umbrele efemere ale Fanarioșilor, cari l-au preces și l-au urmat. Alături cu rapacitatea predecesorilor săi vedem pe acest bărbat, plin de dezinteresare închinând viața sa binelui public, simplu în obiceiuri, isteț la minte, cumpănit la vorbă, energic în fapte, acest bărbat, care domnind sub alte împrejurări decât acelea de slăbiciune a patriei sale, ar fi devenit o podoaă a veacurilor, nu un martir. E drept că pentru crearea unui om mare, trebuie conlucrarea a doi factori; unul este acela al împrejurărilor, al doilea este caracterul și inteligența persoanei istorice.

Aceasta a doua condiție Grigorie Ghica Voevod a îndeplinit-o cu desăvârșire. Urmărind cu înțelepciune și cumpătare binele și integritatea patriei sale, le-a menținut cu rară energie personală până la cea din urmă clipă a vieții sale. Ambasadorul austriac ce era în acea vreme în Constantinopole s'a văzut silit a încredința pe cancelarul Kaunitz că, orice tranșă ar face cu acest Voevod, concesiile sale vor fi numai aparente, căci acest caracter nu cedează și nu se pleacă. El va urmări în totdeauna reîntregirea patriei sale fie prin războiu, fie prin diplomație; de aceea trebuie - înlăturat, înlăturat cu orice preț. Tot astfel vorbește și despre boieri; ei nu se pot cumpăra nici cu bani, nici cu titluri, nici cu promisiuni. Să fie bine constatat că Bucovina era de facto

austriacă pe când ambasadorul le scria acestea lui Kaunitz. Trebuia dar nimicit acest om, a cărui tărie de caracter amenința pe răpitorul patriei sale, trebuia asasinat în taină, fără șgomot. Și astfel s'a urmat. În locul unde comuna Iași a așezat un sarcofag de marmoră, în locul unde astăzi se ridică pe o columnă bustul nemuritorului martir, acolo s'a întâmplat acea faptă a întunericii, acea mișelie demnă de diplomația veacului trecut, acea nerușinată pălmuire a slăbiciunii și desbinării poporului românesc. Și într'adevăr ce rușine mai mare putea să ni se întâmple? După ce ni se luase bucata de pământ, unde zac oasele Domnilor noștri de la Dragoș Voevod până la Petru Rareș, după ce ni se luase, vatra strămoșească, începătura domniei și neamului moldovenesc și în care doarme cenușa lui Alexandru- cel- Bun, legiutorul și părintele țării, și a lui Ștefan Vodă, pavăza creștinătății întregi, după ce am pierdut pământul cel mai scump, - se asasinează, prin influența *morală* a Austriei, Domnul care a îndrăznit a protesta contra nerușinatei răpiri. Popor românesc!, mari învățăături îți dă ție această întâmplare. Dacă fiii tăi ar fi fost uniți totdeauna, atunci și pământul tău strămoșesc rămânea unul și nedespărțit. Dar veacuri de desbinare neînteruptă te- au adus la slăbiciune, te- au adus să- ți vezi rușinea cu ochii. Nu merge la mormintele Domnilor tăi cu sămânța desbinării în inimă, ei precum mergi și te împărtășești cu sângele Mântuitorului, astfel împărtășește- ți sufletul tău cu reamintirea trecutului; fără patimă și fără ură între fiii aceluiaș pământ, cari oricât de deosebiți ar fi în păreri, frați sunt, fiii aceleiași mame sunt.

Aniversarea asasinării lui Grigorie Vodă și a răpirii pământului strămoșesc ne- am reamintit- o cu durere și alaltăeri, cu ocazia descoperirii bustului pe care Măria Sa Prea înălțatul Domn I- a dat în dar orașului Iași. Serbarea a fost tot atât de frumoasă și de demnă ca și în anul trecut. După serviciul funebru la Mitropolie, o mulțime nenumărată de popor cu Arhieriei în frunte s'a pus în mișcare pe piața Belicului, trecând în procesie pe stradele de căpetenie ale orașului. Ajunși în piață, în mijlocul căreia se înălța în cunună de laur bustul de marmoră al martirului, clericii începură cu citirea acelor molcome și tânguioase versete bisericesti, scrise în dulcea limbă a trecutului, pline de sfințenie și pace sufletească, prin care se cere de la stăpânul lumii repaosul de veci, vecinica amintire și orânduirea sufletului martir în corturile dreptilor.

Cetățenii Ieșeni au îndreptat o telegramă de recunoștință către M. Sa Prea înălțatul nostru, Domn, carele întotdeauna a dovedit cât de mult e mișcată inima Sa generoasă pentru toate durerile și bucuriile poporului și țării Sale. Căci și acuma mulțămim bunei voinți a M. Sale ridicarea acestui monument întru veșnica amintire a lui Grigorie Vodă, ce cu viața a plătit întregimea pământului strămoșesc și acea sfințită coroană, ce prin slăbiciunea veacurilor și nu din vina Domniei a pierdut o neprețuită piatră scumpă. Fie voia stăpânului țărilor ca din neamul M. Sale Prea înălțatului nostru Domn să se nască răzbunătorul perderilor noastre și întregitorul patriei.

1876) Influența austriacă asupra românilor din Principate.

Epoca 1872—1875 e închinată de către Eminescu studiilor în străinătate, la Berlin, și ocupațiilor de revizor școlar. Din această epocă nu avem nici un articol care să ne mărturisească ideile politice ale lui Eminescu, avem însă numeroase note manuscrise. Un studiu neterminat *Cultură și Știință*, încercarea de roman *Geniu pustiu*, material însemnat pentru

cunoașterea dezvoltării spirituale a lui Eminescu. Cercetarea acestui material ne arată că Eminescu la 'napoierea în țară în 1874 era deja stăpân pe adevărata-i gândire politică și rămânea numai să-i găsească treptat formele de exprimare. Înainte de intrarea în 1874 pentru lung timp în cercul *Junimei*, Eminescu e un spirit format, dar trebuie să recunoaștem că de mult încă era în curent cu ideile și sentimentele *Junimei*.

După ce se 'napoiază în țară, cu toate ocupațiile sale, Eminescu găsește vreme și pentru propaganda națională. În Octombrie 1875 îl găsim la Cernăuți făcând propagandă patriotică și răspândind în mod clandestin o scriere în legătură cu răpirea Bucovinei, tocmai în vremea când oficialitatea se pregătea să sărbătorească inaugurarea Universității germane.

Asupra ideilor și sentimentelor lui Eminescu în 1876 avem foarte multe date. De o importanță considerabilă e conferința sa *Influența austriacă* ținută sub auspiciile *Junimei* la 16 Martie 1876.

Conferința aceasta e o sinteză de idei și sentimente în parte exprimate deja incidental, e o închiegare de principii într-o doctrină naționalistă precisă. E de- asemenea cea mai deosebită dovadă a alipirii lui Eminescu la concepția junimistă. Eminescu e contra cosmopolitismului și contra jugului străin în materie economică. El analizează stările vieții noastre publice în trecut, îi pune în evidență relele - individualismul și nestabilitatea; se declară partizan al monarhiei, singura formă de stat în care se poate realiza armonizarea intereselor și protejarea clasei muncitoare; arată importanța stabilității în domnie și deplânge decăderea claselor pozitive pe ruina cărora s'a ridicat o clasă a scribilor și s'a infiltrat o masă de străini, în special de Evrei.

În *Influența austriacă* avem și o parte de critică socială. Eminescu recunoaște ca singură clasă pozitivă pe țărani. Aceștia trebuiesc ocrotiți căci ei sunt națiunea. Pentru Eminescu principalul lucru nu- i forma de guvernământ ci salvarea naționalității. Trei sunt mijloacele pentru a se ajunge la aceasta: stabilitate, muncă și economie.

Tot aci Eminescu e contra vieții de partid la noi, a căreia lipsă de idealism o scoate în evidență. Aci Eminescu exprimă și convingerea că sub o domnie stabilă și pricepută ca aceea a Mușatinilor, noi în 1866, am fi ajuns la realizarea unității naționale.

Într-o singură conferință Eminescu sintetizează: naționalism, ură contra străinilor, concepție monarhică, țărănism, critică a funcționarismului și a politicianismului, recunoașterea primatului națiunii asupra statului, mijloace de realizare a unei vieți de stat naționale.

Influența austriacă prezintă nu numai o concepție serioasă și unitară, dar și o minte care vizează realizări și preconizează mijloace. E momentul cel mai important în desvol tarea sufletească a scriitorului politic naționalist.

Influența austriacă a apărut în *Convorbiri literare* (X) 1876, 1 August nr. 5 p. 165 și urmât., și de aci a fost reproduși în ed. Scurtu.

Controlând textul din ed. Scurtu după *Convorbiri literare* am introdus îndreptările în text și am îndepărtat cele câteva supărătoare omisiuni strecurate în amintita ediție.

Actualitatea influenței. Influența aceasta, fiind mai cu samă actuală, are dezavantajul de a nu sta înaintea noastră ca un șir de fapte complinite, ca ceva rotunzit, ci ne încunjură din toate părțile, trăim sub presiunea ei, e asemenea unui demon din povești, pe care îl zărești ori încotro te- ai întoarce, din care cauză începe a îți se năzări și acolo unde nu e. Pentru a cunoaște mai bine raportul, în care aceste două elemente, cel românesc și cel austriac, ar trebui să intre, vom trebui să le caracterizăm asemenea unui chimist și să stabilim proporția puterilor în joc, avantajele unuia din elemente, dezavantajul celuilalt. Ce vedem dar la cea întâi privire? Pe de- o parte un stat mare, având, razimul său spiritual în culta Germanie, stăpânind sub un sceptru popoare foarte deosebite, nemulțamite cu supremația a două elemente numeric mici, un stat căruia îi lipsește condiția principală a unui stat, și cu toate acestea are justiția și administrația cum se cade, negoț, industrie, ba chiar o mișcare științifică destul de însemnată. Pe de altă parte întâlnim un popor mic, a cărui populație agricolă, a cărui inteligență consistă dintrun element omogen, dar a cărui funcții vitale sunt în mare parte împlinite de străini. În adevăr negoțul de import și export, cel din lăuntru țării, drumuri de fer, manufactură, c'un cuvânt circulația sângelui social e împlinită de

străini, și dacă întrebăm care element parazit a intrat cu sistemul său de arterii în organismul vieții noastre naționale, vom trebui să răspundem: în cea mai mare parte cel *austriecesc*.

În ce constă puterea Austriei. În ce consistă deci puterea Austriei, căreia îi lipsește înăuntrul său unitatea voinței ? Ce lipsește elementele sale, vecinic în discordie, încât acestea constituiese o putere atât de mare? În privirea aceasta vom trebui să consultăm istoria. Imperiul roman în decadență dedese naștere unei religii cosmopolite, care continua oare cum, cultura și ideile antice, deși sub o formă foarte modificată. Aceasta era religia creștină - mai cu samă ramura catolică. Catolicismul întinsese peste Europa un painjiniș subțire de idei religioase, ostașul îmbrăcat în fier al Romei vechi se schimbase în miles ecclesiae, îmbrăcat în rasă; astfel se formează o putere nevăzută, pretutindeni străină și pretutindeni acasă, care încerca a realiza idealul imperiului universal. Imperiul, care se formează sub acest painjiniș, se numește imperiul roman. Casa domnitoare care se pune mai cu succes în serviciul acestui ideal, este Casa de Austria. Dela Carol al V-lea se lățise ideea unei monarchii universale a Creștinătății, cu moartea lui s'a amânat proiectul, dar familia n'a renunțat la culmea dorită, la răspândirea sfintei monarchii peste Europa întregă, înaintea acestui pericol sta Europa la începutul războiului de 30 de ani. Și într'adevăr Casa iera în toate condițiile pentru realizarea scopurilor sale. Spania sub Casa de Austria avea la dispoziție țările cele mai bogate ale Europei și ale globului: Lombardia, Țările de jos, Portugalia și împreună cu aceasta puterea ei comercială, aurul Americii și nemăsuratele mărfuri coloniale ale Indiei asiatice, încât Baco de Verulam exclamă, că puterea Spaniei este cea mai mare din lume. Afară de acestea, avea pe atunci cea mai puternică armată, ea ținea numai în Flandra 40.000 de oameni, în Milan 15.000. Oastea sa număra 120.000 pedestri și 20.000 călări, o oaste cum toate țările creștine de pe atunci n'ar fi putut - o înjgheba; apoi o flotă urieșască și avere îndestulă spre a o înmulți în orice moment. Linia germană a Casei de Austria intrase în trupul Franței cu Alzasul și Lotaringia, care erau ale împăratului germanic. Franța era împresurată din patru părți, la sud-est cu Italia, la nord-est cu imperiul germanic, la sud cu Lusignan și Burgonia, la nord cu Țările de jos pan' în Sadna. Era strimtorată și primejduită în grad suprem. În Suedia Casa introdusese intrigi împotriva lui Gustav Adolf, spre a aduce pe tron *linia catolica* de Wasa, care domnea în Polonia, căci după ideile vremii aceleia, în care legitimismul era în floare, Gustav Adolf trecea de uzurpator. Spania făcuse planul de a pune mâna pe marea Baltică, *mama tuturor comerțurilor*, cum se numea pe atunci, și a prinde rădăcina Olandei, c'un cuvânt *painjinișul fin al ideilor religioase se prefăcuse într'o mreață de fer*.

Războiul de 30 de ani a avut drept rezultat sfărâmarea acestei puteri urieșești.

Richelieu - însuși catolic - încurajează protestantismul în Germania și împreună cu celelalte puteri amenințate au sumuțat asupra Casei tot ce se putea sumuța, între alții pe Turci își pe Voevozii Transilvaniei. Austriei îi trebuiau oameni și în Orient și unul dintr'aceștia a fost Mihai Viteazul, asemenea o jertfă a politicii austriace. Într'adevăr cine l-a îndemnat pe Mihai Viteazul să se încurce cu Turcii, a căror politică țintea la micșurarea Casei de Austria, prin susținerea drepturilor principilor Transilvaniei asupra Ungariei? Sanctitatea sa Papa și catolicismul rege al Spaniei Filip al II-lea. Liniile amândouă ale Casei se înțelegeau foarte bine. Poate că o îndemnare venită de la Praga ar fi trezit unele bănueli în inima Voevodului românesc, dar una venită de la Madrid - care avea în vedere numai creștinătatea - nu. Se vede că tot din iubirea creștinătății Austria va fi încercat sub Constantin Brâncoveanu să iee țara românească, precum mai târziu a luat Bucovina.

Sfârșim caracterizarea politicii austriace cu unele trăsături generale. Austria există prin discordia popoarelor sale. Pentru a le ține vecinie lipite și vecinie în discordie, are nevoie de un *element internațional*, fără patrie proprie, fără

naționalitate, fără limbă, de un element care să fie acasă în Tirol ca și în Boemia, în Galiția ca și în Transilvania. Acest om pur-cosmopolit per excelentiam a fost pentru această ambițioasă Casă preotul catolic. Neavând familie, căci era neînsurat; neavând limbă, căci limba sa era o limbă moartă (cea latină); neavând patrie, căci patria sa este unde'l trimete ecclesia; neavând rege, căci regele său este Pontifex maximus, acest element încerca să unifice Austria prin religie. Pe lângă acest element s'a mai format încă unul hibrid și stan gaciu, cu o fisionomie fatală: *beamterul austriecesc*. Acesta are o limbă dar ea consistă din câteva formulare nemțești de concepte, numite Schimmel, adică rable. Dacă i-ai lua unui beamter aceste câteva rable învechite și rău stilizate, el nu mai știe nici o limbă și iată de ce: In casa părintească a vorbit rusește, a studiat într'un gimnaziu unguresc, a trecut la universitatea nemțească, și, când își sfârșește învățătura, nu știe nici o limbă cum se cade. C'un cuvânt Austria, pentru a domni, are nevoie de un ciudat soiu de indivizi generis nullius și în secolul al XVI-lea clerul catolic se potrivea cu acest rol, încât austriacul cel mai bun era și catolicul cel mai bun. Astăzi însă nu se mai potrivește. Libertatea religioasă, răspândită peste toată Europa, a slăbit foarte mult biserica, iar acești beamteri fiind cu totul netrebnci pentru o sarcină atât de grea, Austria a trebuit să-și caute un alt aliat pentru politica sa, tot fără patrie, fără limbă, fără naționalitate, un element cosmopolit și egoistic, ceea ce drept vorbind este unul și același lucru, căci cosmopolitismul este pretextul de a nu face nimic pentru dezvoltarea unei părți a omenirii, pentru că individul respectiv s'a însărcinat de a nu lucra nimic pentru universul întreg. Afară de aceea acest element e și mai cosmopolit de cât cel catolic, de vreme ce e comercial, și chiar Chinezul nu va face mare deosebire între mărcile imperiului german și livrele sterline, pe când el va privi cu un simțimânt de superioritate religia creștină, ce i se va părea o palidă exegeză a moralei lui Laotse sau a eticei Vedelor.

Metoda de pătrundere a Austriei. Din punct de vedere austriecesc ar fi nedrept însă de a pretinde, ca Austria să ne cruțe pe noi. Pentru orice patriot austriecesc e o datorie de a deschide porțile Orientului pentru colonizarea prisosului copiilor săi și desfacerea mărfurilor sale, c'un cuvânt pentru pionerii cuceririi sale. Ar fi absurd din punct de vedere austriecesc, de a pretinde ca ea s'o facă aceasta cu arma în mână, când are înainte- i o cale pacinică, nebatătoare la ochi și care nimicește pe contrariu în mod atomistic, atacând prin agenți economici, nu forma statului, ci pe fiecare membru al statului în parte, care nici știe nici voește să se sustragă de la această influență.

Dar tocmai fiindcă influența austriacă se prezintă ca o țesătură foarte complicată de cauze și efecte, încât fiecare individ din țara noastră trăește sub presiunea ei, de aceea cu cât ne iubim mai mult patria și poporul nostru, cu atâta vom trebui să ne înarmăm mintea cu o rece nepărtinire și să nu surescităm cugetarea, căci ușor s'ar putea ca să falsificăm vederea acestei călăuze destul de credincioase și să agităm cu vehemență prin întuneric, în luptă cu fantasme. Inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot, chemat să îndrepteze poporul său, și fanatismul iubirii patriei, cel mai aprig fanatism nu oprește de fel, ca creierul să rămâe rece și să-și îndrepteze activitatea cu siguranță, să nimicească adevărata cauză a răului și să o stârpească cu statornicie de fier. Precum un medic nu va combate simptomele numai, ci *cauza* unei boale și va sfătui să, se înlătoreze mediul, în care ea a trebuit să se nască, tot așa vom privi și noi individul naționalității românești în dezvoltarea sa și comparând pe aceasta cu norma legilor fiziologice ale societății, vom arăta de unde a trebuit să se nască neorânduile în viața economică a poporului, care l-au făcut accesibil unei influențe economice străine.

Teoria filosofică a istoriei cu aplicație la viața noastră publică. De aceea să ne întrebăm fără părtinire, cum întâlnim pe poporul nostru în istorie, din momentul în care ea devine mai străvezie, adică de pe la începutul secolului al 14-lea. Îl găsim *totdeauna dezbinat înlăuntru, dezbinat în politica sa, țată cu vecinii.*

O teorie filosofică a istoriei nu ne pare de prisos aicea. Popoarele nu sunt produse ale inteligenței, ci ale naturei, - aceasta trebuie stabilit. În începutul dezvoltării lor ele au nevoie de un punct stabil, împrejurul căruia să se cristalizeze lucrarea lor comună, statul lor, precum roiul are nevoie de o matcă. Dacă albinele ar avea jurnale, acestea ar fi foarte *legitimiste*. Când mersul liniștit și regulat al afacerilor este lovit în centrul, în regulatorul său, treaba nu poate merge bine. Și cu toate acestea noi Românii de sute de ani n'am avut altă plăcere mai mare, de cât a ne răsturna principi.

Alături cu această teorie fundamentală despre stat, ca așezământ al naturei și nu al rațiunii, vom trebui să-l caracterizăm răpede.

1) Istoria dinlăuntru a popoarelor este o luptă între ideea statului și individualism. Ce este individualismul? Fiecare ființă organică e pentru sine lucrul principal, semenul său lucru secundar. Dorințele și aspirațiile oricărui individ omenesc sunt nemărginite, încât funcțiunea principală a vieții, a inimei sale este, nu realizarea unei dorinți ci dorința, voința ca atare. De acolo pmoverbul: toată lumea să peară, numai Manea să trăiască. Acest element e și periculos și folositor. Periculos, dacă o putere mai mare nu-i pune margini folositor, dacă în margini legiuite el caută a-și realiza prin muncă aspirațiile sale, și precum soarele este tatăl luminii și al umbrei, tot așa individualismul este tatăl înfloririi și al decăderii, justiției și al in justiției, binelui și răului.

Față cu această iluzie a inteligenței și a inimei individuale, care e cauza că om pe om se exploatează, om pe om se nimicește, față cu acest bellum omnium contra omnes, un ochiu mai limpede zice: Stai! Nimicind pe vecinul tău, tu lovești în tine, căci puterile, care exploatează natura brută, s'au împușinat, *tu ești mai sărac cu o sumă oare care de puteri*. Deci vecinul să trăiască. El produce grâu, el are trebuință de mine, eu de el, nimicirea sa ar fi o pierdere vădită pentru mine, care nu mă pot ocupa cu toate oelea. Va să zică interesele individuale sunt *armonizabile*. Iată dar ideea statului: *ideea armoniei intereselor*. Dar producătorii de grâu au o țintă comună, interese comune, iată *clasa*, identitatea de interese naște o identitate de păreri: iată *principiile*, se cere realizarea acestor păreri în stat: iată *partida*. Tot așa fac breslașii. Formează o clasă, au principii, sunt o partidă. În locul individualismului personal vine cel de clasă. Pentru a-și asigura cercul de exploatare, ele încremenesc câte odată: iată *castele*. Nimic nu va schimba natura societății. Ea va rămânea un bellum omnium contra omnes, sub ori ce formă pacinică s'ar prezenta. Puterile în luptă se commasează, în locul indivizilor avem clase, forme superioare a aceluiaș princip, carile se luptă pentru supremație.

Statul însă, ca o formă și mai înaltă a aceluiaș princip, nu vede în clase indivizi deosebiți, ci un complex de organe sociale, un individ: națiunea. Toate clasele sunt înaintea sa egal de importante, menirea sa este de a stabili armonia între ele, de a opri ca una să fi exploatată prea mult prin alta, căci toate trăesc și înfloresc una de la alta și peirea uneia condiționează peirea mai curândă sau mai târzie a celeilalte.

2) Statul mai are și un scop *moral*. Drept va rămânea totdeauna, că societatea există prin exploatarea unei clase prin alta - afară de clasa, după părerea noastră cea mai *importantă*, care exploatează de-a dreptul *natura*, care produce materiile brute. Deci pe lângă aceea, că statul va îngriji ca această clasă, acești hamali ai omenirii să stea cât se

poate de bine, el va căuta a deprinde și clasele superioare la o muncă folositoare, care să compenseze pe deplin sacrificiile celor inferioare. De aceea el va fi prin o aspră organizare contra semidoctismului, contra spoielei, contra tendinței egoistice a acestor clase de a câștiga mult prin muncă puțină, de a nu se întreba în socoteala *cui* trăesc.

Deci societatea e câmpul schimbărilor vecinice, a luptelor pentru existență și supremație, un *bellum omnium contra omnes*, statul este regulatorul acestei lupte, el oprește ca aceste puteri egal de folositoare să se nimicească una pe alta. Societatea e *mișcarea*, statul *stabilitatea*.

De aceea, pentru ca lupta să poată fi purtată în margini, trebuie o familie, ale cărei interese să fie acelea ale armoniei societății, care să fie bogată, când *toate* clasele sunt bogate, puternică când *toate sunt* puternice. Aceasta e dinastia - monarhul. Tot pentru că individualismul este principiul vital al naturei omenești, preferăm în privirea moștenirii legea salică și nu maioratul.

Cu totul opus acestei serii de idei este *republicanismul*. Nu vorbim de republicanismul în sens diplomatic, ci în sens social. Republică este orice stat, în care o partidă, reprezentanta unei sau mai multor clase (însă nu a *tuturor*), poate să ajungă la stăpânire. Aceste republice le împart în *antice* și *moderne*. Republicele antice se bazează pe supremația claselor în formă de caste, republica modernă se bazează pe supremația acelorași clase în formă movibilă. Deci Anglia, Franța, Italia, Austria, România sunt astăzi republice în sens modern; Grecia, Roma, Egiptul, Polonia, Germania veche, Olanda veche republice în sens antic. Ele există sau prin exploatarea neomenoasă a unei clase prin alta, sau prin exploatarea sclavilor și a țăranilor robiți (cele antice), sau prin exploatarea unei țări prin altele, adese prin toate la un loc. Anglia exploatează India, Franța pe toți iubitorii de lux din lume, Veneția și Olanda în evul mediu erau ca Franța astăzi, Grecia și Roma trăiau prin sclavi, Polonia, Ungaria, Germania și Franța veche prin exploatarea neomenoasă a țăranilor, c'un cuvânt ori unde bună starea unuia se traduce în apăsarea directă sau indirectă a unui altuia. O excepție par a forma Svițera și Statele Unite, dar *par* numai. Elveția trăește prin export industrial și prin toți indivizii câți aleargă ca să cheltuiască sudoarea fabricii și a țăranilor pe privirea dealurilor. America, pentru că clasa *desmoșteniților* găsește o avere neîmpărțită, pe care și-o împarte, *preiile*. S'o vedem, când s'or împlea.

De aceea se vor vedea în toată omenirea două mari serii de idei, două tabere, aceea a individualismului, sistemul liberal, și aceea, a armoniei intereselor, a statului ca o unitate absolută, a monarhiei juridice. Libertatea e libertatea de a exploata, egalitatea e egalitate de a deveni tiran, ca și vecinul meu, fraternitatea un moft ilustrat prin ghilotină.

Să cercetăm în zigzag și repede ideea libertății. Cetățenii germani și poloni (o castă) cereau regelui libertate, adică libertatea de a-și desbrăca țăranii și de a-i spânzura după plac. Olanda cerea pentru comerțul său *libertate*. Hugo Grotius scrie un compendiu: *liberum mare*. Englezii răspund: ne iertați - *mare clausum*. De la bilul maritim datează înflorirea Angliei. Cetățenii franceji (caste) strigau sub Richelieu *libertate*, adică o sumă de drepturi și privilegii, toate pe spatele țăranului.

Să venim la republicele române, care ca și cele antice trăiau prin exploatarea sclavilor și a țăranilor, unde Domnul era cu mâinile legate și cel întâiu între egali - *primus inter pares* -, unde o clasă stăpânea totul. Vodă adică statul, putea să zică da, Hâncu zicea ba și pe- a lui Hâncu rămânea. Să vedem cum libertatea, când nu porn ește din armonia intereselor, ci din individualism, nimicește clasele sociale și în urmă și statul: cum prin înmulțirea neamului lui Hâncu, influența economică a Austriei devine distructivă și cum sub ea abia Hâncul își deschide ochii, se sparie de câte

vede și nu știe de unde vin relele, nu știe că vin din *ba* al lui.

De aceea să privim împrejurimile, în care s'au dezvoltat Românii, ca să pricepem și mai bine organizarea lor putredă de stat. Noi am trăit sub influența dreptului public a unui popor republican, în sensul antic al cuvântului - republica Poloniae. Cetățenii acestui stat erau egali; fiecare din ei era statul polon în persoană. Cel din urmă șleahțiț, care striga în parlament: *nie poswoliam Panie*, nimicea hotărîrea corpului legiuitor. Nisipul pustiilor nu poate avea mai mare nestatornicie, decât soarta acestei nefericite și totuși nobile nații. Puterea supremă a statului sau mai bine zis scaunul celui întâiu dintre egali, era mărul de ceartă între cei influenți. Regalitatea electivă i-a omorît politicește; aceasta și excesul libertății individuale. Dar a fi cetățean polon era un privilegiu. Cei mai mulți locuitori - *miseria plebs contribuens* nu însemna nimic. Poporul era sclavul unui milion de cetățeni poloni.

Acest drept public polon avea mari farmece pentru clasele puternice din țările învecinate. În Prusia boerii începuseră a vorbi leșește de dragul instituțiilor polone - dar marele Elector îi învață minte, lărgind dreptul breslelor și regulând starea țăranilor. În Suedia boerii vor tot aceste lucruri, încât casa nefericită a regilor, dotată c'o energie și cu calități rare în istorie, nefiind în stare să înfrâneze aceste elemente de disoluțiune, le adună sub steag și declară războiu la toata lumea; o campanie, care se sfârșește cu risipirea oștilor lui Carol al XII-lea până în țările noastre, unde avem de la oamenii lui două ziduri: turnul Mitropoliei din Suceava și turnul Colțea din București. C'un cuvânt acele instituții găsesc pretutindeni trecere, unde pot numai.

În așa dese relații eu acești vecini, dreptul lor public nu putea să rămâe fără înrâurire asupra noastră. Mai întâiu nefericita de Domnie electivă. Acest drept, atât de laudat de către mai toți publiciștii noștri, nu este nimic mai puțin decât vrednic de laudă. Domnia scurtă a lui Dragoș ne inspiră mari îndoeli asupra sorții aceluia Voievod. După el urmează 6 Domni în răstimp de 50 de ani, pentru fiecare media de 8 ani - puțin pentru o țară, care începe.

Cu secolul al XV-lea începe în sfârșit o domnie lungă și liniștită - a lui Alexandru cel Bun. Aici se văd *rezultatele stabilității*. În 33 ani el organizează țara bisericește și politicește și moare având o singură nenorocire: are doi fii în loc de unul. Vin războaiele dintre frați, apoi dintre veri, pagini încurcate ale istoriei noastre, din care numai un lucru se vede clar, că unii ajungeau la tron cu ajutorul Ungurilor, ceilalți cu al Polonilor. Țara se deschide influențelor străine. În aceste turburări trece vremea, până la suirea pe tron a lui Ștefan cel Mare, uzurpator și el, dar mai norocit decât ceilalți. De la 1457 - 1504 se văd din nou *efectele stabilității*. A fost domnia cea mai glorioasă a Moldovei. El nimicește influențele de din afară cu sabia și cu isteția. Și cu toate acestea se știe din relațiile medicului venețian, că cu toată gloria și lungă sa domnie, Ștefan a trebuit să asigure prin *călău* urmarea fiului său pe tron. Cu venirea lui Ștefan cel Tânăr pare a fii prins oarecare slabe rădăcini legitimismul luminatelor roade de Mușatin. Însă acesta moare otrăvit de chiar Doamna sa, înțeleasă cu boerii. După el vine Petru (linie nelegitimă), acesta domnește în două rânduri, și are multe rivalități de învins. Fiul său Ilie se turcește. Ștefan e ucis de boeri sub corturile de la Țuțora și din viața Mușăteștilor nu rămâne decât Domnița Ruxanda. Urme de legitimism par a fi fost rămas și atunci, căci cel care ia mâna Domniței o ia împreună cu tronul - Alexandru Lăpușneanu. De la stingerea progeniturerii bărbătești a neamului domnesc, de la stingerea matcei în roiul Moldovei, datează căderea Moldovei. Domnii pe care îi alege întâmplarea și intriga, mor mai toți de moarte nefirească, boerii suni toți aspiranți la un tron, pe care nu

mai ședea unsul lui Dumnezeu, și astfel se urmează repede unul după altul când printr'o influență străină când prin alta. Țara devine vatra deschisă a influențelor streine. Despot Vodă ucis cu buzduganul, Lăptușneanu otrăvit cu sila, Bogdan Vodă gonit la Moscova, Ioan Vodă ucis de Turci, Petru Șichiopul ca vai de sufletul lui, Aron Vodă moare în temniță, Răsvan în țeapă; încercarea Movileștilor de a fonda o dinastie se sparge prin luptele între fiii lor ș. a. m. d., și aproape toți sfârșesc rău. Paralelogramul de puteri naționale pierduse punctul comun de activitate, aceasta nu avea un sâmbure stabil, împrejurul căruia să se cristalizeze.

O soartă mai fericită, însă totuși foarte asemănătoare cu aceea a Moldovei, are Țara Românească. Acolo se statornicește dinastia Basarabilor și ajunge repede la o culme, de la care - prin o întâmplare analogă cu cea din Moldova - intră discordia în roiul de albine vorbitoare. Intr'adevăr, după Tugomir Basarab - a cărui începătură se perde în noaptea unei istorii, străfurgerate din când în când de numele Banilor basarabi - urmează Alexandru, care bate pe regele Carol Robert, apoi Vladislav care întinde repede marginile țării. La 1360 el e Voevod al Țării Românești, la 1365 Ban de Severin, la 1368 Duce de Făgăraș. Urmează Radu Negru care bate pe Ludovic cel Mare, regele Ungariei și câștigă deplina autonomie a țării sale. El lasă doi fii: Dan și Mircea. Dan I-iu e renumit prin războaiele sale, purtate precum se vede de frate- său Mircea. Mircea I-iu se sue pe tron la 1383 și domnește până la 1418 adică 35 de ani, *Iată și aici efectele stabilității*: domnia cea mai glorioasă și întinderea teritoriului cea mai mare. Mircea e Voevod al Ungro-Vlachei, Ban de Severin, Duce de Făgăraș și Amlaș, ștăpânitor amânduror țărilor Dunării până la Marea Neagră, Domn al cetății Durostor și al țărilor tartarice. De la moartea sa începe discordia în casa Basarabilor. Fiul său legitim Mihail moare după 2 ani, urmat de Dan al II-lea fiul lui Dan I-iu. Dar Mircea mai avea un fiu nelegitim, Vlad poreclit Dracul. Acesta devine părintele liniei Drăculeștilor. De aici istoria Țării Românești decurge asemănător cu cea a Moldovei prin luptele continue între Dănulești, descendenți legitimi ai lui Dan I-iu și Drăculești, descendenți ilegiti ai lui Mircea I-iu. După vremi pline de împerecheri, Basarabii sunt stinși prin sabie, în urma intrigelor unei noua linii, primite în sânul lor, și anume Cantacuzin Basarab.

După Dim. Cantemir în Moldova și puțin după căderea Basarabilor în Țara-Românească vine Domnia Fanarioților. Influența acestora fiind obiectul unui studiu deosebit, puțin vom spune despre ea. Formele bizantine vin în locul celor vechi, caracterele trufașe ale aristocrației devin servile. Discordia din lăuntru, lipsa unor dinastii constante au transformat țara aproape în pașalâc.

Sub Domnii fanarioți, care erau trimiși pe un timp anumit, și care aveau numai titlul de Domn și pomenirea în biserici, nici decum însă consistența monarhică, puterea centrală a statului e curat nominală. Chiar dacă unul dintre ei cerca a fi altceva decât ceea ce era în împrejurările date, viața și averea îi erau în pericol. Dările grele, pentru care nu i se da națiunei nici o compensare, erau dări pentru îmbogățirea personală și repede a acestor oameni, care trebuiau să se folosească de scurta durată a Domniei lor, armata nu mai exista de fel, Moldova perde două provincii. - Perde vatra așezării ei, stupul de unde au porniți roiurile care au împoporat țara de jos, mormintele Domnilor, vechea sa capitală, Mitropolia sa veche. Moldovenii au avut nenorocirea de a vedea înstrăinat pământul lor cel mai scump —, și nu prin războiu — prin vânzare. Intr'adevăr se împărțise Polonia și o țară, care trăise în

atâteja asemănări cu ea, trebuia să aibă și soarta ei. Totuși trebuie să constatăm că nici un Moldovean n'a putut fi mituit de - influența morală a Austriei și că Domnul a plătit cu capul protesta sa.

Cu căderea Poloniei și luarea Bucovinei se începe o nouă epocă a influenței austriace: cea care atingea politica exterioară a statelor românești se schimbăse într-un atît, într-un cît aceste țări nu mai însemnau nimica politicește, și erau susținute de Rusia și Turcia. Ca să revenim la vorba pronunțată de mai multe ori în acest studiu: Statele de 'mprejurul nostru care aveau o monarhie stabilă, s'au cristalizat împrejurul acesteia și au devenit uriașe, — țările române, în care acest punct central lipsește, se închircesc, perd puterea lor fizică, armata, perd guvernul lor național. Cum se schimbăse fața lucrurilor împrejurul României! Polonia căzuse, în locul ei venise Rusia; Transilvania cu domnia electivă, căzuse în mâinile Austriei, Ungurii erau supuși, Turcia începuse a slăbi, România care moștenise de la Poloni nestabilitatea, nu mai avea nimic de pierdut decât doar ficțiunea unei expresii geografice, o schemă pentru însemnarea unei adunături de oameni, fără legi și fără cultură. În Moldova în special beorimea nu mai semăna de fel cu Nistor și Grigore Urechi, cu Miron Costin, limba națională e într-o vădită decadență, alăturată cu frumoasa își spornica limbă a cronicarilor.

Țara nu mai este decât o moșie mare, administrată în felul unei moșii, un complex de latifundii în care dreptul privat e drept public, moștenirea averii teritoriale moștenirea puterii în stat. Pentru că nu există moștenirea primogenitului și fiindcă boierii simțeau, că în mărimea proprietății teritoriale consistă puterea lor, se introduseseră un fel de silnică ereditare. O parte din copii se călugăreau cu de-a sila, unul sau doi moșteneau numele și averea. Din Domnia unei singure clase rezultă: lipsa totală de drept pentru *clasa de mijloc*. Erau meserii, erau bresle cu stărostiile lor, dar aceste clase de oameni, adese știutori de carte, nu aveau drepturi.

Să facem oare cum o sumă a acestei stări de lucruri, și să vedem cum se dezvoltă din ea suma de astăzi. Ce era în țară la 1820 ?

Boerii mari. -

Boerii mici slujbași.

Țăranii iobagi, cari stau sub ocrotirea acestora, fiind oamenii lor.

Clerul laic și monastic.

Aceștia nu stăteau sub autoritatea statului. Erau clase ale evului mediu, administrate de ele înșile. Boerul era aproape autocrat pe moșia sa. Numai în grave cazuri penale - și nici atunci tocmai - intervenea justiția statului.

Cine rămânea să fie administrat de stat? Două elemente neatârinate: 1) răzeșul, 2) negustorul și breslele.

Deci vedem că existau două clase neatârinate, una *țărănească*, *eșită din răsboinicii împrăprietăriți*, alta *burghesă*. Aceștia nu erau oamenii nimăru. Istoria celor din urmă 50 de ani pe care mulți o numesc a regenerării naționale, mai eu drept cuvânt s'ar putea numi istoria nimicirii răzeșilor și breslașilor. Nimicindu-se însă talpa țării, era neapărat ca și stâlpii să cadă. Au căzut și boierii. O clasă este într-un popor un factor al armoniei societății, - de aceea rău este c'au căzut răzeșii, rău c'au căzut breslele, rău c'au căzuit boierii. Căci se vor vedea tirmările. Se va vedea cum influențele străine găsesc în falangele naționale goluri din ce în ce mai simțitoare, cum funcțiile vieții economice degenerază, cum arterii străine intră în corpul nostru social, - cum dispar clasele pozitive ale Moldovei om cu om, clasă cu clasă, cum pământul românesc devine un teren de exploatare pentru industria străină și proletariatul indigen.

Cu o minimă putere a statului poliția, administrația și dreptatea trebuiau să fie într-o stare de plâns. Ispravnicul care era totul într-un județ,

avea de administrat pe negustorii și breslașii din țară, cei străini aveau pretutindene consulatele; lor - stărostiile lor — asupra cărora statul român n'avea nici o putere. Acești ispravnici neștiutori de carte, servind fără plată, erau sub domnia fanarioților oameni fără nici o însemnătate, a căror apucături administrative aveau o singură țintă: stoarcere de bani. Falanga, pedeapsă polițienească, pentru greșeli mici, se putea răscumpăra cu câțiva galbeni de la acești ispravnici, - iar opoziția contra acestor pedepse nedrepte și barbare nu era nicăiri. Deci clasa de mijloc avea numai două căi de scăpare: sau să se facă supuși austriecești să-și pue pe casă pajura cu două capete, sau să intre în clasa blagorodnicilor spre a deveni însăși ciocan, sau în sfârșit să intre în slujba unui boer mare și să sufere mai bine palmele cucoanelor decât falanga aplicată de cutare aprod. Mulți din cei neînsemnați se fac sudiți -, mulți se fac de casa cutărui sau cutărui, mulți în sfârșit caută prin bani și stăruințe să ajungă la sfântul privilegiu. Se naște o mișcare nesănătoasă în societate, nu bazată pe muncă, ci pe privilegiu. Pe când comerciantul din Lipsca căuta să-și adauge milioanele, ciubotarul din Germania să-și înmulțească mușteriii, negustorul și ciubotarul românesc caută să devie boer. - Dacă cu această boerie ar fi fost combinată arta războiului ca în evul mediu, desigur că cavalerii cotului și ai calupului ș'ar fi exercitat mai departe pacinica și mult folositoarea lor meserie -, dar nefiind asemenea datorii ci numai drepturi comode, boeria mică sau mare trebuia să fie un obiect de invidiat, pe lângă acestea cavalerismul devenise ieftin în Moldova. În genere toată societatea secolului al XVI-lea și al XVII-lea se poate caracteriza scurt: *Datoria se preface în drept*. Noi la începutul veacului acestuia am fost încă în veacul al XVII-lea. Datoria de a fi slujbaș al țării - o datorie foarte grea și periculoasă sub domniile vechi, devine un *drept* de a sluji țara, dacă vrea ea sau dacă nu vrea. Și acești îndreptățiri de a o sluji se înmulțesd din zi în zi, căci toate isvoarele de puteri ale societății curg spre un singur punct, spre acest privilegiu, părăsind vechia și neatârnată lor albie. Negustorul vrea să fie boer, țăranul fecior boeresc, boerul mic - boer mare, boerul mare — Domn. Și boierii mici cum se formează? Prin meritele personale, ce le au pentru stăpânii lor, nu prin slujbe făcute țării. Camardinerii, comișii de la grajduri, vechilii de moșii, vătăjii, se boeresc toți și au o progenitură foarte bogată. Această progenitură umple cancelariile și aleargă la fiecare suplicant ca să-i toarne cenușe sau nisip pe hârtie. Mulți de acei, care au început astfel cariera, încercă astăzi casa pensiunilor, care într'un rând își suspendase plățile. Dar prin această grămădire la porțile privilegiilor și ale slujbelor, - rămân goluri economice, pe care le umple un element străin - *Evreii*. Unde bacalul boerit și-a închis dugheana, ș'a deschis - o Evreul, unde fiul blănarului s'a făcut cinovnic, blănarul evreu și-a deschis dugheană, unde ciubotarul român s'a făcut custode al urbei - adică paznic de noapte, - acolo Evreul ș'a deschis ciubotari.

Pe când în statele vecine domnea un binefăcător absolutism, care deprindea popoarele la o muncă regulată, la noi Vodă era cu mâinile legate, temându-se vecinie de plângeri la Poartă și de răsturnare. Să vorbim drept - se poate pretinde de la un om să fie mai mult de cât om? Când Domnul nu e pus afară de orice controversă, ce devine el de cât o simplă persoană, care își caută de interesele sale. Intr'o țară unde fiecare zice: "chacun pour soi" și „après moi le déluge" - ce să zică Domnul decât tot atâta... Și pe câns puterea statului român scădea—, se urca ce? — *puterea consulatelor*. Casa unui consul devenise o adevărată cetate.

De aici înainte într'o societate a nestabilității, se va vedea cum orice lege organică a țării introduce elemente de nestabilitate. Regulamentul organic mult laudat și cu drept cuvânt pentru unele părți ale sale —, cuprinde o mică dispoziție, nebăgată în seamă și totuși distructivă: Boerul are voea de- a alunga ori când de pe moșiile sale și din vatra strămoșească pe țăranul iobag. Invaziile rusești aduc jocul de cărți. Într'o societate în care munca ar fi fost lucrul principal, jocul de cărți n'ar fi fost nimic - într'o societate de privilegiați, fără nici o treabă, care căuta să-și omoare vremea -, jocul de cărți a trebuit să fie distructiv - un element de nestabilitate în averea oamenilor.

După ocupația rusească vine un domn foarte inteligent, cu un rar simț istoric, dar care pus în această societate nestabilă ca năsipul pustiilor, caută să-și asigure poziția personală. În locul boerilor mari, care- i cereau scaunul, el deschide o poartă mare boierilor mici, foștilor comiși, foștilor vătăji de moșie sau fiilor lor. Grămădirea la porțile privilegiului devine din ce în ce mai mare, aspirații la posturi se înmulțesc într'una - oamenii, cari nu știau decât arta scrierii și a cetirii, pe care în țările civilizate le știe fiecare - acești oameni se înmulțesc pe zi ce merge, cancelariile gem de practicanți fără plată - și în schimbul vechei clase boerești avem o nouă clasă, care n'o compensează de fel pe cea veche - clasa *scribilor* 83).

Această clasă se înflă rânduri, rânduri, recrutându-și membrii din fiii clerului laic - din slugile foștilor boeri și fiii acestor slugi, din negustorii retrași și din fiii acestor negustori -, mișcarea merge crescând -, clasa de mijloc a perit, ea s'a schimbat într'o clasă de proletari ai condeului, fără nici o însemnătate pozitivă în stat, fără nici o însemnătate pentru nație, o clasă de turburători de meserie.

Tot în această vreme se exterminază prin procese nedrepte clasa răzeșească, tot în această vreme răzeșiile vechi devin moșii de privilegiați mici, și pe când un boer, care avea 10.000 de fălci, apăsa foarte ușor asupra supușilor săi, unul care are 300 apasă foarte greu asupra satului. Desfacerea parțială a latifundiilor înmulțește numărul clasei feudale, apăsarea devine atomistică, țăranul începe a sărăci și a da înapoi. Aceasta merge crescând și disoluțiunea claselor pozitive crește, crește - crește și azi.

E greu de a expune o idee fundamentală cu ramificațiile ei așa, încât să dea un tablou unitar. Ideea există toată implicită în cap, dar spre a o expune ne servim de cuvinte, de șiruri ce au început - au un sfârșit. De aceea voi ilustra prin fapte aceste teorii.

Un boer, posedă - e indiferent unde, destul că era boer românesc - 250.000 de fălci într'un hotar. Era un om de un caracter rău - sgârcit, răpitor, ambițios fără margini. Dar era *un omn*. Ce simțeau țăranii cum este boerul? Țăranii săi erau bogați, căci apăsarea unuia numai, împărțită asupra unei mase atât de mari de pământ și de oameni, era aproape nesimțită. El a murit - pământurile s'au dus în bucăți prin procese și moșteniri. Nici unul din urmași n'a fi avut caracterul aprig al boerului nostru și cu toate astea supușii lui au dus- o mai rău sub moștenitori decât sub el. În locul unui subiect, erau acum mai multe subiecte, cu aceleași trebuințe, cu aceleași cheltueli și cu mai mică avere.

Un mic bulgăr de omăt căzând din vârful unui munte se face din ce în ce mai mare, rupe cu el copacii codrilor, strică ogoarele, astupă un sat. Un mic simbură greșit în organizația societății, în viața economică crește și îngroapă o națiune. Ne mirăm cu toții de mulțimea crășmelor în țara noastră - de mulțimea judanilor -, cauza e mulțimea rachiului, mulțimea velnițelor, dar oare această mulțime de unde vine? Sub domnia turcească a existat micul simbură, o dispoziție

de export. Exportul grânelor era oprit. Prin urmare grânele neconsumate trebuiau prefăcute în obiect exportabil - în vite. S'au combinat lucrurile. Velnița consuma prisosul și da hrană vitelor. Velnița producea rachiul, rachiul trebuia consumat și era mult. S'au făcut multe crâșme. Pentru aceasta trebuiau crâșmari. S'au adus *mulți Evrei* și proprietarul impunea fiecărui din supușii săi de a lua atâta rachiul pe an. Unele plăți pentru muncă se făceau în rachiul. S'a introdus exportul într'adevăr, însă velnițele au rămas; în locul grânelor s'au luat cartofii, căci rachiul devenise o trebuință și această trebuință cerea împlinire. Care au fost rezultatele ei? O populație nesănătoasă, fără energie de caracter, fără energie economică, care își vinde munca pe băutură, o populație în care mortalitatea crește în mod înspăimântător, iar sudoarea manilor ei se capitalizează în mâinile unui element fără patrie, fără limbă, fără naționalitate... Nu e de mirat, că influența austriacă e mare.

Ce urmări ar fi avut stabilitatea în domnie. Să comparăm acum suma puterilor scoiale de astăzi cu suma puterilor sociale de sub patriarhalul prisacariu Ion Sandu Sturza Voevod.

Boerii mari, proprietari de latifundii, care- și cruțau populația în mod instinctiv.

Boerii mici slujbași.

Breslele târgoveților cu stărostiile lor.

Răzeșii, țărani liber.

Iobagii, țărani supuși, c'un drept asupra unei părți de pământ.

Să ne închipuim că prisacariul ar fi fost din dinastia Mușăteștilor, necontestat de nimeni. La influențele secolului al XIX-lea, el n'ar fi rezistat. Un drept civil venit mai târziu ar fi dat o viață în stat clasei de mijloc, același drept asigură prietatea răzeșilor. Mitropolitul ar fi asigurat o dezvoltare clerului laic, având și cele trebuincioase pentru aceasta. Dreptul civil și- ar fi creat o clasă de angajați, dar acești angajați ar fi fost stabili, căci numai unde Vodă se perândează, se mănâncă și pita lui Vodă pe rând. Negustorul ar fi rămas negustor, meseriașul meseriaș, nu s'ar fi născut goluri economice atât de simțite. În sfârșit în anul Domnului 1660 ar fi venit Ioan Sandul al III-lea pozit. - Sub ce împrejurări! Firmele de pe ulița mare ar fi românești. Se deschid camerele, - se votează legea împroprietăririi. Atunci s'ar fi făcut într'adevăr vuet mult, dar se spârgea de stânca maiestății. S'ar fi plătit pământul în 90 de ani și nu în 15 -, dar nu rămâneau atâtea ne- plătite ca astăzi. Din școalele populare ar fi eșit oameni știutori de carte cari rămâneau ce erau și nu se făceau subperceptori de perceptori căci intrarea între administratori ar fi fost grea într'un corp stabil, care nu se răstoarnă la fiecare schimbare de minister. În sfârșit Ioan Sandul al IV-lea moștenește un stat românesc cu care te- ai fi putut făli. Atunci războiul din 54 ne aducea Basarabia, cel din 59 Bucovina, cel din 66 Transilvania.

Iar acum cum s'au dezvoltat lucrurile? De toate dezastrele vecinilor noștri noi nu ne- am folosit decât spre a ne răsturna Domniei. Vodă, adică statul era cu manile legate. Vodă zicea da și Hâncu ba, și neamul lui Hâncu creștea din ce în ce. Cu cât deveneau mai mulți aspiranții la privilegii și posturi, cu atât cereau lărgirea privilegiilor lărgirea libertății pe conta puterii statului, până ce am ajuns la constituție, care dă într'ade văr tuturor acestor aspiranți și numai acestora, precum voi arăta, o egalitate de drepturi fără datorii și proletarii de scribi au pus mâna pe țările românești.

Caracterul vieții noastre publice. Fiecare constituție, ca legea

fundamentală a unui stat, are drept corelat o clasă cu samă, pe care se întemeiază. Corelatul constituțiilor statelor apusene este o clasă de mijloc, bogată, cultă, o clasă de patriciani, de fabricanți industriași - care văd în constituție mijlocul de a-și reprezenta interesele în mod adecvat cu însemnătatea lor, - la noi legea fundamentală nu însemnează decât egalitatea pentru toți scribii de a ajunge la funcțiile cele mai nalte ale statului. De aceea partidele noastre nu le numesc conservatoare sau liberale; ci oameni cu slujbă: *guvernamentali*, oameni fără slujbă: *opozitie*. De acolo vecinica plângere, că partidele la noi nu sunt partide de principii ci de interese personale - și principiile sunt interese - dar interesele unei clase pozitive, clasa pozitivă a proprietății teritoriale *tory* conservativ, clasa negustorilor sau industriașilor *wygs* - clasa lucrătorilor, *socialiști*. Unde sunt la noi aceste clase pozitive? Aristocrația istorică - și ea trebuie să fie totdeauna istorică pentru a fi importantă - a dispărut aproape, clasa de mijloc pozitivă nu există, golurile sunt împlinite de străini, clasa țăranilor e prea necultă și deși singura clasă pozitivă, nimeni n'o pricepe, nimeni n'o reprezintă, nimănui nu-i pasă de ea.

Țăranii, singura clasă Pozitivă. Ne mai rămâne o singură clasă pozitivă, pe al cărei spate trăim cu toții - țăranul român. Să vedem acum, cum ne silim din răspuțeri de a o nimici, și pe aceasta, cum am nimicit pe celelalte, și împreună cu ea statul și națiunea.

Să nu uităm un lucru - toată activitatea unei societăți omenești e mai mult ori mai puțin o activitate de lux -, numai una nu: producerea brută care reprezintă trebuințele fundamentale ale omului. Omul, în starea sa firească, are trebuințe de puține lucruri: mâncarea, locuința, îmbrăcămintea. Aceste pentru existența personală. De aceea o nație trebuie să îngrijească de clasele, care produc obiectele ce corespund acestor trebuințe. Romanul care mânca limbi de privighitoare, se putea hrăni și cu pane, dar fără aceasta nu putea; el purta purpură, dar îi trebuia piostav; locuia în palat, dar îi trebuia casă. Ori cât de modificate prin lux ar fi aceste trebuințe, ele sunt în fond aceleași.

Producătorul materiei brute pentru aceste trebuințe, este țăranul. De acolo proverbul francez: *Pauvre paysan, pauvre pays - pauvre pays, pauvre roy*. Aceasta este într'o țară clasa cea mai pozitivă din toate, cea mai conservatoare în limbă, port, obiceiuri, purtătorul istoriei unui popor, nația în înțeleșul cel mai adevărat al cuvântului.

Cum am tratat noi pe acești țărani? Am clădit un aparat greoi și netrebnic pe spatele sale, aparat reprezentativ cum îl numim, și care nu-i decât pretextul de a crea din ce în ce mai multe posturi, plătite tot din punga lui direct sau indirect, într'o țară, care n'are export industrial, țăranul muncește pentru toți: sigur și necontestabil. Dantele de Bruxelles, galonul de pe chipiul generalului, condeiul de fier cu care scriem, chibritul cu care ne aprindem țigara, toate ne vin în schimbul grâului nostru și acest grâu îl produce numai țăranul; grâu e productul muncii *sale*.

Cu cât mai mulți indivizi se sustrag de la producerea brută, cu atât mai mulți trăiesc pe sama aceleași sume de oameni. Ce este consecvența? Este că acel om sau nu va mai fi în stare să ne susție, sau va trebui ca cu acelaș timp și cu aceleași puteri să producă mai mult. Va trebui sau să peară, sau să se cultiveze și să lucreze cu mașina. Care-i cazul nostru? El nu s'a cultivat. Țăranul nostru e aeelaș ca și înainte de cincizeci de ani, dar sarcina ce o poartă, e înzecită. El poartă în spatele lui: câteva mii de proprietari (la începutul secolului câteva zeci), mii de amployați (în începutul secolului câteva zeci), sute de mii de Evrei (în începutul secolului câteva mii), zeci de mii de alți supuși

străini (în începutul secolului câteva sute).

Pe atunci țăranul nostru creștea mai cu seamă vite, era păstor. Această muncă ușoară se potrivea cu regimul aspru, cu posturile sale lungi, cu traiul său simplu. Azi muncește toată vara ca să-și plătească dările, trăește mult mai rău decât atunci și se stânge. Mor o sută, și se nasc în locul lor 60. Și aceasta nu e o veste de senzație - ci adevărul.

Față c'o asemenea stare de lucruri, față cu o țară, care se despopulează, se înțelege că influența austriacă economică va trebui să propășească răpede și să umple golurile noastre cu prisosul populației sale. Meserie și negoț, parte din arendași, parte din proprietari, proprietatea fondară orășenească e străină. În orașul Iași abia a treia parte a populației sunt supuși românești. Și asta merge crescând.

Vecinătatea Austriei e omoritoare pentru noi, dacă nu ne vom trezi de cu vreme și nu vom arunca la naiba toți receptorii, subreceptorii, sub-sub-receptorii, dacă nu vom descărca pe țăran și nu-i vom asigura o dezvoltare liniștită, dacă nu ne vom hotărî, să nu purtăm nici un product străin pe noi, precum au făcut Ungurii în vremea absolutismului.

Mijloace de remediare a răului. Răul deci e înlăuntrul. Nestabilitatea este cauza căderii probabilitatea acesteia e strâns combinată cu căderea breslelor, și aceste clase au format în disoluțiune o clasă de proletari, care trebuie deprinsă la muncă.

Nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noi și ar fi mai bine ca să nu alegem deputați decât să peară nația românească. Dacă n'am avea vecinie influențe străine precum le avem, dacă am fi în Spania, atunci ne-am sparge capetele unul altuia până s'ar așeza lucrurile. Dar acest lux de revoluțiuni sociale nu ni este permis nouă, a căror stat e vecinie o chestiune. De aceea ne trebuie trei lucruri:

Stabilitatea, adică guvern monarhic, ereditar, mai mult ori mai puțin absolut;

Muncă, adică excluderea proletarilor condeiului de la viața publică a statului și prin asta silirea lor la o muncă productivă.

Economia, adică dreapta cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea; aceasta atât în economia generală a statului cât și în cea individuală.

Altfel am avea a alege între domnia austriacă și cea rusească. Sub cea dintâi Evreii ar intra în sate în număr mai mare decât astăzi, țărani ar deveni servii lor, moșiile ar fi cumpărate de societăți de capitaliști, colonizate cu Nemți, iar nația redusă de proletariat. - În cazul al doilea un ucuz ar șterge limba din biserică și stat, țăranul ar trăi mai bine, însă cu condiția ca să se rusifice; care din noi cum ar scrie, acolo i-ar îngheța mucu' condeiului; iară cei mai curajoși ar mări pohodul na Sibir, fără judecată, prin ordin administrativ - administrativ poriadkom.

"Lămuriri asupra influenței austriace". N-ruI 22 al Curierului intereselor generale cuprinde o dare de samă asupra prelegerii mele "despre influența austriacă", care denaturează atât înfelesul cât și tendința cuvintelor mele.

Abstrăgând cu totul de la observabile, care îmi ating persoana și nu au a face cu obiectul, această dare de samă semnată de un X., cuprinde următoarele puncte teoretice: Se zice că aș fi susținut.

1. Că numai despotismul este fericirea și progresul popoarelor;
2. Că țăranul trebuie să rămână țăran, robul rob, boerl boer etc, (prin urmare organizare de caste ereditare);
3. Că este rău sistemul nostru constituțional, care dă drept la alegeri, înlesnind scribilor a ajunge la

afacerile statului;

4. Că m'am ferit a vorbi despre influența austriacă;

5. Că prelegerea mea a fost o propagandă politică. Toate aceste susțineri se întemeiază cred pe nepriceperea celor zise de mine. Ar fi mai rău pentru autorul lor de a presupune rea credință din parte- i.

1. N'am cercat a dovedi nicăiri, că despotismul este fericirea și progresul popoarelor. Tot ce am arătat, e că puterea statului domnia concretă a legii trebuie să fie mai tare decât tendințele claselor sociale și să le înfrâneze. Unde această putere a statului e în vecinică mișcare și lovită perpetuu în centrul său, acolo se naște despotismul unei caste și lipsa de drept a celorlalte clase sociale, se naște despotul personal, care nu respectează nici o lege și sfârșește rău, precum au sfârșit și despoții din istoria Românilor. C'un cuvânt am susținut domnia absolută a principiului armoniei intereselor, în contra despotismului, a domniei unei caste sau a unei persoane pe seama celorlalte clase, lipsite de drept.

2. N'am susținut că țăranul trebuie să rămână țăran, etc, ci că înaintarea dintr'o clasă într'alta trebuie să fie bazată pe muncă și nu pe privilegiu.

3. N'am susținut că e rău sistemul nostru constituțional, care dă drept la alegeri, înlesnind scribilor a ajunge la afacerile statului, ci am arătat numai că acest sistem e lărgirea vechilor privilegii asupra progeniturii claselor privilegiate din trecut și că nu corespunde cu clase economice pozitive, care să găsească în el mijlocul de a- și reprezenta interesele lor în stat.

4. Despre influența austriacă am vorbit atât istoricește (rolul lui Mihai Viteazul în vremea războiului de 30 de ani, încercarea luării Olteniei sub Const. Brâncoveanu, răpirea Bucovinei) cât și asupra influenței economice actuale, care devine înspăimântătoare față cu o țară ce se depopulează, față cu un popor, care- și pierde pe zi ce merge din manile sale comerțul, meseriile, proprietatea fonciară urbană, ba în urmă până și proprietatea rurală.

5. Prelegerea mea, dacă se poate numi propagandă, n'a fost politică ci economică.

Viața formală (politică) a statului a fost considerată numai întru atâta, întru cât are legătură cu viața economică a poporului nostru.

1877) Bălcescu și urmașii lui.

Articol în care Eminescu laudă calitățile lui Bălcescu ca scriitor și ca om. In același timp autorul își expune și ideile sale asupra generației de Ia 1848 care- a introdus la noi forme nepotrivite cu starea reală a societății, asupra frumoasei limbi de altădată și decadenței limbii păsărești a gazetarilor vremii, asupra franțuzismului societății noastre.

In ce privește starea politică, Eminescu vorbește de spiritul rău în care s'au introdus la noi ideile apusene de libertate și egalitate.

Articolul e și un îndemn cald la muncă, singura capabilă să asigure dezvoltarea națiunii.

Articolul însușește pe scurt idei pe care Eminescu le va dezvolta în întreaga sa carieră ziaristică.

Articolul a apărut în Timpul (II) 1877, 24 Noembrie p. III și n'a fost încă reprodus în nici o ediție a lui Eminescu, până la aceea a clasicilor comentari.

Peste două trei zile va eși de sub tipar Istoria lui Mihai- Vodă- Viteazul de Nicolae Bălcescu.

Se știe neobositul zel, cu care acest bărbat plin de inimă și înzestrat de natură c'o minte pătrunzătoare și c'o fantazie energică, a lucrat la istoria lui Mihai- Vodă. Din sute de cărți și documente el a cules c'o adevărată avariție pentru gloria nației românești, toate colorile din relații și notițe, cu cari apoi a zugrăvit acea icoană măreață, din care figura Voevodului românesc ese în prosce niu95), vitejească și mândră și vrednică de a se coborî din strălucita viță a Basarabilor.

Limba lui Bălcescu este tot odată culmea, la care a ajuns românimea în deobște de la 1560 începând și până astăzi, o limbă precum au scris- o Alecsandri, Const. Negruzzi, Donici, și care astăzi e aproape uitată și înlocuită prin "păsăreasca" gazetarilor. Deși Bălcescu se întemeiază pretutindena pe

isvoare și scrierea lui e rezultatul unei îndelungate și amănunțite munci, totuși munca nu se bagă nicăiri în samă, precum în icoanele maeștrilor mari nu se vede amestecul amănunțit de vâpsele și desemnul îngrijit linie cu linie. O neobicinuită căldură sufletească, răspândită asupra scrierii întregi, topește nenumăratele nuanțe într'un singur întreg și asemenea scriitorilor din vechime, el îi vede pie eroii săi aievea și-i aude vorbind după cum le dictează caracterul și-i ajunge mintea, încât toată descrierea persoanelor și întâmplărilor e dramatică, fără ca autorul să-și fi îngăduit a întrebuița undeva isvodiri proprii ca poezii.

Nicolae Bălcescu e de altmintrelea o dovadă, că limba românească pe vremea lui și înainte de dânsul era pe deplin formată și în stare să reproducă gândiri cât de înalte și simțiri cât de adânci, încât tot ce s'a făcut de atunci încoace în direcția latinizării, franțuzirii și a civilizației "pomădate" a fost curat în dauna limbei noastre.

Deși nu mai împărtășim entuziasmul cărții lui Bălcescu pentru ideile, profesate azi de colegii lui de la 1848; deși ne-am încredințat cu durere că chiar aceia ce azi le reprezintă, nu mai sunt pătrunși și se slujesc numai de dânsul ca de o pârgie pentru ajungerea unor interese mici, deși știm că dacă inima lui era vie în vremea noastră, prin cartea lui ar fi trecut o suflare rece de ironie asupra piticilor cari îngânau a împărtăși simțirile unei inimi, pe care n'au știut- o prețui niciodată, totuși entuziasmul lui ca atare ne încălzește, căci este sincer, adevărat, energic, s'arată cu acea ne-șovăire de care ne minunăm în caracterele antichității.

Dumnezeu a fost îndurător și l-a luat la sine înainte de a-și vedea visul cu ochii, înainte de a vedea cum contemporanii care au copilărit împreună cu dânsul și în cercul lui de idei, le-au exploatat pe acestea, ca pe o marfă, cum au introdus formele goale ale occidentului liberal, îmbrăcând cu dânsul pe niște oameni de nimic.

El s'ar spăimânta văzând cum a fost să se realizeze pe pământul nostru libertate și lumină. El ar vedea parlamente de păpuși neroade, universități la care unii profesori nu știu nici a scrie o frază corect, gazetari cu patru clase primare, c'un cuvânt oameni cari văzând că n'au încotro de lipsa lor de idei, fabrică vorbe nouă, risipind vechea zidire a limbii românești, pentru a părea că tot zic ceva, pentru a simula o cultură care n'o au și o pricepere pe care natura n'a voit să le-o deie.

Murind în Italia, sărac și părăsit, rămășițele lui dorm în pământul din care a pornit începătura neamului nostru, cenușa sa n'a sfințit pământul patriei, ci e pe veci amestecată cu aceea a sărăcimii din Palermo. Cu limbă de moarte însă și-a lăsat manuscriptele sale d- lui Ioan Ghica și astăzi după un pătrar de veac din ziua morții lui societatea academică a însărcinat pe d. A. Odobescu cu revizuirea și editarea scrierii, care va vedea lumina la vreme, astăzi când vitejia și vârtutea țaranului nostru ne face să uităm fățarnicia și micimea de suflet a oamenilor de la 1848 și nemernicia unora dintre comandantii improvizați de frații roșii, cari pentru a-și dura glorie pe acții, duc ca d. Colonel Angelescu la o moarte sigură și fără de nici un folos pe acest popor viteaz și vrednic de a fi altfel guvernat.

Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se câștigă prin muncă. Când panglicarii politici care joacă pe funii împreună cu confrății lor din Vavilonul de la Seina, se vor stinge pe rudă pe sămânță de pe fața pământului nostru, când pătura de cenușeri, leneșă, fără știință și fără avere va fi împinsă de acest popor în întunerecul, ce cu drept i se cuvine, atunci abia poporul românesc își va veni în fire și va răsufli de greutatea ce apasă asupra lui, atunci va suna ceasul

adevărutei libertăți.

Dar suna- va acel ceas? Oare tinerimea care astăzi își uită limba și datinele prin cafenelele Parisului și care se va întoarce de acolo republicană; și îmbuibată cu idei străine, răsărite din alte stări de lucruri, va fi mai în starea să înțeleagă pe acest popor, a cărui limbă și istorie n'o mai știe, ale cărui trebuințe nu le înțelege, ale cărui simțiri o lasă rece? Fi-vor în stare acei tineri să înțeleagă, că nimic pe acest pământ, pentru a fi priincios, nu se câștigă fără muncă îndelungată, că toate cocoșările lor de- a gata prin intrigi de partidă și prin lingușirea deșertilor și fățarnicilor roșii, nu sunt de nici un folos pentru țară? Fi-vor destul de înțelepți ca să nu lingușească patimile mulțimei cu fraze sunătoare, ci s'o facă a vedea lămurit, că munca și numai munca este isvorul libertății și a fericirii și cum că cei ce pretextează că bunurile morale și materiale se câștigă prin adunări electorale, prin discursuri de cafea și prin articole de gazetă, sunt niște șarlatani, cari amăgesc poporul în interesul lor și spre risipa bunei stări? La întrebările acestea răspunsul e greu; ne temem chiar de a face concluzia finală.

Oare un stejar care- l rupi de la rădăcină și- l sădești în mod meșteșugit într'o grădină de lux are viitor? Oare neamul românesc cu toată trăinicia rădăcinilor, are viitor, când trunchiul e rupt de întreg trecutul nostru și răsădit în mod meșteșugit în stratul unei desvoltări cu totul străine, precum este pentru noi cea franțuzească?

Iată întrebări la care nu îndrăsnim a răspunde. Dumnezeuul părinților noștri să aibă îndurare de noi.

1877) Icoane vechi și icoane nouă.

Cele șase articole apărute în ciclu sub titlul *Icoane vechi și icoane nouă* au o importanță deosebită din două puncte de vedere: ne arată, mai întâi, seriozitatea gândirii lui Eminescu și pătrunderea problemelor vieții noastre publice; dau pe față, apoi, deosebitul talent de ziarist al lui Eminescu, la Timpul și- i stabilesc re-reputația.

În primul articol, Actualitatea, Eminescu critică viața noastră publică. Liberalismul de la noi nu are o bază serioasă, nici condițiile economice necesare. Clasa noastră de mijloc e formată din dascăli și avocați. Toți fac politică în loc să se ție de ocupații serioase. Universitatea e decăzută, legile sunt străine. Elemente nepregătite se îmbogățesc prin politică din averea, statului. Turma netrebnicilor trebuie alungată.

Articolul II, Paralele economice, e în legătură cu starea, economică a țării. Legile străine, instituțiile străine au sărăcit clasa pozitivă, țărani. Starea noastră economică de popor agricol nu ne permite primirea instituțiilor de lux a statelor industriale. Înainte de 1848, pe vremea boerilor, era mult mai bine în țară. Azi n'avem nici bogății, și nici cultură.

Articolul III, Bătrânii și tinerii, ne arată cum au fost introduse la noi legi străine nepotrivite. Tinerimea franțuzistă s'a întors cu principii înalte, a dat pe bătrâni la o piarte și a luat conducerea țării, dar e lipsită de simț istoric și cată să introducă în țară legi nepotrivite cu noi, dar potrivite cu Franța.

I. Actualitatea. Sociologia nu este pâna acum o stiinta, dar ea se întemeiază pe un axiom care e comun tuturor cunostintelor omenesti, ca adica întâmplările concrete din viata unui popor sunt supuse unor legi fixe, care lucrează în mod hotărât și inevitabil. Scriitorii care în privirea ideilor lor politice sunt foarte înaintati au renuntat totusi de- a mai crede ca statul și societatea sunt lucruri conventionale, rasarite din libera învoiala reciproca dintre cetateni: nimeni afara de potaia de gazetari ignoranti nu mai poate sustine ca libertatea votului, întrunirile și parlamentele sunt temelia unui stat. De sunt acestea sau de nu sunt, statul

trebuie sa existe si e supus unor legi ale naturii, fixe, îndaratnice, neabatute în cruda lor consecinta. Deosebirea este ca în viata constitutionala lupta pentru existenta a grupurilor societatii care stiu putina carte gaseste rasunet, pe când în statul absolutist acea lupta e regulata prin o putere mult mai înalta, a monarhului adica, al carui interes este ca toate clasele sa steie bine si ca lupta dintre ele sa nu fie nimicitoare pentru vreuna.

Nimic nu arata mai mult ca spiritul public nu e copt decât discutii asupra teoriilor constitutionale. Aceasta copilarie a spiritului nostru public se arata de la începutul dezvoltarii noastre moderne, din zilele în care cei dintâi tineri rau sau deloc preparati s-au întors din Paris, unde, uimiti de efectele stralucite ale unei vietii istorice de o mie si mai bine de ani si uitând ca padurea cea urieasca de averi, stiinta si industrie are un trecut foarte lung în urma- i, au socotit a introduce aceeasi stare la noi, introducând formulele scrise ale vietii publice de acolo. E o zicala veche ca, de- ai sta sa numeri foile din placinta, nu mai ajungi s-o manânci. Drept ca e asa, dar cu toate acestea acele foi exista. Si daca n- ar exista n- ar fi placinta. Asemanarea e cam vulgara, dar are meritul de a fi potrivita. Conditiiile placintei noastre constitutionale, a libertatilor publice, de care radicalii se bucura atât, sunt economice; temelia liberalismului adevarat este o clasa de mijloc care produce ceva, care, puind mâna pe o bucata de piatra, îi da o valoare înzecita si însutita de cum o avea, care face din marmura statua, din in pânzatura fina, din fier masine, din lâna postavuri. Este clasa noastra de mijloc în aceste conditii? Poate ea vorbi de interesele ei?

Clasa noastra de mijloc consista din dascali si din ceva mai rau, din advocati.

D. X bunaoara e platit de stat ca sa învete pe studentii de la universitate limba româna din punct de vedere filologic si istoria românilor, doua obiecte pe care nu le cunoaste deloc.

Sa ne- ntelegem. Nu avem pretentiune ca profesorii nostri sa fie genii. Departe griva de iepure. Dar, în împrejurari normale, acest domn ajuns din întâmplare profesor s- ar fi pus pe- nvatat carte si, fiindca nu este cu totul tot marginit, încât sa aiba nevoie de a fi instalat într- un spital de nevolnici, ar fi ajuns sa poata împartasi studentilor ceea ce au aflat altii, de ex. învatatii straini, despre limba româna, le- ar fi aratat calea buna si batuta de oameni mai cuminti, încât s- ar fi împlinit teoria unui pedagog francez, ca un scolar poate învata de la profesorul sau mai mult decât stie acesta însusi. Atunci nu l- am fi auzit sustiind pe d. X autenticitatea cronicei lui Hurul, autenticitatea unei scrieri care, pentru filologi elementari chiar, e o galimatie deplina si un falsificat greoi, pe care- l cunosti ca atare la cea dintâi vedere.

Dar împrejurarile nefiind normale d. X nu învata nimic, ci face politica. Drepturile imprescriptibile, libertatea alegerilor, responsabilitatea ministeriala, suveranitatea poporului sunt cuvinte care se- nvata pe de rost într- un sfert de ceas si care- l ridica pe om la noi în tara, facând de prisos orice munca intelectuala. Caci natura comuna nu munceste decât de sila. Silit de împrejurari normale, d. X ar fi devenit un profesor mediocru; nesilit de nimenea, se simte în sat fara câini si umbla cu mâinile în solduri, lasa scoala pustie si vine la Bucuresti ca sa- si faca mendrele si sa- si deie o importanta pe care natura n- a voit sa i- o deie.

Tot astfel e d. Y si buna parte din cumularzii universitatilor. Am luat profesori de universitate pentru ca un institut înalt de cultura poate ilustra mai clar starea noastra de decadenta. Si cine plateste oare pe acesti domni din clasa de mijloc a caror mâini si inteligente nu produc valori de un ban rosu macar? In linia din urma munca taranului care, ca dorobant moare pe câmpul de razboi, ca muncitor se speteste platind dari, pentru a tine pe umerii lui o clasa de trântori netrebnici.

Ce sa mai zicem de advocati?

Intorsi din strainatate, ei nu si- au dat silinta sa- nvete legile si datinile pamântului, sa codifice obiceiurile natiei românesti, ci au introdus pur si simplu codicele pe care le învatasera la Paris, ca si când poporul românesc a fost în trecut un popor de vite, fara legi, fara obiceiuri, fara nimic, si trebuia sa i s- aduca toate celea de- a gata din cea mai renumita fabrica. Dar în genere advocatii sunt inteligentele cele mai stricate din lume. Caci, într- adevar, ce credinte poate avea un om care azi sustine, mâini combate unul s- acelasi lucru, un om a carui meserie este sa dovedeasca ca negru- i alb si albu- i negru? Oricât de buna morisca intelectuala ar avea, ea se strica cu vremea si devine incapabila de a afla adevarul. De aceea cele mai multe din

discutiile Adunarilor au caracterul de cârciocuri si apucaturi advocatesti, de cautare de noduri în papura, de vorbe însirate si fire încurcate. Acestea sunt elementele carora legile noastre frantuzesti le dau în stapânire tara. Plebea de sus face politica, poporul de jos saraceste si se stinge din zi în zi de multimea greutatilor ce are de purtat pe umerii lui, de greul acestui aparat reprezentativ si administrativ care nu se potriveste deloc cu trebuintele lui simple si care formeaza numai mii de pretexte pentru înfiintare de posturi si paraposturi, de primari, notari si paranotari, toti acestia platiti cu bani pesin din munca lui, pe care trebuie sa si-o vânda pe zeci de ani înainte pentru a sustine netrebnicia statului român.

Ce cauta aceste elemente nesănatoase în viata publica a statului? Ce cauta acesti oameni care pe calea statului voiesc sa câstige avere si onori, pe când statul nu este nicaieri altceva decât organizarea cea mai simpla posibila a nevoilor omenesti? Ce sunt aceste papusi care doresc a trai fara munca, fara stiinta, fara avere mostenita, cumulând câte trei, patru însarcinari publice dintre care n- ar putea sa împlineasca nici pe una în deplina constiinta? Ce cauta d. X profesor de universitate, care nu stie a scrie un sir de limba româneasca, care n- are atâtea cunostinte pozitive pe câte are un învatator de clase primare din tarile vecine si care cu toate acestea pretinde a fi mare politic si om de stat?

Ce cauta? Vom spune noi ce cauta.

Legile noastre sunt straine; ele sunt facute pentru un stadiu de evolutiune sociala care în Franta a fost, la noi n- a fost înca. Am facut strane în biserica nationalitatii noastre neavând destui notabili pentru ele, am durat scaune care trebuiau umplute. Nefiind oameni vrednici, care sa constituie clasa de mijloc, le- au umplut caraghiosii si haimanalele, oamenii a caror munca si inteligenta nu plateste un ban rosu, stârpiturile, plebea intelectuala si morala. Arionii de tot soiul, oamenii care risca tot pentru ca n- au ce pierde, tot ce- i mai de rând si mai înjosit în orasele poporului românesc, caci, din nefericire, poporul nostru sta pe muchia ce desparte trei civilizatii deosebite: cea slava, cea occidentala si cea asiatica si toate lepadaturile Orientului si Occidentului, grecesti, jidovesti, bulgaresti, se gramadesc în orasele noastre, iar copiii acestor lepadaturi sunt liberalii nostri. Si, când lovesti în ei, zic ca lovesti în tot ce- i românesc si ca esti rau român.

Intr- adevar, d. Serurie, care a scris un volum de poezii "grecesti", d. Andrunopulos, care batjocoreste armata noastra puind- o sa joace la circ, d- nii C. A. Rosetti, Carada, Candiano, tot nume vechi de care foieste textul cronicelor României, sunt singurii români adevarati, iar noi taranii, mici si mari, caci, la urma urmelor tot tarani suntem, noi bastinasii din tarile acestea suntem straini care vindem tara cui ne da mai mult pe ea.

Liberalii sunt smântâna si temeiul României, noi suntem niste ramasite din vechile populatiuni autohtone, care nu merita sa fie bagate în seama. De! iertati- ne, boieri, Arionesti si Caradesti, ca ni s- a parut si noua biet ca traim în tara noastra si avem de zis o vorba. Iertati- ne pentru ca nu bagasem de seama ca suntem în Bulgaria, iertati- ne apoi ca n- am voit sa ne batem pentru bietii greci si bulgari.

Nu vedeti ca ne- am supus stapânilor? Nu vedeti ca ne- am trimis copiii la junghiere pentru ca d. Anghelescu sa poata culege lauri pe pielea lor? Ba au ajuns ca pâna si ciorò- horò, rumânas de laie, alb ca pana corbului, sa scoata gazeta, în care sa ne batjocoreasca în toate zilele. Nu va e destul, milostivi stapâni?

Dar acum, de ne veti fi iertat sau nu, sa stam de vorba gospodaresti si sa va întrebam ce poftiti d- voastra? Si, ca sa stim ca aveti dreptul de a pretinde, sa întrebam ce produceti? Aratati- ne în Adunarile d- voastra pe reprezentantii capitaliilor si fabricelor mari, pe reprezentantii clasei de mijloc care sa se deosebeasca de fabrica de mofturi ale "Telegrafului", si ale "Românului" si de fabrica d- voastra de palavre din Dealul Mitropoliei? Caci nu credem sa puteti cere ca noi sa confundam matasariile de Lyon cu blagomaniile d- lui N. Ionescu, nici postavurile de Manchester cu istetiile d- lui Popovici- Ureche.

Ciudata tara într- adevar! Pe cei mai multi din acesti domni statul i- a crescut, adica i- a hranit prin internate, ca dupa aceea sa- si câstige, printr- un mestesug cinstit, pâinea de toate zilele.

Dar statul a ajuns la un rezultat cu totul contrar. Dupa ce acesti domni si- au mântuit

asa- numitele studii, vin iar la stat si cer sa- i capatuiasca, adica sa- i hraneasca pâna la sfârșitul vietii. Dar nu- i numai atâta.

Domnia lor vor sa faca pe boierii. 3-4-500 de franci pe luna nu- i linistesc si nu- i fac sa se puie pe munca pentru a deveni folositori natiei de pe spinarea careia traiesc. Sunt nascuti pentru lucruri mai înalte, pentru deputatii, ministerii, ambasade, catedre de universitate, scaune în Academie, tot lucruri mari la care cinstiiti lor parinti, care vindeau braga si rahat cu apa rece sau umblau cu patrafirul si sfistocul din casa- n casa, nici nu visasera si nici n- aveau dreptul sa viseze, caci nu dadusera nastere unor feti- frumosi cu stele- n frunte, ci unor baieti grosi la ceafa si târzii la minte, de rând, adesea foarte de rând.

Caci din doua una. Sau acesti oameni sunt toti genii, si prin "calitatea" muncii lor intelectuale merita locul pe care- l ocupa, sau, neproducând nici o valoare, nereprezentând nici un interes general decât pe al stomacului lor propriu, trebuie reîmpinsi în întunericul ce li se cuvine.

Tarani? Nu sunt. Proprietari nu, învatati nici cât negrul sub unghie, fabricanti – numai de palavre, meseriasi nu, breasla cinstita n- au, ce sunt dar? Uzurpatori, demagogi, capete desarte, lenesi care traiesc din sudoarea poporului fara a o compensa prin nimic, ciocoi boierosi si fudui, mult mai înfumurati decât coborâtorii din neamurile cele mai vechi ale tarii.

De acolo pizma cumplita pe care o nutresc aceste nulitati pentru orice scânteie de merit adevarat si goana înversunata asupra elementelor intelectuale sanatoase ale tarii, pentru ca, în momentul în care s- ar desmetici din betia lor [de] cuvinte, s- ar mântui cu domnia demagogilor.

Intr- adevar, cum li s- ar deschide oamenilor ochii când unul le- ar zice:„Ia stati, oameni buni! Voi platiti profesori care nici va învata copiii, nici carti stiu; platiti judecatori nedrepti si administratori care va fura, caci nici unuia dintr- însii nu- i ajunge leafa. Si acestia va ametesc cu vorbe si va îmbata cu apa rece. Apoi ei toti poruncesc, si nimeni n- asculta. Nefiind stapân care sa- i tie în frâu, ei își fac mendrele si va saracesc, creându- si locuri si locusoare, deputatii, primarii, comisii si multe altele pe care voi le platiti pesin, pe când ei nu va dau nimic, absolut nimic în schimb, ci din contra va mai si dezbraca, dupa ce voi i- ati întolit. N- ar fi mai bine ca sa stapâneasca cei ce n- au nevoie de averile voastre, având pe ale lor proprii? Sau cel putin oameni care, prin mintea lor bine asezata, va platesc ce voi cheltuiti cu dânsii?

De aceea alungati turma acestor netrebnici care nu muncesc nimic si n- au nimic si vor sa traiasca ca oamenii cei mai bogati, nu stiu nimic si vreau sa va învete copiii, si n- au destula minte pentru a se economisi pe sine si voiesc [sa] va economiseasca pe voi toti".

II. Paralele economice. Trebuie să admitem că între anii 1830 și 40 vor fi existat abuzuri și neajunsuri îndestule în țările noastre, pentru că neajunsurile se țin de natura lumii aceștia, încât oricând ne putem ruga, ca bătrânii, ca să nu dea Dumnezeu omului atâta necaz cât poate duce. In epoca aceea în care s'a născut regulamentul, și- au ivit căprui și cele dintâiu idei liberale, și, ca totdeauna, relele de atunci au fost atribuite claselor stăpânitoare. Dacă mergea lumea rău, boerii erau de vină. Căci lipseau garanțiile, lipsea suveranitatea poporului, lipsea controlul, abuzurile erau la culme, toți furau și liberalii ziceau: Dați- ne nouă țara pe mână și veți vedea ce- om face dintr'înșă, cerul pe pământ, nu altceva! Ca și acum ei fâgăduiau marea cu sarea, ca și acum cauza tuturor relelor era că clasele privilegiate domneau, că dispuneau fără control de avuțiile țării, că jupuiau lumea și- și făceau de cap.

Bun. S'au dus privilegiile. Astăzi națiunea controlează tot ce se face; nu mai există abuzuri, nici hoții, sunt stăpâniți de legi absolut drepte cari ne garantează toate libertățile ce sunt cu putință.

Să facem deci isvodul averilor noastre.

Am în avere: camere, consilii comunale și județiene, primari, notari, avocați, profesori de universitate, academii, etc, etc, toate plătite cu bani în numărătoare.

Avem la datorii: o jumătate de miliard de franci datorie publică, o scădere regulată atât a muncitorilor agricoli cât și a breslașilor, o despoiate mai neîndurată a țăranului, ba sărăcirea claselor de sus, produsă prin sărăcirea generală, iar negoț și meserii în mâni

străine.

Am admis legiuiri străine? Ei bine nu le-am admis pentru român, cu trebuințele căruia nu se potriveau, ci pentru elemente economice cu care se potriveau, și care știu a se folosi de dânselie, Am creat o atmosferă publică pentru plante exotice, de care planta autohtonă moare.

Căci azi avem cele mai înaintate instituții liberale. Control, suveranitatea poporului, codice franțuzești, consilii județene și comunale. Stăm mai bine pentru aceasta? Nu, de zece ori mai rău, căci instituțiile nouă nu se potriveau cu starea noastră de cultură, cu suma puterilor muncitoare de care dispunem, cu calitatea muncii noastre, în cât trebuie să le sleim pe acestea, pentru a întreține aparatul costisitor și netrebnic al statului modern.

Suntem țărani, curată socoteală, și țărănește ar fi trebuit să gospodărim. Țăranul, oricât se la rărunchi ar avea, bani n'are, și statul modern are nevoie de bani. Un pas pe care-l face deputatul în cameră, o prostie care o zice, costă pe țară bani și banul e muncă. Un șir, scris de un ajutor de primar la sat, costă bani și banul e muncă. O prelegere rea, ținută la universitate, costă bani și banul e muncă - în sfârșit banul este pretutinde- ea reprezentantul și tălmăcirea citeață a muncii, într'însul e sudoare și putere musculară și precum arătătorul pe ceasornic spune la numărul cutare câte ceasuri au trecut, asemenea suma din buzunarul meu arată cât s'a muncit pentru mine în societatea omenească.

Dar va zice cineva: Ei și? Cu munca Românilor nu pot face stat constituțional cu libertate, egalitate, fraternitate și suveranitate? Franțujii sunt farmazoni de au putut- o face, - și noi să nu putem? Nu suntem noi oameni și nu putem să ne luăm după dâșii? Adecă ei să fie mai cu cap de cât noi?

Adevărat. Franțuzul nu- i mai cu cap decât noi... dar mai este un cusur la mijloc, care ne'mpiedică sau ar fi trebuit să nte'mpiedice.

Franțuzul ia o bucatjă de metal în preț de 50 de parale și-ți face din ea un ceasornic, pe care ți- l vinde cu doi napoleoni; d- ta îi vinzi ocaua de lână cu un franc și el ți- o trimete înapoi sub formă de postav și-ți ia pe aceiași oca 20 de franci; franțuzul ia paie de orez, care nu- l țin nimica și-ți împletește din ele o pălărie, pe care nevasta d- tale dă trei sau patru napoleoni.

Nu- i mai cu cap, pentru că mintea nu se mănâncă cu lingura, ci o moștenește omul de la tată și de la mamă, încât un mocan poate fi tot at'ât de isteț și deschis la cap ca și un ceasornicar din Paris, numai vorba e că mocanul n'a deprins meșteșugul, și de aceea câștigă într'un an cât câștigă meșterul din străinătate într'o zi.

De aceea însă meșterul din Paris are de unde plăti camere, universități, teatre, biblioteci, ba chiar brânză de iepure, de ar avea poftă de dânsa, poate s'o aibă. Dar noi, popor de țărani, nu le putem toate acestea decât cu 'ncetul, și unde Franțuzul e cu dare de mână noi trebuie să legăm paraua cu trei noduri, pentru că ceea ce un popor agricol nu are nici odată, sunt banii.

Căci ce se 'ntâmplă într'adevăr ?

Ai vândut ocaua de lână cu un franc, pe care- l ai în mână și- l poți da iar, dar ea, când ți- a venitt înapoi, te ține nu unul, ci douăzeci de franci. Cu ce 'mplinește cusurul de la unul până la douăzeci, de unde mai iai încă nouăsprezece?

Neapărat, că din alte produse și nu din lână, deci din grâu. Dar grâul se produce cu osteneală multă și spor puțin. Spre a produce un fir de grâu îți trebuie o vară 'ntreagă, și- atunci încă atârnă de la ploaie și de la vânt, de se va face sau, nu, pe când meșterul străin a lucrat ocaua de lână și i- a dat o valoare înzecită în câteva ceasuri. De acolo vine, că țăranul trebuie să muncească o vară pentru a plăti un obiect de lux, comandat din străinătate.

Calitatea muncii industriale e alta. Un zugrav face o icoană bună, o vinde și trăește cu 'ndestulare zece ani de pe dânsa; un tăietor de lemne muncește zi cu zi, și abia- și ține zilele de azi pe mâne. Și apoi ce deosebire între muncă și muncă! Unul muncește ușor și cu plăcere sufletească și câștigă mult, cellalt muncește din greu și câștigă puțin. Este vre- o asemănare între unul și cellalt? Poate tăietorul de lemne, a căruia muncă prin calitatea ei

prețuește așa de puțin, să se măsoare vreodată cu zugravul?

Dar așa-i și nația. O nație care produce grâu, poate trăi foarte bine nu zicem ba, dar niciodată nu va putea să-și îngăduie luxul națiilor industriale înaintate.

Neapărat că nu trebuie să rămânem popor agricol, ci trebuie să devenim și noi nație industrială măcar pentru trebuințele noastre; dar vezi că trebuie omul să nvețe mai întâi carte și apoi să calce a popă, trebuie mai întâi să fii nație industrială și după aceea abia să ai legile și instituțiile națiilor industriale.

Să zicem, bună oară, că cineva are un palat cât al lui Vodă, și venituri numai de pe un petec de cincizeci de pogoane, - va putea el să ducă traiu de Domn, să ție slugi multe de pe petecul lui de moșie ?

Și ce-i într'adevăr o nație agricolă pe lângă una industrială?? Cât un răzăș, oricât de vrednic fie, pie lângă un boier cu 100.000 de pogoane într'un hotar.

Poate să fie răzășul cât de isteț, cât de bun dei gură și cât de harnic, să ducă traiul boierului tot nu- l țin curelele, pentru că de unde nu- i nici Dumnezeu nu poate lua. Acum poate înțelege ori care om cu minte, ce fel am putut introduce la noi instituțiile străinătăței.

Păpușarii, care ca păpușarii chiar sunt cumplit de scumpe pentru noi, căci de- a putere- a fi tot n'am putut face nimic.

Acuma după ce am văzut că suveranitatea, libertatea, egalitatea și fraternitatea ne țin o jumătate de miliard datorie și optzeci de milioane de franci pe an, să vedem cât ne ținea pe noi, popor sărac, ocârmuirea jefuitoare a boierilor.

Douăzeci și vreo două de milioane pentru amândouă țările eu două scaune .domnești. Dar acești bani poate erau cheltuiți în zadar. Populația săracă și rău administrată poate că se stingea mai rău decât astăzi și la o vreme de foamete, doamne păzește, mureau oamenii pe uliți?

Ia să vedem. Deschidem "Curierul românesc" dela 1840, No. de la 5 August, și citim următoarele: "In anii 1837, 38 și 39 s'au născut 139.263, au murit 90.207" - va să zică în trei ani au fost 48.993 de oameni spor în populație, sau, țifără rotundă, 50.000 numai în Muntenia; să punem pentru Moldova 40.000, căci populația se 'nmulțea acolo în acelaș mod regulat ca și dincoace.

Dar populația se 'nmulțește în pătrat, nu în progresiurie aritmetică. Dacă ținea tot guvernul jefuitor al boierilor, astăzi aveam 8.000.000 de locuitori, pe când n'avem nici patru bune , din contră populația românească a țării noastre e azi mai mică de cât la 1840.

Dar ce mai cetim încă în "Curierul românesc".

"In magaziile de rezervă se află depusă în vreme de trei ani din urmă 4.441.106 chile de porumb și 299 mii 700 chile de meu".

Ce avem astăzi în magaziile noastre de rezervă? Tot pe atâtea chile de palavre liberale.

Dar mai cetim încă?

"Capitalul "cutiilor satelor" din principate s'a văzut în catagrafia din urmă la 2.357.483 lei".

Câți lei avem noi în cutiile satelor? Datorii, câtă frunză și iarbă, căci astăzi și comunele rurale sunt datoare cu câte 10- 20.000 de franci, precum statul e dator cu cinci sute de milioane.

Dar boerii prădau și erau răi, zic liberalii. Haide să le facem pe plac și să zicem și noi că erau para focului și varga lui Dumnezeu; zicând- o pa noi nu ne ține parale, iar liberalilor li facem o plăcere.

Nu rămâne însă mai puțin sigur că populația se 'n- mulțea, că ea, întâmplându- se ani răi, nu era expusă, să moară de foame, că erau nunți și cumetrii multe și prohoade puține, încât și popa era mai câștigat, pentru că la nunți și cumetrii mai mult chef se face de cât la prohoade, și toate erau cu spor, până și cărările, pentru că părintele când se 'ntorcea de la vr'un botez, în loc de- a umbla pe una, umbla pe cinci.

Dar poate avem azi mai multe garanții de dreptate? Ia să vedem. Stan găsește azi o pungă înainte de a fi pierdut - o Bran. Care - i urmarea judecătorească?

Se discopere lucrul, și Stan mănâncă mai întâi bătaie de la primar și de la subprefect, apoi e închis preventiv, pierde zece zile de lucru, câte un franc, fac zece franci. Judecătorul de instrucție își pierde ziua cu dânsul, în loc de - a se ocupa c'un delict mai complicat, deci punem leafa lui zece franci, fac 20. Judecata tribunalului corecțional ține 10, fac 30. Stan e închis pe două luni de vară, câte un franc ziua, fac 60, la un loc 90. Stan se întoarce acasă, și-și găsește ogorul pârloagă și via paragină, pierzând munca unei veri, fac, zicem. 100, la un loc 190. Stan găsește dările neplătite și-și angajează munca pe un an, ca să le plătească, ș. a. m. d., c'un cuvânt: Stan e ruinat pe câțiva ani, pentru c'a găsit o pungă înainte de - a o fi pierdut Bran, bez bătea primarului și subprefectului pe de asupra.

Cum era înainte?

Bran pâra pe Stan la boer și-și primea punga îndărăt, iar Stan căpăta în schimbul pungii cinci bețe sănătoase, pe care le ținea minte, ș'apoi se ducea să-și vadă de trebi. Scurt, drept și - gratis. Azi mănâncă două - trei bătăi și-și pierde și tot rostul.

Dar apoi în de obște legi franțuzești ne - au trebuit nouă? Pentru împrejurarea că pătimește un loc pentru megieși, pentru pescuirea unui iaz, pentru, neîngăduirea la posesie, pentru a li se alege părțile, pentru un vad de moară, ș. a. trebuiau legi franțuzești, în care aă se vorbească despre "lapini". Trebuiau miile de avocați, miile de primari și dej ajutori de primari, notari, consilii și para - consilii! Asta e curată socoteală de mofluz.

Și ce avem în schimb? Poate o cultură mai mare?

De loc. Dacă cultura se judecă după scriitori, atunci vom trebui să constatăm, cu părere de rău, că Eliad și Asachi știau de zece ori mai multă carte de cât D - nii C. A. Rosetti, Costinescu, Carada și Fundescu, că Anton Pann era un scriitor cu mai mult talent și mai de spirit de cât o sută dintre ofticoșii cari fac astăzi "esprit" prin gazete, că singura comedie "Buna educație" a lui C. Bălăcescu e mai originală de cât toate scrierile D - lui V. A. Ureche, la un loc; apoi să nu uităm că de generația aceea a urgisiților boeri se ține pleiada scriitorilor noștri celor mai buni: Alecsandri, C. Negruzzi, Bolintineanu, Donici, Bălcescu, ș. a., că oamenii știau o limbă frumoasă, vrednică, și înțeleasă de opincă ca și de Vodă.

Apoi exista autoritate și ascultare. De zicea Vodă un cuvânt, era bun zis; iar azi...?

Azi poruncește cânelui, cânele pisicei, pisica șoarecelui, iar șoarecele de coadă își atârnă porunca.

Azi găsești prin sate ordine ministeriale, căroră nu li se dă nici o urmare, deși D. primar a scris pe dânsle: "se va urma în conformitate cu ordinele D - lui ministru". Azi se împlinesc ordinele numai când D. prefect sau subprefect voiesc să se răzbune asupra unui conservator.

Statul e azi mașina, prin mijlocul căreia cei lași se răzbună asupra potrivnicilor lor politici.

Iată la ce hal am ajuns cu suveranitatea poporului, liberatea, egalitatea și fraternitatea.

Apoi bune sunt ? - Bune, numai au un cusur: Nu se potrivesc.

III. Bătrânii și tinerii. Cu greu pricepe o minte de rând ca nu este în lumea aceasta nici o stare de lucruri și nici un adevăr social vecinic. Precum viața consista din mișcare, așa și adevărul social, oglinda realității, este de - a pururea în mișcare. Ceea ce azi e adevărat, mâine e îndoielnic, și pe roata acestei lumi nu suie și coboara numai sortile omenescii, ci și ideile. În această curgere obstesca a împrejurărilor și a oamenilor sta locul numai arta, adică, ciudat lucru, nu ceea ce e - n folosul oamenilor, ci ceea ce este spre petrecerea lor.

Citim azi cu plăcere versurile bătrânului Omer, cu care petreceau odata neamurile de ciobani din Grecia, și imnele din *Rig - Veda*, pe care pastorii Indiei le îndreptau luminei și puterilor naturei, pentru a le lauda și a cere de la dânsle iarba și turme de vite. Tot așa privim cu plăcere plasmuirile celui mai mare poet pe care l - au purtat pamântul nostru, plasmuirile lui

Shakespeare, si ne bucuram de frumusetea lor atâta, ba poate mai mult încă decât contimporanii lui, si tot astfel privim statuetele lui Fidias s- ale lui Praxiteles, icoanele lui Rafael, si ascultam muzica lui Plestrina. Tot astfel ne bucura portretul pe care- l face Grigorie Ureche Vornicul lui Stefan Voievod cel Mare, încât simtim si azi placere citind ce vrednic si cu virtute român a fost Maria Sa.

Dar nu tot astfel sunt gândirile care ating folosul oamenilor, bunul lor trai si petrecerea lor unul lângă altul fara a se prigoni si fara a- si amarî viata ei în de ei.

Introducând legile cele mai perfecte si mai frumoase într- o tara cu care nu se potrivesc, duci societatea de râpa, oricât de curat ti- ar fi cugetul si de buna inima. Si de ce asta? Pentru ca – întorcându- ne la cararea noastra batuta – orice nu- i icoana, ci viu, e organic si trebuie sa te porti cu el ca si cu orice alt organism. Iar orice e organic se naste, creste se poate îmbolnavi, se însanatoseaza, moare chiar. Si, precum sunt deosebite soiuri de constitutii, tot asa lecuirea se face într- altfel, si, pe când Stan se însanatoseaza de o buruiana, Bran se îmbolnăveste de dânsa si mai rau.

Cum numim însa pe aceia care zic c- au descoperit o singura doftorie pentru toate boalele din lume, un leac fara gres, care, de esti nebun, te face cu minte, de- ai asurzit, te face s- auzi, în sfârșit, orice- ai avea, pecingine, chelie, ciupituri de varsat, degeratura, perdea la ochi, durere de masele, tot c- o alifie te unge si tot c- un praf te îndoapa?

Pe un asemenea doftor l- am numi sarlatan.

Ce sa zicem acum de doftorii poporului românesc, care la toate neajunsurile noastre tot c- un praf ne îndoapa, care cine stie de ce o fi bun?

Da'-i soseaua rea, încât ti se frânge caru- n drum? Libertate, egalitate si fraternitate si toate vor merge bine. Dar se înmultesc datoriile publice? Libertate, egalitate si fraternitate da oamenilor, si s- or plati. Da'-i scoala rea, da' nu stiu profesorii carte, da' taranul saraceste, dar breslele dau înapoi, dar nu se face grâu, da'-i boala de vite?... Libertate, egalitate si fraternitate, si toate or merge bine ca prin minune.

Am aratat, într- un rând, ca aceste prafuri si alifii ale liberalilor le- am luat de ni- i acru sufletul de ele si tot rau.

Or fi bune ele buruienile acestea pentru ceva, dar se vede ca nu pentru ceea ce ne lipseste tocmai noua.

Sa vedem acum cum au ajuns liberalii la reteta lor, buna pentru toate boalele si pentru nici una. In veacul trecut au fost în tara frantuzeasca taraboi mare pentru ca statul încapuse prin risipa curtii craiesti într- atâtea datorii încât se introdusese monopol pâna si pentru vânzarea grâului. Ajunsese cutitul la os prin multimea darilor si prin tot soiul de greutate pe capul oamenilor, încât nu mai era chip decât sa dai cu parul si, sau sa scapi, sau sa mori, decât sa duci asa viata.

La noi, Voda Stirbei pleaca din domnie lasând 16 milioane în visteria tarii si 3 milioane în cutiile satelor. Nu se potriveste!

In Franta toate darile erau date în antrepriza, si antreprenorii storceau toate clasele societatii, pentru a hrani curtea cu trântorii ei. La noi, darile se strângeau mare parte de- a dreptul, iar Voda era boier cu stare, care traia de pe mosiile lui si nici nu facea vrun lux de- acatarea. Iar nu se potriveste!

In Franta locurile de judecatori si din armata se cumparau cu bani, si dreptatea asemenea, la noi fiecare, dupa câta carte învatase si minte avea, putea sa ajunga alaturi cu coborâtorii din neamurile cele mai vechi ale tarii. Iar nu se potriveste!

In Franta nemulțumirea economica era la culme: caci fiecaruia îi trebuia mai mult decât avea. Luxul si modele istoveau averile cele mai mari. La noi boierul mostenea o blana de samur de [la] strabunu- sau, un sal turcesc de la bunu- sau, un antereu de citarea de la tata- sau, având de gând sa le lase toate si nepotu- sau, ca sa se fuduleasca si el cu dânsulele si fiecare avea strânsura pentru iarna si parale albe pentru zile negre; c- un cuvânt fiecare avea mai mult de câtu- i trebuia, caci pe atunci toata tara era „conservatoare”. Iar nu se potriveste!

Oare ce facusera mosnegii ca sa merite urgia liberalilor? Ce sa faca? Ia pe cât [î] ajunsese si pe ei capul. Biserici, manastiri, scoli, spitale, fântâni, poduri, sa li se pomeneasca si

lor numele când va crește iarba deasupra lor... și încă una, pe care mai ca era să o uităm. Mulți din ei au scos punga din buzunar și au trimis pe băieții ce li s-au parut mai isteți „înlauntru”, ca să-și nvețe carte, să se procopsească spre fericire neamului. Și-au crescut serpi în sân cu alte cuvinte.

Căci acest tineret s-au fost dus într-o țară bolnavă în privirea vieții sociale: Clasele superioare putred de bogate au ajuns acolo la o rafinare de plăceri nemaipomenită în alte colțuri ale pamântului, producerea sanatoasă în literatură și artă facuse loc picanteriiilor de tot soiul, în sfârșit orisice era mai căutat decât apa limpede și racoritoare de izvor. Apa cu parfum, apa cu zahăr, apa cu migdale, apa cu otrava, tot ce poți avea, numai apa de izvor nu.

Acolo, în loc să-și nvețe lucruri folositoare, adică cum se arăta și se șamana mai cu spor, cum faci pe copii să priceapă mai bine cartea, cum se lecuiește o durere de stomac, cum se țese pânza și se toarce inul, cum se făc talpe trainice la cizme și alte lucruri folositoare de acest soi, s-au pus aproape toți pe politică, să afle adică și să descopere cum se fericesc neamurile și cum se pun la cale tarile, adică au adunat multă învățatură din „Figaro”, „Petite République Française” și, cu capul gol și punga goală, s-au întors rânduiri- rânduiri în țară, ca să ne puie la cale. Această tinerime veselă și ușoară trăiește în România și se trezește în Franța, trăiește într-o țară săracă și au deprins cu toate acestea obiceiurile bogatei clase de mijloc din Franța, are trebuințe de milionar și bani mai puțini decât cinstita breșă a ciobărilor din acele țări. Acest tineret, ce se caracterizează prin o rară lipsă de pietate față de nestramutată vrednicie a lucrurilor strămoșesti, vorbind o pasarească coruptă în locul frumoasei limbi strămoșilor, măsurând oamenii și împrejurarile cu capul lor strâmt și dezaprobând tot ce nu încapă în cele 75 dramuri de creier cu care i-a-nzestrat rautăcioasa natură, acest tineret, zic, a deprins ariile teatrelor de mahala din Paris și, înarmat cu această vastă știință, vine la noi cu pretenția de a trece de-a doua zi între deputați, miniștri, profesori de universitate, membri la Societatea Academică, și cum se mai cheama acele mii de forme goale cu care se-mbracă bulgarimea de la marginele Dunării!

Căci cei mai mulți din acești laudați tineri sunt feciori de greci și bulgari așezați în această țară și au urmat întru romanizarea lor următorul recept: ia un băiat de bulgar, trimite-l la Paris și rezultatul chimic e un june „român”.

Pe la 1840, Eliad bătrânul, pe când încă nu se numea „Heliade-Radulesco”, adică pe când nu-l amestecă încă atmosfera Parizului, scria marelui ban M. Ghica următoarele:

Sunt tata de familie, n-am unde să-mi cresc copiii decât în aceste așezăminte (ale țării) pentru că, și de-ăș avea mijloace să-i creștesc aiurea, gândul meu nu este ca să-i creștesc străinește și ei apoi să trăiască românește; voi să fac din ei români și trebuie să știe cele românești, și legi și obiceiuri. Ticalosi au fost părinții și ticalosi fiii care orbeste s-au crescut pentru „alt veac” și pentru „altă țară” și au trait apoi în „alt veac” și în „altă țară”.

În mod mai precis abia se poate arăta ce lipsește acelor indivizi pe care geograficește, și pentru că ei o spun, îi numim români. Le lipsește simțul „istoric”, ei se țin de nația românească prin împrejurarea că s-au născut pe cutare bucată de pamânt, nu prin limba, obiceiuri sau maniera de a vedea.

Astfel vin pătura după pătura în țara noastră, cu ideile cele mai ciudate, scoase din cafenelele frantuzesti sau din scrierile lui Saint-Simon și alte altor scriitori ce nu erau în toate mintile, iar formele vieții noastre de astăzi au ieșit din aceste capete sucite care cred că în lume poate exista adevăr absolut și că ce se potrivește în Franța se potrivește și la noi. Când au sosit la graniță, bătrânii-i așteptau cu masă-ntinsă și cu lumânări aprinse, habar n-aveau de ce-i aștepta și de ce belea și-au adus pe cap. Bucuria lor că venise atâtia băieți toba de carte scosi ca din cutie și frumoși nevoie mare!

Dar ce să vezi? În loc să le sărute mâinile și să le multumească, ei se fac de către pădure și încep cu libertatea, egalitatea, fraternitatea și suveranitatea, încât bătrânii și pierd cu totul calendarul. Parcă se pornise morile de pe apa Siretului. Și le povesteau câte în luna și în soare, câți cai verzi pe pereti toți, c-un cuvânt câte prapastii toate. Cum să nu-i ametească? Cap de creștin era acela, unde se mai pomenise atâtea asupra lui? Apoi s-au pus pe iscodit porecle bătrânilor. Ba strigoi, ba baccele, ba ciocoi, ba retrograzi, ba câte altele toate, până ce au ajuns

sa le zica ca nu sunt nici români, ca numai d- lor, care stiu pe Saint- Simon pe de rost, sunt români, iar batrânii sunt alta mâncare. Vorba ceea: nu crede ceea ce vezi cu ochii, crede ceea ce- ti zic eu! Si, cu toate acestea, ei nu fusese decât tocmai numai români.

De aceea, la dreptul vorbind, nici nu pricepeau bine acuzarea ce li se facea. Neam de neamul lor trait în tara, nepricepând alta limba decât cea româneasca, închinându- se în aceasta limba, vorbind cum se vorbește cu temei si sanatos, ei auzind - *tiunile* si - *tionile*, *imperatorele*, *redaptorele*, *admisibilile* si *propriamentele*, au gândit în gândul lor: „De, frate, noi om fi fost prosti. Noi socoteam ca, daca stim ceaslovul si psaltirea, cum se ara gospodaresti un ogor, cum se cresc vite si cum se strâng banii, apoi stim multe. Da' ia auzi- i, ca nu stim nici macar românește". Si, în loc sa ia biciul din cui sa le arate care li- i popa lor, au zis: „De, dragii mosului, asa o fi. N- om fi stiind nici românește... Dar de acuma mult au fost, putin au ramas, si în locul nostru voi veti stapâni lumea si veti orându- o cum va va placea voua". Si, luându- si ziua buna de la lume ca de la cel codru verde, s- au strecurat pe rând acolo unde nu le mai zice nimenea ca au fost rai români, mai fericiti decât noi, care am fost meniti sa ajungem zilele acestea de ticalosie, în care tara se înstraineaza pe zi ce merge în gândire si- n avutul ei, si când toti se falesc de a fi români fara a mai fi. Uimitoarea putere a frazelor, împrejurarea ca multi dintre liberali erau chiar copii de- ai lor, care asteptau numai ca ei sa închida ochii pentru ca sa bata la talpi averea mostenita, credinta ca cei ce venise toba de carte ar fi mai folositori tarii decât dânsii, patriotismul lor dintotdeauna încercat si dovedit prin cinci veacuri de când au statut stâlpi acestor tari, i- au facut sa taca molcum si sa se retraga din viata publica fara zgomot, fara opozitie, fara mânie.

I- au tras liberalii pe sfoară, cum îi trăsese c- un veac si jumătate înainte fanariotul Mavrocordat. Acest domn siret nu putea pune biruri grele pe tărani pentru că erau vecini si peste cislă, care- i ajungea pentru plata dării către Poartă, prea putin mai ieseă. Ce va fi fost vecinătatea aceea nu stim bine nici astăzi, dar, tocmai pentru că n- o stim, ni se pare că trebuie să fi fost o măsură luată de Domni, după vremi de mare turburare si de invazii, ca să statornicească oamenii, să nu umble din loc în loc cu bejânia. De- ar fi fost vrun rău pe capul oamenilor ne- o spuneau cronicarii, care totdeauna revarsă cuvinte de mânie asupra orânduielelor ce asupreau norodul. Precum liberalii le ziceau boierilor „strigoii” si alte celea, asemenea le- au zis si domnul fanariot că sunt vânzători de sclavi, tirani etc. si le- au luat ochii, încât ei s- au adunat si, cu mitropolitul în frunte, au ridicat vecinătatea si s- au legat cu jurământ că neam de neamul lor n- a mai înfiinta- o. Atât au si asteptat domnul.

Nemafiind oameni boieresti, erau a nimăruia si de a doua zi le- au pus biruri ce nu le mai avuse niciodată, biruri pe care apoi le- au încincit si înzecit preste câtiva ani.

Si, ca si la începutul veacului trecut, urmările buneii lor credinte au fost cumplite. Bătrânii aveau gură de lup si inimă de miel; au venit liberalii cu gura de miel, plină de cuvinte amăgitoare, dar cu inima de lup. Ce- au făcut, vom vedea mai pe urmă.

IV. Ilustrații administrative. Daca i- au apucat liberalii pe boieri înainte, se- nțelege că opinia publică din țară s- au pornit asemenea asupra lor.

Nu înțelegea nimenea atunci la noi, și abia acum au început să înțelegeă pe ici pe colea, că temeiul unui stat e munca, și nu legile. Nu înțelegea, asemenea, aproape nimeni că bogăția unui popor stă, nici în bani, ci iarăși în muncă.

Banul "reprezentează" numai munca, nu este ea însăși, și, aducând bani mulți cu ciubărul într- o țară în care munca lipsește, vei ajunge să plătești o zi de lucru c- un napoleon, o pereche de cisme cu cinci, și- ncolo tot povestea veche, adică tot sărac, dovadă țările cu mine de aur din America. Căci dintre cel ce câștigă 10 și cheltuiește 11 și cel ce câștigă 2 și cheltuiește 1, acest din urmă e cel bogat, iar cel dintâi e sărac. Apoi se mai răspândise încă o părere greșită, care era, ba mai este încă aproape generală, că țara noastră e cumplit de bogată și că poți cheltui din greu, ea tot o să aibă de unde plăti. Nu- nțelegea nimeni că bogăția nu este în aer sau în pământ, ci în brațe și că, unde lipsesc brațele sau calitatea producției e, proastă, nu poate fi nici vorbă măcar de țară bogată.

Deci în țară săracă am voit să introducem de- a gata toate formele civilizației apusene.

Trebuiau școli. Prin ce le puteai înființa ? După cum am spus, buruiana noastră de leac - prin muncă. Trebuia ca școlile puține, câte erau, să se ridice la cel mai înalt grad de dezvoltare cu putință, precum se și-ncepuse treaba în vremea în care d-nii Laurian, M. Cogălniceanu ș. a. nu erau decât simpli profesori de liceu. Pentru atâta treabă erau și buni. Generația ce le-ar fi urmat ar fi făcut altele mai bune și mai multe și, în treizeci de ani câți sunt de atunci, aveam astăzi școli destul de multe și bune și o generație sănătoasă care ar ști să gândească limpede și cu temei și să-nșire două cuvinte potrivite pe hârtie.

Aceasta ar fi fost calea de dezvoltare prin muncă. Am luat calea contrară. Pe vechii profesori de liceu i-am prefăcut în profesori de universitate, deși nu se potriveau de loc, căci nu se ocupase toată viața c-un singur obiect, apoi am făcut o mulțime de școli secundare, pe cari le-am umplut cu care cum ne-au eșit înainte, apoi mii de școli primare, la numirea personalului căroră chiar de cap ne-am făcut. Afirmăm că sunt sute de învățători cari nu știu să despartă cuvintele unul de altul, nici să puie punct și virgulă unde trebuiește. Nu mai pomenim de sin-taxă sau de ortografie, căci în privirea aceasta e vavilonie curată, și fiecare crede că poate scrie cum îi place.

Ne-au trebuit o administrație mai bună. Boierii - își procopseau vechilii de moșie făcân- du- i zapcii. Rău și fără cale, n-o tăgăduim, dar ce au făcut liberalii ? Au numit pe orișicine, numai să fi știut a înnoda două slove, adică tot pe acei vechili, numai că le dădură dreptul de a juca pe autoritatea statului față cu foștii lor stăpâni. Ce treabă avea însă zapciul vechi ? Să îngrijească ca oamenii să-și semene toți pământul, să depuie partea lor în coșarele de rezervă și, din când în când, îi mai scotea și la câte un drum a cărui facere o poruncise domnia.

Bun, rău atâta treabă știa să facă.

Dar se mai potriveau ei cu noua stare de lucruri, cu cerințe mai mari ? Cătu- i lumea și pământul nu. Căci, fiind astăzi omul liber de a nu ținea coșare de rezervă și de a nu-și semăna ogorul propriu, adică liber de a muri de foame cât i-o plăcea, subprefectul, care azi nu are o idee mai clară de ceea ce trebuie să facă decât predecesorul lui, nu mai are nici o treabă, ci e curat un agent de corespondență între prefectură și primărie; iar prefectura este un biurou de corespondență între minister și subprefecturi și, în linia din urmă, primăria e un biurou de corespondență între autorități și particulari, o treabă pe care serviciul poștal [0] îndeplinește mai bine și mai repede. Afară de aceasta mai sunt încă ceva, agenți electorali față cu cei care-și vând votul.

Li s-au luat atribuțiunile simple pe cari le aveau zapcii vechi și li s-au dat altele, pe care nu le pricepeau deloc, căci administrația este o știință, iar subprefectul de azi nu știe mai mult decât a scrie neortografic și a încurca slovele tipărite pe hârtie fără a ști ce zice într-însele.

A administra ? Dar întrebatu- s-au vrounul din geniile universale ale liberalismului ce va să zică a administra ? Ce va să zică a privi bunăstarea populațiunii ca pe un lucru încredințat înțelepciunii și vegherii tale? Să gândești pentru cel ce nu gândește, să pui în cumpănă dările comunale, să le deschizi oamenilor ochii ca să nu puie dări peste dări, ba butucărit, ba stupărit, ba vâcărit, ba câte comedii toate îi trec prin cap primarului pentru a stoarce și cea din urmă picătură de sânge din țăran!

Ce era mai firesc decât ca liberalii să se întrebe ce însemnează a administra. Îndată ce și-ar fi făcut această întrebare ar fi văzut ce lucru gingaș e administrația și cât e de necesar ca un subprefect să știe atâta carte cât și un profesor de administrație și de economie politică, și pe lângă aceasta îi trebuie și o deprindere cu locul în care trăiește, pentru a ști să aplice ceea ce știe.

Esecție făcând de țara noastră, administratorul pretutindenea e un adevărat părinte al populației rurale. El are să judece, când scade populația, de ce scade; când dă îndărăt producția, de ce dă; când e un drum de făcut, pe unde să-l facă; când e o școală de înființat,

unde s-o așeze mai cu folos, și în sfârșit el e autoritatea care cu vorbă bună poate convinge pe țăran că trebuie să aleagă de primar în sat pe cel mai harnic, mai de treabă și mai cuminte român, iar nu pe cel mai hărățagos, mai bun de gură și mai rău de treabă; el vede dacă notariul și învățătorul știu carte și dacă popa își vede de biserică ș.a.m.d. Pentru sarcina de subprefect se cere atîta știință, atîta dezinteresare, atîta patriotism pe cât le poate avea numai un om cu multă și temeinică cultură. Cumcă vor fi între cei de azi și oameni cumsecade admitem, dar, în orice caz, o cultură temeinică și o experiență lungă sunt o garanție mai mare decât nici o cultură și nici o experiență.

Dar fiindcă la aproape toate posturile din țară poate aspira oricare cenușer, de aceea fiecare care a-nvățat două buchii lasă plugul, cotul și calupul în știrea lui Dumnezeu și râvnește a se face roată la carul statului. Ș-au făcut ei, nu- i vorbă, mii de locuri în care să încapă, dar nu- i încapă pe toți, încât acuma au de gând să mai scoată la maidan alt moft, decentralizarea și electivitatea funcționarilor publici, ca, cel puțin pe rînd, să încapă în pita lui Vodă; adică vor să creeze un guvern de zece ori mai scump, c-un personal de zece ori mai numeros și mai netrebnic decât cel de azi, care să se schimbe din trei în trei ani și să se sature toți, căci numai cu libertatea, egalitatea și fraternitate sadea nu se cîrlesc toate coatele rupte.

Dar să nu ne uităm vorba. Oameni cari nu știu bine scrie și citi în țara noastră sunt mulți și vor fi din ce în ce mai mulți. Toți au dreptul de- a fi funcționari ai statului sub diferite forme și toți aspiră ca măcar subprefecți să li dea Dumnezeu s-ajungă.

De acolo au interes ca liberalii să vie la guvernul central, pentru c-atunci se mătură țara de la [un] capăt pînă la altul, atunci e vremea ca un avocat fără pricini să se facă director de școală secundară, un altul primar de oraș, un al treilea revizor de școale, un al patrulea prefect. Dar, odată intrați în pâne, ei au interes să fie mult guvernul liberal și, fiindcă acesta atîrnă de Camere, deci de alegeri, ei se fac luntre și punte ca să-și scoată prietenii deputați. Dar prietenii în mare parte sunt sau ei înșii arendași ai statului, sau rude cu arendași, sau antreprenori de lucrări publice, sau advocați de antreprenori, sau au procese cu statul, deci caută să fie aleși, ca să tremure miniștrii de dînșii și să le facă treburile. Băcanul, negustorul, preotul, cari nu știu istoriile astea, își dau votul, pentru că "libertatea" e în primejdie și mai ales pentru că liberalii promit totdeauna că nu se va mai plăti nici o dare; nici timbru n-are să mai fie în vremea lor, nici capitație, nici monopol de tutun, nici armată, nici dări pe băuturile spirtoase, ci numai posturi multe, în care să încapă toți, și Paștele Domnului, Paștele libertății de la un capăt al țării la altul.

Acuma, cumu- i omul, de se gîndește mai întîi la sine, el nu vede legătura în care stau toate lucrurile cu munca și punga lui, nu vede că toți liberalii nu speculează decât să trăiască de la dînsul, pentru că n-au nimic și nu știu nimic, ci crede ce- i spun gazetele, cari ies ca ciupercile asupra alegerilor în tipografia jidovești, tipărite pe datorie, și astfel omul, besmeticit, alege cinstitele obraze propuse și se- njgheabă Camera liberală.

Acum adunătura de gheșeftari din Dealul Mitropoliei se pune să judece lumea. Mai întîi toți din guvernul trecut, fie miniștri, fie funcționari, a fost cel puțin hoți, stabilesc d- nia lor.

De aceea, proces tuturor, iar funcționarilor ?destituire. Dacă unuia nu- i găsești nici măcar cusurul pe care- l are soarele și dacă are mai multă știință decum s- ar cere pentru serviciul lui, îi desființezi deocamdată postul pentru că trebuie făcute economii, apoi [î]l reînființezi când țara e iar bogată și-ți pui ciracul în locul găsit vacant, ca din întâmplare.

În predmetul alegerilor li se face primarilor cu ochiul de a protegia la muncile agricole pe cei ce țin cu guvernul, pe rudele miniștrilor și prefecților, iar la ceilalți rechiziții și perchiziții și ordin verbal, ca nu cumva țăranul să le lucreze pe moșie. Pentru acest scop se desființează legea tocmelelor, pentru ca cel ce au dat bani țăranilor să n-aibă lucrători, iar cel ce n-au dat să- i angajeze cu te miri și mai nimica, cu înscrișuri pline de clauze penale, pe cari apoi tot subprefectul liberal le judecă în absența împrecinatului țăran și- l condamnă să- i dea

arendaşului liberal până și cenușa din vatră.

Familii ultraliberale s-au deprins și cu treaba asta. Au tras la sorți să vadă, care dintre ei să fie "conservator", și apoi acela face treaba celorlalți când s-conservatori[i] la putere, iar restul roșu face trebile celui unul, când sunt liberalii la putere.

Și astfel mii de oameni râvnesc în țara aceasta să capete avere și onori pe calea statului sau cel puțin să trăiască de la dânsul. Prin ideea curat negativă a libertății, care nu însemnează nicăieri alta decât ca să nu fiu oprit de a munci, adică de a produce bunuri reale, liberalii din România au ajuns la ideea pozitivă că libertatea trebuie să le dea și de mâncare și încălțăminte și lux și tot ce le pofteste inima, iar clasele muncitoare? ... Pe apa Sâmbetei meargă ! *Après nous le déluge*. Cât lumea n-avem să trăim, nu-i așa ? Cât vom trăi, să ne curgă laptele- n păsat ... După aceea, bun e Dumnezeu și va avea grijă de clasele pe care le sărăcim și le stoarcem.

Acesta e liberalismul la noi în țară. Cei care nu sunt nimic, nu reprezintă, nimic, nu au nimic formează o societate pe acții (un abonament la "Românul" sau la "Telegraf"), formează apoi comitete prin județe, un fel de filiale, cu liste exacte a domeniilor statului și-a funcțiilor existente, deschid jurnale în care arată "națiunii suverane" că libertatea e în pericol, amăgesc mulțimea, care totdeauna se luptă cu greutatea vieții, făcând-o să creadă că ei sunt mântuirea, fac alegerile și-apoi, când ajung sus, ... țin-te bine.

De la un capăt al țării până la altul se corupe orice simțire curată, orice om onest. Ici unul e aruncat pe uliți cu o familie grea, pe care o ținea de pe o zi pe alta cu leafa lui, pentru ca să vadă pus în locu-i pe un om care știe tot atâta sau și mai puțin decât dânsul; dincolo un arendaș e dat afară de pe moșia statului, pentru că, deși are o avere întreagă băgată în semănături, n-a plătit la termen și un deputat vrea să ia moșia cu prețul jumătate și să se folosească și de semănăturile omului ... și tot așa *in infinitum*.

Conservatorii au încercat ani îndelungați de zile a cârpi o clădire a cărei temelie chiar e o mare greșală. Astfel i-am văzut că, înspăimântați de delapidările de bani publici, de plastografii liberale ș. a. au botezat crimele delictive, ca să vie înaintea tribunalelor, adică înaintea unor oameni cari avea conștiința greutății crimelor; au voit să reducă prefecturile, au redus primăriile la sate, pentru a putea controla mai de aproape pe primari, notari și perceptori, erau pe calea de-a înființa școli reale și de meserii, în care să intre progenitura acestei generații corupte și să-nvețe ceva cu care să se poată hrăni... Aș ! De-a doua zi cum au venit liberalii, au suflat în ele și au dispărut ca și când n-ar fi fost de când lumea.

De câte ori le arăți toate isprăvile zic : "Apoi noi n-am fost decât foarte puțin la guvern". Dar un palat zidit în zece ani se strică în două zile, d-nii mei, și dac-ați fost în stare să treceți într-o bună dimineață cu buretele preste toată dezvoltarea istorică a țărilor, cu cât mai mult veți izbuti întru aceasta, neavând de risipit decât reparaturile făcute cu greu de conservatori.

V. Din abecedarul economic. De câte ori un creștin s-apucă la noi să scrie un rând ca să lumineze neamul - presa este lumina, după cum zic d-nia lor - de atâtea ori pune mâna-n raft și scoate la iveală o carte nemțească sau una franțuzească și răsfoiește până ce găsește ce-i trebuie. Precum ni s-aduc toate d-a gata din străinătate și n-avem alt chin decât să băgăm mâinile în mânicele paltonului venit de la Viena și piciorul în cizma pariziană, fără a ne preocupa mai departe din câte elemente economice se compun lucrurile, tot astfel facem și cu cunoștințele; le luăm frumos din cărți străine, le așternem pe hârtie în limbă pășărească și facem ca negustorul care nu-și dă nici el seama de unde-i vine marfa, numai să se treacă. Chiar învățații noștri, când vor să polemizeze, polemizează cu citate. Cutare minune a străinătății, d. X sau Y, a vorbit cutare lucru, deci trebuie să fie neapărat adevărat și să se potrivească, pentru că au ieșit dintr-o minunată morișcă de creier.

Să fie d. X sănătos, împreună cu toată casa, dar de se potrivește, e altă căciulă !

La gazetarii români, mai ales la cei liberali, lucrul e și mai simplu. își pune mai întâi degetul în gură și vede câte "cuvinte" îi vin în minte. La chemarea aceasta se deschide

dicționarul nepaginat al capului, compus din prea puține file, pe care stau scrise libertate, egalitate, fraternitate, legalitate, suveranitate și alte cuvinte tot cu atâta cuprins material și după aceea le-nșiră, mai puind pe la soroace și câte un Ștefan sau Mihai Viteazul, din buzunările cărora scoteam ce ne pofteste inima.

Bietul Ștefan Voievod ! El știa să facă fărâme pe turci, tătari, leși și unguri, știa nițică slavonească, avuse[se] mai multe rânduri de neveste, bea bine la vin vechi de Cotnar și din când în când tăia capul vreunui boier sau nasul vrunei prinț tătăresc. Apoi descăleca târguri de- a lungul râurilor, dăruia panțirilor și dărăbanilor locuri bune pentru pășunarea hergheliilor de cai moldovenești, a turmelor de oi și de vite albe, făcea mănăstiri și biserici, și apoi iar bătea turcii, și iar descăleca târguri și iar se- nsura, până ce și- au închis ochii în cetate la Suceava și l- au îngropat cu cinste la mănăstirea Putnei. Ce- și bătea el capul cu idei cum le au d- alde gaze- tari de- ai noștri, ce știa el de subțietura de minte din vremea de astăzi ?

Până la fanarioți n- am avut cod, un semn că nici trebuia'. Ce- i drept și ce- i strâmb știa fiecare din obiceiul pământului și judecată multă nu se- ncăpea. Țară săracă, stăpânire puțină, biruri mai de loc, cară cu două oiști, să se poată înjuga boii la venirea tătarilor și dintr- o parte și dintr- alta, după cum l- apuca pe om vremea pe cale de munte, case de vâlătuci acoperite cu paie, pentru a li se da foc la călcarea dușmanului, ba se da foc ierbeii și se- veninau fântânele, pentru ca să moară dușmanii de flămângiune și de secetă, iar oamenii se trăgeau la munte și lăsausu câmpul limpede în urma lor, până ce venea Vodă de- i amăgea pe dușmani prin glas de buciume în văi și prin codri, și- apoi vai de capul lor !

Îi mersese vestea voievodului românesc și moldovenilor că nu sunt deprinși a sta pe saltea turcește, ci sunt totdeauna gata de război, oameni vârtoși, cari nu știa multă carte dar au multă minte sănătoasă; averi mari iar n- au, dar nici săraci nu sunt.

Și tot astfel au fost până- n vremea noastră, până la Regulament, cea dântâi legiuire importantă și plăsmuită. Românii au fost popor de ciobani și, dacă voiește cineva o dovadă anatomică despre aceasta, care să se potrivească pe deplin cu teoria lui Darwin, n- are decât să se uite la picioarele și la mâinile lui. El are mâini și picioare mici, pe când națiile cari muncesc mult au mâni mari și picioare mari.

De acolo multele tipuri frumoase ce se găsesc în părțile unde ai noștri n- au avut amestec cu nimenea, de- acolo cuminția românului, care ca cioban au avut multă vreme ca să se ocupe cu sine însuși, de acolo limba spornică și plină de figuri, de acolo simțimântul adânc pentru frumusețile naturii, prietenia lui cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo povești, cântece, legende, c- un cuvânt de acolo un popor plin de originalitate și de- o feciorească putere formată prin o muncă plăcută, fără trudă, de acolo însă și nepăsarea lui pentru forme de civilizație care nu i se lipesc de suflet și n- au răsărit din inima lui.

Au venit grecii, ș- au domnit o sută de ani. Când au ieșit din țară, nici urmă n- a mai rămas prin sate. Parc- ai fost trecut cu buretele peste kolakiile și bizantinismul acestor damblagii. Poporul nostru au rămas nepăsător la reformele grecești, rusești, franțuzești, și nu- și dă nici azi bucurosi copii la școală, pentru că simte ce soi de școli avem.

Ci înainte acest sentiment de sănătoasă barbarie era predominant.

Radu Vodă cel Mare adusese în țară pe sf. Nifon patriarhul, ca să ne puie la cale. Se- ntreba și el ce- o mai fi și civilizația și voia s- o vadă cu ochii. Dar sfântul, venind, începu să dea sfătuiri pentru schimbarea legilor și obiceiurilor, pentru introducerea paragrafelor ș. a., încât Vodă- i zise într- o zi; "Ia slăbește- ne, popo, că ne strici obiceiurile". Sfânt, nesfânt, vedea el pe cine nu- l văzuse de nu pleca în țara cui l- au fost avut!

Acesta- i sentimentul oricărui popor sănătos căruia- i propui să- i altoiești ramuri străine pe când el e dispus a- și produce ramurile sale proprii și frunzele sale proprii încet și în mod firesc. Un asemenea popor însă își impune feliul lui de a fi și vecinilor. Ce ar zice liberalii de la noi dacă le- am spune că, pe când ei introduc istorii franțuzești în instituții, limbă și datine, tot pe atuncea în Rusia de amiazăzi se introduc pe zi ce merge datinele românești pintre malorosieni, care au îndrăgît feliul de a fi al românului ?

Dar aici se ivește totodată întrebarea : cui i- au putut veni în minte de a introduce toate formele costisitoare de cultură ale apusului într- o țară agricolizată, abia pe la anul 1830 ?

Sigur că numai oameni cari nu-și cunoșteau țara deloc.

Oare crezut- au reformatorii că lucrurile acestea nu vor ținea bani ? Și, dacă știau că vor ținea, n- au știut de unde, cum și cine îi va plăti ? Nu știa absolut nimenea cum stat, armată, biserică, cultură, c- un cuvânt tot ce e comun al nației, se plătește numai și numai din *prisosul* gospodăriei private, cumcă din acel prisos se hrănesc toate formele civilizației și că, dacă istovești pre acesta, atunci începi a mânca însuși capitalul de muncă al oamenilor, condițiile existenței lor private, și- i ucizi economic, deci trupește și sufletește ?

Apoi de ce muncește omul ? Ca să aibă *el* din ce trăi. Dacă ascultă vioara sau petrece sărbătorile, cheltuiește prisosul timpului și banilor lui, nu însă ceea ce- i trebuie pentru ca să-și ție sufletul lui și- al copiilor.

Dar puterea fizică a unui om e restrânsă, căci natura n- au făcut calculul că această putere va avea de hrănit din prisosul ei liberali, advocați, pierde- vară și alte soiuri de paraziți, ci i- au dat fiecăruia atâta putere ca să se poată ține bine și să mai puie și ceva la o parte, pentru ca mâine să poată reîncepe munca cu mijloace mai multe. Va să zică prisosul pe care muncitorul îl poate pune la dispoziția civilizației și a junilor creșcuți la Paris e foarte mic. Dar ce le pasa d- lor de aceasta ! Liberi nu sunt de a sărăci lumea?

D. C. A. Rosetti, în cuvântul său de la circ, vorbea cu dispreț despre calitatea cea mai bună care o aveau boierii. " Țara ? - întreba d- lui - 40 de boieri mari, 40 de boieri mici, iată țara pe când eram eu tânăr". Ținem seamă de aceste cuvinte. Țara n- avea pe umerele ei decât 80 de oameni, încât la 30 000 de suflete venea un boier, și încă și acela cu trebuințe foarte mici; adică 80 de oameni cari îmblau cu zilele în palmă și țineau neatârănarea țării prin isteție și adesea prin sacrificiul persoanei sau al averii lor, adică compensau pe deplin munca socială care- i purta.

Astăzi avem zeci de mii de liberali cari nici îmblă cu zilele- n palmă, pentru că nici turc, nici leah, nici ungur nu caută să- i taie, nici de vrun duh așa de subțire nu se bucură, nici compensează prin ceva muncă socială, pe care o istovesc din rădăcini, mâncând chiar condițiile de existență a claselor producătoare, nu prisosul lor.

Moțul din Ardeal e un negustor foarte cuminte, lui nu- i trebuie la negoț nici un fel de samsar, nici chiar banul. El face ciubere și donițe, trece în Țara ungurească și nu se mai încurcă, ci le schimbă de- a dreptul pe ... grâu. Atâtea donițe de grâu pe o doniță de lemn, atâtea ciubere de grâu pe un ciubăr de lemn.

Dacă am face și noi socoteala moțului din Ardeal am zice : Atâtea mii de chile de grâu ne ține o chilă de fraze liberale, atâtea chile ne țin mărfurile importate din străinătate, atâtea chile ne țin tinerii ce- și pierd vremea prin străini, atâtea mii de chile ne ține Constituția, atâtea ne țin legile franțuzești, cu un cuvânt toate liberalismurile.

Prisoasele economiilor individuale constituiesc o sumă certă. Dacă vei hrăni cu ele câteva mii de stârpituri liberale, de unde îți mai rămân condițiile pentru întreținerea unei culturi sănătoase și temeinice ? Două sute de nebuni mănâncă desigur mai mult decât un singur înțelept.

Deci abecedarul nostru economic zice :

Natura i- a dat omului putere mărginită, socotită numai pentru a se ținea pe sine și familia.

El produce ceva mai mult decât consumă. În acest "ceva" mai mult, în acest prisos sunt cuprinse : întâi ceea ce- i trebuie pentru a reproduce, va să zică condițiile muncii de mâni, și încolo un prea mic prisos, care- l poate pune la dispoziția societății sub formă de dare. Din acest prea mic prisos al gospodăriei producătorului trăiește toată civilizația națională.

Dacă hrănim cu acest prisos străinătatea de idei, de instituții și de forme lipsite de cuprins al căror complex liberalii au apucat a- l numi "tot ce este românesc", atunci nu ne mai rămâne nimic pentru ceea ce este *într- adevăr* românesc, pentru cultura națională în adevăratul înțeles al cuvântului.

VI. Frază și adevăr. Nimic n- ar părea mai natural decât ca oamenii să ia lucrurile așa cum sunt și să nu caute în nouri ceea ce- i dinaintea nasului lor.

Cu toate acestea tocmai calea contrară urmează.

Înainte de- a da exemple din țară dăm unul din străinătate.

Socialistul Bebel, în foaia sa "Volksstaat", anul 1873, spune următorul lucru: "Sau există Dumnezeu, și-atunci suntem trași pe sfoară, sau nu există, și-atunci putem face ce-om pofti". Fraza întoarsă nu va fi nici mai clara și mai cuprinzătoare de cum e. Să zicem : "Sau nu există Dumnezeu, și-atunci suntem trași pe sfoară, sau există și-atunci putem face ce-om pofti".

Tot astfel sunt toate frazele radicalismului. Oricum le- ai întoarce, cuprinsul lor nu s-adaogă, pentru că nu- l au; ba adesea contrariul lor coprinde mai mult adevăr decât ele înșile.

? "Luminează- te și vei fi". Poate contrariul e adevărat. "Fii și te vei lumina !". Căci o existență lungă și sigură va avea drept fruct al ei cunoștința, adică lumina. Tot așa- i și cu ? "Voiește și vei putea !". "Să poți, și- atunci vei și voi", căci omul vrea ceea ce poate, iar când vrea ceea ce nu poate nu- i în toate mințile.

Dar, fie cum o fi, cu vorbe nu- l încălzești pe nimenea și vorbe rămân toate abstracțiunile și, cu cât mai abstracte sunt, cu atât sunt curată vorbă de clacă.

Dar cu asemenea cultură din gazete au început reformatorii noștri. Căci nu mai este îndoială că n- au învățat mai nimic de la străini decât să vorbească subțire, să se îmbrace subțire și să puie lumea la cale cu fraze. Cultura frazelor o puteau învăța bine din gazetele străine.

Oamenii scot acolo gazete în toate zilele și neavând ce spune, abstracțiunile le vin foarte bine la- ndemână, căci prin mijlocul lor poți scrie coale întregi fără să spui nimic. Să nu ne înșelăm. Beția de cuvinte din gazetele românești e numai întrecerea beției de cuvinte din cele străine. Mai puțin culți, deci având mai puține de împărțit decât străinii, gazetarii noștri au și mai multă nevoie de gură decât de cap, dar și în străinătate lucrează în mare parte gura, fără ca crierii să știe mult despre aceasta. Ci în străinătate în genere nu prea iau oamenii gazetele în serios întrucât s- atinge de partea lor intențională. Se știe că sunt făcute pentru a trezi patimele societății și a crea în public atmosfera ce- i trebuiește guvernului sau adversarilor săi spre a inaugura suirea unora și coborârea altora; în sfârșit presa nu- i cu mult mai mult decât o fabrică de fraze cu care fățarnicie omenească îmbracă interese străine de interesul adevărat al poporului.

Căci ce este statul și ce scop are el ? Nu din carte ? aieva.

Iasă cineva pe uliță sau la câmp și va vedea îndată ce e. Colo unul vinde, altul cumpără, unul croiește, altul coase, un al treilea bate fier[ul] până- i cald, la câmp se ară, se samână, se seceră, colo meliță cânipa, țes, tund oi și numai în zi de sărbătoare stau mânilor și lucrează crierul. Atunci se folosește omul de prisosul liber al unei vieți de muncă, merge la biserică, după aceea la horă, în sfârșit săptămâna toată e a stomahului, sărbătoarea e a creierului și a inimii.

Materia vieții de stat e munca, scopul munci bunul trai, averea, deci acestea sunt esențiale. De aceea se și vede care e răul cel mai mare : sărăcia.

Sărăcia e izvorul a aproape tuturor relelor din lume; boala, darul beției, furțișagul, zavistuirea bunurilor altuia, traiul rău în familie, lipsa de credință, răutatea, aproape toate sunt câștigate sau prin sărăcie proprie sau, atavistic, prin sărăcia strămoșilor.

Sărăcia trebuie luată în înțelesul ei adevărat.

Sărac e cel ce se simte sărac, căruia îi trebuie neapărat mai mult decât are.

Că este așa ne e dovadă suma de cuvinte cari însemnează relele morale prin cuvinte împrumutate sărăciei și boalei. Mișel, altă dată însemna sărac, azi înseamnă lipsă de calități morale. Tot astfel, "misérable" francez și „elend" german. Odată voievozii românești dăruiau prin hrisoave pe "mișei" în înțelesul lor, astăzi mișei în înțelesul nostru stăpânesc toată țara de la un capăt la altul.

Calitățile morale ale unui popor atârnă ?abstrăgând de climă și de rasă ?de la starea sa economică. Blândețea caracteristică a poporului românesc dovedește că în trecut el a trăit economiceste mulțăm, c-au avut ce-i trebuia.

Deci condiția civilizației statului este civilizația economică. A introduce formele unei civilizații străine fără ca să existe corelativul ei economic e curat muncă zădarnică.

Dar așa au făcut liberalii noștri.

În loc de a-și arunca privirile la răul esențial ai societății s-au ținut de relele accidentale și fără însemnătate.

În veacul nostru se-nmulțeau trebuințele, deci trebuia înmulțită producția și brațele producătoare. Din contră am urmat. Numărul producătorilor, cari în țara noastră sunt absolut numai țărani, dă îndărăt, deci e supus la o trudă mult mai mare decât poate purta; și se-nmulțesc ?cine ? Cei cari precupețesc munca lui în țară și în afară și clasele parazite. La țară putrezesc grânele omului nevândute, în oraș plătești pâinea cu prețul cu care se vinde la Viena sau la Paris. Căci firul de grâu trece prin douăzeci de mâni de la producător până la consumator și pe această cale se scumpește, pentru că cele douăzeci de mâni corespund cu cinci zeci de guri cari, având a trăi de pe dânsul, produc o scumpete artificială.

Va să zică, înmulțindu-se trebuințele, trebuiau înmulțite izvoarele producției și nu samsarlâcul, căci la urma urmelor tot negoțul nu e decât un soi de samsarlâc între consumator și producător, un fel de manipulare care scumpește articolele. În această manipulare nația agricolă totdeauna pierde, pentru că produsele ei sunt uniforme în privirea valorii și, dacă constituiesc o trebuință generală, nu e mai puțin adevărat că sunt cel mai general articol de producție, adică acela care se face pretutindena.

Pe când nația agricolă plătește atât transportul cât și vama și câștigul comerciantului la cumpărătura unui articol industrial, tot în aceeași vreme vamă, transport și câștigul comerciantului se scad din prețul cu care nația agricolă își vinde produsele, va să zică ea păgubește dublu în toate tranzacțiile ei, la vânzarea produselor ei, la cumpărătura celor străine. Apoi e cumplit de mare diferența între valori. Încercând 500 de vagoane cu grâu capeți în schimb o jumătate de vagon de obiecte de lux. C-un cuvânt nația agricolă e expusă de- a fi exploatată de vecinul industrial, ba de- a pierde pe zi ce merge clasele sale de manufacturieri, cari, neputând concura cu fabrica, devin proletare.

Dovada cea mai buna pe continent e chiar poporul nostru. Samsarlâcul care mijlocește schimbul între produsele noastre și cele străine încape pe zi ce merge în mâinile străinătății. Oameni bătrâni n- ar avea decât să asemăneze fizionomia de azi a Bucureștilor cu aceea pe care o avea înainte de cincizeci de ani. Nu- i vorbă, nu erau așa de străluciți Bucureștii pe atuncea, dar erau românești; azi ...? Ce să mai zicem de Iași și, în genere, de orașele Moldovei ?

Toate împrejurările acestea însă nu se schimbă prin fraze, ba nici măcar prin școli profesionale. Căci profesiile lipsesc, pentru că lipsesc condițiile lor de existență.

Dar aceste împrejurări nu se schimbă nici prin legi civile, cari regulează modul în care are a se face tranzacțiunea X între indivizii A și B; nu se schimbă prin axiomul că toți oamenii sunt liberi prin drept înăscut și imprescriptibil, nici prin regula căci toți sunt născuți egali, mici prin participarea tuturor la afacerile guvernării.

Evul mediu avea o formă pentru păstrarea fiecărei ramuri de producție, și-aceasta era autonomia breslelor și îngrădirea lor față cu orice agresiune de din afară. La noi evul mediu au ținut până mai ieri- alaltăieri, și mulți bătrâni vor fi ținând minte epoca în care un străin nu putea fi breslaș. Nu mai pomenim că pricinele dintre breslași se hotărau la staroste și se întăreau numai de Vodă; nu mai pomenim apoi că instituția au fost atât de puternică încât împărăția, totdeauna foarte diplomată, a Austriei și- au introdus consulatele în țară sub numele și forma de "stărostii de breslă".

Deci *salus rei publicae summa lex esto*. Puțin ne pasă pe baza căror principii metafizico- constituționale s- ar fi putut realiza bunul trai al claselor României, destul că avem dovadă că pe valea liberalismului mergem tocmai dempotev.

Căci statul are nevoie de clase puternice, și liberalismul le- au adus la sapă de lemn. Înainte de 30740 de ani aveam o clasă puternică de țărani, nu bogată, dar cuprinsă, și începuturile unei clase de mijloc.

Azi țăranul scade pe zi ce merge, proprietarul, ale cărui interese sunt identice cu ale țăranului, asemenea, bresle nu mai avem, negoțul încape pe mâini străine încât, mâine să vrem să vindem ce avem, găsim cumpărători străini chiar în țară și am putea să ne luăm lucrurile în spinare și să emigrăm la America. Chiar ar fi bine să ne luăm de pe acuma o bucată de loc în Mexico, în care să pornim cu toate ale noastre, când nu vom mai avea nimic în România.

Să nu ne facem iluzii. Prin atârnrarea noastră economică am ajuns ca toate guvernele, spună ele ce or pofti, să atârne mai mult ori mai puțin de înrâuriri străine. Nu doar c- ar sta în relații cu consulii, această acuzare ar fi prea gravă pentru ca s- o facem cuiva. Ne înnegrim unii pe alții ?vorbesc de naturile mai nobile, fie ele în orice parte, nu de stârpituri ?ne înnegrim, zic, unii pe alții, pentru că simțim că starea poporului românesc e nesuferită și că ne- am încurcat rău. Dar în această încurcătură vina istorică și blestemul urmașilor să cază asupra celor ce- au făptuit tot răul, asupra liberalilor de orice nuanță, care au format cadre goale, în care au intrat tot gunoiul societății, au creat guvern reprezentativ pentru ca să- l împle oameni ce abia știu a îndruga două cuvinte, au făcut ca clasa de mijloc, în loc de a căuta să muncească și să înflorească, să se azvârle toată asupra puterii statului, ca să domnească.

Răul esențial au fost că se- mulțeau trebuințele fără a se înmulți producția sau fără a se urca în mod considerabil valoarea ei; inegalitatea claselor și nelibertatea, apoi neparticiparea la guvernul țării erau rele cu totul neesențiale.

Dați- mi statul cel mai absolutist în care oamenii să fie sănătoși și avuți, îl prefer statului celui mai liber în care oamenii vor fi mizeri și bolnavi. Mai mult încă, în statul absolutist, compus din oameni bogați și sănătoși, aceștia vor fi mai liberi, mai egali, decât în statul cu legile cele mai liberale, dar cu oameni mizeri. Căci omul are pe atâta libertate și egalitate pe câtă avere are. Iar cel sărac e totdeauna sclav și totdeauna neegal cu cel ce stă deasupra lui.

1877) Răpirea Bucovinei

În anii 1875—1877 opinia publică din țara noastră e surexcitată de provocările guvernului austriac. În 1875 guvernul austriac se pregătește să serbeze sgomotos anexarea Bucovinei la Austria și pentru a da evenimentului o mai mare strălucire, hotărăște înființarea la Cernăuți a unei universități germane al cărei scop era propagarea germanismului și slăbirea rezistenței naționale a Românilor. Acum Convorbirile literare publică un vehement articol al lui Nicu Xenopol contra guvernului austriac și laudă abținerea de la serbare a Românilor, (v. Serbarea din Bucovina îndreptată contra Românilor în Conv. Ut. (VIII) 1875, 1 Februar pp. 446 - 449, v. I. E. Torouțiu, o cit. II. pg. 310, nota 180).

Cu ocazia comemorării morții lui Gr. Ghica Convorbirile literare, au aceeași atitudine demnă și alături de ele presa din țara noastră înfierează mârșăvia săvârșită prin stăruința Austriei. În vreme ce la Români din Bucovina vedem suferință dar și rezistență față de încercările de desnaționalizare, în Principatele unite vedem cald sprijin și uitare de patimi în momente de durere națională, din partea ziarelor și revistelor românești. Un asemenea spectacol avea înaintea ochilor Eminescu când și- a scris articolele sale. În 1876 scrisese frumosul articol Grigore Ghica, în 1877 el scrie articolul Răpirea Bucovinei pe care- l publică în Curierul de Iași încadrat în negru.

Eminescu după ce face un scurt istoric al raptului și al asasinării lui Grigore

Ghica, arată că rana ce ni s'a făcut nu o vom lăsa să se închidă și că mereu ne vom aduce aminte de răpirea celui mai frumos colț din țară. Eminescu arată apoi înflorirea de pe vremuri a Bucovinei și decăderea ei după anexarea la Austria, prin politica austriacă și invazia Evreilor. Povestind o legendă în legătură cu portretul lui Ștefan, cel Mare la Putna, devenit întunecat în noaptea raptului, Eminescu se întreabă când va veni ora în care portretul se va lumina din nou.

Articolul a fost publicat în *Curierul de Iași* din 1877, 30 Sept. E reprodus de Scurtu în ed. citată.

La anul 1774 au intrat oștirile austriecești, cu disprețul oricărui drept al ginților, în pace fiind cu Poarta și cu Moldova, în partea cea mai veche și mai frumoasă a țării noastre; la 1777 această răpire fără de samăn s'a încheiat prin vârsarea sângelui lui Grigorie Ghica V. Vod. Fără de lege nepomenită, uneltire mișelească, afacere de 'ntre o muere desfrânată și între pașii din Bizanț, vânzarea Bucovinei va fi o veșnică pată pentru împărăția vecinia, deapurarea o durere pentru noi. - Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu a noastre mâni o vom deschide deapurarea, cu a noastre mâni vom zugrăvi icoana Moldovei de pe acea vreme, și șirurile vechi, câte ne-au rămas, le vom împrăști în aducere aminte, pentru ca sufletele noastre să nu uite Ierusalimul. Căci acolo e sfânta cetate a Sucevei, scaunul Domniei vechi cu ruinele măririi noastre, acolo scaunul firesc al unui Mitropolit, care în rang și în neatârnare era egal cu patriarhii, acolo sunt moaștele celor mai mari dintre Domnii români, acolo doarme Dragoș, împlânzitorul de zimbri, acolo Alexandru întemeietorul de legi, acolo Ștefan, zidul de apărare al creștinătății.

Eată cum un om din veacul trecut descrie țara: "Această parte de loc - zice el, - care acum; s'a făcut Bucovina, este la munte și are aer rece și sănătos, pe când cealaltă parte a Moldovei este de câmpii călduroase, dar nu atât de prielnice sănătății, căci aici se stârnesc un fel de friguri și locuitorii nu ajung la vre-o vârstă de bătrânețe adâncă, un om de 70 de ani și încă mai mult de 80 este de-a mirarea. Pe când dincolo sunt munți cu pomi și cu alți copaci roditori, printre cari curg apele cele limpezi, care dintr'o parte și dintr'alta de pe vârfurile munților se pogoară la vale cu un' sunet prea frumos pe aceste laturi făcându-le asemenea unei mândre grădini.

"La marginea ei stă Ceahlăul, care în zilele seninate se poate vedea pe vremea Apusului soarelui din Cetatea albă - cale de 60 de ceasuri, și se vede așa de curat, ca și cum ar fi el aproape în unghiul țării, iar de la Miazănoapte se vede de lângă apa Cereimișului, unde numai hotarele Moldovei, ale țării leșești, ș'ale Ardealului se lovesc. Prin năsipul păraelor, ce se încep din munți, se găsește praf de aur, prin codri sunt cerbi, ciute, căprioare, bivoli sălbatici și în munții despre Apus o fiară, pe care Moldovenii o numesc zimbru. La mărime ca un bou dumestnic, la cap mai mic, grumazul mai mare, la pânțe subțiratec, mai înalt în picioare, coarnele îi stau drept în sus, sunt ascuțite și numai puțin plecate într'o parte. Fiară sălbatecă și iute, poate să sară ca și caprele de pe o stâncă pe alta. Pe lângă hotară, despre câmpuri, sunt mari cârduri de cai sălbatici. Oile cele sălbatică, caută de pășune îndărăt hrana lor, căci în grumazul cel scurt nu au nici o încheetură și nu pot să-și întoarcă, capul nici într'o parte din dreapta sau din stânga. Dintre vitele albe multe mii se duc prin țara leșască la Saxonia sau la Brandenburg și de acolo se duc mai departe. Neguțătoria stupilor este multă și în dobândă.

"Unii țărani erau vecini; totuși stăpânii lor nu aveau putere, nici a-i pedepsi cu moarte ea lucru ce se cuvine numai Domnului stăpâni tor; nici nu

putea ei ca să vândă pe vre unul din satul de unde era el născut, nici să-1 mute într'alt sat. In alte ținuturi țărani sunt oameni slobozi și așa au ei o volnicie ca un chip de republică, precum în Câmpulung din ținutul Sucevei. Târgoveții de pre la orașe și târguri sunt Moldoveni adevărați, și fac negustorii cu negoată de mânule lor. Boerii sunt curați Moldoveni și socotesc începerea lor de la Râmleni că se trage. Ei sunt împărțiți în trei stări: în cea dintâi sunt boerii acei, pe cari îi rânduște Domnul în trebile țării, într'al doile curtenii sau oamenii, cari au de moștenire case și sate, întru al treilea sunt călărimea slujitorilor care pentru veniturile moșiilor, ce li s'au dăruit lor de la Domni, sunt datori numai cu a lor cheltuială să iasă cu Domnii la oaste. In sfârșit, sunt răzășii cari mai bine s'ar chema oameni de țară slobozi ca și partea Boerească, numai că acești de pe urmă nu au case țărănești sub stăpânirea lor, ci locuesc prin sate și-și lucrează pământul lor însuși. - Cu toate că Mitropolitul de Moldova își ia blagoslovenia de la patriarhul de Țarigrad, dar nu este supus lui, ci cei trei episcopi moldovenești pun manele lor pe de- asupra celui ales și după aceia Vodă roagă pe patriarhul ca să întărească în vrednicie pe acel de curând Mitropolit, care patriarhul neapărat trebuie s'o facă. Mitropolitul nu dă nimica Patriarhului și nu este nici de cum îndatorit ca să înștiințeze pe el pentru pricinile bisericesti de la Moldova sau să-1 întrebe la vr'o socoteală de aceste, ci el are asemenea volnicie ca și patriarhul".

Din toate acestea, scrise de mâna bătrânească, se vede curat că stat și biserică erau neatârinate, că clasele societății erau libere, căci până și vecinii, în deobște colonizați, aveau scutirile și dreptățile lor, c'un cuvânt un popor liber de țărani și de păstori. Și cum era acest popor se poate judeca din împrejurarea că, chiar la 1777 Austria avea de scop a împărți Bucovina în "ocoale de oșteni pedestri" după cum era în Slavonia și în Croația, căci, zice vechiul manuscript, "lăcuiitorii au la slujba răsboiului putere și îndrăzneală, iar spre plata birului nu au bani".

Șice a devenit astăzi obârșia Moldovei? Făgăduit- a fost Austria s'o ție în vechile ei legi și obiceiuri, bunurile mănăstirești să le întrebunțeze spre ridicarea poporului moldovenesc, răzășii să rămâie întru ale lor, târgoveții întru ale lor și multe alte lucruri a făgăduit.

Șice a făcut din țară? Mlaștina de scurgere a tuturor elementelor sale corupte, loc de adunătură a celor ce nu mai puteau trăi într'alte părți, vavilonul babiloniceii împărății. Deși după dreptul vechiu, Judanii n'aveau voe nici sinagogi de piatră să aibă, astăzi ei au drept în mijlocul capitalei havra lor, iar asupra țării ei s'au svărlit ca un pâlc negru de corbi, expropriind palmă cu palmă pe țaranul încărcat de dări, sărăcit prin împrumuturi spre a-și plăti dările, nimic prin dobânzile de Iudă, ce trebuie să le plătească. Și asta, în jargonul gazetelor vieneze, se numește a duce civilizația în Orient. Oamenii, a căror unică știință stă în vânzarea cu cumpănă strâmbă și înșelăciune, au fost chemați să civilizeze cea mai frumoasă parte a Moldovei.

Poporul cel mai liber și mai îngăduitor și- a plecat capul sub jugul celei mai mizerabile și mai slugarnice rasse omenești. Pământul cel mai înflorit încape palmă cu palmă în mâinile cele mai murdare - raiul Moldovei se umple de neamul cel mai abject. Și fiindcă la toate aceste procese de expropriare, agenții de împlinire au tantiemele lor, de aceea jidovimea și judecătorii merg mână în mână sub pajura creștină cu două capete.

Fără a vărsa o picătură de sânge, fără muncă, fără inteligență, fără inimă pune astăzi mâna pe un pământ sfânt, a căruia apărare ne- a costat pe noi râuri de sânge, veacuri de muncă, toată inteligența noastră trecută, toate mișcărilor cele mai sfinte ale inimei noastre.

Și e plină de străini,
Ca iarba de mărăcini;
Și e plină de dușmani
Ca râul de bolovani.
Iar mila străinului
E ca umbra spinului:
Când vrei ca să te umbrești,
Mai tare te dogorești.

De aceea când știm pentru ce a căzut Voevodul moldovenesc, nu trebuie să-1 plângem. "Ce mă plângeți pe mine, că nu sunt de plâns. Mi s'a hotărât bucuria dreptilor, cari n'au făcut lucruri vrednice de lacrimi".

De plâns e țara, care prin moartea lui totuși n'a fost scutită de cea mai aspră trunchiare.

La Putna un călugăr bătrân mi- a arătat locul înlăuntrul bisericii, în care stetea odată aninat portretul original al lui Ștefan- Vodă. După original el a fost mic de stat, dar cu umere largi, cu fața mare și lungăreață, cu fruntea lată și ochii mari plecați în jos. Smad și îngălbenit la față, părul capului lung și negru acoperea umerii și cădea pe spate. Căutătura era tristă și adâncă ca și când ar fi fost cuprins de o stranie gândire... Coroana lui avea deasupra, în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu cinci petre nestimate. Sub crucea coroanei urmau Duhul sfânt, apoi Dumnezeu tatăl, cu dreapta binecuvântând, cu stânga ținând globul pământului, pe cercul de margine al coroanei un rând de petre scumpe de jur împrejur. îmbrăcat era Vodă într'un straiu mohorît cu guler de aur, iar pe gât îi atârna un egolpion din pietre și mărgăritare. Câmpul portretului era albastru, în dreapta și în stânga chIPului perdele roșii.

Am întrebat ce s'a făcut originalul?

Călugărul a răspuns, ce însuși auzise.

Intr'una din zilele anului 1777, la miezul nopții, Buga, clopotul cel mare, a nceput să sune de sine, întâiu încet, apoi tot mai tare și mai tare.

Călugării treziți din somn se uitară în ograda mănăstirii. In firoasa tăcere, în sunetul clopotului, ce creștea treptat, biserica se lumina de sine înăuntru de o lumină stranie și ne mai văzută. Călugării coborîră într'un șir treptele chiliilor, unul deschide ușa bisericii... în acea clipă clopotul tăcu, și în biserică era întunec des. Candelele pe mormântul lui Vodă se stânsă de sine, deși avusese untdelemn îndestul.

A doua zi portretul Voevodului Moldovei era atât de mohorît și de stâns, încât pentru păstrarea memoriei lui un călugăr, ce nu știa zugrăvi, a făcut copia ce există astăzi.

Aprinde- se- vor candelele pe mormânt? Lumina- se- va vechiul portret?

1878) Concesiuni economice.

In situația politică a noastră în 1878 I. Brătianu merge la Viena spre a solicita sprijinul Austriei. Acest stat cerea în schimbul sprijinului politic concesiuni economice la noi. Eminescu arată ce înfloritoare era pe vremuri starea din țara noastră și în ce decadentă e această stare în veacul XIX-a. Starea noastră economică e tristă, și o țară dependentă în privința economică va fi dependentă și politiceste. Istovirea economică ne- a împiedecat de asemenea de- a avea o armată puternică și bine echipată. Austria dacă vrea concesiuni economice la noi, să chibzuiască bine, să găsească un modus vi-vendi care să ne permită și nouă să trăimj ca națiune și să ne ferească de compromiterea viitorului nostru economic.

Articolul a apărut în *Timpul* (III)1878, 25 Martie pag. II și-i reprodus în ed. *Op. conipi*. Iași 1914.

O telegramă a agenției Havas ne vestește sosirea d- lui Brătianu în Viena, solicitarea sa pentru sprijinul Austriei în afacerile noastre și răspunsul Austriei, care se zice că ar fi egal cu încuviințarea aceluși sprijin, dacă i se vor face concesiuni economice. Nu putem ști nici de ce natură pot fi acele concesiuni, nici întru cât prim- ministrul nostru este în stare de a pricepe însemnătatea lor. Cu toate acestea, tărîmul economiei politice fiind circumscris și putîndu- se împărți în cele două ramuri mari ale producției brute și a celei industriale, e ușor de presupus că Austria va fi cerînd avantaje nouă pentru înlesnirea desfacerei industriei sale în România, avantaje pe care în mare parte le posedă și astăzi și le- a avut de mult.

Fără a prejudeca lucrurile, vom permite numai următoarea întrebare : Are Austria interes politic ca noi să existăm ? în decursul lungi și mult încercatei noastre vieți istorice am putut observa un lucru. De cîte<va> ori i se propunea Poloniei să anexeze Moldova, de atîtea ori Polonia răspundea că desființarea statului moldovenesc ar fi un pericol, pentru că această perdea între Turcia și Polonia era cel dintîi zid de apărare, cea dintîi stavilă de înlăturat în înaintarea armelor osmane. Pe atunci Turcia era cea dentîi putere militară în Europa, neîntrecută decît de Spania, care, sub Casa de Austria, ajunsese la culmea măririi sale. Polonia avea un interes ca Moldova să existe, precum Ungaria avea unul pentru ca Valahia să existe.

Regii Ungariei și ai Poloniei aveau pentru Domnii acestor țări o deosebită bunăvoință. Cităm numai cîteva cazuri. Vladislav Jagello și soția sa Hedviga îl dăruiesc pe Vlad Dracul, fiul lui Mircea cel Bătrîn, cu foarte întinse posesiuni în Ungaria și în Ardeal, Petru Mușat căpătă de la poloni Pocuția pe o cale cu totul prietenească, Movileștii sînt principii egali în Polonia cu cei mai mari magnați ai acestei țări, lui Miron de pe Bîrnova (Barnoschi Vvod) i se dau, pentru ca pierduse Moldova, cîteva mici principate în Polonia, pe cari el domnește în acelaș mod semisuveran ca și ceilalți principii, c- un cuvînt marele regat slav căuta să întărească pe cît putea, prin simpatii, prin daruri, prin ajutoare contra turcilor și tatarilor perdeaua Moldovei și a Țării Românești contra puterii osmane. Cei ce vor să se încredințeze despre aceasta pot cerceta Tratatul de la Karlovitz, și anume stipulațiunile privitoare la Polonia și la Moldova.

Polonia își deschisese totodată o cale bătută și sigura pentru comerțul său cu înfloritele orașe italiene prin intermediul coloniilor genoveze din Cetatea Albă, Chilia și Tighina. Această cale comercială se ramifica lîngă Prut în două drumuri, al Dunării și al Mării Negre, respective a gurilor Nistrului.

Dar pe acea vreme industria omenească era mărginită la lucru cu mîna, produsă cu unelte care prefăceau în obiect de consumațiune tot numai putere omenească. Căci războiul pînzarului și al postavarului, ciocanul și dalta, gelăul și strugul sînt pîrghii și suprafețe înclinate care prefac la un capăt al lor în muncă industrială puterea omenească aplicată la cellalt capăt.

Afară de aceea, lipsind drumurile de fier, transportul scumpea marfa manufacturată în mod considerabil și o făcea accesibilă numai claselor bogate, încît alături cu industria subțire, care era pusă în schimb de o negustorime internațională, alături cu lucrarea capetelor culte a industrialilor străinătății, aceleași instrumente, același război, ciocan, dalta, gelău produceau la noi cu folos o industrie groasă pentru trebuințele claselor de jos ale țării, producție care se dovedește prin organizarea medievală a breslelor din orașe. Românii aveau o clasă de mijloc nu atît de puternică ca cele din străinătate, dar în orice caz populația orașelor avea o piață în care să- și vînză munca, avea pînea de toate zilele cu îndestulare. Dacă domnea un deplin *liber* schimb între țările noastre și celelalte, el scădea poate ceva din bunăstarea clasei noastre de mijloc, dar existența ei modestă, traiul cu îndestulare [î]i era asigurat, încît zeci de mii de brațe erau puse în mișcare printr- o muncă folositoare, care- i ferea în mod egal și de moleșirea produsă prin prea mari bogății și de istovirea și imoralitatea produsă prin sărăcie și lipsă. Animalul făcător de unelte, precum definește Aristotel pe om, era un animal liniștit și neturburat de grija pentru a doua zi.

În veacul nostru însă lucrurile iau o formă foarte amenințătoare pentru cel economic slab, pentru cel necult, cînd concurența e pe deplin liberă. Nu aducem exemplul

nostru, dar pînzarii din Silezia, ba chiar băiașii din Boemia, care au găurit pămîntul mult mai adînc decît toți băiașii altor munți, fără ca munca lor să poată concura, cu toată greutatea ei, cu munca lesnicioasă a altora, sînt o dovadă demnă de plîns pentru tristele împrejurări ce se nasc cînd i se ia unei populații piața pe care să-și desfacă munca prin absoluta libertate de schimb între produsele omenești. Atîrnarea economică de altădată se schimbă din nefericire în veacul nostru în estermnarea economică a aceluia căruia locul unde muncește sau nivelul său de cultură nu- i dau aceleași avantaje ca vecinului său mai fericit.

Capătul pîrghiei, care odată era ridicat și plecat de puterea omenească, e astăzi pus în mișcare de o putere elementară, care nu ostenește niciodată, care se hrănește cu jărat, asemenea cailor năzdrăvani din poveste, care produce în minute ceea ce omul singur ar produce în ceasuri sau în zile, puterea oarbă a aburului întemnițată în cilindrul mașinei cu vapor ridică pîrghia la un capăt, iar acea ridicătură se preface la cellalt capăt în rotațiune, în izbiri cu ciocanul, în imprimări în metal, în zbor de suveică, c-un cuvînt puterea individuală nu e mai nimic față cu această neadormită putere care n-are nevoie pentru hrana ei decît de cărbuni și de apă. Unde apare productul fabricii de postav sau de pînză, războiul postavarului și al pînzarului încetează. Ba Maiestatea Sa aburul și-a creat un anume popor în toate țările, o a patra clasă care, datorindu-și nașterea unei puteri oarbe și elementare, amenință c-o elementară orbire vechile clădiri ale civilizației omenești.

N-avem nevoie a o mai spune că România e asemenea în mare parte jerfa acestei întunecoase maiestăți. Breslașii, creștini și evrei, și-a zvîrlit uneltele la apropierea lui, cu deosebirea că creștinii fac politică, se sfîșie și se mănîncă între ei și ridică în cer pe d. C. A. Rosetti, pe cînd evreii, mai practici și mai oameni de pace, știu a se despăgubi de stîngerea breslelor prin precupețirea întinsă a obiectelor de consumațiune, scumpind în mod artificial traiul zilnic.

Cumcă acest soi de viață economică nu poate duce decît la discompunerea deplină a societății române nu mai poate fi îndoială. Mai poate însă o asemenea societate să formeze renumita perdea polonă între Austria și ... grațiosul nostru aliat ?

Nu pomenim decît un lucru. Istovirea noastră economică ne-a oprit de-a avea o armată mai mare ; această istovire a făcut ca, cu toată vitejia și cu tot patriotismul celei ce o avem, ea să îmble goală și flămîndă în această campanie de iarnă în care răbdarea soldatului român a fost poate mai de admirat decît curajul său.

Noi credem că împărăția învecinată, care- nțelege atît de bine toate acestea, ar trebui să chibzuiască cu noi în această privire un *modus vivendi* care pe de o parte să ne facă cu putință - nu zic să ne înlesnească - de a ne crea o piață pentru munca populațiilor noastre din tîrguri. *Leben und lehen lassen* este un bun proverb german care se tîlcuiește ; "Trăiește tu, dar lasă și pe altul să trăiască". O deplină subjugare economică în condițiile de astăzi ale muncii e egală cu sărăcirea, demoralizarea și moartea.

Tocmai pentru că știm prețui înțelepciunea politică a oamenilor de stat din împărăția învecinată, de aceea nici credem că acele concesiuni cerute să fie de natură a compromite viitorul nostru economic.

1878) Din filozofia dreptului.

Teoriile aplicabile la viața statului sunt cristalizarea unei anume stări a societății, stare și ea condiționată de anumiți factori. Legile și instituțiile sunt expresia instinctului de conservare al popoarelor manifestat la fiecare popor sub forme deosebite.

Articolul e publicat în *Timpul* (III) 1878, 2 Sept. fără titlu. Articolul n'a fost reprodus în nici o alta ed. a operelor lui Eminescu, afară, de acea a clasicilor coment.ăți. Sfârșitul articolului, lipsit de importanță ideologică, l-am lăsat la o parte.

Nu ne pare bine, că suntem atrași pe terenul teoriilor elementare ale vieții statului, căci discuțiuni asupra unor asemenea materii dovedesc totdeauna nematuritatea politică a

celor ce le pun pe tapet. Politicește nematur e oricine susține adevărul absolut al unor teorii aplicabile la viața statului, căci acele teorii departe de a fi absolut adevărate, nu sunt decât rezultatul, cristalizațiunea, formula matematică oarecum a unei stări certe a societății, care stare iarăși e condiționată prin o mulțime de factori economici, climatici, etnologici, ș. a. m. d.

Precum haina se îndreptează după climă și e în țările calde un obiect de lux, supus unor schimbări foarte fantastice, pe când la nord devine un apărător foarte neschimbat contra frigului, adaptându-se agenților naturii, tot astfel legile și instituțiile nu sunt decât expresia aceluia instinct de conservațiune al popoarelor, instinct în toate popoarele același și totuși manifestat în sute de forme deosebite, căci un popor, ca societate organizată prin natură contra agenților destructori ai naturii, are a se lupta aici cu arșița, dincolo cu apa mării, colo cu infertilitatea pământului, colo iar cu invaziuni repetate, și având toate același scop, adică conservarea existenței proprii, popoarele se folosesc pentru ajungerea lui de cele mai deosebite mijloace.

Greutatea cu care viața organică se desface din moartea statornică a naturii anorganice, mulțimea de condițiuni pe care o are cea dintâi și lupta pentru câștigarea lor, confirmă teoria neuitatului fiziolog Bichat, despre caracterul negativ al vieții fiind o luptă contra morții ca ceva pozitiv și statornic. Tot ce vedem viu pe pământ, începând de la cele dintâi formațiuni organice cu condițiuni puține, până, la organismul cel mai înalt cu o mulțime de condițiuni de existență, omul, ne reprezintă miile de forme ale acestei negațiuni. Ceea ce o ființă nu vrea, e lesne de știut, ceea ce vrea pozitiv e foarte greu de hotărât. Tot astfel e, se înțelege, și cu popoarele, căci natura e una și aceeași pretutindenea și de-a pururea, cu toate formele ei atât de deosebite.

De aceea însă e clar, că nici un popor nu e destul de sălbatic sau destul de civilizat, pentru a nu mai ști ce nu vrea. Deosebirile mari se nasc abia acolo, unde e vorba, ca în fața negațiunii făcute să se stabilească o voință pozitivă, bine formulată. Aci *quot capita tot sensus....*

1878) Liberalism și conservatorism.

Raționamentele materialiste și-au găsit în veacul XIX aprigi apărători și de aceea societatea modernă pare a merge pe un povârniș fatal. Omul în starea primitivă, nu-i lipsit de sentimentul înăscut al dreptului și de aceea pe nedrept se admite că înainte de constituirea statelor oamenii erau în vecinică vrajbă. Omul primitiv de la început trăește într-o societate, viața îl face să ajungă la stabilirea de adevăruri morale. Omul însă se desprinde din totalitatea organizației naturale și caută să-și lărgească individualitatea încălcând individualitatea semenilor. Lupta între taberele numite liberale și conseratoare e lupta pentru drepturi de-o parte, lupta pentru datorii de altă parte. Conservatismul își are primejdiile lui căci poate paraliza inițiativa individului, liberalismul și el e primejdios căci poate transforma viața într-o luptă de exploatare reciprocă. Idealul e întovărășirea cerințelor statului cu cerințele libertății individuale. În Europa însă, individualismul liberal a ajuns la exces. Individului i s'au sacrificat toate elementele organizației vechi, individul a ajuns scopul.

Articolul e publicat în *Titripul* (III) 1877, 8 Noembrie, art. de fond fără titlu. Articolul n'a fost reprodus în nici o ediție afară, de aceea a clasicilor comentari.

Spiritul public modern suferă de o boală, până la oarecare grad nepricepută pentru noi, născută fiind din împrejurări și din stări de lucruri fără analogie în viața noastră internă. Nu e vorba - internaționaliștii din Germania, Franța și Anglia, sunt prieteni buni și personali cu d. C. A. Rosetti, cu d. Brătianu, dar ideile politice profesate de cosmopoliții apuseni sunt pentru stadiul de dezvoltare în care trăim, utopii, în care nu cred nici cei ce le profesază la noi. Religia, cu credințele ei fericite, care stabilea în mod dogmatic toate răspunsurile la întrebările cele mari, ce preocupă o minte omenească, a suferit grele lovituri - însă numai, negative - din partea unor ultime raționamente materialiste, cari în sine sunt tot atât de neînteționate ca și mitologia grecească.

Dar raționamentele materialiste, brutale fiind, lesne de priceput și apelând oarecum la bestia din om, găsesc în suta a nouăsprezecea, o mulțime de aprigi apărători, încât viața noastră modernă pare a se apropia de povârnișul fatal, pe care istoricii latini îl presupun, fără cuvânt, a fi existat înaintea constituirii statelor, adecă acea stare de vecinică vrajbă, însemnată cu vorbele *bellum ominium contra omnes*, războiul tuturor contra tuturor.

Fără cuvânt s'a admis această stare de lucruri pentru omul primitiv, din cauză că există un sentiment de drept înăscut.

Nu doară că oamenii s'ar fi adunând din impuls, propriu și ar fi stabilind un modus vi-vendi prin discuție și punere la cale. Acest stadiu vine mai cu mult mai târziu. Dar precum în roiul de albine sau în mușinoiul de furnici nu există legi scrise și facultăți de drept, deși toate ființele rrcâte compun un roi, trăesc într'o rânduială stabilită prin instincte înăscute, tot astfel omul primitiv trăește din cele dintâi momente în societate, iar când începe a-și da seamă si a, căuta să explice modul de conviețuire și de conlucrare, se nasc religiile, care stabilesc adevăruri morale, sub forme adevărat că dogmatice sau mitologice, religii care sunt tot odată și codice.

Cu încetul însă, omul perfectibil se desprinde din totalitatea organizației naturale și-și lărgește din ce în ce cercul său de activitate individuală și atunci abia începe pentru el viața într'adevăr omenească, viața liberă. Dar totuși în lărgirea individualității sale, omul poate atinge o margine, în care pune în chestiune individualitatea și libertatea semenilor săi și în cele mai multe cazuri a semenilor acelora cari sunt mai buni, mai capabili, mai de inimă.

Astfel s'ar putea spune, că întreaga luptă între taberele opuse, numite una liberală, care ajunge la comunism, alta conservatoare care poate ajunge într'adevăr la osifiearea statului, e pe de o parte lupta pentru drepturi, pe de alta lupta pentru datorii.

Conservatismul luptă pentru datorii. Pentru el împlinirea datoriilor către semenii săi, solidaritatea de bună voie sau impusă prin legi a cetățenilor unui stat, o organizare strictă, în care individul e numai mijloc pentru întreținerea și înflorirea colectivității, cruțarea economică a tuturor claselor pe care le privește ca organe vii ale societății, cu un cuvânt organizarea naturală, înțeleasă de toți, moștenită adesea prin tradiție, prin obiceiul pământului, recunoscută de toți fără legi scrise chiar, iată starea de lucruri la care aspiră conservatismul extrem.

Dar și ceastă direcție are primejdiile ei. Ve-inica tutelă, exercitată asupra claselor de jos, le dă într'adevăr pânea de toate zilele, dar le lipsește de energie individuală, le face indolente.

Pe de altă parte sistemul libertății, totodată al individualismului, cuprinde primejdii și mai mari. El preface viața într'o luptă de exploatare reciprocă, care poate ajunge la disoluțiunea completă a statului. Și într'acolo tind ideile comuniste internaționale de azi.

Intre aceste două extreme e poate meșteșugul adevăratei politice. A împreuna exigențele existenței neapărate a statului cu exigențele libertății individuale, a nu permite ca asociații de indivizi răpitori să facă din stat o unealtă a lor, și a nu lăsa pe de altă parte ca statul impersonal să lege cu totul manile individului, asta e problema pe care mulți s'au încercat s'o deslege, dar de la Cezarii Romei și până la Cezarii moderni nu s'au găsit încă remedii radicale, ci numai paliative.

Un nemărginit individualism s'a lățit peste toată Europa. Individul e scopul, căruia i s'au sacrificat toate elementele care formau încheeturile organizației vechi. Teoria că viața e un drept a prins rădăcini în toți și cu

durere' trebuie s'o mărturisim, că în multe locuri chiar clasele superioare au încetat a crede că au datorii către cele de jos, precum și cele de jos nu mai vor să aibă datorii către cele de sus.

1878) Liberalismul socialist.

Europa e amenințată de o gravă tulburare socialistă. Eminescu e de părere că victoria principiilor liberale- socialiste înseamnă moartea culturii și căderea în barbarie. Mulțimea oarbă recrutată mai cu seamă la orașe, amenință cultura oricărei națiuni. Socialismul industrial ignorează faptele reale și legile existenței. Socialismul se ridică împotriva clasei avute, dar tocmai această clasă asigură crearea culturii și triumful calităților care disting pe om de animal.

Articolul a apărut în *Timpul* (III) 1878, 6 August fără titlu. E nereprodus în alte ed. ale lui Eminescu, a-fără de aceea a clasicilor comentați. Am lăsat la o parte pasajele lipsite de interes ideologic.

O serioasă tulburare socialistă amenință Europa. Cetățenii liberi, independenți și înfrățiți ai republicei universale, cari la noi sunt reprezentați prin partidul roșu, încearcă a răsturna toate formațiunile pozitive de stat, și dacă n'o vor putea face aceasta, ceea ce e de mai nainte sigur, totuși vor încerca s'o facă pe calea lor obicinuită a atentatelor, a scenelor de ulițe, turburărilor etc, iar acele încercări încep a-și arunca umbrele de pe acum.

Noi, cari suntem siguri, că victoria principiilor liberale- socialiste însemnează moartea oricărei culturi și recăderea în vechea barbarie, vom combate tendențele lor, ori în ce punct s'ar fi ivind.

Lucrul stă astfel. Cultura omenirii, adică grămădirea unui capital intelectual și moral nu seamănă cu grămădirea capitalelor în bani. E drept, că cei ce trăiesc astăzi se folosesc de rezultatele dobândite de alți cugetători înaintea lor, însă acele rezultate ei nu le capătă de odată ca o strânsură părintească, ci trebuie să și le aproprieze prin o nouă muncă intelectuală, prin studiu.

Civilizația omenească se 'ncepe oare cum din nou și din fundament cu orice generație nouă, care dacă nu e silită a repeta anevoioasele cercetări, făcute de părinți, totuși trebuie să-și câștige prin propria memorie și judecată cunoștințele lor. Prin urmare cercul de oameni într'adevăr culți, cari conduc societatea și au fost în stare să-și aproprieze suma de cunoștințe, grămădite de părinți, acest cerc e relativ foarte mic; împrejurul acestui cerc e unul mai mare al publicului cult, care poate să priceapă și să aprecieze munca învățaților, fără însă de- a produce ceva pe acest teren. În afară de aeejste cercuri e masa sau incultă sau pe jumătate cultă, lesne crezătoare, vanitoasă și lesne de amăgit, pe care oamenii cu cunoștințe jumătățite, semidocti sau inculți cu totul, caută a o asmuță asupra claselor superioare, a căror superioritate consistă în naștere, avere sau știință. Cultura oricărei nații e împresurată de- o mulțime oarbă, gata a recădea în orice moment în barbarie. Această mulțime nu se recrutează mai nici odată la țară, între țărani, ci tocmai în orașe, între acei oameni produși în condiții nefavorabile și trăind în ele, cari- s crescute închirciți fizicește și intelectual, cari n'au mintea clară și sănătoasă a omului născut și crescut în condiții normale.

Socialismul industrial pornește de la o iluzie economică. El ignorează pe deplin faptul că chiar ide s'ar împărți averea toată, a claselor bogate între cele sărace, chiar de s'ar organiza altfel munca, mijloacele prime de existență nu se pot înmulți în infinit și că nevoile sociale trebuie neapărat să consiste în renumita disproporție formulată de Malthus, conform căreia populația se 'nmulțește în progresie geometrică, adecă în pătrat, pe când mijloacele de traiu se 'nmulțesc numai în progresie aritmetică. Contra acestei legi, în temeiul căreia omul e

condamnat la muncă aspră pentru a putea să-și întrețină existența fizică,, nu există remediu, Dar omul se distinge tocmai prin aceasta de lumea animalelor, că are o existență deosebită morală, că are o cultură a minții și a inimei, ale cărui hrănitoare sunt puțin numeroasele clase avute. A le răsturna pe acestea sau a le face existența imposibilă, însemnează a dărâma temelia culturii.

1878) Tendențe de cucerire.

E un articol scris în epoca crizei orientale. Rușii se aflau încă pe teritoriul nostru și purtarea lor îngrijora pe toți bunii Români. Eminescu caută să caracterizeze politica rusească pe baza trăsăturilor sufletești ale rasei slave. Rusia reprezintă mândria, lipsa de cultură, fanatismul și despotismul. Ea își arogă misiuni istorice, dar la baza acestora e numai neștiință și gust de spoliare. Rușii sunt sub dominația unui deșert sufletesc pe care în loc să-1 umple prin muncă și cultură, caută, să-1 umple prin cucerirea unei Europe pe care ei o socot înăbrânită. Cu toate pretențiile lor, ei nu vor crea o cultură fiindcă nu au calitățile înăscute pentru aceasta și oricâte cuceriri ar face nu vor produce un Beethoven, un Rafael ori un Kant.

Eminescu analizează, apoi politica ce-o urmau Rușii de o sută cinczeci de ani, tinzând mereu spre acaparea țărilor răsăritene pentru că slavismul să se întindă până la marea Adriatică. Acelaș scop tainic l-au avut Rușii și când au declarat război Turciei sub pretextul eliberării creștinilor. Oamenii noștri politici rău au făcut că s'au dat în apele Rusiei, căci aceasta ne-a costat multe vieți, multe milioane și ne va costa poate și o provincie, Basarabia. Rusia nu ne insuflă frică, dar ne îngrijorează. Vremi grele ne așteaptă, dar cauza dreaptă va birui, fiindcă curentul ce se mișcă în contra civilizației trebuie să fie nimicuit cu vremea.

Articolul a apărut în *Timpul* (III) 1878, 7 Aprilie pp. II-III, și nu-i reprodus încă în nici o ediție a lui Eminescu, afară de aceea a clasicilor comentari.

Situația persistă a rămânea nehotărâtă, cu toate acestea noi credem că limba cumpenei înclină spre război. Într-adevăr, dacă Rusia ar face concesiunile cerute de Anglia, dacă ar supune deliberării Europei Tratatul de la San-Stefano în întregul lui, ea ar renunța la foloasele materiale în a căroră prevedere a declarat război. Căci cine va mai lua acum la seriozitate declarațiile diplomatice făcute înaintea trecerii Prutului ? Erau declarații îmbunătățite, de care noi credem că nimeni n-a fost înșelat decât acel ce au voit să fie.

Aceasta o spunem despre guverne, nu despre popoare. Guvernele au fost în stare să cunoască foarte bine politica rusească și țintele ce ea le urmărește de-o sută și mai bine de ani. Răsărită din rase mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror monotonie are înrîurire asupra inteligenței omenești, lipsind-o de mlădioșie și dându-i instincte fanatice pentru idei de-o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undioase și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sînt acolo înlocuite prin șesuri fără de capăt. În tendințele de cucerire, în așa-numitele misiuni istorice cari-și caută marginile naturale nu e nimic dedesupt decât pur și simplu neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nici o zonă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat sau mai bine zicînd ceea ce Dumnezeu a voit ca să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru.

Căci stă oare destoinicia unei nații în vrun raport cu întinderea teritoriului pe care ea-l ocupă?

Mica Veneție era odată o putere mare europeană prin cultura ei intensivă, prin arte, prin industrie, prin judecata sănătoasă a aristocrației ei. Dar toate aceste condiții de mărire erau cîștigate prin muncă îndelungată, deprinderea și priceperea se moșteneau apoi din neam în neam, încît chiar astăzi ciceronii venețieni au păstrat mai mult gust în judecarea tablourilor decum au mulți profesori de estetică.

Un rol analog l- a avut Olanda în istorie, și astăzi încă sînt state mici care se bucură de o înflorire extraordinară; pe un pămînt de mică întindere se află mai multe averi decît în Rusia întregă. Astfel sîntem aproape siguri că în cumpăna economică Rusia, cîtu- i de mare, trage mai ușor decît mica Belgie.

De aceea ni se pare că din nefericire rușii sînt sub dominația unui desert sufletesc, a unui urît care- i face să caute în cuceriri ceea ce n- au înlăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte, în loc de a stăvili acest *horror vacui*, în loc de a- l împlena prin muncă și cultură, îl sumuță contra Europei, pe care o numesc îmbătrînită și enervată, coaptă pentru a cădea întregă sub dominație rusească.

Europa le pare astăzi în starea în care era Bizanțul la aparițiunea un[ui] neam asemenea mongolic, a turcilor.

În locul civilizației grece înflorit- au în Bizanț o cultură turcească? Deloc. Tocmai așa nu va înflori o cultură moscovită pe pămînturile supuse rușilor, pentru că lipsește rădăcina subiectivă a unei asemenea culturi. În Rusia chiar miezul culturii e în Ingermanland și în cele trei provincii baltice, în mînele și capetele a poate două sute de mii de oameni de origine germană, pe cînd populațiile străvechi a acelor provincii, leții, livii, crevinii și cum [i] mai cheamă, nu se vor fi aflînd cu mult mai sus decum îi va fi găsit episcopul Albrecht la anul 1200.

Astfel misiunea istorică de care se face atîta vorbă nu- i o misiune care- și are originea în afară, ea e rezultatul unui gol sufletesc, a unei barbarii spoite cu frac și mănuși, a unui deșert care, de- ar stăpîni pămîntul, tot nu s- ar umple.

Cerul deasupra- l schimbi, nu sufletul, marea trecînd- o.

Pot să treacă și Dunărea și Carpații și Adrianopol, să ia Roma veche, precum amenință pe cea nouă, pot să presure Europa întregă cu cenușă și cadavre, nu se va naște din milioanele de oameni nici un Rafael, nici un Bethoven, nici un Kant, ba tocmai lipsa unor asemenea spirite de adîncă înțelepciune și de un adînc sentiment pentru bunurile ce înobilează omenirea este cauza acelui gol sufletesc care- și caută compensație în glorii sîngeroase și în cuceriri.

De mult, dar mai cu seamă de o sută cincizeci de ani încoace, ținta cuceririlor rusești sînt țările răsăritene ale Europei. Nu mai vorbim despre cuvîntul d- lui Aksalvof, care vede întinzîndu- se panslavismul în miezul Europei, în țările coroanei habsburgice pînă la Marea Adriatică. C- un cuvînt în loc de- a desfășura activitatea înlăuntru, ochii vecinului nostru sînt pironiți cu flămîngiune asupra Apusului, cercurile culte umplu golul sufletesc cu fantasmagoria unui imperiu care ar ajunge de la Sibir pînă sub zidurile Veneției și apoi mai departe... tot mai departe.

Și această misiune tainică o împlinesc apoi diplomații și baionetele. Existe testamentul lui Petru cel Mare sau nu existe, el există în capetele a mii de oameni visători cari dau tonul în Rusia.

Războiul a fost declarat Porții pentru a elibera pe creștini ?în formă în fond însă pentru a cuceri întreg Imperiul otoman într- un mod care să poată fi înghițit, mai de voie, mai de nevoie, de Europa. După Turcia urmează Imperiul habsburgic, după dînsul cine mai știe cine. Scopul fictiv al războiului și scopul adevărat sînt diametral opuse.

Astfel se dăruie un regat splendid celui mai neînsemnat popor din Peninsula Balcanică, bulgarilor.

Se stabilește în Tratatul de la San- Stefano independența României și c- un rînd după aceea se stabilește c- un al treilea, fără de noi, *dreptul de a- și trece trupele prin țara noastră*, de a o ocupa cu alte cuvinte doi ani de zile. Doi ani ?văzînd și făcînd s- ar preface apoi în

zece și în o sută, pentru că splendidul regat bulgar e plăsmuit așa de frumos pentru ca să rămîie proprietatea ohavnică rusească.

Se stabilește principiul ca Basarabia să fie cedată prin liberă învoială, ceea ce presupune că sîntem în drept de a o ceda sau de a n- o ceda. Ne hotărîm de a n- o ceda și Rusia a ocupat- o astăzi pe deplin.

În fine, susținînd dreptul nostru, vedem ivindu- se colții prieteșugului. Bucureștii sînt împresurați de trupe, în Vlașca cazacii își bat joc de populație dînd oamenii afară din case, trenurile noastre cu munițiuni sînt oprite în drum, c-un cuvînt Rusia a început a întrebuița mijloacele ci civilizatrice pentru a ne intimida.

Nu deprindem frica și pace bună.

Teamă ne e numai ca Imperiul habsburgic să nu cadă la învoială cu Rusia, căci despre Anglia nu e vorbă. Ea este în stare a ținea război pînă ce Rusia- si va fi zvîrlit în vînt cea din urmă rublă metalică.

Dar contele Andrassy a făcut propuneri de împărțeală și aceste propuneri prefac înțelegerea în complicitate și complicitatea cu Rusia e tot[dea]una fatală.

N-avem nevoie a pomeni exemplul nostru. Oamenii fără simț istoric, liberalii consmopoliți c-un foarte incolor sentiment de patrie s- au dat în apele Rusiei și a declarat un război care ne- a costat mii de suflete viteze, zeci de milioane și poate o provincie.

Zicem *poate*, pentru că Europa e interesată ca si noi în cestiune. Se poate ca Rusiei să i se întîmple soarta pe care ne- o pregătește nouă.

Guvernul a ales o politică pe care o aprobăm ca directivă, deși- l găsim foarte inept pentru a o executa. Guvernul liberal a intrat în ițele Rusiei și e prea angajat, încît vecinii se găsesc în drept de a se rosti nediplomatic față de cei ce reprezintă țara, coroana ei și pe augustul purtător. Aducem aminte convorbirile dintre principele Gorciacof și generalul Ioan Ghica, care convorbiri aveau un aer deja neînămănușat.

Nu mai vorbim de altele și mai rele, dar destul că, în momentul în care Gorciacof se răstește, cazacul pradă în Vlașca. Răstirile diplomatului se traduc în acte de brutalitate cînd ajung în rîndurile din urmă.

Deși nu s- a născut încă rusul care să fie în stare a ne insufla frică, grijă tot ne inspiră, ba putem zice siguranța că ne așteaptă vremi grele. Despre biruința cauzei drepte nu ne îndoim, precum nu ne îndoim că, oricare ar fi curentul ce se mișcă în contra civilizației, el trebuie să fie nimic cu vremea. Dar acea vreme e adesea foarte departe.

Deviza noastră este : a nu spera nimic și a nu ne teme de nimic. Nesperînd nimic, n- avem nevoie de a ne mai încrede în alții precum ne- am încrezut, ci numai în noi înșine și în aceia care sînt nevoiți să ție cu noi; netemîndu- ne de nimic, n- avem nevoie de a implora, generozitatea în locuri unde ea e plantă exotică.

1879) Mizeria vieții noastre publice.

Articolul e scris în vremea enervării ce cuprinsese opinia publică la noi din pricina revizuirii art. 7 din constituție, conform cu condițiile impuse de tratatul de la Berlin.

Țara trece prin zile grele și pricinile, după Eminescu, sunt greșelile săvârșite cu începere de la 1848. Și pe tărîmul politic si pe cel economic nu s'a făcut nimic serios. Agricultura e înapoiată iar țăranul e în neagră, mizerie. Administrația e o pacoste pe bietul țăran. Viața noastră publică e o mizerie pe care- o poleim cu formele unei civilizații falșe. Primejdia revizuirii art. 7 nu stă în însăși. chestiunea israelită, ci în starea în care ne a- lăm noi cînd se pune această chestie. Articolul a fost publicat în *Timpul* (IV) 1879, 23 Iunie ca articol de fond fără titlu.

A, fost reprodus în ed. *Opere Complete* Iași 1914.

Cu cât trec una după alta zilele, cu cât se prelungește fără nici un termen prevăzut sesiunea extraordinară, cu atîta cestiunea revizuirii se încîlcește mai mult, cu atîta neliniștea și temerile cresc și cuprind toate mințile, cu atîta mai mult toată lumea își pierde cumpătul și facultatea chibzuirii. O stare de nervozitate acută domnește în toate cercurile. Judecata rece lipsește de pretutindeni și mai ales de acolo unde ar trebui neapărat să nu lipsească.

Trecem prin niște zile în adevăr foarte grele și trebuie în sfîrșit să ne dăm seama că aceasta este plata, foarte scumpă poate, a greșelilor și rătăcirilor noastre politice săvîrșite de treizeci de ani încoace. De la mișcarea din 48 și pînă astăzi națiunea românească, pe tărîmul politic, n- a făcut alta decît a se lepăda sistematic de orice tradiție, a răsturna orice autoritate, a arunca departe orice s- ar fi putut numi original în viața ei națională, și- n același timp a adopta, cu mai multă ardoare decît quartalurile de coloni din America de miazănoapte și pe o scară tot atît de înaltă, toate reformele, toate teoriile cosmopolite, toate calapoadele internaționale, în viața politică și intelectuală, în limbă, în moravuri, în tot. Libertate fără margini pentru orice individ, pentru toate necurățeniile ce s- ar scurge din cele patru colțuri ale lumii, în România ca și- n America; fraternitate și egalitate între om și om; republici mari și mici și prezidenți de republică pe toate ulițele și- n toate cafenelele, în România ca și- n America; șiretenia, viclesugul și cinismul- virtuți cetățenești; gheșeftul ?scopul; și politica umanitară ?mijlocul. Acestea pe tărîmul politic; pe cel economic, nimic, curat nimic; din nenorocire întru aceasta ne deosebim cu totul de America. Rezultatul îl vedem, și poate că așa de tîrziu încît îl vedem în zadar.

Sîntem azi un popor de abia aproape cinci milioane de suflete. Nimic, aproape absolut nimic nu se produce în adevăratul înțeles al cuvîntului în țara aceasta decît pe tărîmul agricol; în cea mai mare parte agricultura noastră se lucrează într- un chip cu totul rudimentar și, mulțumită nestatorniciei de temperatură ce domnește în valea dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră, producția noastră atîrnă mai mult de la bunăvoința cerului, de la mila elementelor lui. Două milioane și jumătate de țărani (cifra exagerată poate), populație în adevăr românească, lucrează pămîntul și dau singura producție reală în această țară, pe cîtă vreme restul locuitorilor români, cei din orașe, tîrguri și tîrgușoare, populație amestecată din curcături asimilate românilor, din străini neasimilați încă și din jidani neasimilați și neasimilabili, fac negustorie, speculă, camătă, ocupă miile de funcții publice, trăiesc din gheșefturi și din politică.

Populația rurală în marea ei majoritate, mai ales cea mai depărtată de tîrguri, n- are drept hrană zilnică decît mămăligă cu oțet și cu zarzavaturi, drept băutură spirt amestecat cu apă; foarte rar, la zile mari, și nici chiar atunci în multe cazuri, se învrednicește să mănînce carne și să bea vin; trăind sub un regim alimentar așa de mizerabil, țăranul a ajuns la un grad de anemie și de slăbiciune morală destul de întristătoare. Chipul unui țăran român, om de la țară, trăit în aer liber, seamănă cu al uvrierului stors de puteri în umbra fabricilor. Cine a umblat prin satele noastre, mai ales prin cele de cîmp și de baltă, a putut constata că d- abia din trei în trei case se găsește o familie care să aibă un copil, mult doi, și aceia slabi, galbeni, ligniți și chinuiți de friguri permanente. Această populație, pe lîngă toate necazurile ei, mai are unul ce pune vîrf la toate : administrația. De Dumnezeu nu mai are nici o teamă muncitorul de la țară, pentru că Dumnezeu l- a părăsit, pentru cine știe ce păcate, în mîna acestei administrații, compusă în cea mai mare parte din haitele de cafenegii, din ștregarii și necăpătuiții de prin tîrguri. Această corporație liberală și umanitară nedreptățește, batjocorește și jefoie pe țăran fără nici o milă; sînt membri în această onorabilă corporație al căroră numai numele bagă în năbădăi sate întregi. Aceasta ca stare normală și constantă, fără să mai pomenim că pe la soroace vine și cîte o împrejurare mai însemnată, ca de exemplu afacerea Mihlescu- Warszawschy.

În același timp, în orașe mari și mici, liberalismul și umanitarismul ne priește foarte bine: în numele libertății se face camătă fără margine; în numele egalității și fraternității

deschidem brațele tuturilor elementelor stricate pe care le rejectează chiar societățile ipercivilizate și, m numele *națiunii române*, facem politică radicală, aspirînd la o republică, ba chiar și la mai multe.

Toată mizeria noastră publică o îmbrăcăm în formele poleite ale unei civilizații calpe, precipitarea noastră spre fundul răului o numim progres, fierberea unor elemente necurate și lupta lor cu elementele ce au mai rămas încă sănătoase în țară se numește politică. Acela ce cutează a se revolta față ca această stare de lucruri, acela care îndrăznește să arate că formele poleite învelesc un trup putred, că progresul nostru ne duce la pierzare, că elementele sănătoase trebuie să se conjure și să facă o luptă supremă pentru mîntuirea acestei țări este denunțat *opinie publice* de către negustorii de principii liberale umanitare are ca barbar, ca antinațional, ca reacționar.

Rezultatul unei asemenea vieți publice îl vedem astăzi: primejdia revizuirii art. 7 nu stă atît în însăși cestiunea izraelită cît în starea în care ne aflăm cînd ni se pune această cestiune.

Cu multă greutate, cu destul chin, poate și este speranță că se va dezlega cestiunea evreilor, și independența, deja destul de scump plătită, ne va fi recunoscută; va rămîne însă de dezlegat o cestiune cu mult mai gravă și mai grăbitoare, cestiunea vieții noastre publice, cestiunea dacă trebuie să urmăm calea pe care rătăcim de atîta vreme sau dacă trebuie să mai putem apuca pe calea cea adevărată.

Vom fi un stat independent, cum vom face uz de această independență, aceasta e cestiunea cea mare.

1879) Reacționarismul Partidului Conservator.

Eminescu față cu dese atacuri personale din partea ziarelor adversare, față cu acușările repetate că partidul conservator e reacționar, își propune să explice în numele partidului ce n'întelege acesta prin reacțiune.

Eminescu exprimă ideile în legătură cu progresul încet și temeinic al țării, și afirmă că trebuie să naintăm încet dar să ne păstrăm firea românească, în loc să mergem repede desbrăcându-ne de firea noastră prin legi și obiceiuri străine. Articolul a apărut în *Timpul* (IV) 1879, n Noembrie ca art. de fond fără titlu. E de- o cumpănire în expresie așa cum o are Eminescu oricînd știe că vorbește în numele partidului, nu al lui propriu. Se poate pune din acest punct de vedere alături de *Reacționarismul partidului conservator*, articolul *Despre Program* din *Timpul* (V) 1880, 17 Februarie.

Sunt acum câteva zile, cetiserăm în *Românul*, un articol în care ni se făcea onoarea de a fi recunoscuți de organ al *reacției*.

Nu vom cerceta, dacă este ori nu este un partid reacționar în țara noastră; ținem numai să fie constatat că *Românul* ne- a cunoscut de organ al unei "reacțiuni" oarecare.

Se înțelege, recunoscându-ne de ceea ce în adevăr suntem, colegii noștri din strada Doamnei, au avut tot odată tactul politic de a înfățișa cetitorilor săi, reacția reprezentată de noi, astfel cum *lor* le vine la socoteală.

Recunoaștem și noi, că altfel nu puteau - să facă și tocmai pentru aceea credem, că nu ni- ar șede bine să facem critica portretului ce n'a fost făcut pentru noi, ci pentru alții. S'au împlinit mai mulți ani de zile, de cînd *Timpul*, apiare în toate zilele, ca să arate negru pe alb ideile partidului al cărui organ este; mic și mare poate să știe, dintr'un isvor mai autentic de cît *Românul*, cine suntem și ce voim.

Organ al reacțiunii naționale, pe care trebuie să o producă epoca de zăpăceală cosmopolită în care ne aflăm, *Timpul* nu reprezintă oameni, ci un șir de idei, pe care le credem folositoare pentru societatea noastră.

Dacă *Românul*, *Pressa* și îndeobște "inimicii noștri naturali și nenaturali" le cred rele

aceste idei, nu au decât să le combată și să vină cu actele mai bune; atunci vom sta față și vom primi lupta.

Cetitorul nepreocupat va fi observat însă, că nici odată n'au fost combătute de către *Românul*, *Pressa* ori de către alți „inimici” ai noștri *idei emise în coloanele "Timpului"* Au fost combătute persoane care fac parte din partidul conservator; a fost combătut întregul partid conservator, nu însă pentru idei emise, nu pentru tendințe manifestate, fie în coloanele *Timpului*, fie de către vre-un membru autorizat al partidului; am fost combătuți numai și numai pentru idei și tendințe, pje care lor le vine la socoteală să ni le atribue.

Nu ne rămâne prin urmare de cât să respingem insinuările lor și să mergem mai departe.

Mărturisim însă, că numai cu vie părere de rău o facem aceasta. Purtați de dorința de a nu ne risipi anii vieții și puterile vii în zadar, am voi să găsim oameni care să discute cu noi principiile ce emitem.

Căci o comoară de idei mari nu sunt coloanele *Timpului*; chiar și adversarii noștri vor trebui să recunoască însă, că ele sunt un material prețios pentru istoriograful care-și va pune odinioară de gând să studieze viața ideilor în zilele noastre. Nouă nu ni se poate imputa, că nu am expus lămurit și fără șovăire ceea ce gândeam; din contră ni se impută mereu, că prea afară din seamă suntem sinceri și nerezervați, că prea pe față spunem ceea ce avem pe inimă.

Atunci, pentru ce nu a venit nimeni, ca să combată una singură, cel puțin, din ideile emise de noi, ci toți inimicii noștri se mărginesc a insinua că nu le avem decât pe buze?

Va să zică, nu e vorba de ideile emise de noi, pe care toți le admit, ci de *increderea* în cutare ori cutare dintre membrii partidului conservator.

Și ca să dovedim țării și generațiilor ce vor urma, că ne aflăm față cu niște oameni, cari nu vor, dacă sunt capabili, să discute ideile ce pun în mișcare societatea noastră, vom formula astăzi lămurit și fără de șovăire un principiu, pe care îl susține partidul conservator, pe care l-am emis în mai multe rânduri în coloanele *Timpului* și pe care adversarii noștri nu cred de cuviință a-l combate.

Partidul conservator este un partid de reacțiune, nu însă contra libertății, nu contra egalității, ci contra abuzului ce se face de libertate și egalitate.

Când capetele mai luminate ale generațiilor trecute au îmbrățișat ideile liberale și s'au ho-tărât a se consuma în munca propagării lor, nu-și înfățișau viitorul astfel cum e prezentul. Adevărații apostoli ai libertății erau înainte de toate români pătrunși de conștiința unității noastre naționale și doreau libertatea și egalitatea numai ca niște înlesniri pentru dezvoltarea poporului. Ideile liberale nu erau pentru dânșii un scop, ci un mijloc pe care întotdeauna-l subordonau principiului naționalității. Noi suntem urmașii acelor oameni, mai puțin liberali decât „naționali-liberali”, dar mai mult naționali decât dânșii.

Nu ne-am sfiit niciodată și nu ne sfiim nici acum a declara fără Șovăire, că susținem ideile liberale numai pe cât ele nu produc o perturbațiune în dezvoltarea noastră națională și numai pe cât ele nu ne împing spre forme de viețuiri străine de firea poporului românesc.

Dacă adversarii noștri, fie de la *Românul*, fie de la *Pressa*, fie din altă parte, au alte idei, să le pună față în față cu ale noastre; dacă susțin principele liberale fără de nici o rezervă, s'o spună lămurit țării; dacă sunt de părere că libertatea în toate împrejurările și în toate stadiile de dezvoltare, înlesnește dezvoltarea națională, să-și dea fără șovăire această convingere pe față.

Noi susținem că poporul românesc nu se va putea dezvolta ca popor românesc, decât păstrând drept baze pentru dezvoltarea sa, tradițiile sale istorice astfel, cuni ele s'au stabilit în curgerea vremilor; cel ce e de altă părere, s'o spună țării.

Noi susținem că e mai bine să înaintăm încet, dar păstrând firea noastră românească, decât să mergem repede înainte, desbrăcându-ne de dânsa prin străine legi și străine obiceiuri; cel ce e de altă părere, să, aibă îndrăzneala de a ni-o spune.

Tac însă cu toții, fiindcă știu, că grăind și-ar pierde toată trecerea. Și nimic mai mult de cât modul în care adversarii noștri discută cu noi, ne dovedește că ideile noastre sunt ideile țării, că viitorul e al nostru și că nu mai e departe ziua în care țara se va curați de elementele stricate ce azi se răsfată într'însa.

Stând la mormintele fraților lor căzuți pe câmpiile Bulgariei, Românii din ce în ce se pătrund mai mult și tot mai mult de convingerea că viața publică este un lucru serios, iar nu o comedie unde cel mai isteț trebuie să fie răsplătit prin aplauze.

1879) Soluția problemei sociale.

Evreii constituie mai mult o boală acută decât organică. Prin crearea unei civilizații adevărate și a neatârării economice, Evreii vor trebui să emigreze. Trebuie luate măsurile necesare pentru îndreptarea stării țăranilor. Eminescu propune indivizibilitatea pământurilor țărănești, parcelarea moșiilor statului între minorii familiilor, - s ustragerea țăranului de la exploatarea cârciumarilor evrei. În afară de aceste reforme privitoare la chestia țărănească, e nevoie să se introducă stabilitatea în funcțiile judecătorești și administrative.

Articolul e publicat în *Timpul* (IV) 1879, 17 Iulie ca articol de fond fără titlu. A fost reprodus în ed. *Opere complete* Iași 1914.

Camerele actuale de revizuire nu vor avea oare nimic alta de făcut decât de-a da o soluțiune oarecare cestiunii izraelite? Opinia noastră intimă este că, deși evreii în numărul mare ce a înundat țara - dar mai cu seamă Moldova - constituie un pericol imediat pentru existența economică și națională a țării, totuși ei constituie mai mult o boală acută decât organică și că printr-o organizare mai conservatoare ei ar fi siliți să emigreze în alte țări ale Orientului. Evreii se grămădesc în țările unde semicivilizația e unită cu pseudoliberalismul și fug de civilizația adevărată și de libertatea adevărată.

Iar libertatea adevărată și neatârarea economică sînt două noțiuni identice. Și cînd vorbim de neatârarea economică înțelegem eliberarea continuă, prin cultură și prin împroprietărire, a clasei celei mai numeroase și exclusiv productive, a clasei țăranilor.

Observăm întîi că pîrțile de pămînt acordate țăranilor sub domnia lui Vodă Cuza constituie pînă acuma în mod definitiv proprietatea țărănească și o mărginesc prea de timpuriu la o cantitate oarecare, prea mică pentru epoca de astăzi, în care realul țării stă în disproporție cu populația. Dacă țara ar fi locuită de altă rasă decât cea traco-latină răul n-ar fi mare. Dar noi trebuie neapărat să ținem seamă de calitățile și defectele rasei noastre, de predispozițiile ei psihologice de cîte ori croim legi generale. Evreul proletar, neavînd absolut nimic, nici capital în bani, nici meșteșug sigur, se-nsoară cu toate acestea foarte de timpuriu, face mulțime de copii; trăiește cu ei în cea mai mare mizerie ?adesea cîte două-trei familii într-o odăiță ?și astfel în aceste furnicări omenești se cresc apoi generații de hiene ale societății, copii reduși și închirciți în privința fizică și intelectuală, în cari se dezvoltă un singur instinct, acela al speculării muncii altuia, al exploatării altuia. Țăranul român e departe de a fi atît de cutezător în maniera lui de a vedea. El, neavînd pămînt, nu se însoară defel; el renunță de bună-voie de-a-și întemeia un cămin dacă împrejurul casei sale n-are și instrumentul necesar de muncă, care să asigure existența viitoarei sale familii. E evident însă că micile părți de pămînt, dacă vor fi din nou împărțite între descendenții familiilor foștilor clăcași, aceștia vor fi reduși cu vremea la starea de proletari avînd fiecare cîte cîteva stînjeni de pămînt, prea puțin pentru a trăi și prea mult pentru a muri; se va naște un fel de clasă ibridă, fără putere și fără producțiune, incapabilă de a se înmulți din cauza sărăciei, sclavă absolută a capitalului. Puțini oameni cu mai multă energie economică își vor acapara apoi pîrțile foștilor clăcași și, deodată cu creșterea sau creiarea din nou a altor latifundii, populația agricolă va da mereu

Înapoi prin stingere, încît epoca n- ar fi departe în care n- am mai avea decît orașe *străine* într-un deșert românesc.

Nouă ni se pare așadar că un principiu care ar trebui admis în legislațiunea noastră, cel puțin pentru un număr anumit de ani, este indivizibilitatea pămînturilor țărănești, pe lîngă neînstrăinarea lor către nesăteni, va să zică maioratul. Dar corolarul acestei măsuri generale trebuie să fie neapărat parcelarea sistematică a moșiilor statului între minorii familiilor, adecă formarea altor minorate, *minorum gentium*, pe moșiile statului. În sine, pentru stat e mult mai folositor de a avea mici proprietari cari să- și muncească pămîntul singuri și în mod intensiv decît de a- și da moșiile pe mîinile acelei neomenoase exploatări estensive care se sfîrșește cu ruina proprietăților și a populațiilor, și e asemenea mai folositor decît crearea unei proprietăți rurale de mijloc, căci aceasta din urmă se traduce în tirania capitalului mic asupra muncii. Capitalul mic are totdeauna tendința de a fi uzurar și un proprietar a o sută pogoane e mult mai apăsător în sat decît proprietarul a mii de pogoane.

În înlănțuirea măsurilor organice care trebuiesc luate pentru soluțiunea definitivă a cestiunii sociale sustragerea populației de la exploatarea de către cărciumari evrei formează o parte însemnată. Cîrciumăria evreiască în țară au ajuns un adevărat scandal, care n- ar fi suferit în nici o țară civilizată din lume; cîrciumele sînt locale de îndobitocire și de prostituție sufletească și libertatea de a le ținea deschise duminica și sărbătorile face ca biserica să fie pustie la zile mari și cîrciuma plină. Măsura cea mai nimerită pentru a înlătura acest adevărat scandal, această cangrenă a societății, e de a preface dreptul de debit al băuturilor spirtoase în drept al comunelor rurale, iar consiliul comunal să îngrijească ca debitantul să fie numai locuitor și alegător în comuna rurală, îndepărtîndu- se cu strictetețe orice subantreprenor ascuns sub titlul de servitor etc. Deodată cu aceste măsuri, cari ar avea de scop a pune la adăpost populația rurală în contra sărăcii, stingerii și exploatării uzurare, ar trebui să se facă cei dintîi pași pentru a introduce stabilitate în funcțiunile judecătorești și administrative, căci numai o biurocrație stabilă garantează aplicarea strictă a legilor. Întroducîndu- se stabilitatea în mod sistematic, ar înceta pînă la un grad oarecare alergarea după funcțiuni, calomniarea și denigrarea funcționarilor publici, făcute cu scopul de a ocupa locurile, *pretextarea principii politice*, pentru a se persecuta oameni îndealtmintrelea onești și muncitori, numai pentru că se pretinde că ar fi din partidul cutare ori cutare. Totodată ar înceta și starea de lucruri de astăzi, în care orice liberal mai cu seamă, dat afară pentru incapacitate sau hoție, se constituie și se gerează în victimă a principiilor sale politice, cerînd la reîntoarcerea la putere a camarazilor săi o recompensă pentru suferințele sale pătimate pentru nație și libertate.

Nu mai pomenim de marele folos că o mulțime de inteligențe și de brațe cari azi nu urmăresc decît munca stearpă a goanei funcțiunilor, luîndu- și odată nădejdea de- a cîștiga prin schimbările din centru, ar fi silite a se aplica la o muncă mai productivă, folositoare în prima linie lor înșiși, în a doua, țării întregi.

Noi sîntem siguri că cu o organizare mai strictă, mai protectoare pentru munca materială și cea intelectuală, le- ar pieri evreilor pămîntul de sub picioare și ar emigra de la noi cum emigrează din alte țări într- adevăr civilizate, nerămînînd decît numărul strict necesar pentru mijlocirea schimbului în activitatea economică a țării.

Dar cu organizarea laxă de astăzi, cu corupțiunea erijată în principiu de administrare, cea mai bună și mai națională soluțiune a cestiunii izraelite nu va fi decît un paliativ bun contra unui simptom acut nu însă, medicamentul special contra boalei organice de care suferim.

1879) Spiritul de gașcă.

Luptele de partid la noi nu- s lupte de principii ci de persoane. Ataci din spirit de partid adversari pe care- ți dai seama miază târziu că trebuia să- i respecti. Dacă profesezi vre- o idee,

aceasta e imediat tĂlmăcită greșit de adversari care nu caută adevărul ci acreditează o opinie personală.

Astfel conservatorii sunt taxați ca reacționari. Conservatorii însă nu sunt împotriva libertății ci împotriva abuzului. Conservatorii sunt reacționari în sensul că voesc ca țara să rămână românească și să nu ajungă la discreția naturilor catilinare.

Articol de fond fără titlu publicat în *Timpul* (IV) 3 August. Nu a fost încă reprodus în edițiile lui Eminescu, afară de aceea a clasicilor comentarii.

Caracterul obștesc al luptelor din viața publică a românilor e că în mare parte nu sînt lupte de idei, ci de persoane, că cei mai mulți, în deplină necunoștință de ceea ce combat, dau într-un principiu oarecare c-o orbire și c-un curaj demn de- o cauză mai bună, condamnă ceea ce nu cunosc, batjocoresc ceea ce nu vor să cerceteze, trezindu- se prea tîrziu c- au fost induși în eroare de ambițiile vreunei gaște și că a lovit într- o țintă pe care ar fi respectat- o dacă și- ar fi dat osteneala de- a o privi mai de aproape.

Dacă un om e la noi într- adevăr atît de nefericit să profeseze o serie de idei, nu o listă de persoane, e în pericol de- a- și vedea ideile întoarse și răsucite de adversarii lui, preinși politici, după placul acestora, va vedea trăgîndu- se din ele concluzii nemaiauzite, cari lui nici prin minte i- au trecut vreodată, și în fine se va vedea citat înaintea opiniei publice după șoapte, după calomniile acreditate prin repetarea papagalicească din partea celor ușori, nu însă în virtutea unor enunțări sau fapte determinate, cari pentru toată lumea rămîn aceleași. Căci în aceste discuții nu e cestiunea de- a afla adevărul, ci din contra de- a acredita un neadevăr, nu de logică, ci de *eristică*; cestiunea e de a taxa pe adversar de ceea ce *vrei* să- l taxezi, potrivească- se epitetul sau nu. Aparența ține locul adevărului, înduplecarea locul convingerii.

Unei asemenea maniere de- a vedea avem noi a mulțumi titlul de reacționari.

În zădar am protesta, în zădar am cere să ni se probeze o singură tendință reacționară în înțelesul adevărat al cuvîntului, adecă tendința de- a ne- ntoarce la teocrația și feudalismul evului mediu, în zădar am dovedi că nici prin vis nu ne- a trecut de- a fi ceea ce ni se impută că voim a fi și că faptele noastre toate sînt contrare acelei aserțiuni gratuite, adversarii noștri, dacă n- au minte, au cel puțin o gură, o gură ce pare a- și fi arogat pe seamă- și atribuțiunile tuturor celorlalte calități intelectuale pe care natura obicinuieste a le dăruia oamenilor. Dacă nu voiești să crezi fără a cerceta, dacă nu juri că frazele apocaliptice, plivite din discursurile revoluțiilor franceze, sînt adevăruri absolute, nu meriți a ședea alături cu unicii naționaliști, unicii români, unicii patrioți, cari se bucură de privilegiul de- a fi monopolizat pe seama lor toate ideile mari și frumoase. Ei singuri au dreptul de- a face paradă cu patriotismul lor, căci dacă n- ar face atîta măcar, ar *ști* sau ar *putea* să facă altceva mai folositor ?

Dacă cineva se uită la teapa obicinuită a roșiilor, la Mihălești, Pătărlăgeni, Fundești etc., se întreabă cu drept cuvînt: mai au acești oameni și alt merit, altă rațiune de- a juca vrun rol în viața statului decît pe acela că s- au întîmplat să fie români? Cam de contra bandă români, nu- i vorba, dar la aceasta se reduce toată îndreptățirea lor de- a figura în viața publică a statului. Iată cărui soi de oameni avem a mulțumi epitetul de reacționari, iată oamenii experimentelor cărora avem a mulțumi trista stare în care țara a ajuns astăzi.

Domnia absurdă a frazei a mers atît de departe încît ei înșii și- au deschis ochii și merg pe calea pe care odinioară o numeau reacționară.

Ziarele roșii scriu de ex[emplu] contra evreilor. Oare se poate o dezmințire mai flagrantă a libertății, egalității, fraternității etc. ? Desigur că nu. Cu toate astea campionii acelor idei a devenit reacționari și combat în acest caz cu înverșunare principiile acelea cari, după evangelia Revoluției franceze, sînt mîntuirea popoarelor și culmea tuturor fericirilor.

Cum se- nîmplă dar că ceea ce ieri în toate cazurile era bun, mare, frumos și folositor, așa deodată să devie periculos ?

Iată dar că în acest caz rețeta Revoluției franceze s- au dovedit rea, ca și în alte multe ocaziuni, că ideea statului concret a învins frazele; pericolele imediate ce amenință în mod invederat țara au trebuit să le demonstre pînă și roșilor că ideile politice cată să fie un rezultat al unei stări de lucruri nu viceversa.

Deosebirea între noi ai liberali, întru cât aceștia sînt de bună-credință ?căci se-înțelege că nu vorbim aci de nuanța Warszawsky- Mihălescu, care politicește ne e indiferentă, dîndu- ne numai ocazia de a discuta asupra- i pe terenul articolelor respective ale Codului penal, iar nu pe acela al intereselor publice ?deosebirea este că liberalii iau în sens absolut ideile citite și nerumegate din autori străini, pe cînd pentru noi adevărurile sociale, economice, juridice nu sînt decît adevăruri *istorice*.

Nu sîntem dar contra nici unei libertăți, oricare ar fi aceea, întru cât ea e compatibilă cu existența statului nostru ca stat național- românesc și întrucît s- adaptează în mod natural cu progresele reale făcute de noi pînă acuma. Numai pe terenul acesta găsim că o discuție e cu putință. Cine susține însă ca absolute și neînlăturabile principii a căror aplicare ar fi echivalentă cu sacrificarea unui interes național, acela nu poate fi omul nostru.

Așteptăm dar ca, pe multe terenuri ale vieții publice, spiritele oneste, de orice opinii s- ar fi ținut pîn- acuma, să simtă nevoia unei reacțiuni sănătoase și conforme cu trebuințele actuale ale țării, așa că reacționar va fi un titlu de merit chiar pentru mulți din aceia cari pînă astăzi dădeau acestui cuvînt senzual reînvierii privilegiilor și feudalității. Reacțiunea noastră se întemeiază pe convingerea că țara nu mai poate merge cu această organizare laxă, favorabilă naturilor catilinare și reputațiilor uzurpate, fără de pericolul de- a înceta să fie țară *românească*, pe convingerea în fine că statul e asemenea un produs al naturei, care are legile organice după care trăiește, și că dacă se introduce o legislație artificială în locul celei care s- ar fi potrivit și ar fi rezultat din stadiul organic al lui, arbitrariul unei asemenea substituțiuni se traduce în crize acute, ce pot pune capăt existenței noastre chiar.

1879) Triumful principiilor conservatoare.

Numai niște legi conservatoare pot salva țara de peire. Legile votate de camerele actuale și de cele trecute sunt legi conservatoare: legea pentru neînstrăinarea pămînturilor țărănești, legea contra uzurei. Tot în sens conservator s'a făcut și modificarea art. 7 din Constituție. Astfel chiar sub guvernarea liberală au triumfat principii conservatoare și în viitor legile pentru a fi bune, vor trebui să fie conservatoare.

Articol de fond fără titlul publicat în *Timpul* (IV) 1870, 14 Octombrie. A fost reprodus de ed. *Opere complete*, Iași 1914.

Promulgat și sancționat prin semnătura M. Sale Domnului, noul articol 7 al Constituției române a trecut deci prin toată filiera legislativă și a devenit lege. Astăzi, în ziua publicării prin "Monitor" a noului articol constituțional, s- a mîntuit deci cestiunea izraelită din România. Dar dacă ea s- a mîntuit în mod formal, întru cât adecă un pericol poate fi înlăturat prin dispozițiuni legislative, caracterul ei economic a rămas încă neatins și o serie de măsuri organice trebuie să completeze însemnata reformă. Sîntem departe de- a ne îndoii că toți românii ?de orice partid ar fi ei, orice creștere ar fi avut și orice aptitudini le- ar fi dăruit natura ?doresc din inimă de- a vedea țara înflorind, de- a vedea progresul ei material și intelectual asigurat pentru tot viitorul. Dar între intenție și putință e o adevărată prăpastie, de aceea Dante a avut cuvînt cînd a zis că locașul celor răi, iadul, e pardosit cu bune intenții. Tocmai într- asta consistă puterea tragică a răului, că cel care- l comite găsește mii de motive pentru a- l scuza, într- asta consistă logica patimelor omenești, că fiecare individ din punctul sau de vedere, din neputința de- a voi altfel decum e osîndit a voi, are cuvînt. Dar uu punctul *său* de vedere c cel care folosește altora, nu acesta poate aduce pacea și înflorirea între toți.

De- aceea nu ne îndoim că acum, după ce cestiunea, întru cât era formală, e înlăturată, guvernul și organele lui vor propune fel de fel de reforme, unele din bună-credință, altele cu priviri personale și pentru a îmbrobodi, cu pretextul interesului public, interese private, dar, oricum fie, asemenea proiecte vor ploua, vor fi poate chiar conforme cu cuvintele noastre, dar lipsite de înțelegerea noastră. *Non idem est si duo dicunt idem* zice un proverb latin, adică, "nu același lucru este dacă doi *zic* același lucru", căci de la zisa în treacăt, de la repetarea imitativă a acelorași cuvinte pînă la reproducerea în alt creier a aceleiași gândiri e o mare deosebire.

Am zis în mai multe rînduri că oricine dorește vindecarea relilor cari bîntuie țara noastră va deveni mai mult ori mai puțin conservator, și orice reformă s- ar introduce în legile noastre, pentru a fi bună, va trebui să fie conservatoare.

Aceasta este atît de adevărat încît chiar puținele legi de o valoare oarecare ale Camerelor actuale și ale celor trecute sînt conservatoare în toată puterea cuvîntului și n- au a face defel cu contractul social al lui Jean Jacques Rousseau. Astfel legea pentru neînstrăinarea pămînturilor țărănești ia celei mai numeroase și mai folositoare clase de români dreptul de- a dispune de proprietățile ei. Din punct de vedere liberal această lege e o adevărată erezie, din punct de vedere conservator însă această lege e pe deplin conformă cu natura statului, căci acesta are nevoie de clase puternice, are nevoie mai cu seamă ca existența claselor ei productive să fie pe deplin și afară de orice îndoială asigurată. Legea contra uzurei e tot conservatoare. Din punctul de vedere *al liberului- arbitru*, dogma supremă a liberalismului și rațiunea lui de- a fi, o lege care oprește pe cineva de- a se împrumuta sub orice condiții voiește e o adevărată erezie. Din punct de vedere conservator însă această lege e bună, căci un capital împrumutat e o unealtă de muncă împrumutată și nu se cade ca împrumutătorul să distrugă toată puterea de producție a împrumutatului numai pentru că pe un timp oarecare i- au procurat unelta de muncă.

Modificarea art. 7 din Constituție s- a făcut asemenea în senz conservator. Din punctul de vedere al liberalismului e injust ca un individ să nu ia parte la viața statului fiind de altă rasă. Cel mai mare exemplu citat de inteligențele liberale sînt Statele Unite ale Americii, unde într- adevăr diversitatea originii locuitorilor nu- i oprește pe aceștia de a fi buni patrioți americani. Dar [românii] nu sînt engleji, vom răspunde. Pentru a ramînea ceea ce sîntem, adecă români, pentru a ne împlini misiunea istorică pe care Dumnezeu ne- au încredințat- o din ziua în care Traian împăratul a pus piciorul pe malul stîng al Dunării, trebuie să ținem ca toți membrii statului nostru să fie de nu români de origine, cel puțin pe deplin românizați. Această teorie e cu totul conservatoare și diametral opusă teoriei de "om și om" profesată de liberali.

Tot în acest senz vor trebui a se face toate reformele necesare pentru a fi folositoare, încît nu e departe ziua în care toate sferile din țară vor deveni conservatoare. Nu trebuie să uităm că liberalismul cosmopolit, de care au suferit ca de o boală cronică pături întregi ale societății noastre, ne- a adus cele mai mari rele, din care cel mai mare e că nenumărate nulități, sub pretextul liberalismului și al democrației, se servesc de stat și de demnitățile lui pentru a cîștiga o pîne pe care pe calea muncii oneste n- ar putea- o cîștiga; să nu uităm asemenea că acest cîștig, la care oricine poate ajunge fără muncă, deprinde pe oameni de- a spera totul de la schimbările politice, demoralizîndu- i sistematic, făcîndu- i lingușitori și servili către mărimile zilei, prefăcîndu- i adesea în denunțători și calomniatori, încît liberalismul în România, în loc de- a avea de rezultat oțelirea caracterelor, a avut din contra pe acela de- a bizantiniza și a veșteji oamenii ce erau încă neatinși de acel rău.

De aceea direcția în care se vor face reformele trebuie să fie de- a scăpa statul și organizația lui de luptă pentru existență și de ambițiile individuale, de- a l pune la adăpostul asalturilor desperate a oamenilor cari nici au învățat ceva în viață, nici sînt în stare a cîștiga ceva prin munca lor proprie.

1880) Independența

Eminescu povestește un frumos mit popular căruia- i dă o semnificație nouă. Unui copil ursitoarele îi dăruiesc tinerețe fără îmbătrânire și viață fără moarte. Copilul devine curînd un mare viteaz care săvârșește lucruri mărețe de- alungul pămîntului. Adormind odată în valea aducerii aminte, își aduce aminte de casa și locurile părintești și vrea să le revadă. Ajungînd însă aci, își vede propria statuie și, când spune lumii că, el e autorul faptelor mărețe ce se povestesc, e socotit nebun. Astfel se petrece și cu Independența țării.

Dacă geniul neamului nostru s'ar prezintă sub forma lui Mircea cel Bătrân ori a lui Cuza și și-ar revendica înfăptuirea independenței, i s'ar răspunde de către roșii că ei sunt înfăptuitorii. Totuși, după Eminescu, independența e creația generațiilor trecute, nu a partidului liberal.

Articolul de fond fără titlu publicat în *Timpul* (V) 1880, 14 Februar. A fost reprodus sub titlul *Independența* de către Gr. Peucescu în ediția articolelor politice ale lui Eminescu, în 1891.

Unul din miturile cele mai semnificative din câte a păstrat poporul nostru este următorul: La leagănul unui copil se coborâseră cele trei ursitori, menindu- i una tărîe, alta istețime, a treia mărîre lumească. Muma copilului, nemulțumită că i se dăruiseră și lui bunuri pe cari le- au avut atâția oameni, rugă pe cele trei zâne ca în deosebi copilului ei să- i hărăzească ceva ce n'a avut încă nici un muritor. Cu 'ntristare- i răspunse una din zâne: "Ca toți oamenii nici judeci, nici poți judeca eeeace ai cerut, dar totuși îți împlinesc dorința și dăruiesc copilului tău tinereță fără îmbătrânire și vieață făr'de moarte". Copilul creștea văzând cu ochii într'o zi cât alții într'un an și mânat de instinctul de neîmbătrânire și de nemurire, sădit în pieptul lui, luă lumea în cap, spre a mântui împărățiile de peire, omenirea de dușmani. Trecu pe rând când prin pustii, primejduite de zmei puternici, unde nici om, nici turmă nu putea petrece și ucidea pe acei zmei, deschizând locuri așezării oamenilor, când prin păduri locuite de fiară, pie cari le nimicea făcând drum vânătorilor și cărbunarilor, când iar prin împărății înflorite și vechi, prin orașe puternice și avute, până ce într'un târziu ajunsese în palatul unei zâne aeriene, unde- l aștepta neîmbătrânirea și nemurirea.

Aci petrecu trei zile în deplină liniște.

După trei zile, plecând însă la vânat, adormi într'o vale frumoasă în care pietre și copaci, râuri și izvoare începură a vorbi eu el și a- i aduce aminte de casa părinților, de locurile părintești și tot amestecul acesta de vorbiri îl fermeca și- l ademeni atât de mult, încât cum se deșteptă, încălică și luă drumul spire casă. El adormise în valea "aducerii aminte". Cum eși din cercul magic al zânei, începu a nu mai cunoaște lumea. Ajunse într'un loc, unde știa că e un oraș mare și nu găsi de cât ruine, pe care pășteau caprele, întrebă pe păzitor de nu știa unde e orașul cutare, dar acesta răspunse că neam de neamul lui nu pomenise acolo de cât ruine. Trecu mai departe și - unde fusese acum trei zile un pustiu întins - află un oraș foarte mare. Ba în piața orașului văzu un grup de marmură, care- l reprezenta pe el însuși luptându- se cu un zmeu. El întrebă pe- un orășan oe însemnează acel grup. Acestă- i răspunse că acum câte- va sute de ani un viteaz, se zice, c'ar fi ucis un zmeu în locurile acestea care erau pustie, și că de atunci încoace a fost cu putință să se așeze oameni acolo și să se ridice acel oraș.

— Dar bine, eu sunt acela — zise atunci cavalerul nemuritor.

Lumea ce se strânsese împrejurul lui, răsă de dânsul și- l crezu nebun.

Și astfel pe ori și unde trecea, pe ori și unde vedea înflorire în urma faptelor lui, lumea- și bătea joc de el, îl lua în răs, nevoind nimeni să- l crează că el fusese acela, care curățise codrii de fiară și pustiurile de monștri. Nu trei zile, cum i se părea lui, sute de ani trecuseră din timpul când el plecase în lume după nemurire.

Cam astfel pate și geniul neîmbătrânit al istoriei Românilor. Dacă acest geniu ar veni astăzi sub forma lui Mircea- cel- Bătrân și ar zice: "eu v'am dat independența țării, căci după ce am înfrânt oștirile turcești, m'am supus împăratului sub condiții, cari au trebuit să vă păstreze țara și naționalitatea" - mulți ar lua în răs pe bătrân. Dacă acelaș geniu sub forma lui Cuza Vodă ar zice: "eu v'am dat toate drepturile câte le aveți astăzi, și numai datoria publică de șase sute de milioane e meritul vostru de patru- sprezece ani încoace" roșii i- ar răspunde, "că nainte de a se pripăși un fanariot în strada Doamnei, nu existau asemenea idei". Nu ne- am mira dacă într'una din zile roșii s'ar lăuda că ei au "creat universul", care înainte de

partidul național- liberal, nici nu exista. Și cu toate acestea e evident, că o țară care există de 700 de ani aproape, parte independentă, parte pe deplin autonomă în lăuntrul său, nu are să-și mulțumească existența unui partid care nu e decât de ieri alaltăieri și că independența, departe de a fi meritul acutalei generații, e suma vieții noastre istorice, minus indeptțiile unui partid compus din oameni ignoranți și de rea credință, care ne-au dat această sumă știrbită.

1880) **Învățământul clasic.**

Emil Costinescu fost ministru și om politic liberal susținând într'un ziar că școalele de grecește și latinește ne-au prăpădit și că singura salvare e introducere a unui învățământ real, Eminescu îi răspunde în *Timpul*. El caută să dovedească că nu greceasca și latineasca sunt cauza decăderii societății noastre, căci istoria ne arată dimpotrivă că cultura clasică a contribuit la crearea a tot ce se numește lume cultă. Cultura clasică are o deosebită importanță educativă, ea dezvoltă spiritul de adevăr, ea e o adevărată gimnastică morală. Cauza decăderii societății, noastre e școala proastă lăsată pe mâna unor profesori ignoranți, lipsiți de vocație, stăpâniți de spiritul politicianist.

Articolul a fost publicat în *Timpul* (V) 1880, 28 Iunie. Articolul sub titlul *învățământul clasic* a fost reprodus de Gr. Peucescu în ediția menționată.

Nu există mai mari prieteni ai învățământului real de cât tocmai noi. În nenumărate rânduri am vorbit despre inconvenientul social al proletariatului condeifului, în nenumărate rânduri am arătat că, de la școala primară începând și sfârșind cu universitățile, institutele noastre nu produc de cât sute de exemplare ale logofătului Coate- goale, care primejduiește mersul bazat în esență pe muncă și pe producțiune, a oricărei societăți omenești...

Ce fericire pentru noi, când vedem acuma ideile noastre împărtășite cu multă bună- voință de un organ atât de... ne lipsește într'adevăr calificativul pentru a însemna cu destulă pregnanță pe aprigul apărător al chestiunilor ,celor mai populare.

Această fericire de a-și vedea în sfârșit recunoscute ideile, nu ne oprește însă de a releva oarecare lucruri, cari vor arăta că ideia noastră adoptată cu atâta generozitate de aprigii odinioară adversari ai proiectului de lege propus de d. Maiorescu, ca ministrul al învățăturilor, are mai multe rădăcini și nu se bazează numai pe insuficiența școalelor de grecește și latinește.

Înainte de toate, greceasca și latineasca să fie de vină că societatea noastră merge rău? Milioane de spirite tinere s'au adăpat la izvorul fecund al antichității clasice, fără ca să se fi ivit vre-un pericol pentru dezvoltarea lor ulterioară; din contra. Câtă dar să fie o cauză mai adâncă, pentru care greceasca și latineasca să fi avut tocmai în România rezultate fatale. Școale de latinește au produs în Franța pe un Voltaire, la noi pe d. A. Sihleanu. Ceremoniile ilustrului fost vice- președinte al Camerei roșie, că- l cităm alături c'un om atât de "insignifiant" ca francezul mai sus pomenit, dar superioritatea hotărâtoare a d- lui Sihleanu în modele de stil, precum și cercetările sale, cu drept cuvânt faimoase, asupra lui Cincinat și a pocirilor, ne impunea de la sine această probă a superiorității culturai române asupra celei franceze bună- oară, ne mai vorbind de cea nemțească care nu merită nici o considerație în alăturare cu a noastră.

Cultura clasică are calitatea determinată de- a crește, ea este în esență educativă, și iată ceea ce- a, lipsit școalelor noastre pân'acuma și le va lipsi încă mult timp înainte. A învăța vocabule latine pe din afară, fără a fi pătruns de acel adânc spirit de adevăr, de pregnanță și de frumusețe a antichității clasice, a învăța regule gramaticale fără a fi pătruns ceea

simetrie intelectuală a cugetării antice, este o muncă zadarnică, e literă fără înțeles. Fixat odată pentru totdeauna, ne mai putându- se schimba, căci aparține unor timpuri de mult încheiați, spiritul antichității e regulatorul statornic al inteligenței și al caracterului și izvorul simțului istoric.

Dar o dovadă netedă pentru influența educativă a antichității e fără îndoială faptul că tocmai statele acelea, cari au cultivat-o mai mult, sunt cele mai înaintate, că redeșteptarea culturii în genere se datorește studiului acestuia, că fără el n'ar exista în genere o cultură a catării. Sau într'adevăr s'ar putea suplanta Salust, prin Rochefort, scrisorile lui Cicero, prin telegramele de condoleanță ale d- lor Mircea, Vintilă și Horia? Noi credem că, cu toată actualitatea producțiilor geniale ale acestui sănătos și matur prezent, el încă nu are aceea formă pe deapturarea determinată, precum o are antichitatea.

Nici latineasca, nici greceasca, nu sunt în ele înșile de vină la relele ce li se atribue. Privite ca cunoștințe, ele într'adevăr nu dau de cât profesorilor pâinea de toate zilele; dar nici nu este aceasta menirea lor. Important este ca spiritul de adevăr, ce domnește în cultura fixată prin ele, să stăpânească în societate, și de aceea înțelegem ca studiul lor să fie mărginit la clasele acelea ale societății, cari determinează spiritul public: la învățării de profesie, la jurisconșulți, la cler; dar în aceste ramuri cunoștința trebuie să fie deplină. Celelalte clase se pot într'adevăr dispensa de cunoștința antichității, - căci dezvoltarea limbei naționale, stăpânită fiind din sferele superioare de același spirit de adevăr și bine pe care- l are antichitatea, va fi iui instrument destul de bun pentru dezvoltarea inteligenței lor. Ceea ce nu ne convine așa dar în maniera d'a vedea a organului guvernamental, este confundarea acestor sfere deosebite, este amestecul învățământului clasic cu cel real. Sferele trebuiesc despărțite odată pentru totdeauna, precum se desparte facultatea de medicină de cea de drept. De sigur trebuiesc împuținute liceele, de sigur trebuiesc școli reale. Dar numai nu confuzie și amestec între sfere cu totul deosebite ale activității inteligenței. Scopul practic al învățământului real e câștigul, e aplicarea cunoștințelor pentru a câștiga. Scopul învățământului clasic nu este acesta. Din contră, se presupune totdeauna că învățământul clasic aduce foloase societății, cari nu stau în absolut nici o proporție cu câștigul individului. Munca unui om se poate plăti, caracterul, cultura lui nici când. A judeca un proces de milioane, e poate o muzică tot atât de ușoară ca și a judeca unul de o sută de lei, dar chestiunea e de a- l judeca drept și pe unul și pe altul.

Precum gimnastica dezvoltă toate puterile musculare și dă corpului o atitudine de putere și tinerețe, tot astfel pururea tânăra și senina antichitate dă o atitudine analogă spiritului și caracterului omenesc. Dar, pentru ca această gimnastică morală să se resimtă în caracterul și în spiritul public, trebuie ca să existe clase întregi de oameni, cari s'o exercite imediat, și anume clasele acelea, cari nu sunt avizate la muncă materială. Atunci gimnastica aceasta se va resimți, vrând, nevrând, și asupra celorlalte clase pozitive.

Dar avut- am noi oare licee?

Cine nu știe că, pentru a fi profesor de liceu după incalificabila noastră lege a instrucției, nu se cerea de cât absolvirea liceului însuși și depunerea unui concurs ca vai de capul lui. Oare latineasca și greceasca sunt de vină că o generație întreagă de ignoranți - exceptăm profesorii cu studii academice - umple catedrele liceale și gimnaziale, predându- și neștiința lor drept știință, că niște somnoroși fără vocațiune se pun pe carte până ce pot trece vr'un concurs, și după aceea leagă cartea de gard, nu mai citesc absolut nimic și dictează numai an cu an același caet vechiu și unsuros, unor urechi nouă? Latineasca și

greceasca e de vină dacă postulanții de rând, ce nu știu citi și scrie, ocupă funcții în organismul instrucției publice? Latineasca e de vină dacă un reteveist cu patru clase primare, agent electoral de soiul birtășului Purcel, e șef al diviziei instrucției în România?

La acestea nu e de vină senina antichitate, ci dezvoltarea demagogică a societății noastre. Până ce nu va înceta aceasta, prevedem că orice școli s'or face - cât de speciale - ele nu vor putea aduce nici o îndreptare într-o societate în care meritul e în poziție de a fi judecat de Fundești, Costinești sau Serurii! Și oare nu vedem această tendință nefericită la aceia chiar cari au urmat cursuri de științe exacte? Medicii români... caută funcții, cei eșii din scoale de arte, de meserii, de tehnică, toți, toți aleargă după funcțiuni, salariate de stat, de comune, de județe!

Dar dacă în adevăr școalele noastre de latinește și grecește ar fi fost bune, ce n'am vedea astăzi în România? Am vedea cel puțin științele istorice înflorind, am avea erudiți. Ei bine, știința, câtă se face la noi, se face de rușine, de ochii lumii oarecum, și de către bărbați cari între noi fie zis, nici n'au studiat vr'o dată, în școalele românești, cel puțin nu în cele din România. D. Cipariu, care știe de sigur bine latineasca sa, n'a studiat în școalele noastre, Cihac asemenea nu, c'un cuvânt nici unul din învățații sau literatorii mai însemnați, cari îndeal mintrelea se pot număra pe cele zece degete, siguri că ar rămânea câteva de prisos.

Să nu atribuim dar exclusiv împrejurării, că se pretextează prin școli a se învăța latinește și grecește, relele cari răsar din dezvoltarea demagogică a societății, din ignoranța noastră și din lipsa de voință de a pune capăt unor monstruoziități incompatibile cu secolul în care trăim. O țară, a cărei instrucție se dirigează de către indivizi cu câte patru clase primare, o țară a cărei jurnalism și legislațiune e reprezentată tot prin asemenea genii, nu poate înainta, din cauza spiritului de minciună, care plutește asupra tuturor raporturilor, nu însă din cauza că latineasca sau greceasca i-ar fi punând piedeci!...

1880) Învățământul democratic.

Deși chiar de către organele guvernului liberal se constata decăderea învățământului, se găseau oameni ca Hajdeu, B. Boerescu și redactori de la *Românul* care susțineau că am făcut mari progrese de la 1848 încoace. Eminescu arată că învățământul a câștigat în extensivitate, dar a pierdut în intensitate. Învățământul democratic n'a creat oameni de cultură și de știință ci o i-mensă plebe de aspiranți la funcții.

Articolul a fost publicat în *Timpul* (V) 1880, 8 Iulie și a fost reprodus sub titlul *învățământul democratic* de Gr. Peucescu în ediția menționată.

Lumea asta ar mai trece ea dacă toate păsurile și toate nenorocirile ți s-ar întâmpla încai *sans phrase*. Dacă ți se-ntîmplă fericirea de- a muri, ea e unită cu neplăcerea că unuia din preinșii amici îi va veni mîncărime de limbă și-ți va ținea la căpătii un discurs cît toate zilele; dacă te lovește vreo nenorocire, părerile de rău ale cunoscuților, după cari în genere se ascunde părerea de bine, îți mai îngreuează încă sarcina vieții. Nu a fost lipsit de isteție muritorul acela care, pentru întâia dată, a observat că soarta nu este numai rea, ci și răutăcioasă: că ea n- aduce numai suferințe, ci te ironizează totdeodată într- un chip oarecare pe cînd ți le dă.

Astfel s- a constatat de cătră chiar organele guvernului că învățământul merge foarte rău. Numărul celor cari, în anul acesta, au fost în stare a depune bacalaureatul e minim; ministeriul a trebuit să revoce o măsură asupra corigenților de teamă de- a nu depopula clasele superioare; în patru ani de guvernare roșie s- au închis peste *nouă sute* de școale rurale, iar

deasupra tuturor este a se deplînge ignoranța deplină a personalului didactic, de vreme ce există, institutori, ba profesori de universitate chiar cari nu știu scrie corect și, cu toate acestea ?d. Hăsdău, d. Vasile Boerescu, avînd a ținea discursurile funebre ale unui învățămînt în asemenea condiții, a găsit că minunate progrese am făcut, că grozav ne- am luminat.

Ba mai mult încă.

Românul? găsește că mari sînt progresele făcute în învățămîntul public în epoca de regenerare în care am intrat la 1848. Învățămîntul, pe atunci privilegiul cîtorva, astăzi este la dispozițiunea oricui în orașe și, în cîtva, răspîndit și în sate.

Se- nțelege. Școalele rurale înființate de bătrînul Grigore Ghica din Țara Românească erau pe atunci privilegiul cîtorva.

Foaia ?nvățătorul satului?, care a început a ieși la octomvrie 1843, redijată de Petru Poenaru în colaborare cu Aristia și alții, foaie care se ocupă numai cu școala sătească și e mult mai bine scrisă decît gazetele de azi, se datorește epocii de regenerare de la 1848 încoace. Nu ne- am mira daca cele dintîi școale românești, datorite Mariei Teresiei și lui Iosif II, s- ar atribui asemenea fericitei inspirațiunii a d- lui C.A. Rosetti și daca ni s- ar spune că Șincai, Petru Maior și Lazăr a început cariera lor prin a fi ciraci la redacția ?Românului?, asemenea d- lor Carada și Costinescu.

D. Hasdeu, în discursul făcut, cu ocazia distribuirii premiilor, a împărțit cultura școlară a românilor în trei faze: teocratică, aristocratică și... democratică, din care aceasta din urmă se datorește în Moldova lui Asaki și Săulescu, în Țara Românească lui Lazăr și Heliade. O împărțire frumoasă, dar care spune prea puțin. Cumcă în mănăstiri se învăța mai mult ori mai puțină carte e prea adevărat, însă această cultură numită teocratică era totodată și ... democratică. De vreme ce orice creștin, fără deosebire de rang, putea să învețe carte în mănăstiri de se făcea sau nu călugăr, școala nu era monopolul clerului. Cît despre cultura aristocratică, ea asemenea nu merită un nume atît de pompos. În toți timpii clasele mai avute au făcut abstracție de la școalele publice, preferînd instrucția privată, ca una ce garantează creșterea mai bună a copiilor.

Noi nu ne vom sfii a zice că înaintea învățămîntului public și gratuit, accesibil pentru toți, nu exista în genere învățămînt, iar acest învățămînt public nu se datorește inițiativei românilor. Inițiativa s- a luat mai întîi dincolo de Carpați, mai cu seamă sub Maria Teresia și Iosif II. Lazăr însuși era un product al epocii iosefine, ca și profesorii pe cari Asaki i- a adus la școala din Socola. Avem înaintea noastră caietele de studiu, legate la un loc, ale unui fiu de țăran; care învăța la Socola în anul 1810. Din aceste se vede lămurit influența școalelor latinești ale Apusului.

Aceste caiete încep cu gramatica românească, apoi urmează retorica, logica, morala, exegeza *Psalmilor*, istoria biblică, catehismul creștinesc, în fine istoria generală. Inițiativei Curții din Viena i se datorește așadar învățămîntul democratic atît dincolo de Carpați cît și dincoace, iar daca ?Românul? dorește numaidecît o epocă de regenerare în care am intrat și de la care ?mari sînt progresele făcute?, atunci nu citeze anul 1848, care n- are pentru școală nici o semnificare, ci Regulamentul Organic, pentru întemeierea învățămîntului, și epoca lui Cuza Vodă, pentru înmulțirea școalelor, o înmulțire fără tranziție, făcută, din nenorocire, în detrimentul calității lor.

Ca principiu general cată să admitem că învățămîntul, pre cît a cîștigat în estensiune, pe atît a pierdut în intensitate. E nemaipomenit, dar din nenorocire adevărat, ca la acest popor care ?cînd e vorba de cultură ?cată să- l luăm ca întreg, nu există nici știință, nici literatură. Cataloagele librarilor sînt pline de tipărituri făcute cu scopul lucrativ de- a le desface în școală, cărțile de știință sau literatură se tipăresc în vederea unui premiu academic, știința și literatura, cîtă se face la noi, se face numai cu paguba de timp și bani a aceluia ce se ocupă cu ea, daca nu sînt oameni cu apucături destul de dibace de- a da operelor lor un relief pe care nu- l merită și de a le lăsa să fie plătite direct sau indirect din . . . bugetul statului.

Nu mai vorbim despre efectele sociale ale învățămîntului nostru. Ele sînt de- a dreptul dezastruoase. Arta atît de răspîndită a înșirării negramaticale de vorbe pe hîrtie deschide celui ce- o posedă toate căile de înaintare în viața publică,

începînd de la scriitorul sătesc și sfîrșind cu consiliarii tronului. Astfel activitatea intelectuală a generației actuale pare a se mistui în singura direcție a cîștigului fără muncă pe acele mii de cărări ale influenței morale pe cari le deschide atotputernicia demagogică, în socoteala însă și cu paguba poporului. O imensă plebe de aspiranți la funcțiuni, iată ce au scos la lumină învățămîntul democratic.

1880) Optimism.

După ce arată decadența contimporanilor săi, Eminescu spune că garanția triumfului binelui și adevărului e moartea. Numai aceasta ne scapă de proști și perversi și ne dă puțința isă privim cu răs voios priveliștea zadarnică pe care ei ni-o oferă.

Articolul fără titlu publicat în *Timpul* (V) 1880, 1 Februar și nereprodus încă în nici o ediție a operei lui Eminescu, afară de aceea a clasicilor comentați.

Ca un fel de refugiu de multele inconveniente ale vieții, Dumnezeu, în înalta sa bunăvoință, a dat omului răsul cu toată scara de la zâmbetul ironic până la clocotirea homerică. Când vezi capete, atât de vitreg înzestrate de la natură, încât nu sunt în stare a înțelege cel mai simplu adevăr, capete în care, ca în niște oglinzi rele, totul se reflectă strâmb și în proporții pocite, făcându-și complimente unul altuia și numindu-se sarea pământului, ai avea cauză de a te întrista și de a desera de viitorul omenirii, dacă n'ai ști că după osută de ani de pildă, peste amări-două despărțămintele geniilor *contemporani*, peste balamuc și pușcărie, va crește iarba și că în amintirea generației viitoare, toate fizionomiile acestea vor fi perit fără de nici o urmă, ca cercurile idin fața unei ape stătătoare.

Garanția învingerii adevărului și binelui în lumea aceasta, este moartea. Dacă moartea nu s'ar îndura să ne scape de o generație în dissecțiune, care produce atâția Mihălești, Fundești, Pătârlăgeni, Costinești, dacă moartea n'ar pune adevărul la adăpost de onoarea de a fi coexistat alături cu partea criminală și stupidă a omenirii, niciodată națiunile n'ar fi putut strânge acel capital de adevăruri, care înobilează aspra lor luptă pentru existență. E o fericire pentru noi că, prostia și perversitatea fiind nemuritoare, cel puțin proștii și perversii în concreto sunt muritori.

De acolo răsul, ca un voios semn de încredere în zădărnicia acestei priveliști.

1880) Partidul constituțional.

Partidul conservator era acuzat de reacționarism. Eminescu se'ntreabă dacă e posibilă o reacțiune în țară. Toate actele conservatorilor, departe de a fi reacționare, sunt dimpotrivă liberale și au determinat progresul societății românești. Partidul conservator are un program clar și precis: voește *conservarea intactă a constituției*, iar acuzarea adusă de adversarii politici nu va putea fi niciodată dovedită. Cuvântul "reacționar" nu are la noi nici teme istoric, nici îndreptățire socială. Articolul a fost publicat în *Timpul* (V) 1880, 15 Mai și a fost reprodus sub titlul *Partidul constituțional* de Gr. Peucescu în ed. menționată.

De când datează exportul nostru de grâne, de atunci importul de fraze. S'ar putea zice că România a preschimbat păturile adânci și binecuvântate de Dumnezeu ale țărânei sale pe vorbe deșerte, pe teorii de gazetă, pe subțiri apucături advocățești ș.a.m.d., căci spiritele cele bune, ce mai sunt în viață, le datorim unei epoci cu mult anterioare celei actuale.

Intre aceste fraze deșerte, fără nici un corelat real, căreia i-am consacrat atâtea critice, e și aceea inventată de *Românul* și afiliații săi, că dreapta conservatoare din România ar fi *reacționară*; frază care s'a repetat de atâtea ori în viața noastră politică, încât conform proverbului latinesc "calumniare audacter semper aliquid haeret", mulți

o repetă fără să-și fi dat vre-odinioară seama de înțelesul, cuvântului ce-1 întrebuințează, fără a se întreba cel puțin dacă o reacție, în sensul apusean al cuvântului, singurul adevărat, e măcar cu putință în România.

Care sunt oare actele reacționare ale dreptei conservatoare ?

La unirea țărilor, la alegerea unui Domn, au luat parte cu votul și cu fapta conservatorii actuali, precum se poate constata din discuțiile adunărilor *ad-hoc*.

Secularizarea averilor închinată se propune și se obține cu unanimitate de voturi de către un actual conservator.

Oborîrea privilegiilor, egalitatea civilă și instrucțiunea populară se datorează conservatorilor.

Constituția liberală de astăzi se propune de un guvern în majoritate conservator, se admite de către o adunare în majoritate conservatoare, prezidată de M. K. Epureanu.

În privirea aceasta nu există absolut nici un precedent, care i-ar da cuiva ocazia de-a susține că dreapta a fost cândva reacționară. Dreapta 'a voit și a realizat introducerea libertăților publice și a mecanismului constituțional în țară, într-o măsură mult mai mare de cum au făcut-o vreodată liberalii.

Dar pân'aci, și nu mai departe.

Republica de la Ploești într'adevăr n'a proclamat at-o dreapta, pe Domn nu 1- a amenințat eu asasinarea sau cu detronarea, cu un cuvânt ea s'a mărginit la păstrarea, la conservarea instituțiilor actuale, nu a încercat însă nici a le falsifica, nici a le înlătura, nici în fine a le distruge.

O reacție există în Franța. Toate partidele monarhice de acolo, unele voind dreptul divin, altele apelul napoleonian, toate într'un gând de-a răsturna constituția actuală a statului francez și de-a readuce instituțiunile din domeniul trecutului, sunt într'un chip oarecare reacționare.

Dar ce voește dreapta la noi?

Avem vr'un candidat la domnie, voim măcar reîntroducerea regulamentului organic? Până și copiii știu că asemenea imputări nu cutează nimeni a ni le face, nici adversarii noștri politici. Știind însă; aceștia că termenul "reacționar" e odios în unele părți ale Europei, fac *sport* cu această poreclă, atribuind-o nouă. Dacă noi zicem despre liberali că sunt radicali, avem dovezi la mână: avem *Republica Română* redijată de însuși Pontifex Maximus al partidului, d. C. A. Rosetti, avem ediția duodez a acelei republice la fericirii Ploești.

Dar noi reacționari? De unde și până tunde?

E vr'un Ioan sau Caliman Asan, vr'un Bogdan Mușatin, vr'un Vladislav Basarab, ai căror crainici și curteni să fim; apărăm privilegiile și constituții vechi; voim suprimarea libertăților publice, a egalității cetățenilor?

Nimic din toate acestea.

Ceea ce voim azi, precum am voit-o pururea: este *conservarea intactă* a acestei constituții, însă bine înțeles *intactă*, căci e propusă de un guvern, în majoritate conservator, votată de o adunare în majoritate conservatoare.

Prin *intact* înțelegem însă ca toți factorii constituționali să-și îndeplinească misiunea ce li se atribue pentru a nu se confunda responsabilitatea lor. Camera Stă fie Cameră, să nu se amestice în atribuțiunile puterii judecătorești și a celei executive; puterea executivă să nu ocolească responsabilitatea ce-i incumbă prin voturi servile; alegătorul să nu fie stânjinit de a-și exercita dreptul lui printr'un sistem de presiuni morale și materiale, de amenințări și promisiuni de funcții și favori.

Dacă însă, de la alegător începând, tot constituționalismul se mărginește la păzirea exterioară de formalități goale, pe când în fond tot

spiritul constituției e falsificat, toate garanțiile ei înlăturate, atunci nu mai poate fi vorba de guvern parlamentar. Atunci avem a face c'o societate organizată de exploatație, care intimidează țara prin manopere machiavellice, și în contra ei dreapta constituțională e în apărare. Ea apără instituțiile actuale și libertățile publice.

Dreapta se poate numi cu drept cuvânt *partidul constituțional*; lupta ei e îndreptată contra partidului anticonstituțional, radical, care falsifică și spiritul și litera instituțiilor actuale, ducându-le *ad absurdum* și inspirând nașunii neîncredere în eficacitatea lor.

Singurele analogii ce se pot cita între dreapta noastră și alte drepte apusene e poate cu partidul conservatorilor republicani din Franța și cu partidul constituțional din Italia. Față cu tendințele unui Clemenceau și a altora, republicanii conservatori, apără constituția actuală a Franței, instituțiile ei actuale.

Întrebuințarea aceasta de porecle deșerte e indealtmintrelea o sofismă comună și veche ca lumea, precum lesne se vede, e ceea ce se numește în logică o *petitio principii*. În loc de a dovedi o teză, în cazul nostru în loc de a dovedi prin fapte că dreapta voiește trecutul, de unde apoi ar rezulta în adevăr că e reacționară, se aleg în discuție din capul locului numiri, adecă vorbe, care cuprind în sine deja concluziunea și din a căror analiză lexicală să rezulte ceea ce mai întâi ar fi trebuit, după toată bunacuviința, să se dovedească. Nepărtinitorul zice "cult" sau "religie", amicul cauzei zice "pietate" sau "beatitudine Dumnezeiască", adversarul zice "bigoterie", "superstiție". Nepărtinitorul zice "preot", d. Sihleanu zice "piochi". Astfel, cei ce discută, trădează, prin chiar alegerea termenilor, intenția pe care o au.

E într'adeviăr trist ca niște apucături sofisticate, atât de vechi și atât de cunoscute fiecăruia, încât de la întâia vedere sar în ochi, să poată avea o influență oarecare asupra convingerii oamenilor.

Astfel însă stă și cu dreapta conservatoare. Cei nepărtinitori o vor numi "partid constituțional", adversarii de rea credință vor continua a ne numi reacționari, ferindu-se însă s'o probeze aceasta.,

Am avut speranța - vană pioate - că în era nouă ce ni s'a creat prin tratatul de la Berlin, copilăriile și poreclirile' din trecut vor înceta.

Deși presa guvernamentală nu încetează nici azi cu toate că adese ori a ținut seamă de argumentația noastră, de- a întrebuința termeni improprii în discuție, ceea ce noi nu facem ori cât die as.pri ar fi termenii noștri, ne- a rămas a ne măguli cel puțin cu realitatea lucrurilor, cu numărul dispărând al foilor oficioase, căci mai puțin de ,cât una nu poate fi.

Afară de *Românul*, nu mai e într'adevăr nici un organ radical care să poată fi luat în mână măcar, necum citit. Specia presei radicale de respântii nu mai e reprezentată asemenea de cât printr'un singur organ, pe care nu- l mai citește nimenea. Cât despre *Pressa* centrului sau centrul *Pressei*, ne credem dispensați, după probele vesiele ce le- am dat despre consecuența cu care este condus acest organ, de- a mai insista asupra lipsei de gravitate a acestei alianțe de ocazie d'alde Dimanci, Pătărlăgeni, etc, precum se exprimau odinioară confrății noștri.

Astfel, *calomnia* că dreapta e reacționară și- a trăit și ea traiul, și- a avut și ea epoca de înflorire sau mai bine de rodire, căci calomnia e criptogamă și învechindu- se pe terenul inundat de lumina mare a adevărului, se usucă și dispăre ca toate cripto- gamele ce rodesc la întuneric și în umbră.

Deși nu sperăm din partea confrăților de la *Românul* că vor recunoaște pe față eroarea lor, fie voluntară fie involuntară, dar una știm; că în contra evidenței lupta e

absurdă și ridiculă ca și aceea a celebrului erou de la Mancha.

Absurzi sunt oamenii adeseori, ridicoli însă nu vor să fie nici când, și teama de ridicol, pe care confrății trebuie s'o fi având, ne deschide perspectiva de- a vedea dispărând, din dicționarul nostru politic cuvântul *reacționar*, căruia- i lipsește orice temei istoric, precum nu are nici o îndreptățire socială.

1880) Reacțiunea.

Eminescu constată decăderea vieții noastre publice și totodată micșorarea vitalității noastre ca neam. Pretutindeni triumfă fraza goală, pretutindeni statul e la discreția unei societăți de exploatare. În același timp conservatorii sunt mereu acuzați de reacționarism. Eminescu arată că cuvântul reacțiune nu are nici un sens dacă- i aplicat la conservatori, fiindcă aceștia nu voesc stabilirea stărilor din trecut. Ar fi bine dacă s'ar putea face o reacțiune fiindcă aceasta ar însemna readucerea în țară a puterii pe care neamul nostru o avea în secolul XIII și al XVI-a. Așa ceva nu- i cu putință; nu poate exista un partid capabil să îndeplinească așa ceva. O reacțiune în adevăratul sens al cuvântului nu- i cu putință în țară și a crede în ea a te lăsa vrăjit de iluzii. Totuși nu există patriotism fără dragoste de trecut.

Articolul a fost publicat în *Timpul* (V) 1880, 22 Iulie. Trunchiat a fost publicat sub titlul *Reacțiunea* de Gr. Peucescu în ed. menționată. Il reproducem aci în întregime.

Programul nostru zicea: Teorii abstracte de cosmopolitism importate de- aiurea s- au împrăștiat pe nesimțite și au slăbit cu încetul simțul conservării naționale, așa de vioi și de puternic odată la români; și aceste idei, vătămătoare chiar în țările luminate și puternice de unde s- au luat, au devenit un adevărat pericol pentru națiunea noastră.

De altă parte, dorințe de progres și de libertate nechibzuite au introdus prea ades în *mecanismul nostru politic* fraza goală în locul realității.

Nu credem ca cititorul să mai ceară probe pentru evidență. Încercarea cu străini a tuturor ramurilor vieții noastre economice, reducerea românului în țara sa proprie la rolul de simplu salahor agricol, căderea repede a tuturor meseriilor, stingerea industriei casnice și înlocuirea ei prin produse industriale străine, lipsa absolută a unei legi de incolat, ceea ce permite ca gunoaiile societăților vecine din cîteși patru unghiurile lumii să s- așeze la noi, prefacerea în fine a acestor elemente în elemente politice cari au umplut funcțiile statului și se strecoară în reprezentațiunea națională, toate acestea dovedesc că țara noastră nu mai e vechea Românie, ci e o Americă orientală deschisă tuturor imigrațiunilor, al căror principiu e *Ubi bene ibi patria* și teoria de om și om?

Pe de altă parte dorința de progres și de libertate a introdus fraza goală în locul realității în mecanismul nostru politic.

Adecă în *Constituțiune*, adaugă Steaua României?

Acest adaus este al ei, pentru a altera terenul discuției. Constituțiunea nu este un mecanism, ci un text de lege, bun dacă se aplică bine, rău dacă se aplică rău. Acest text nevinovat nu are deloc a- și imputa dacă sub masca lui se desfășură influența imorală, dacă în numele lui se înscriu în listele colegiului I și al II[-lea] alegători frauduloși, dacă tot în numele lui o societate de exploatare a pus mîna pe statul român, uzurpînd numele de partid politic.

Dar nu este acesta sîmburul discuției cu *Steaua României*? Pentru ca discuția să nu devie o simplă ceartă de cuvinte, o logomahie, pentru ca să nu se ignoreze tocmai noțiunea fundamentală de care e vorba, ne întrebăm: ce e reacțiune?

O expresie împrumutată din mecanică, însemnînd acțiunea negativă produsă prin una pozitivă. În politică însă cuvîntul „reacțiune” s- a întrebuintat întîi la 1789, ca sinonim al contrarevoluțiunii, al unei acțiuni contrare Revoluțiunii Franceze.

Cuvintele au înțelesul lor. Dacă acum le dăm un înțeles, acum un altul, nici o discuție nu e cu putință.

Așadar, care este accepțiunea ?singura adevărată ?a cuvîntului, ca să nu se facă vorbă zadarnică?

O dată contraacțiune. În acest înțeles orice opoziție e o reacțiune și-n această ordine de idei opoziția făcută de Șteaua României? pînă mai ieri, ori de Presa?, e asemenea reacțiune.

Altădată însă reacțiunea înseamnă asemenea o contraacțiune, însă în sensul *restabilirii unei stări de lucruri care a existat odată*. Contele Chambord voiește regalitatea de drept divin precum ea a existat odată; ceea ce el voiește a avut odinioară trup, a fost concret. Centrul din Germania voiește restabilirea unor legi cari au existat odată și au fost desființate.

Acest soi de reacțiune ni se impută nouă, și aceasta zicem că e o scornitură din partea organelor guvernamentale. Ceea ce voim noi: realitatea în locul frazelor, controlul real al actelor guvernului în locul simulacrului de control, responsabilitatea adevărată în locul ascunderii după clapiști iresponsabili - toate acestea ar fi un progres pe lângă ceea ce se întâmplă astăzi, nu o reacțiune.

Iată dar accepțiunea politică a cuvîntului:

Tendența de a reintroduce o formă de guvernămînt care- a existat odată: regalitatea de drept divin, imperiu ș.a.m.d.

Dar orice tendență de reformă, chiar aceea care răsare cu necesitate din relele actualității, nu poate fi numită reacție decît în sensul mecanic, nu în cel politic al cuvîntului.

Dar la ce atîta discuție? Se- nțelege că Șteaua României?, pînă acuma în opoziție, trebuia să caute un pretext pentru trecerea nejustificată în rîndul guvernamentalilor. Dacă pretextul ar fi *cauza adevărată*, atunci această trecere ar fi trebuit să se opereze încă de acum cîțiva ani, căci totdeauna a existat acest partid, pretins deznădăjduit, al conservatorilor. Așadar nu existența partidului conservator e cauza adevărată că ni se caută acum nod în papură, ci alta. Pretinsa cauză nu este decît un pretext. Ceea ce am fi dorit însă e ca confrății de la Șteaua României? să- și dea cel puțin silința de- a descoperi un pretext mai plauzibil decît cel inventat de genii de la Românul? sau de la Telegraful?. Atîta- i tot. Ne făcusem iluzia că putem aștepta mai mult de la tineri la cari presupuneam mai multă iubire de adevăr.

Ați fost contra guvernului, sînteți acum pentru el.

Constatăm inconsecvența și ne mărginim la aceasta.

Dreptul de- a ne mira l- am pierdut de mult în România. Într- o țară în care un om cu patru clase primare și peste aceasta din fire mărginit e redactor de ziar, deputat, director de Bancă Națională, special într- ale drumului de fier și curînd ministru de finanțe, într- o țară în care mucenicul Simeon e un om căruia nu i se poate imputa nimic, unde procurile false ca și falsele cărți de alegător joacă rolul de căpetenie pentru înaintarea oamenilor, unde merit, știință, caracter nu sînt nimic, tripotajul, pișicherlicul și hatîrul tot, în o asemenea țară omul e redus a constata istoricește ceea ce se- ntîmplă, a se indigna din cînd în cînd, a rîde mai adeseori, dar a se mira de ceva nu mai are dreptul.

Puține avem de zis ca concluziune la o polemică cu mult prea lungă pentru obiectul ei.

Țara care, prin aplicarea instituțiilor ei, încurajază ignoranța, neconsecvența, lipsa de caracter, ba le decorează chiar, dovedește că e în descompunere deplină. Dovadă despre această descompunere este imigrarea continuă de elemente străine, care n- a fost nicicînd mai mare decît sub sistemul actual de guvernămînt. Deși aceste imigrațiuni reprezintă prisosul, nu tocmai clasic în virtuți și inteligență, al popoarelor învecinate, totuși acest prisos, oricum ar fi el, e superior plebei superioare indigene. Pe spatele nefericitului popor românesc, apatic de suferințe și amețit de fraze, se formează un popor nou de venetici, de- o naționalitate nehotărîtă încă, o nouă rasă americană, în ochii căreia vechiul popor al lui Mircea Basarab dispăre și emigrează. Promotorul acestui americanism e partidul roșu, care are pretenția de- a se numi *și național*. Noi nu ne îndoim că și din acest aluat, în care Costineștii și Serurii joacă un rol atît de mare, se poate forma ceva; dar ceea ce se va forma nu va fi desigur nici popor românesc, nici stat românesc.

Din punct de vedere istoric, oricine se asociază cu roșii, dacă nu tradează pămîntul țării, tradează însă poporul țării. Mulți, nu contestăm, cei mai mulți poate o fac fără s- o știe; vai de aceia însă cari, avînd putință de- a vedea clar, o fac cu bună știință!

Înainte negrei străinătăți care împînzește țara cad codrii noștri seculari și, împreună cu ei, toată istoria, tot caracterul nostru. Moartea, decreșterea populației îndeplinește apoi restul:

stîrpirea fizică a neamului românesc.

E deci ... iubirea de adevăr din partea feluriților noștri adversari politici de- a nu mai vedea altă cauză de rele în țară decît reacțiunea.

Și cu toate acestea ar trebui să știe toți că dac- am fi închipuiți și dacă n- am ști bine că nu există nici putința unei adevărate reacțiuni în țară, am trebui să fim măguliți de acest epitet.

A readuce în țară acea repede creștere, începută în secolul al XIII-lea, în care poporul românesc făcea să dispară dinaintea puterii sale de viață triburile tatare și slave ce cutreierau pămîntul acesta, a readuce vulturescul avînt al Basarabilor, starea de bogăție din vremea lui Petru Rareș ori a lui Matei Basarab, a le putea readuce ar fi merit și, a fi reacționar ar fi identic cu a fi sporitor neamului și țării.

Dar nici putință nu există pentru un asemenea partid. Izvorul întăritor al istoriei naționale, iubirea de limbă, de datini și de popor sînt înlocuite la tinerime și ceilalți prin romane franțuzești și cîntărețe pribege ale cafenelelor străinătății. Un aer bolnăvicios de corupție, de frivolitate, de cîștig fără muncă a cuprins plebea noastră roșie și infectează chiar sfera ce rămăsese neatinsă de acest spirit. A crede că o reacție puternică, în senzul național și istoric al cuvîntului, ar mai fi cu putință la noi în țară, ar însemna a se face jertfa unei deșerte iluzii.

Patriotismul, cu toate acestea, nu este iubirea țărînei, ci iubirea trecutului. Fără cultul trecutului nu există iubire de țară. Azi e constatat că, din momentul în care împărații au început a înlocui prin oameni noi pe senatorii Romei, în care tradițiile și cultul trecutului se întrupaseră, Roma a mers spre repede cădere. Cazul Romei nu numai că nu e izolat, dar nu suferă nici excepție măcar ... !

1880) Studii asupra situației.

În Decembrie 1877, puțin timp după venirea la redacția Timpului, Eminescu își expune părerile. sale asupra vieții noastre publice în *Icoane vechi și icoane nouă*. După câțiva ani de dăruire a energiei sale intelectuale, Eminescu simte, nevoia să arunce o privire asupra întregii noastre vieți de stat și să ne dea observațiile sale. Cele cinci articole care constituiesc ciclul *Studii asupra situației* îndeplinesc acest rol.

În primul articol Eminescu dupăce subliniază neîncrederea Românilor în programele politice, își expune părerile asupra dezvoltării normale a unui stat. Eminescu e contra mișcărilor revoluționare și cere des- voltarea progresivă a națiunii prin muncă fizică și intelectuală. El recunoaște că oarecare progres s'a făcut în domeniul politic, dar că încă suntem în epoca; formelor goale. Și libertatea și cultura se dobîndesc prin muncă, nu prin profesarea de fraze.

În al doilea articol Eminescu caută să dovedească faptul că independența statului nostru nu- i creația partidului liberal ci a marilor domni cari au știut să asigure viața națiunii. Liberalii au avut un singur rol: au format din viața noastră publică un bal mascat de panglicari și negustori de vorbe.

În al treilea articol Eminescu își arată ideile sale asupra statului monarhic. Statul are menirea să aducă armonizarea intereselor claselor sociale. Statul nu- i numai o sumă de indivizi, ci reprezintă putința de îndreptare a tuturor relelor ce- ar rezulta din instinctele nesocotite ale actualității. De aceea statul ca instrument atît de gingaș nu trebuie lăsat la discreția unui partid. Partidele la noi își bat joc de interesele generale, iar viața noastră constituțională e o parodie. Principiul monarhic trebuie să asigure îndeplinirea menirii statului. Monarhul e personificarea statului român, el garantează dezvoltarea națională și politică a statului nostru.

În articolul al patrulea Eminescu arată mai întai cât de precară este situația noastră internațională. Nu vom avea considerație în afară decît întărind instituțiile noastre dinlăuntru. Dată fiind starea rea a țării, Eminescu își propune să analizeze cauzele acestei stăii. Principala caua e prea marea putere a partidelor. Mecanismul statului e la discreția exclusivă a partidelor; în aparență domnește în țară legalitatea cea mai desăvârșită, dar în realitatea viața constituțională e o ficțiune; miniștrii nu sunt supuși controlului țării legale și suveranului; partidele au reușit să anihileze amîndouă aceste controluri.

Trecând în revistă viața noastră parlamentară în ultimii ani, Eminescu arată cum voința cetățeanului a fost sistematic încălcată și cum alegeri drepte au fost numai când a intervenit suveranul. Partidele au reușit să izoleze națiunea de suveranul ei și să facă o ficțiune din tot ce-i între tron și țară. Astfel s'a ajuns la starea tristă când în toate unghiurile țării e numai o explozie de nemulțumire și de indignare.

Articolul al cincilea e în legătură tot cu viața constituțională la noi. Conducerea țării e pe mâna stâlpilor de cafele, partidele au ajuns stat în stat, oameni lipsiți de merit trăesc din politică și prin politică, o clasă dominantă s'a format din oameni neproductivi, clasele pozitive sunt doar o masă impozabilă și exploatabilă.

Acestea sunt amarele observații pe care le face Eminescu asupra situației la noi în 1880.

I. Despre program. Un nou program? va întreba cititorul, devenit neîncredător prin pompoasele liste de făgăduințe și de vorbe mari, câte au văzut pîn- acum lumina zilei. Într-adevăr, nici noi nu sîntem tocmai bucuroși de- a alege, pentru o serie de principii sincere espuse, un nume care- a trebuit, de voie de nevoie, să figureze în fruntea tuturor făgăduințelor câte nu s- au ținut. De mult încă am însemnat asemenea izvoade de fericiri promise și pururea ne- mplinite cu numirea de negustorie de principii, de pretexte invocate pentru a urmări cu totul alte scopuri. Știm asemenea că un viu sentiment de stat, o conștiință întemeiată despre solidaritatea intereselor naționale, cari sînt și trebuie să fie armonizabile, nu în opunere unele cu altele, un patriotism luminat și mai presus de tendințe înguste mai nu are nevoie de- a formula în teze generale lucruri care se- nșeleg de sine la alți oameni și în alte țări.

Din nefericire însă cată să constatăm că în țara noastră multe lucruri evidente și simple nu se mai înțeleg de sine, încît - ca la noi la nimenea - evidența însăși are nevoie de- a fi comparată cu miile de căi strîmbe câte se urmează, pentru a se dovedi că ea este singura linie dreaptă.

Atîtea programe au apărut în țară la noi de patrusprezece ani încoace, emanate ba de la guverne provizorii, ba de la partizi, ba de la personalități politice izolate, și atîtea decepțiuni amare au urmat tuturora încît orice om cu bun- simț trebuie să învingă un sentiment de sfială cînd încearcă a recuceri pentru cuvîntul „program” înțelesul lui adevărat de serie de principii mărturisite, împărtășite sincer de mii de cetățeni, realizabile. Ceea ce se cere de la o profesie de credințe politice este desigur, înainte de toate, ca ea să corespundă cu simțimintele și aspirațiunile legitime ale țării și să fie adaptată instituțiilor ei. S-ar putea într- adevăr imagina un sistem de idei politice, folositoare chiar, care să nu fie conforme cu sentimentele și aspirațiunile țării, dar în lumea strictei necesități un asemenea sistem n- ar fi cu mult mai mult decît produsul unei imaginații fecunde.

Căci un principiu absolut, netăgăduit de nici un om cu bun- simț, este ca. o stare de lucruri rezultă în mod strict cauzal dintr- o altă stare de lucruri premergătoare și, fiindcă atît în lumea fizică cît și cea morală, *întîmplarea* nu este nimic alta decît o legătură cauzală. nedescoperită încă, tot astfel aspirațiunile și sentimentele sînt rezultatul neînlăturat al unei dezvoltări anterioare a spiritului public, dezvoltare ce nici se poate tăgădui, nici înlătura. O profesie de credințe politice care ar face abstracție de linia generală descrisă prin spiritul public nu s- ar deosebi cu mult de scrierile regelui Iacob al Angliei, de *Utopia* lui Thomas Morus, de *Statul ideal* al lui Plato, de *Contractul social* al lui Jean Jacques Rousseau.

Deci, stabilind principiul fundamental că orice politică practică nu poate lucra decît cu elementele cari- i sînt date, iar nu cu cele pe cari și le închipuiește a le avea și convinși că idei și interese, fie cît de diverse, sînt și trebuie să fie armonizabile pentru ca statul să fie cu puțință, nici înțelegem, nici avem vreo încredere în mișcări violente sau estralegale și, mai puțin încă, în conspirațiuni, deși aceste din urmă s- au bucurat în trecut de o nejustificată glorie, de laurii pe cari cu ușurință- i plăsmuiesc gazetele, de aureola pe cari cei interesați o creează cu aceeași ușurință cu care cei dezinteresați o condamnă.

Tăgăduim că pe calea aceasta se poate realiza un adevărat progres, pe care nu- l vedem și nu- l aprobăm decît în dezvoltarea treptată și continuă a muncii fizice și intelectuale. Căci cine

zice 'progres' nu-l poate admite decît cu legile lui naturale, cu continuitatea lui treptată. A îmbătrîni în mod artificial pe un copil, a răsădi plante fără rădăcină pentru a avea grădina gata în două ceasuri nu e progres, ci devastare. Precum creșterea unui organism se face încet, prin superpunerea continuă și perpetuă de nouă materii organice, precum inteligența nu crește și nu se-ntărește decît prin asimilarea lentă a muncii intelectuale din secolii trecuți și prin întărirea principiului înăscut al judecării, precum orice moment al creșterii e o conservare a celor cîștigate în trecut și o adăogire a elementelor cucerite din nou, astfel, adevăratul progres nu se poate opera decît conservînd pe de o parte, adăogînd pe de alta: o vie legătură între prezent și viitor, nu însă o serie de sărituri fără orînduială. Deci, progresul adevărat fiind o legătură naturală între trecut și viitor, se inspiră din tradițiunile trecutului, înlătură însă inovațiunile improvizate și aventurile hazardoase.

Ne putem fãli cu drept cuvînt cu probele de vitalitate pe cari le-a dat poporul nostru de cincizeci de ani încoace. E drept cã în acest period de ani aceste probe nu sînt repãrțite în mod egal, cã unii ani se deosibesc prin un mare prisos de putere intelectuală, bine întrebuițat, alții din contra prin o risipă puțin justificată a acelor puteri pe cãi improductive, totuși însă sumînd la un loc și mărimile pozitive și cele negative, gãsăm prin mijlocul cãrãrilor laterale cari s-au pierdut în pustiu calea generală a unui progres real, mai cu seamă pe terenul politic.

Farmecul ce ne ținuse în întuneric și înapoiare nu era atît de imaterial precum și-ar închipui cineva la prima vedere. El era, din contra, reprezentat prin un sistem de cetății turcești din stînga Dunării, ale cãror amenințãtoare brîie de pãmînt și piatră trebuiau dărîmate pentru ca să-nceteze epoca întunerecului. Dupã pacea de la Adrianopol s-au dărîmat în sfîrșit și cele din urmã fortificații pe cari Turcia le avea pe malul stîng al Dunării, și de-odată cu aceasta se ridicarã una cîte una pedeele de pîna- atunci ale negoșului și agriculturii și astfel, începînd a se dezvolta bogățiile pãmîntului nostru și cãutîndu-și schimbul pe produse apusene, am fost puși în contact cu civilizația, cu ideile Apusului, cari și-au fãcut drum și s-au răsădit la noi fãrã nici o greutate, fãrã nici o împotrivire din parte- ne.

Din capul locului catã să negãm cã ar fi existat în țãrile noastre o reacțiune în senzual feudal al cuvîntului. Din timpul rãzboaielor lui Napoleon. I se ivise în țãrile noastre un reflex, la început încã slab dar nefalsificat, al înaltei culturi și lipsei de prejudeții a secolului al XVIII-lea, reflex care avea caracterul aceluia secol: un raționalism strãlucit și spiritual, lipsit de cunoștințe pozitive. Zeița rațiunii credea în Apus să punã lumea în orînduială numai prin propriul aparat al deducțiunilor logice, ale cãror premise nu erau bazate nici pe experiență, nici pe organizația înăscută a statului și a societății, ca obiecte ale naturei. Golul nostru intelectual, setos de civilizație, a primit fãrã control, fãrã cîntãrire, idei și bune și rele, și potrivite și nepotrivite, ba națiunea întreagã, cu prea puține excepții, nu vedea cã niciodatã o *vorbã* nu poate înlocui o realitate, cã niciodatã fraza culturii nu e echivalentã cu munca reală a inteligenței și mai ales cu întărirea propriei judecări, care e cultura adevãratã, cã niciodatã fraza libertății nu e echivalentã cu libertatea adevãratã, care e facultatea de a dispune de sine însuși prin muncã și prin capitalizarea muncii. Nu o utopie, o mie de utopii populau capetele generației trecute, care-și închipuia libertatea fãrã muncã, cultura fãrã învățaturã, organizația modernã fãrã o dezvoltare economicã analogã. O serie de fraze ieftene, copiate din gazete strãine, din scriitori de a doua mînã, din discursurile unor politici trãiți și crescuți în alte țãri, a înlocuit și înlocuiește încã în mare parte silința de- a învăța singuri; raționamente strãine, rãsãrite din alte stãri de lucruri, înlocuiesc exercițiul propriei judecări.

Deci tocmai lipsa unei reacțiuni adevãrate, raționalismul foarte strãlucitor, dar și foarte superficial al epocii trecute au fãcut ca introducerea tuturor formelor nouã de culturã să se întîmple fãrã controlul, fãrã elementul moderator al tradițiilor trecutului. În loc ca un spirit nou de muncã și de iubire de adevãr să intre în formele vechi ale organizației noastre, s-a pãstrat din contra incultura și vechiul spirit bizantin, care a intrat în formele nouã ale civilizației apusene. Nu ceva esențial, nu îmbunătățirea calității a fost ținta civilizației române, ci menținerea tuturor neajunsurilor vechi, îmbrãcate în reforme foarte costisitoare și cu totul

în disproporție și cu puterea de producțiune a poporului și cu cultura lui intelectuală.

Programul publicat în n-rul de ieri, asupra căruia vom reveni în deosebite rînduri, a răsărit din acest viu sentiment al contrazicerii între fond și forme care se arată atît de deschis în toate fenomenele vieții noastre publice.

Chiar dacă epoca formelor goale, care domnește de douăzeci de ani și mai bine în țările noastre, s-ar putea esplica, deși nu justifica, prin cuvîntul „epoca de tranzițiune”, e evident că sarcinile cu care tranzițiunea ne-au încărcat cu asupra de măsură ne dictează în mod serios de-a ne întoarce de pe calea greșită, de-a privi în mod mai limpede starea adevărată a țării, de-a judeca în mod mai limpede necesitățile ei.

O schimbare a opiniei publice în înțeles conservator se poate constata de mai mult timp încoace. Foaia noastră acum doi ani încă a prezis că țara, prin tristele experimente la care e supusă de domnia frazei, va ajunge pînă în sfîrșit să fie conservatoare. În urma acestei preziceri, îndealtmintrelea lesne de făcut, s-a văzut că însuși liberalii au fost siliți să recunoască necesitatea unei legi contra uzurei și a unei alte legi contra înstrăinării pămînturilor țărănești. Aceste legi stau însă în flagrantă contrazicere cu însăși rațiunea de-a fi a liberalismului, care recunoaște oricărui cetățean dreptul absolut de-a dispune de bunurile și de munca sa după propria și libera sa chibzuință. Iată dar că din haosul de idei liberale-cosmopolite, pentru cari clasele și statul nu sînt nimic, iar individul totul, răsare ca din senin necesitatea absolută de existență a unei clase asigurate de muncitori agricoli. Nu ne îndoim că mai tîrziu capetele mai clare dintre liberali vor recunoaște tot atît de mult necesitatea absolută a proprietății mari, care este în toate țările sprijinul cel mai puternic al neatîrnării de caracter, al celei mai înalte forme a libertății omenești. Nu o dată în istorie se va confirma adevărul fabulei lui Meneniu Agrippa.

Încheiem aceste șiruri aducînd cetățenilor aminte că nu există nici libertate, nici cultură fără muncă. Cine crede că prin profesarea unei serii de fraze a înlocuit munca, deci libertatea și cultura, acela se prenumără fără s-o știe între paraziții societății omenești, între aceia cari trăiesc pe pămînt spre blestemul, ruina și demoralizarea poporului lor.

II. Independența română. În ordinea de idei espuse în n-rul trecut intră și aceea a independenței statului român. Nici aceasta n-a venit *ex abrupto*, în mod fragmentar, ca din senin, ci, ca toate tendențele adevărate, a fost pururea prezentă și întunecată numai uneori de nevoile momentului.

Ar fi un act de adîncă ingratitude către strămoșii noștri dacă ne-am închipui că cu noi se începe lumea în genere și România îndeosebi, că numai noi am fost capabili a avea instinctul neatîrnării, cînd, la dreptul vorbind, n-am făcut decît a mănținea cu mult mai mult ori mai puțin succes ceea ce ei au cîștigat fie prin sîngeroase lupte, fie prin dezvoltarea unei isteții extraordinare, puse amîndouă adeseori în serviciul acestei unice preocupațiuni, a păstrării neamului și țării.

E drept că prezentul, cu graiul lui viu, cu ambițiile și pretențiile lui, e un avocat foarte elocvent pentru meritele sale, fie reale fie închipuite, față cu meritele unui trecut a cărui gură o astupă pămîntul. Și cu toate acestea fost-ar fi cu putință de-a vorbi chiar de neatîrnarea statului român fără a sufla praful așezat pe tractatele noastre vechi și de pe cronicile noastre? O ilustrare curioasă a manierei de-a și atribui un merit care e în mare parte a trecutului e că în același timp în care se-ncheia un tractat de comerț cu Austria, ca manifestare a neatîrnării noastre, d. Mitilineu, înalt funcționar al Ministerului de Esterne, publica un volum de tractate de alianță și de comerț încheiate de dinastii române de înaintea epocii fanarioților.

Și ce străluciți într-adevăr, ce neasemănat de mari sînt reprezentanții din trecut ai neatîrnării statelor române față cu epoca noastră? Oare Mircea I, în cei 38 de ani, Ștefan cel Mare în cei 46 de ani ai domniilor lor au avut o altă preocupare decît neatîrnarea țării?

Mircea I — acest prototip luminos și al artei războinice și al celei diplomatice la români — n-a gândit toată viața lui decât la mântuirea neafernării. La 1394 bate pe Baiazid Ilderim în memorabila luptă de la Rovine, păstrată în memoria întregii Peninsule Balcanice; la 1395 încheie tratat de alianță cu Ungaria; la 1396 ia parte la bătălia de la Nicopole, la 1398 bate el singur pe Baiazid lângă Dunăre; la 1406 își întinde mîna în Asia și scoate pe Musa ca pretendent în contra lui Soliman I, îl susține cu bani și arme și îl face împărat; la 1412 scoate un alt pretendent, pe Mustafa, în contra lui Mahomed I, ba chiar în anul morții sale, 1418, a ajutat cu bani și arme pe un sectator momentan, anume Mahmud Bedreddin, sperînd succese politice din sciziuni religioase între turci.

O politică analogă a contrapunerii iscusite a puterilor creștine, a luptei directe cu turcii, au susținut Ștefan cel Mare.

Din atitudinea acestor doi Domni se explică cum de țările noastre au putut să se închine puterii turcești păstrîndu-și și cu toate acestea întreaga lor suveranitate înlăuntru și-n afară, cum s-au putut să se introducă în tratate de supunere proibițiunea pentru moaștari de-a se așeza în țară, cum s-au răsfîrînt pînă chiar asupra umbrelor de fanarioți o rază din vechea neatîmăre, căci și aceștia îndrăzneau a se numi Domni *din mila lui Dumnezeu*, deși erau numiți și scoși prin firman, deși se știe că titlul *Deigratia* nu se cuvine decât numai suveranilor.

E o ciudată ironie a istoriei de a vedea pe un Gheorghe Hangiarlău de pildă, un cirac al lui Capudan bașa din Țarigrad, îmbrăcîndu-și ființa paralică cu titlurile unui Mircea *Dei gratia Woevoda transalpinus, Fogaras et Omlas Dux, Severini Comes, Terrarum Dobrodictii Despotus et Tristri Dominus*.

Făcut- au bine sau făcut- au rău cei mai mari doi Domni ai noștri preferînd o supremație nominală turcească unei supremații reale creștine? Realitatea a dovedit că era tot ce puteau face mai bine. Toate, dar absolut toate statele dunărene au devenit pașalîcuri, marele regat al Ungariei au fost asemenea pașalîc o sută de ani. Polonia a fost împărțită, și mai este azi, pe cînd vechile noastre tratate, iscălite cu litere mari și bătoase pe piele de vițel, au fost pînă ieri izvorul neatîrnării reale, izvorul din care au decurs actele succesive de emancipare de sub domnia turcească. Tudor se bazează pe ele cînd cere de la Poartă reintroducerea domniei naționale, și Divanurile ad-hoc n-au găsit alte arme mai puternice înaintea Areopagului Europei decât tot pe acestea.

Așadar „independența”, precum o numim astăzi, nu este un „copil găsit” fără căpăți și fără antecedente, ci un prinț care dormea cu sceptrul și coroana alături. Căzută în desuetudine prin necumpănitele acte ale lui Dimitrie Cantemir și a generalului de cavalerie Toma Cantacuzino, neatîrnarea noastră a fost pururea reală, ca drept pururea în vigoare, ca fapt știrbit din cînd în cînd, nu prin alt drept, ci prin escese și abuzuri de putere ale turcilor și, dacă ea a fost întunecată curs de o sută de ani prin postomania fanariotă, tradiția ei și încercările de a o restitui n-au încetat nicicînd, iar mai cu seamă secolul nostru a fost bogat în succese pe terenul acesta. Deja *Regulamentul organic*, ca legiuire unitară pentru amîndouă țările, răsărită chip din inițiativa rusească, dar din libera discutare a parlamentelor de atunci, era un liniament al unirii țărilor. Aceleași tendințe se ivesc cu mai multă putere în mișcarea de la 1848 și culminează în 1859 prin alegerea lui Vodă Cuza. Dorința Divanurilor ad-hoc de a alege un principe dintr-o dinastie europeană nu se putu împlini deocamdată, totuși a doua zi de încheierea Tratatului de la Paris, și în contra prescripțiunilor lui formale, am ales un singur Domnitor pentru ambele țări surori, cîțiva ani în urmă am realizat Unirea, prin conferința de la 1864; fostul Domn obținu suveranitatea absolută în legislația internă, și în fine la 1866 obțîmurăm și recunoașterea unei dinastii ereditare, toate acestea fără nici un sacrificiu, grație numai încrederii ce am putut inspira marilor puteri și bunei-voințe de care ne bucuram din partea lor. Purtat de o mișcare de-a dreptul entuziastă, Cuza Vodă a devenit el însuși principalul purtător al politicii esteriore, al politicii neatîrnării, avînd cea mai credincioasă și neobosită mîna de ajutor în Constantin Negri.

Toate atributele unei neatîrnări reale s-au cîștigat de către Vodă Cuza esceptînd firma acestei realități. În faptă juridicțiunea consulară și-a pierdut terenul sub domnia lui, secularizarea averilor închinatelor s-au operat, deși călugării greci se gerau în supuși ai puterii suzerane, ai Porții, s-au înființat o armată relativ numeroasă și completă, s-au proclamat neatîrnarea bisericii naționale pe baza vechilor drepturi ale Mitropoliei Moldovei și Sucevei, vechii consuli generali deveniră de fapt, deși nu prin titulatură, miniștri diplomatici, relațiunile internaționale ale statului român erau încredințate unui ministru al afacerilor esteriore în regulă, încît întregului aparat al unei depline suveranități interne și esterne nu-i lipsea decît numele propriu, ce părea a lipsi din dicționarul Apusului european.

Guvernele cari au venit în urma anului 1866, n-au prea avut altceva de cîștigat decît firma, decît recunoașterea unei neatîrnări ce existase totdeauna și care scădea numai cînd n-avea cine s-o mîntuie, sporea însă sub mîna oricui care ar fi avut voința de-a o restabili.

N-avem nevoie să adăogăm că, departe de a fi un *copil găsit*, neatîrnarea României era atît de reală încît, cu prea puțină politică bună și fără cheltuiala unui ban roșu, ea se restabilise pe deplin înaintea Tractatului de la Berlin, care, în loc de-a ușura situațiunea, recunoscînd pur și simplu un fapt ce rezulta de sine din căderea împărăției turcești, a îngreuiat-o punîndu-ne condițiuni atît de costisitoare.

Nu este nici o îndoială că cumpărătura firmei a costat mult mai mult decît realitatea neatîrnării noastre, care nu ne-a costat nimic pe noi, dar cu atît mai mult pe strămoși. Căci, abstracție făcînd de la milioanele de bani, de la miile de oameni căzuți în bătălie, de la pierderea unei provincii, mai rămîne în paharul destul de amar băut pînă-acum drojdia *asigurărilor formale* din declararea de recunoaștere, asupra căroră nu ne-au luminat încă iluștrii oameni de la putere.

În rezumat, politica noastră trecută, în privirea neatîrnării, se caracterizează în modul următor: Deși existau în amîndouă dinastii — în Moldova neamul Mușatin, suplantat Dragoșizilor, în Țara Românească străvechii Basarabi—totuși domnia era electivă. Electivitatea aceasta, lăudată pe cuvinte cu totul greșite de către o seamă din publiciștii noștri, a fost sămînța nestabilității din țară. Fiii de Domni aveau toți dreptul de-a fi aleși, renunțarea unora din ei trebuia răscumpărată, alții trebuiau înlăturați cu arma. Mai periculoase însă decît certurile între fiii legitimi, cari totuși se mîntuiau într-un chip oarecare, erau ambițiile liniilor nelegitime și colaterale. După stingerea dinastiilor se începu aceeași vînațoare după tron între boierii cei mari.

Acest inconvenient avea, ca toate inconvenientele, și o compensație oarecare în bine. Dacă principii ar fi fost siguri despre țară, nesiguri numai despre străinătate, ar fi căutat prea cu ușurință un razim continuu într-un singur vecin în contra celorlalți; interesul dinastic i-ar fi atras cu repejune și pe de-a pururea în sfera unei singure puteri. Electivitatea însă [î]i despărțea pe candidații de domnie, întru cît s-atinge de reazimul de din afară, în partizanii unei influențe sau a celeilalte, încît, precum nu se putea stabili exclusiv nici o linie domnească, tot astfel nu s-au putut stabili în mod exclusiv nici o influență străină. Nu doar că această duplicitate, aceste exerciții de echilibristică ar fi de atribuit unei deosebite înțelepciuni politice. Înțelepciunea consista numai în a se folosi de împrejurări date precum erau. Cele două mari puteri vecine de pe atunci, Polonia și Ungaria, voiau una întinderea de la Baltică pînă la Marea Neagră, alta întinderea de la Adriatică tot pînă la Marea Neagră. E evident că acest scop politic nu se putea împlini decît pe socoteala țărilor române. Poporul român — boerimea oligarhică. îndeosebi — devenise regisorul următoarei drame. Cînd o influență reprezentată prin Domnul cutare amenința să prevaleze, boierii îl răsturnau, dînd greutate momentană altei influențe și viceversa. Domnii cei siguri despre țară. făceau tot astfel: Mircea contrapunea influența polonă celei ungare și viceversa, Ștefan asemenea.

Dar acest folos, abstracție făcînd de la nesiguranța lui, era cu totul întrecut de pierderile ce căta să le sufere țara prin vecinica nestabilitate dinlăuntru și contra acestui din urmă

inconvenient e îndreptată Constituția noastră și domnia ereditară în orice caz însă în Constituție nu stă scris ca vechea vînătoare după puterea supremă a statului să fie înlocuită prin vînătoria de funcții, arenzi ale statului și hațruri ale postomanilor de toate categoriile, în Constituție nu stă ca ignoranța și ambițiile nulităților, sub pretextul deosebiriilor de principii, să vîneze cu înverșunare puterea, în Constituție nu stă ca succesul acestor oameni să atîrne de la amăgirea alegătorilor prin negustorie de fraze și izvoade de făgăduinți mincinoase. O organizare care să asigure prin legi atît cultura înaltă a depozitarilor puterii publice, precum și stabilitatea lor, ar fi fost corelatul natural al domniei ereditare și e evident pînă la virgule că o asemenea organizare nici este cu puțință dacă nu se ține seamă de slăbiciunea corpului electoral, dacă se permite falsificarea listelor electorale prin introducerea în ele de proprietari fictivi, dar în realitate postulanți, dacă majoritățile se formează din funcționari și rude de funcționari, dacă abuzul partidului radical face necesare alte abuzuri, dacă risipa averii publice de către acest partid impune țării necesitatea de a crea noi biruri pentru a-și împlini iscălitura dată cu atîta ușurință de o generație de demagogi feneanți, cu neputință de săturat și, înainte de toate, grozav de mulți.

Astfel nestabilitatea de sub domniile electivă, în loc de a înceta, s-a generalizat, ba și-au creat un mediu social în care să poată înflori cu de prisos. La crearea acestui mediu au contribuit toate: școlile, în care copiii în loc de idei învață papagalicește mii de mii de cuvinte, coteriile politice, ce primesc și bun și rău, numai de-ai lor să fie, uzurparea de reputațiuni lesne de operat în mijlocul unui popor incult, cîștigul fără muncă, deci imoral, al nulităților cari au impertinență îndestulă de a se impune, sistematica lăudare a mediocrităților de către camaraderii, glorificarea răului și absoluta paralizare a celor buni de a putea, prin acest zgomot de iarmaroc, să demaște acest bal mascat de panglicari și de negustori de vorbe.

Merit? Există chiar o medalie „Bene-Merenti”, conferită de conservatori unui Alecsandri, celui mai însemnat autor în românimie, ea se conferă a doua zi de către liberali unui pamfletar, și nu e de mirare dacă, tot pe calea bătută de acest din urmă, un alt pamfletar va soliciat-o asemenea.

Toate acestea desigur că nu reiese din spiritul Constituției noastre.

III. Ideea statului monarhic. Din momentul în care s-a instituit domnia ereditară în locul celei electivă și s-a pus puterea supremă a statului la adăpost de înverșunatele lupte de partid, s-a pus, în principiu cel puțin, la adăpost de patimele și de asprimea intereselor momentane și trecătoare însăși ideea statului, adică ideea armoniei intereselor naționale. Asta este în esență deosebirea între monarhia constituțională și republică. În republică domnește îndeosebi interesul individual, în genere interesul de partid. Partidul și numai partidul alege pe capul statului, el formează voința statului în articole de legi, epoca poartă pe deplin caracterul unui grup de interese predominante.

Această stare de lucruri e în aceeași proporție lipsită de pericole în care există în stat o clasă de mijloc economicește puternică și cultă care să mîntină echilibrul între tendințele prea înapoiate a simțului istoric a unui popor, reprezentat în genere prin formele existente ale unei civilizații trecute, și între tendințele zgomotoase ale trebuințelor acute ale prezentului, reprezentate prin nevoile claselor de jos. Unde această clasă nu există decît în mod rudimentar sau unde ea este prea slabă pentru a se împotrivi tendințelor extreme republica devine o jucărie a partizilor, o forma de care abuzează și "unii și alții în detrimentul vădit al intereselor generale.

Deie-ni-se voie a arăta că ideea statului, ideea armoniei intereselor există în realitate, că statul nu este numai suma de indivizi ce coexistă într-un moment dat, că el reprezintă însăși puțința de îndreptare a unor rele ce rezultă din instinctele nesocotite ale actualității.

Să ne-nchipuim de ex. că radicalul X, în loc de-a fi născut în sfera de jos, ar fi fost fiul unei vechi și bogate familii aristocratice. Același om cu același temperament ar fi reprezentat,

în locul ideilor radicale, alte idei tot atât de extreme, însă cu totul opuse celor dentii.

Care din doi ar fi avut acum dreptate, Xreacționarul perfect sau Xradicalul? E clar că nici unul, nici altul. Precum vederile unuia ar fi înrădăcinate în trecut, tot astfel tendințele celuilalt ar fi o expresie exagerată a nevoilor momentane a claselor de jos, încît același temperament, născut cînd într- o clasă cînd într- alta, ar reprezenta de o parte ura și invidia demagogică pentru tot ce e superior ca avere sau inteligență, ar reprezenta de alta disprețul și desconsiderarea aspirațiilor celor îndreptățite ale prezentului.

Dar statul nu este nici suma indivizilor coexistenți. Căci dacă luăm individ cu individ am vedea lesne că marea, incalculabil de marea majoritate a oamenilor s- ar sus- trage bucuros, numai de- ar putea, și de la plata de bir și de la prestațiuni și de la recrutare, încît, oricît de recunoscută ar fi necesitatea unui interes general de fiecare în parte, totuși, cînd e vorba ca el să, subvie cu atomul său individual acelei necesități, instinctul său intim și primitiv este de a se sustrage. O curioasă ilustrare a manierei de a privi statul și societatea ne- au dat- o în toți timpii evreii. A se bucura de toate drepturile, dar a se sustrage, de e cu putință, de la toate datoriile este deviza lor și pentru realizarea acestui princip au, ca nealte popoare, pururea aptitudinea unei organizări de dosire, de substituire, de ajutor mutual.

A pune dar acest instrument gingaș al statului, acest reprezentant atât al vieții istorice cît și al armoniei intereselor unei nații, la discreția absolută a unui singur partid este periculos, mai cu seamă cînd elementul ponderator al unei clase de mijloc culte și avute e reprezentat numai într- un mod rudimentar.

Noi avem o clasă de mijloc care ?tocmai din cauza lipsei de apărare a muncii ei și din cauză că, pe un teren steril pentru dezvoltarea generală, i s- a dat ocazia de a câștiga fără muncă, adecă pe acela al funcționarismului și al proletariatului condeiului, nu este în stare de a exercita controlul de care vorbim, nu este în stare a fi regulatorul exclusiv al vieții publice. Capitaliile cele mari a acestei clase consistă în sume colosale de fraze, în cuvinte deșerte; arta de a ști, sau mai bine de a nu ști scrie și citi e echivalentă în România cu dreptul de a domni peste munca și înțelegerea altora.

E bine, e folositor înainte de toate ca, sub pretextul și ficțiunea constituțională, partizile să- și bată joc de stat în detrimentul intereselor generale, să formuleze copilăreasca lor ușurință și instinctele lor de dezordine în administrație și finanțe în paragrafe de lege, obligatorii chiar pentru cel mai înțelept și mai bine cumpănit om din România? Oare Constituția noastră n- a avut tocmai scopul contrariu de acela care se împlinește prin ca, nu este ea din contra o garanție împotriva tiraniei și arbitrariului partizilor?

Cînd, la anul 1866, țara si- a dat instituțiunile care domnesc astăzi, cînd s- a chemat la cîrma țării un prinț străin, nu credem că unica preocupare a țării a fost aceea de- a pune un capăt rivalităților primejdioase dinlăuntru, ci o idee de un ordin mai înalt a condus națiunea în hotărîrea ei. Deja bătrînii noștri, aproape acum cincizeci de ani, concepuseră ideea unirii sub o dinastie ereditară. Întîrziată de împrejurări neatîrnate de voința noastră, îndată ce România dăduse semne de a sa vitalitate și făcuse să se nască încrederea că ea, în mijlocul statelor ce- o înconjurau, putea să trăiască din propriile ei puteri și din propria ei conștiință națională, nici stabilirea unei dinastii ereditare n- a mai întîmpinat nici o rezistență și, o dată cu recunoașterea ei, putem zice că din acel moment chiar, și independența statului român în princip a fost deja recunoscută.

Ca probă că acesta a fost sentimentul țării, putem aminti aci cuvintele rostite de către președintele Constituantei, d. M. Kostaki, în numele țării, în momentul cînd a prezentat alesului ei pactul fundamental.

În ziua de 10 mai, cînd Înălțimea Voastră V- ați suit pe tronul României, țara a văzut realizată cea mai vie și cea mai scumpă a sa dorință; acea zi care a întemeiat pentru țară începutul unei nouă ere, țara a salutat- o ca data inaugurării regimului *monarhic*, carele singur

poate garanta României *consolidarea* statului și binefacerile unui guvern stabil.

Adunarea, zeloasă pe de o parte de a așeza principiul monarhic pe baze nestrămutate și voind, de altă parte, a încunajura acest princip de toate libertățile compatibile cu ordinea, deplin convinsă că regimul constituțional a devenit pentru România nu numai o condițiune de existență și de prosperitate, dar totodată și garanția cea mai puternică a consolidării tronului Măriei Tale, s-a grăbit de a vota pactul menit de a ajuta pe deplin acest scop.

Constituțiunea ce am onoarea a o prezenta Măriei Tale în numele Adunării dă o legitimă satisfacțiune acestor aspirațiuni ale țării, consacrand pentru România principiile admise în statele moderne cele mai înaintate pe calea civilizațiunii.

Plini de speranță că nouăle instituțiuni vor pune capăt suferințelor unui trecut dureros, românii, uniți într-un sentiment unanim de concordie și de frăție, vor întrebuița silințele lor cele mai stăruitoare într-o apărare a acestor principii și a da cugetărilor leale și generoase ale Măriei Tale concursul lor cel mai sincer și cel mai devotat.

Călcând pe pământul țării noastre, ați spus românilor c-ați devenit român; astăzi România constituțională Vă răspunde prin organul reprezentanților ei că Măria Ta ai devenit pentru ea simbolul naționalității sale.

Să trăiți, Măria Ta!

Să trăiască România!

După rostirea acestor cuvinte a urmat pronunțarea formulei de jurământ din partea Măriei Sale:

Jur de a păzi Constituția și legile poporului român, de a mănține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului.

ubstituind deci principiul monarhic mult bîntuitei domnii electiv, țara a voit a crea acea instituțiune care să fie nu numai personificarea statului român, depozitar al tradițiilor politice ale țării, ferind-o de fluctuațiunile momentane ale partizilor, dar, în același timp, încunjurând tronul cu instituțiunile constituționale, acel regim le-a considerat ca o garanție de putere pentru tron, ca o garanție pentru dezvoltarea materială și politică a statului român.

Preocupați astăzi înainte de toate mai mult de viitorul țării decât de interesele de partid, convinși fiind că noua poziție ce ne este creată prin Tractatul de la Berlin ne face direct responsabili de urmările noastre, că sîntem lipsiți astăzi de acele garanții care ni le prezinta Tractatul de Paris și în momentul de a intra într-o nouă eră politică, vom face în modul cel mai imparțial bilanțul perioadei celei din urmă a vieții noastre politice, ca să ne pregătim cu bărbăție pentru noua eră în care intrăm.

Vom întreba mai întîi cu mîna pe conștiință pe orice bun român dacă crede *întradevăr* că țara trebuie să se simtă fericită în situația actuală.

Examinînd mai întîi starea noastră politică internațională, constatăm cu înlesnire că nu numai toate atributele suveranității statului au fost cîștigate înainte de 1866, ci asemenea că recunoașterea unei dinastii ereditare era însăși recunoașterea suveranității reale a țării ?toate acestea fără nici un sacrificiu. Nu rămînea cu mult mai mult de cîștigat decât firma deschisă, titulaturile, analoge stării de lucruri, ale agențiilor diplomatice.

Condițiile impuse nouă prin Tractatul de la Berlin însă, ba chiar *în urma Tractatului* pentru obținerea recunoașterii firmei independenței (recunoaștere pe care chiar organele oficioase ale guvernului o declară drept un act de *simpliciter formalitate*), condițiile impuse deci pentru îndeplinirea unei simple formalități ne-au impus sacrificii din care unele, pe lîngă gravitatea lor, mai constituie și o izbire directă în autonomia de legislație internă de care pururea ne-am bucurat în trecut.

S-ar fi putut aștepta ca, în urma sacrificiilor ce ne-am impus prin participarea la războiul orientat, să conservăm măcar simpatia acelei puteri cu care ne-am luptat alături; n-am conservat-o însă nici pe aceea. Am avut și mai puțin încă simpatia acelor puteri cari au privit cu un ochi de neîncredere participarea noastră la război, și astfel am putut constata că nici o voce amică nu s-a ridicat în Congresul de la Berlin în favorul României, și astăzi încă, după doi ani, recunoașterea e problematizată de misterioasele asigurări formale despre care nu știm nimic. Dar mai mult încă.

Am putut constata că, cu ocazia unei simple afaceri comerciale, în privința căreia e un adânc mister cum ea a degenerat într-o chestiune internațională, unele puteri se înțeleșeră, între ele ca să exercite o presiune asupra și în contra statului român. Ce deosebire extremă între aceasta și secularizarea mănăstirilor închinată afacere de valori imobile de câteva miliarde care, deși întâmpinase împotriviri puternice din partea unora dintre puterile subscriitoare ale Tratatului din Paris, totuși autonomia noastră a știut atunci a se face îndestul de respectată prin Cuza Vodă și Negri pentru ca să putem învinge acele greutăți.

Dar dacă bilanțul situației esteriore a statului e atât de nefavorabil epocii de la 1866 încoace, cât de nefavorabil trebuie să fie bilanțul afacerilor dinlăuntru?

În afară și Turcia se mănține prin acțiunea și reacțiunea, prin echilibrul intereselor europene; dar înlăuntru stările de lucruri erau și sînt nemaipomenite.

IV. Ficțiunea parlamentară. Precară este așadar pozițiunea internațională făcută nouă pînă astăzi și nu cunoaștem politica de mîni pe care ne-o va așterne guvernul.

Cît pentru noi, sîntem convinși că numai întărirea instituțiilor noastre dinlăuntru poate să ne dea considerație în afară, sîntem convinși întreținînd bunele relații cu toate puterile în general, dar mai ales cu cele limitrofe, conform politicei noastre tradiționale, ne putem feri de pericolele la care ne-ar espune și pe viitor o politică aventuroasă. Întărirea oricărui stat însă, dar mai cu seamă a unui stat tînăr, atîrnă de starea sa de prosperitate internă.

Cu durere trebuie să mărturisim că niciodată încă pînă acum nu li s-au înfățișat generațiunilor prezente starea economică a țării în condiții mai îngrijitoare decît astăzi.

Una din gravele imputări ce i s-a făcut regimului răsturnat la 11 februarie 1866 a fost aceea a delapidării averii publice, a împilării contribuabililor. De la Vlădică pîn' la opincă se striga în sînul adunării țara e sărăcită, contribuabilul îngenuncheat?

Cu toate acestea ?în scurtul period de abia patrusprezece ani ?bugetele statului s-au sporit peste îndoit, anuitățile datoriilor publice de la 4 - 5 milioane cît erau înainte? s-au urcat la aproape **cincizeci** de milioane.

Dar o contrazicere și mai recentă și mai frapantă. După agitația produsă în țară de mișcarea numită de la Mazar Pașa, cînd iarăși ca motiv de agitație se invocă, între altele, înlăuntru țării și în afară de ea, gravitatea stării financiare și cînd sub impresiunea momentului ?Camera de atunci, fidelă încă angajamentelor luate, redusese bugetul la cifra de 87 milioane cu venituri constatate în sumă de 81 milioane, astăzi după un scurt timp de abia patru ani de zile se prezintă țării bugete pentru peste 116 milioane, afară de Dobrogea și cu veniturile Basarabiei în mai puțin, cu alte cuvinte, ca să respectăm precizia matematică a guvernanților de azi, un spor de preste **treizeci și patru la sută într-un period de trei ani și ceva**, pe cînd în Franța? care avuse la 1865 un buget de 2 362 000 000 ?nu s-a urcat bugetul pentru anul 1879 decît la cifra de 2 miliarde 980 milioane, adecă în timp de *patrusprezece ani* și în urma dezastrurilor suferite, un spor de abia 26%.

Negreșit că în raport cu sporirea sarcinilor contribuabililor peste puterea lor a trebuit să se producă secarea forțelor productive ale țării și micșorarea avuțiilor particulare. Ca probă necontestabilă arătăm că veniturile domeniilor figuau în bugetul statului,

la 1865 cu suma de 17 244 000

la 1871 cu suma de 20 461 000

la 1880 cu suma de 15 000 000.

Rezervându- ne a reveni asupra situațiunei financiare după un studiu mai amănunțit al tuturor elementelor ei, indicăm deocamdată aceste liniamente generale. În fața unei asemenea situații economice nu mai cutezăm a întreba dacă românul se simte fericit de starea prezentă, ci vom întreba dacă guvernele și factorii regimului constituțional se pot crede împăcați în conștiința lor la adăpostul formelor *esterioare* ale regimului parlamentar.

Mai putem încă întreba dacă acești contribuabili, în *cunoștință de cauză*, au putut consimți la sporirea atât de disproporționată a cheltuielilor și la micșorarea avuțiilor lor proprie.

A da la această întrebare un răspuns afirmativ ar fi de a abuza de ficțiunile constituționale, a tăgădui că starea de astăzi trebuie să ne întristeze pentru prezent și să ne îngrijească pentru viitor, ar fi să arătăm o crudă nepăsare pentru soarta țării. A mai găsi că asemenea momente sînt oportune pentru a ne arunca în afaceri financiare, calificate de strălucite, este mai mult decît o culpabilă nepăsare.

Răul fiind constatat și nimeni, credem, nemaiavînd curajul de a-l nega, cată înainte de toate să ne dăm seamă de cauzele ce l-au produs.

Căci evident este că regresele în neatîrnarea reală a țării, acoperite poate cu progrese nominale, precum și regresele vădite pe terenul economic cată să fie atribuite unui neajuns oarecare, și acest neajuns trebuie să rezulte din neaplicarea unei esențiale părți a Constituției ; e evident că în ruajul constituțional lipsește un element oarecare de regulare și control.

Deși comparația statului, care e ceva viu și organic, cu mecanismul unei mașine de vapor bunăoară rămîne o comparație, totuși există analogii reale între mecanismul organic și cel anorganic. Mașina produce putere și aplică putere. Dar puterea produsă e supusă unei iregularități atât de mari, încît mașina ar sări in bucăți sau ar sta locului dacă n- ar exista un aparat, in aparență neînsemnat în realitate de o extremă importanță, numit regulatorul centrifugal. Cînd puterea elementară produsă de mașină e prea mare regulatorul centrifugal, prin activitatea sa dă drum prisosului; cînd mașina ar sta pe loc el, tot prin o mică activitate, economisește și condensează puterea. Se știe asemenea că n- ar fi cu putință mecanismul ceasornicului și că acesta ar începe prin a merge foarte repede și ar sfîrși prin a merge foarte încet, dacă ar lipsi coarda reglatoare. În mecanismul corpului omenesc regulatorul e prezentat prin organul inimii.

E evident că o încordare prea mare a patimelor politice, puse în joc paralyzează activitatea organului regulator, deci și activitatea mecanismului întreg, în care fiecă parte are rolul său deosebit, deși acest rol, cu toată deosebirea, este in strînsă legătură cu foloasele pe cari le aduce mecanismul ca întreg.

Iregularitatea puterii elementare deci ajungând a învinge întregul mecanism, desigur că mișcarea acestuia va fi iregulară, fără spor și folos, păgubitoare chiar, deci fiecă parte a mecanismului va fi viciată în mișcarea ei, care trebuie să stea în legătură bine determinată de relațiuni de reciprocitate cu celelalte.

Traducînd această comparație luată din mecanică în termenii vieții statului, vom vedea lesne că frîul prea lung, ca să nu zicem desfrîul, lăsat partizilor, punerea mecanismului statului la discreția lor exclusivă a fost cauza de căpetenie a compromiterii intereselor statului în afară și- nlăuntru.

În aparență legalitatea cea mai perfectă a domnit, Camerele se convocau regulat la epocele prescrise în Constituțiune, mesagele domnești așterneau regulat programele

diferitelor ministerii ?încît s- ar fi părut că prin acele programe se consacră obligațiunea reală de- a le urma, legile, bugetele, concesiunile se votau și, chiar pentru acte săvîrșite fără de aprobarea Camerelor, se cerea mai în urmă înregistrarea, ca să nu fie lipsite de sancțiunea parlamentară.

Un lucru lipsea însă.

La actele cele mai importante, atît de caracter economic- financiar cît și de caracter politic, lipsea voința reală și sinceră a țării legale.

Prin Constituțiunea noastră, conform aceasta și cu tradițiunile parlamentare din alte țări, miniștrii sînt supuși la un îndoit control: la acela al țării legale și la acela al șefului statului. Greșeala noastră cea mai de căpetenie a fost că diferitele partizi, succedîndu- se la putere, fiind lăsate față în față, în învierșunarea luptelor politice le- a fost permis de- a nimici pe adversarii lor și de- a anihila prin urmare controlul binefăcător al unei opoziții parlamentare. Dar partizile au făcut mai mult decît atît: ele au înlăturat pînă și controlul șefului statului care, pus prin Constituțiune mai presus de partizi, se bucură de toate acele prerogative constituționale care- l pun în pozițiune de- a controla escesele de putere ale miniștrilor săi și astfel a face posibil și binefăcător mersul regulat al regimului parlamentar. Ca să ne rezumăm într- un cuvînt vom zice că: cheia bolții regimului parlamentar consistă în manifestarea liberă a țării legale ori de cîte ori ea este chemată, *în numele șefului statului*, ca să fie consultată.

Precum am declarat- o în mai multe rînduri, situația țării o considerăm de prea gravă ca să ne preocupăm numai de interesele de partid.

Ne grăbim deci a recunoaște că, din toate alegerile efectuate în această perioadă de 14 ani, cea dentîi alegere, din 1866, urmată îndată după votarea Constituțiunii, a fost aceea a cărei sinceritate e mai puțin bănuită.

Și cu cîtă recunoștință. țara nu- și aduce aminte de binefăcătoarea intervenire a șefului statului, prin o scrisoare deschisă către primul său ministru, prin care arăta Înalta Sa Domnească voință ca țara să se manifeste în libertate la alegeri.

Președintele Constituantei a stabilit cu drept cuvînt ca principiu, și astăzi, după o tristă experiență, o putem afirma cu mai multă tărie, că dacă regimul constituțional e menit de- a întări tronul și de- a garanta prosperitatea țării, orice violență ce se comite în contra aceluia regim se comite în paguba prestigiului tronului și totodată în paguba prosperității țării.

Putem deci afirma că dacă alegerile ce s- au urmat după cele de la 1866 ar fi fost puse și ele toate sub patronagiul și controlul șefului statului situațiunea noastră ar fi cu totul alta decît cea de astăzi.

Din nenorocire nu mai departe decît alegerile de la 1867 au fost cea dentîi desfidere dată regimului constituțional, iar consecuența imediată și vădită a epocii reteveului și a influenței morale a fost că, în proporția în care s- au violat garanțiile constituționale și s- au pus la discreția nesațiului ambițiilor, în același raport s- a compromis și starea economică prin concesiunea Strusberg și prin cheltuielile[le] nesocotite ale anilor 1867 și 1868.

Precum o zidire la care se simte vreo deteriorare, dacă nu vine arhitectul să oprească ruina prin măsuri luate din capul locului, se deteriorează, în proporții din zi în zi mai mari, astfel și regimul parlamentar s- a viciat la noi din zi în zi mai mult, încît miniștrii au ajuns astăzi în poziția de- a putea governa după placul lor, fără control de jos, fără control de sus.

Nu credem că se poate descrie în cuvinte mai elocvente starea de slăbiciune a alegătorului pus față în față cu mașina guvernamentală decum s- a făcut aceasta deja prin proclamațiunile de la Mazar Pașa.

În adevăr, din capul locului o mare parte din alegătorii noștri, unii lipsiți de indispensabila educație politică, alții zdruncinați în interesele lor prin mărimea impozitelor,

alții în fine cu interesele agronomice cele mai vitale la discreția guvernului și adeseori la discreția adversarilor lor, lipsiți apoi de o justiție care, amovibilă fiind, e departe de a prezenta garanțiile unei puteri judecătorești de sine stătătoare, corolar indispensabil al regimului constituțional, alegătorii, corpuri- corpuri, sînt supuși arbitrariului de partid.

Daca vom adăogi pe lîngă aceste inconveniente și pe lîngă masa de funcționari de care dispunea deja pînă acum guvernul și pe cei creați în anii din urmă prin concentrarea în mîinile sale a impozitului băaturilor, a monopolului tutunurilor, a administrației drumurilor de fier, fără, a mai face amintire de favorule ce pune la dispozițiunea prozeliților săi (precum arezi, vânzări de proprietăți și întreprinderi operate pe o a cincea parte a teritoriului statului), daca vom adăoga, pe lîngă toate acestea, manipularea fără control, augmentabilitatea discreționară și neconștiincioasă a unui buget a cărui cheltuieli sporesc în realitate, a cărui venituri se înflă fără realitate, atunci nu mai rămîne nici umbră de îndoială că un regim constituțional aplicat în asemenea condiții e o iluzie și nimic decît o iluzie, o înșelăciune, o păzire a formelor curat esterioare, o ficțiune făcută după regula iudaică de- a păstra aparențele și a compromite cuprinsul, de- a păzi litera, de- a nimici spiritul Constituției.

E drept că înșelătorii se înșeală și ei la rîndul lor; se înșală miniștrii lipsiți de orice forță morală, căci în zadar se fălesc cu acele majorități din Cameră, cari în realitate nu sînt decît propriile lor creațiuni, căci mai presus de ele simțul public indignat se deșteaptă, conștiința cetățeanului subjugat la alegeri se revoltă, nemulțumirile și agitațiunile cresc din zi în zi. Și astfel guvernele, îmbătate de un triumf mincinos, se izolează de națiune; un larg deșert se formează între puterile pozitive și neliniștite din stat și între acea negațiune a adevărului, între acea reprezentațiune de teatru care se petrece în guvern. De vreme ce acele corpuri cari sînt la mijloc între mase și Coroană au devenit o ficțiune, e ca și cînd ele n- ar exista ... tronul însuși e din ce în ce mai izolat.

Între Coroană și popor nu mai e raportul dintre voința legitimă și aspirațiuni legitime, căci toate organele mediatoare sînt false. Parlamentul o creație a ministrului ; voința alegătorului scoasă prin presiuni morale, promisiile, decrete de înaintări și puneri în funcțiuni numai e decît o voință stoarsă în momente de nevoie și formulată după voința ministrului, deci asemenea o creație a lui : în fine școala generală de corupțiune preface armata de funcționari, în loc de servitori ai legii, în armată de complici iresponsabili ai unor șefi necontrolabili, se- nțelege de cătră propriile lor creaturi.

E evident dar că tot ce e între țară și tron devine o ficțiune, o iluzie ministerială. Acea parte de voință din fiecă individ destinată pentru controlul afacerilor statului și a interesului general e apucată de mîna funcționarului administrativ, de decretele de numire, de făgăduinți amăgitoare, de distincții nemeritate, de tot ce dispune puterea statului și e stoarsă și restoarsă pînă primește forma ce- o voiește ministrul. Un sistem întreg de viciare a expresiei acestei voințe s- au inventat și se aplică cu o rară virtuozitate în România, încît, atît pe cît sentimentul de stat se mai poate manifesta, el apucă adeseori drumuri neprescrise de legi.

Orbit trebuie să fie acel guvern care nu- și dă, seamă de simptomele politice ale acestei stări bolnăvicioase de lucruri.

În toate unghiurile României se formează grupuri de nemulțumiți cu mersul actual al lucrurilor. Sînt deosebite numirile ce aceste grupuri adoptă; un lucru însă le este comun tuturor: sentimentul de indignare și de exasperare de cele ce se petrec zilnic.

Și această indignare nu e decît prea justificată. Rușine chiar trebuie să- i fie unui român cînd se pronunță numele obscure a acelor naturi catilinare cari formulează voința statului său în paragrafe de legi, indignate cată să simță cînd vede creaturi fără principii, fără umbră de cultură, avînd numai instincte reale, jucînd pe reprezentanții voinței suverane a țării.

Nimeni nu întrebă dacă- și țîn făgăduințele ce le- au făcut înainte de- a fi aleși; nimeni nu întrebă pe ce cale a fost cu putință ca asemenea oameni să iasă la suprafață, nimeni nu- și

dă seama cum această populație flotantă a României, fără legături cu pământul și cu neamul țării, fără identitate de interese cu clasele productive și pozitive ale ei, a putut să devină elementul domnitor în România.

V. Declasarea. Am văzut cu înlesnire ce unitate e în caracterul civilizației noastre de azi, cum ea consistă curat în păzirea formelor esteriore ale culturii apusene, lipsită de orice cuprins real. S-ar putea zice că aluatul din care se frământă guvernarea noastră e acea categorie de ființe fără avere, știință de carte și consistență de caracter, acei proletari ai condeiului din cari mulți abia știu scrie și citi, acei paraziți cărora nestabilitatea dezvoltării noastre interne, defectele instrucției publice și golurile create în ramurile administrației publice prin introducerea nesocotită a tuturor formelor civilizației străine, le-au dat existență și teren de înmulțire; aluatul e o populație flotantă a cărei patrie întâmplătoare e România și care, repetând fraze cosmopolite din gazete străine, susține, cu o caracteristică lipsă de respect pentru tot ce e într-adevăr românesc, că aceste clișeuri stereotipe egalitare, liberschimbiste, liberale și umanitare, acest bagaj al literaților lucrativi de mîna a treia, aceste sforăitoare nimicuri sînt cultură națională sau civilizație adevărată.

N-are cineva într-adevăr decît să deschiză o teză de licență, s-asculte prelecțiuni la universități esceptăm pe cele de matematică să citească ziare și broșuri, să citească proiecte și paraproiecte de legi din Cameră, s-asculte discuții în Adunări și se va convinge că o numeroasă, foarte numeroasă clasă de oameni nu-și întrebuintează mintea la nimic alta decît la reproducerea de vorbe din cărți străine, că propria muncă intelectuală se reduce la nimic.

Dacă activitatea lor s-ar mărgini numai la aceasta țara ar sămăna numai a casă de nebuni, dar fiindcă miile aceste de vorbe nu sînt resimțite, nu au trecut în suc și sînge, nu au avut nici o influență educativă asupra lor, ele acoper cu zgomotul lor de moară de palavre o înjosire și versatilitate de caracter nemaipomenită decît în timpii cei mai răi a Împărăției bizantine.

Ceea ce-i mai frumos e că se prefac a nu te înțelege.

În zadar le-am spune Nu există libertate a alegerilor și le-am dovedi-o cu acte. Luați, le-am zice, listele electorale, ștergeți pe funcționari, pe arendașii statului și pe rudele acestora, pe datornicii statului și pe rudele acestora, adecă ștergeți pe toți a căror conștiință o puteți stoarce prin tiranie de partid și nu vă rămîne decît o mică minoritate?

Din aceste mici minorități se compune opoziția și ea reprezintă partea neatîrnată a țării.

Ei totuși vor răspunde: Națiunea e cu noi, noi sîntem națiunea .

Mai luați colegiul al patrulea și ștergeți afară de minime și extrem de rare excepții ? toate numele deputaților aleși de- a dreptul prin influență guvernamentală, ștergeți dintr- al treilea în același chip, dintr- al doilea tot astfel și vedeți că partea neatinsă de sistemul de corupție al guvernelor e extrem de mică. Cu bugetul în mîna, mai ales cînd este augmentabil în infinit, ții majoritatea în mîna și sistemul constituțional, sistemul controlului se reduce la o iluzie copilărească.

E prea adevărat că această conștiință individuală, maltratată în toate chipurile și supusă unei sistematice corupțiuni face reacție, tresare mai cu putere cînd îi pui cestiunea de moarte și de viață. Astfel cu articolul 44 al Tractatului de Berlin, care nu era numai o cestiune de încetățenire, ci era de- a dreptul declararea României în teritoriu neutru, colonizabil cu toate semnițiile.

Nu putem tăgădui că țara se cutremură de spaimă la perspectiva deschisă de acel articol, care americaniza pe deplin teritoriul nostru.

Ei bine, cu tot cutremurul, listele falsificate ale alegătorilor au făcut cu puțință ca opoziția să n-aibă majoritatea absolută în Adunări, deși această opoziție nu era exclusivă, căci

cuprindea conservatori, fracționiști, liberali moderați, grupul Binelui public, ba pînă și ...
Centru: adică stîlpul țării, precum zicea pe atunci Presa?

Și dacă relevăm acestea față cu adversari de sistem și adversari de ocazie ne răspund că majoritatea formală de care se bucură în urma libertății presiunilor, nu a libertății alegerilor, oricît de viciat ar fi prestigiul ei prin procedurile de partid, este în mod exclusiv nația. O nație curioasă în multe priviri.

Tot sistemul acesta este atît de vicios încît din nenorocire numai cestiuni de- a dreptul vitale, cestiuni unde nimicirea existenței naționale e evidentă pînă în cele mai mici amănunte, e în stare să zguduie opinia publică și încă nici atunci cu destul folos. Cînd vedem deci că partizile devin un stat în stat, că totul atîrnă de la ele iar statul adevărat, acel al claselor pozitive, nu e decît o masă impozabilă și exploatabilă, atunci întrebăm dacă nu e o superinfluență de cutezare, de cinism chiar, de a tăgădui lucruri cari izbesc vederile oricui, lucruri despre cari sînt convinși și guvernamentalii în acelaș grad în care sîntem convinși noi, cu singura deosebire că noi le spunem pe față, nefiind nici în interesul nici în maniera noastră de- a le ascunde, pe cînd, din contra, interesul de căpetenie al adversarilor a fost pururea și trebuie să fie de- a ascunde aceste adevăruri și de- a ameți lumea cu fraze sforăietoare despre o libertate în alegeri cari nu există decît atunci cel mult cînd Coroana o asigură prin propria ei voință.

Cît despre aluatul protoplasmatic care formează la noi un stat în stat, așezat asupra instituțiilor și poporului, avem puține de adaos. Trăind din politică și prin politică și neavînd nici un alt soi de resurse materiale sau de puțință de a- și cîștiga existența, el e capabil de a falsifica totul, și liste electorale, și alegeri, și forme parlamentare, și idei economice, și știință, și literatură. De aceea nu ne mirăm dacă vedem acest proteu al unui universalism incapabil și ambițios îmbrăcînd toate formele posibile: miniștri, financiari, întreprinzători de lucrări publice (cu capital de palavre), deputați, administratori, membri la primărie, soldați (care au luat Grivița cu gura), actori, totul în fine.

Nimeni nu se va mira dacă- i vom spune că în țara noastră se află advocați profesori de teologie, advocați revizori de școale și nu ne- am mira dacă s- ar constitui și în Sinod, pentru a canoniza, adică a trece în rîndul sfinților, dacă nu pe altcineva, cel puțin pe marele mucenic Warsawsky de pildă.

Și aceasta să fie nația, nația noastră modestă, iubitoare de adevăr și cu minte?

Așadar, cînd un avocat se face soldat, cu scopul anumit de a se ilustra, cînd un altul se face prezident de republică fie chiar numai ploieșteană, cînd un al treilea joacă pe arheologul, un al patrulea e ales în Academie ca filolog, deși n- a dovedit printr- un singur șir scris că e specialist în aceasta, cînd vedem toate astea ne vom convinge cu durere că golul reformelor trebuie să fie cumplit de mare dacă trebuie pentru el atît de mulți comentatori înaintea forului, ba cu mai multă decepțiune încă ne vom convinge că această imensă sumă de aluat protoplasmatic are, la dreptul vorbind, rolul de a încurca și întuneca înțelesul legilor, căci vedem că adevărații jurisconșulți *ex professo* joacă un rol secundar între ei.

Iată dar o nouă clasă dominantă în România, care se distinge prin absoluta ei improductivitate.

Țăranul, mare sau mic, căci țărani sînt și proprietarii mari și cei mici, pune un fir de grîu în ogor și scoate zece, deci el înzecește valoarea obiectului ce i s- a dat în mînă spre muncă.

Meseriașul ia o bucată de lemn, de piele, de metal, o supune muncii sale și scoate obiecte cari au o înzecită, adesea o însutită valoare de cea care o aveau înainte.

Negustorul caută, din mii de piețe existente, pe aceea unde produsele naționale se pot desface mai cu folos, din miile de prețuri relative el caută prețul absolut al obiectului într- un moment dat. Deci și el augumentează nu totdeauna fără pericol pentru alte clase valoarea

producțiunii naționale.

Vedem că activitatea tuturor claselor pozitive ale societății consistă în a augumenta prin munca lor valoarea producțiunii naționale, în a o înzeci, a o însuti chiar.

Este aceasta misiunea proletariatului de încurcători de legi, a proletariatului cenușarilor?

Din contra. Averi descurcate le încurcă, stări de drept sigurele primejduiesc, introduc dezordinea și turburarea în toate clasele.

Se poate întemeia un stat serios, o organizație serioasă pe această clasă de oameni fără soliditate, fără știință, fără avere, al căror instrument de muncă e o inteligență sofisticată, a căror știință n-ajunge nici măcar în corectitudinea gramaticală a frazei? Desigur că nu.

Poate că și ci se pot întrebuița în vrun mod practic, dar nu pentru a domina statul, nu pentru a vîna rolul de organizatori. O populație flotantă nu poate reprezenta *stabilitatea* instituțiilor, nu poate reprezenta sentimentul înrădăcinat al ideii statului, al armoniei și solidarității intereselor naționale.

E prea adevărat că ideile noastre sînt adeseori escamotate și anticipate de către acești adversari *generis nullius* și că, pentru a se putea gera ei în adevărați proprietari ai ideilor noastre, ne taxează de reacționari cu instincte medievale, adică ne numesc scară la Dumnezeu și pod peste mare. Toate acestea le fac pe cuvîntul că ne numim conservatori? și pentru că în cărți și în gazete din Franța și Germania între conservatorii de acolo există, din cauza unei vechi civilizații, o seamă de reprezentanți ai culturilor și formelor trecutului.

Cuvintele conservator și liberal au însă la noi cu totul alt înțeles, și, față cu raționalismul frazelor, gol, insipid, inexact al așa-numiților liberali, noi reprezentăm realismul naturii înnăscute a statului și pretindem că formele introduse să nu rămînă forme goale, coji pentru a se juca partizile cu ele, ci să aibă cuprins real. Voim a conserva libertăți și instituțiuni prin realizarea lor, prin aplicarea lor sinceră față cu un curent care le discreditează prin abuz și prin ducerea la absurd.

1881) Clasele superioare.

Eminescu arată în acest articol că nu e contra participării poporului la conducerea trebilor publice, dar că sunt chestiuni care nu pot fi lăsate pe mîna oricui. În statul nostru demagogic, pentru rezolvarea marilor chestiuni s'a format o clasă de politicieni.

O oligarhie istorică nu se mai poate stabili la noi; țara a ajuns pe mîna unor declasați din pricina cărora rassa degenerază, parazitismul e în floare, intriga și minciuna sunt mijloacele de aungere oricît de sus.

Articolul a apărut fără titlu în *Timpul* (VI) 1881, 8 Mai. Sub titlul *Clasele superioare* a fost reprodus de Gr. Peucescu în ediția menționată.

Nu vom discuta cu „Românul” principii fundamentale de politică de vreme ce deosebirea punctelor de vedere e foarte mare și întreaga manieră de a privi stat și societate ne sunt deosebite. „Românul” și liberalii în genere își închipuiesc că statul e rezultatul unui contract sinalagmatic, a unei convențiuni stabilite între cetățenii lui. Noi credem, din contra, că el e un product al naturii, că, asemenea unui copac din pădure, [î]și are fazele sale de dezvoltare, asemenea oricărui organism își are evoluțiunea sa. Făcînd paralele între istoria deosebitelor state antice și moderne ne-am convins că popoarele acelea au avut privilegiul de a imprima universului întreg caracterul lor, armele și inteligența lor, signatura lor, cari s-au dezvoltat în mod firesc ferite și de demagogie și de despotism și că forma cea mai normală și mai sănătoasă a dezvoltării unei societăți omenești este oligarhia.

Mahievelli însuși, acest adînc cunoscător al naturii omenești în părțile ei rele ca și în cele bune, dacă aprobă, *in usum Delphini* sau mai bine în interesul unității Italiei, despotismul

Casei de Borgia , pe de altă parte recunoaște oligarhiei o putere de rezistență contra agenților discompunerii pe care n- o are nici o altă formă. Un monarh poate fi foarte puternic, dar, izbit cu toată puterea și bătut într- un punct, împărăția se clatină. Statul demagogic e prea dominat de mici interese zilnice și personale, el e condamnat de- a fi slab înlăuntru și- n afară și, dacă prin puterea inerției , a obiceiului contractat de sute de ani, el continuă a merge câțva timp oarecum de la sine, vine o zi în care el nu rezistă discompunerii . Mărimile lui improvizate și fără tradiții, meschine, interesate, ambițioase n- au întru nimic a specula interesele publice, a trăda chiar patria lor în mâni străine. Între oligarhi se va găsi un trădător sau doi, dar ei vor fi totdeauna neutralizați și zdrobiți de clasa lor proprie, care nu va îngădui ca, prin ajutor străin, unul dintre ei să se ridice asupra tuturor.

Noi nu zicem aci că poporul trebuie exclus de la dirigerea afacerilor lui. Din contra, nicidecum libertățile publice nu sunt mai vii, mai puternic simțite, practicate cu mai mult interes de binele comun de către toți cetățenii decât tocmai sub oligarhie. Dovadă viața din comițiile Romei, viața politică, sobră în orice punct, în comună și în comitat în Anglia. Dar sunt cestiuni de politică generală, de război sau pace, de întinse și mari reforme sociale a căror realizare determină epoce întregi ale istoriei cari nu sunt , nu pot fi puse la cale în comiții de omul ocupat cu munca zilnică și cu interesele zilnice.

În state demagogice se formează, pentru rezolvarea acestor cestiuni, o clasă de politicieni, de patrioți de meserie, fără trecut, fără tradiții, cari fac din politică o speculă, un mijloc de trai; în statul oligarhic există o clasă de oameni cari *ab antiquo* are sarcina de- a împăca formele trecutului cu exigențele viitorului, asigurând statului continuitatea de dezvoltare, ferindu 'l de sărituri și de întreprinderi aventuroase și înlăuntru și în afară. În Senatul Romei putem urmări modul în care se creau legile romane. Străbunul propunea reforma, bunul o susținea în același Senat, tatăl întrunea deja o mare minoritate, abia fiul o vedea realizată . Trei generații treceau până să se voteze o reformă, care apoi intra în adevăr *in succum et sanguinem* . La noi lucrurile se traduc din franțuzește într- o noapte și sunt votate a doua zi cu drumul de fier. De aceea tâmpirea cu care ele se votează, de aceea lipsa de încredere în eficacitatea lor, de aceea multe legi sunt născute moarte, Despre o viață și evoluțiune proprie a ideilor ce se legiuiesc nu poate fi nici vorbă.

Noi nu zicem că statul român e menit a ajunge vreodată acest ideal. Statele moderne nu se mai dezvoltă, din nefericire, în linie dreaptă, ci prin cotituri, adesea prin concesii, renunțând la maniera lor de- a fi, la signatura existenței lor. Sunt cristalizațiuni imperfecte pe lângă câteva cristale perfecte pe cari le prezintă istoria. Asta e chiar deosebirea între nații mici, fără simț istoric, și națiile mari, c- un profund simț istoric și c- un mare viitor.

Despre refacerea unei oligarhii istorice pe care ne- o atribuie "Românul" nu poate fi nici vorbă.

Inamici ai frazei și ai oricărei formațiuni factice și improvizate , noi vedem foarte bine, mai bine decât „Românul" poate, imposibilitatea unei asemenea refaceri și e un act de rea credință de- a ne atribui că voim ceea ce noi înșine știm că este cu neputință.

Cu toate acestea urmările domniei declasaților sunt evidente. Populația, și tocmai populația producătoare, scade de la 1864 încoace în proporții înspăimântătoare , dar ceea ce e mai trist sunt cauzele acestei scăderi, cauze adânci economice și sociale cari fac ca însuși sâmburul naționalității, *rasa* să degenereze . S- a observat de către medicii de regimente că statura oamenilor scade, că aptitudinile lor fizice și morale degenerază, și această din urmă împrejurare e mai tristă decât toate celelalte. Nu mai e nevoie a adăuga că aceste rezultate sunt a se atribui și sărăciei și urmărilor ei morale, decăderii vieții de familie, viciilor. Un prefect roșu, d. Vidrașcu, a descris aceste stări de lucruri în colori crude, dar adevărate din nenorocire. Nu noi singuri o zicem aceasta, sunt roșii cari o zic. D. Aurelian constată că facem drumuri de fier, școli etc., dar că în același moment suntem suplantați de străinii ce imigrează , că suntem ca omul care muncește pentru străini de vreme ce el sau nu va avea copii, sau

copiii lui se vor stinge. Dacă „Românul” crede că moartea, pieirea fizică a neamului românesc nu este o ironizare amară a sistemului de pân' acum , să- i fie de bine. Noi credem însă că un sistem care, oricât s- ar îmbogăți patrioții, are de rezultat moartea reală a unei nații e tot ce se poate mai rău și mai ucigaș ca sistem.

Dar care e originea comună a acestor rele? Declasarea, zicem noi, înmulțirea peste măsură a oamenilor ce trăiesc din munca aceleiași sume de producători . În alte țări clasele superioare compensează prin munca lor intelectuală munca materială a celor de jos. Întrebăm dacă cele patru clase primare și cursul de violoncel a d- lui Costinescu compensează zecile de mii de franci ce acest consumator le ia pe an, evident din munca altora. Înaintarea pe scara societății române nu este dar datorită meritului, științei, activității; ci un leneș ignorant care învârtește șurupuri patriotice ajunge prin intrigă și neadevăr oriunde pofteste.

Acești oameni declasați sunt totodată instrumentele cele mai bune, pentru că cele mai coruptibile , cu cari se servesc străinii pentru a exploata țara, populațiile ei autohtone.

Iată nervul răului în contra căruia nu ajută nici proclamarea Independenței, nici coroana de oțel a regelui, nici ridicarea creditului visteriei , bazat pe cunoștința că statul român are bunuri imobiliare de câteva miliarde de înstrăinat, nici frazele patriotice.

Voiți bani cu 3 la sută? Vindeți moșiile statului la companii străine și- i veți avea. Aceasta nu va dovedi însă că din sine însuși poporul românesc se dezvoltă, că el însuși se bucură în plenitudine de marea moștenire pe care i- au lăsat- o harnicii și vitejii lui străbuni.

1881) Dezvoltarea istorică a româniei.

Dezvoltarea firească a unei societăți cere o împăcare între formele trecutului și instituțiile nouă cu cuprinsul lor. Constituția trebuie respectată, așa cum este ea și numai în marginile ei să se creeze legile care să asigure progresul țării, autoritatea coroanei și apiărarea elementului autohton față de elementele năvălitoare de peste graniță. Țara adevărată nu- i constituită de politicienii corupți, ci de oamenii cinstiți care cer ca munca lor să fie asigurată de o administrație cinstită și de o justiție nepărtinitoare.

Articolul a fost publicat în *Timpul* (VI) 1881, 22- 23 Mai și a fost reprodus sub titlul *Dezvoltarea istorică a României* de Gr. Peucescu în ed. menționată.

A generaliza o aserțiune susținută numai în parte e o sofismă din cele mai comune. E adevărat că sofismele sunt atât de dese în gazete încât mai nu merită ca cineva să releveze erorile, parte intenționate, parte neintenționate , câte obvin în ele. Un cod al șiretlicului gazetăresc , al apucăturilor sofistice a acestei bresle de negustori de vorbe, scris popular pentru înțelegerea fiecărui ar merita în adevăr acel nume pe care călugării 'l dădeau în evul mediu logiceii lui Aristotel: medicamentum mentis .

În unul din numerele trecute vorbisem de schimbările din Bulgaria și găsisem că manifestul tânărului principe de Battenberg avea, abstracție făcând de orice alte motive, un sâmbure sănătos.

În adevăr, orice stat are nevoie de o seamă de condiții indispensabile pentru ca să poată exista de pe o zi pe alta. La statele cu trecut istoric sau cari și- au avut în curs de sute de ani obiceiile lor juridice și administrative lucrul merge de la sine. Moravurile fără legi pot totul, legea fără moravuri aproape nimic. E un adevăr acesta, atât de general, aplicabil tuturor formațiunilor de stat, încât se va vedea că statele în care există și mai multă justiție și mai multă libertate cetățenească sunt acelea unde obiceiul vechi, datina , tine loc legilor scrise, unde acea datină nici a fost codificată vreodinioară . Cu totul altfel în Bulgaria. Lipsită din veacul al Xiv-lea de o autonomie oricât de restrânsă , trecută prin focul și sabia cuceritorilor osmani , dreptul public și cel privat, tradiție și datina au fost îngropate sub ruinele Cetății de Spini, împreună cu dinastia șișmanizilor din Bdyn , încât mișcarea de emancipare a popoarelor orientale i- au găsit egalizați de sabia păgână , care tăiaze orice cap răsărea deasupra puțin

înțelegătoare multimi.

Problema a fost și este cu totul alta decât în România, ale cărei părți constitutive aveau trecutul și tradițiile lor stabilite de la începutul secolului al XIII [-lea] și până la 1700. Alte condiții de existență ca stat are deci a propune Alexandru Bulgariei sale ca să existe în mod normal; altele cu totul [î]și imagina Epureanu pentru România. Epureanu era liberal și liberal sincer. Admirator și cunoscător al instituțiilor liberale engleze el recunoscuse adevărul că garanția duratei și trainiceii dezvoltării a unui stat cu instituțiile lui cu tot e împăcarea formelor tradiționale de existență cu cuprinsul lor nou, cu dezvoltarea nouă. Astfel stejarul, oricât de mic ar fi la început, un vlăstar răsărit din pământ , are același caracter, aceeași formă ca uriașul secular care a dat naștere unui codru de stejari, care a asimilat cu esența [sa] și a absorbit în formele sale pături din ce în ce mai adânci ale suprafeței pământului .

A imputa lui Epureanu c- ar fi propus loviri de stat sau feudalism este neadevărat pe de o parte, absurd pe de alta față c-un om care a fost prezident de Consiliu într- un cabinet din care făcea parte și d. Ioan Brătianu. Dar fiindcă Constituția se numește pact între țară și dinastie, dacă ilustrul Carada, improvizat în tribun al poporului, pretindea că opera unei singure nopți de insomnie, copiată de pe texte străine, cuprinde condițiile ce țara le pune dinastiei, dinastia, având înainte- i un viitor de sute de ani, avea din parte 'și dreptul să pună asemenea condiții bine cumpănite , pentru ca din acordarea reciprocă a condițiilor să rezulte legea fundamentală a statului. Aceasta nu s- a făcut și nici nu se mai poate face. Deci numai în marginele Constituției actuale se pot crea acele legi organice cari să asigure autoritatea Coroanei pe de- o parte, pe de alta dezvoltarea morală și economică a ceea ce noi numim elementul istoric, autohton, al țării față cu păturile neistorice ale unei recente și din ce în ce mai mari imigrațiuni . Dacă în adevăr țara n- ar fi compusă decât din acei eleganți picpocheți înmănușați , scoși ca din cutie, cari formează elita partidului roșu, din acei oameni cu patru clase primare și exigențe aristocratice, din gheșeftari , nagaica eventuală a unui Ehrenrot român ar avea efecte moralizatoare . Dar, contrariu aserțiunii d- lui Dimitrie Brătianu, țara consistă în cea mai mare parte din oameni cinstiți, cari n- au nevoie decât ca munca adevărată și rezultatele ei să fie asigurate prin o administrație onestă și prin o justiție nepărtinitoare , oameni ce ar trebui sustrași de sub sistemul de corupție electorală și administrativă a partidului roșu.

Generalizarea celor zise de noi despre Bulgaria asupra României e deci o sofismă a foii oficioase, pe care o respingem.

Al doilea cap de acuzație pe care ni- l face "Românul" e aserțiunea noastră că soluțiunea cestiunii Dunării nu poate fi *favorabilă* decât sau *vederilor* Austriei, sau celor ale Rusiei.

După sincerii reacționari întrupați cu sincerii liberali, cestiunea Dunării cu nici un preț nu se poate rezolva decât dându- se *totul* sau Austriei sau Rusiei („Românul]" de la 20 mai).

Favorabilă vederilor, zicem noi.

Dându- se totul, zice „Românul".

Deosebirea e mare. Admițând că *înlăturarea oricărei rivalități între aceste două puteri pe malurile Dunării de Jos ar fi soluțiunea cea mai favorabilă țării, deci nedându- se nimic* nici unuia nici altuia, totuși soluțiunea aceasta ar fi favorabilă, vederilor aceluia dintre puternicii vecini care nu are interese comerciale pe Dunăre.

Dar domnii de la "Românul" sunt deprinși a da *totul* și nu- și pot esplica că ceea ce e defavorabil adversarului meu e favorabil vederilor mele, chiar dacă n- aș avea un folos direct de acolo.

1881) Desvoltarea istorică.

Partidul conservator nu urmărește instituirea domniei unei oligarhii aristocratice, și nici nu s'a gândit să readucă starea de lucruri de pe vremea lui Matei Basarab. El cere însă desvoltarea țării pe baza formelor vechi cărora trebuie să li se împrospăteze neîncetat spiritul. La noi în țară avem o clasă de poli- ticiani gata pentru toate reformele, dar care nu are legături cu pământul și

tradițiile noastre.

Articolul a fost publicat în *Timpul* (VI) 1881, 6 Mai și a fost reprodus sub titlul *Dezvoltarea istorică* de Gr. Peucescu în ed. menționată.

Să discutăm cu "Românul" lucruri elementare pentru orice cunoscător al istoriei, să-i facem abecedarul istoriografiei sau fiziologiei statului? Ar fi o misiune de două ori ingrată, întâi pentru că oamenii cu cari discutăm, fie oricât de deștepți, nu vor găsi în reminiscențele celor patru clase primare și a unui curs de violoncel elemente îndestule pentru a ne înțelege, apoi pentru că, coborându- ne noi chiar la nivelul lor intelectual și copilărindu- ne mintea ca s- o punem pe o treaptă egală cu a lor, totuși n- ar voi să înțeleagă, pentru că nu e în interesul lor să înțeleagă.

Într- o discuție cu totul teoretică spusesem, de exemplu, că aristocrația adevărată are un rol esențial în viața unui stat. Aceasta am spus- o bazați pe cele mai strălucite exemple din istorie. Avem Roma, Anglia actuală, republica Veneției, Olanda ș.a.

Din această teorie susținută în genere „Românul” ne atribuie *in specie* că pentru România voim domnia unei oligarhii aristocratice , deși tot organul ilustrului Costinescu are imprudența de- a cita condițiile ce le credem noi neapărate pentru existența unei aristocrații adevărate. Se cere a fi *istorică* am zis noi. Poate însă exista o aristocrație istorică într- o țară în care, cu indignare și rușine trebuie s- o spunem, un străin ca tatăl d- lui C. A. Rosetti a fost asemenea boier? După epoca vechilor fanarioți, a Caradalelor, Gianiiilor , Cariagdiilor din generația întâia , nu mai poate exista aristocrație istorică în generația a doua. Odată ce virusul personificat prin lepădăturile Orientului, lipsite de iubire de adevăr și de curaj, a intrat în organismul viu al unui popor, nu mai poate fi vorba de aristocrație istorică. Ea rămâne un ideal de invidiat, pe care puține popoare l- au ajuns în toată curăția lui și de la care alte popoare, a căror viață a fost coruptă prin demagogie sau prin despotism, cată să renunțe pentru secole înainte, dacă nu pentru totdeauna.

Există în adevăr familii istorice în țară; numele lor e format în genere după numele vreunui munte din Carpați.

Dar, sub domnia unui regim de ereditate care avea în vedere împărțirea averilor, în cursul timpului ele n- au putut păstra nici o avere destul de mare, nici o influență politică covârșitoare pentru a fi ceea ce baronii au fost pentru Anglia, patricianii pentru Roma sau pentru Veneția. De aceea am repetat- o de atâtea ori că reacție în sensul adevărat al cuvântului , reacție ca încercare a unei reconstrucțiuni istorice anterioare fanariotismului , nu mai e cu putință în România și nu suntem utopiști pentru a cere ceea ce n- ar fi cu putință nici pentru Dumnezeu din ceruri.

Dar, adevărate naturi de spioni și de agenți provocatori precum sunt oșii de regulă, a căror experiențe și apucături polițienești sunt esplicabile prin trecutul lor misterios, ei estrag bucățele din articole ce n- au a face unul cu altul și formează apoi un act formal de acuzație în contra noastră. Astfel pasajul privitor la aristocrație ca element de dezvoltare istorică se pune alături cu considerațiunile ce le facem asupra manifestului principelui Bulgariei. E evident că n- are a face. Bulgaria nu are, nu poate avea aristocrație, precum n- o poate avea Serbia. După bătălia din Câmpul Mierlei , într- o robie de cinci sute de ani aproape sub domnia egalizatoare a unei rase străine, care ea însăși n- are aristocrație și care totdeauna a fost domnită de despotismul obicinuit în statele Orientului asiatic , bulgarii și sârbii n- au putut păstra o instituție proprie popoarelor celor mai libere și epocelor celor mai libere. Prin urmare cu totul altul este rolul manarhului în Bulgaria, cu totul alte condiții de organizare socială cere un stat fără trecut și unul care are trecutul lui istoric. Ar fi absurd din parte- ne a pretinde ca Statele Unite ale Americii să fie conduse de- o aristocrație istorică când ea nu s- a putut nici naște pe pământ american; ar fi absurd a o pretinde chiar pentru împărăția Braziliei și pentru orice stat născut în urma acelei primăveri etnice care se numește evul mediu.

Nici pentru țara noastră n- am gândit vreodată de- a propune un sistem care să învieze

veacul al XVII-lea , epoca lui Matei Basarab.

Cu toate acestea oricine va voi să definească marele mister al existenței va vedea că el consistă în înflorirea continuă a fondului și păstrarea formelor. Forme vechi, dar spirit pur nou. Astfel vedem cum Anglia, care stă în toate celea în fruntea civilizației, păstrează și astăzi vechile sale forme istorice, puritatea reînflorită de spiritul modern, de munca modernă. De aceea o și vedem rămânând ca granitul , măreață și sigură în valurile adâncelor mișcări sociale de cari statele continentale se cutremură. Un stat mare și puternic ca Rusia, dar absolutist , se cutremură din temelii de o mișcare socială, tot astfel Germania, tot astfel republicana și egalitara Franța. Ba chiar membrii internaționalei de la noi, ajunși aci miniștri și membri la Curtea de Casație, sunt siliți a vota o lege în contra străinilor socialiști de vreme ce indigenii socialiști ocupă funcții înalte. Ei bine, în Anglia sunt organele centrale ale Internaționalei roșie, trăiește Marx, generalisimul partidului și nici pe guvernul, nici pe poporul englez nu- i doare capul de aceasta.

Cu același sistem oligarhic vedem Roma devenind imperiu, vedem Veneția, un oraș, devenind putere, adesea de rangul întâi , în curs de o mie și mai bine de ani.

Dar se înțelege că nici prin gând nu ne trece a admite că aristocrația istorică, substratul oligarhiei, se poate improviza și că putem scoate din pământ oasele Basarabilor spre a le da o nouă viață.

Cu totul altul e rolul monarhiei în țara noastră.

E îndeajuns dacă sub ea se asigură înaintarea meritului și a muncii și dacă acestea se pun la adăpost de escamotarea din partea Caradalelor și Costineștilor; e destul atâta , și pentru atâta numai se cere o reorganizarea socială. Acestea două nu sunt asigurate în dezvoltarea lor. Vedem pe cucernicul Simeon, ce merită o chilie la mănăstirea Ocnei, decorat cu Steaua României, senator și om mare; vedem cavaleri de industrie îmbogățindu- se peste noapte din răscumpărarea drumurilor de fier; vedem oameni prinși în rebeliune fățișă devenind adiutanți domnești, vedem pe alții vânând prin cotituri sub masca patriotismului posturi la Casație ori la drum de fier; c- un cuvânt , nici merit nici muncă nu sunt considerate, iar ignoranța, felonia politică, viclesugul comun devin titluri de recomandație pentru înaintare în statul român. Și toți acești paraziți sociali, toată secta asta de spioni și cavaleri de industrie, acest odium *generis humani* cum i- ar zice Tacit, costă mult, foarte mult. Sarcinile de întreținere ale politicianilor de la noi diminuează pânea de toate zilele a poporului de jos, care ca rasă, ca inteligență, ca inimă este superior păturii de parveniți și de scursături din căteșipatru unghiurile lumii cari s- au așezat deasupra lui din secolul trecut începând .

Acest problem social ar fi trebuit să- i fie cunoscut regelui la venirea sa în țară; s- ar fi căzut să cunoască că nu oamenii legați de sute de ani de soarta acestui pământ și a acestui popor pot fi inamicii lui, ci cei scurși de ieri, de alaltăieri, cari uzurpaseră pentru ei privilegiul de a fi ei singurii români, nefiind români și singurii patrioți, neavând o patrie hotărâtă . Și când Epureanu a dat consiliului său M. Sale l- a dat după îndemnul a o sumă de deputați cari amenințau a nu voi să treacă Milcovul dacă e vorba ca samsarii din porturi și declasații cafenelelor din București să determine și pe viitor soarta acestei țări.

1881) Metodă și formă.

După vehementa argumentare a teoriei păturii superpuse, Eminescu se simte obligat să dea câteva lămuriri asupra metodei de cercetare și felului cum a expus fapte exacte și a formulat adevăruri generale.

În ce privește forma dată articolelor, Eminescu recunoaște că stilul acestora nu- i eufemistic. Chestia în discuție i se pare lui Eminescu prea serioasă pentru a se recurge la cuvinte blânde ori la glumă.

Articolul e publicat în *Timpul* (VI) 1881, 2 Sept. ca articol de fond fără titlu. N'a fost reprodus în nici o ediție a Jui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentați.

Cată să spunem câteva cuvinte asupra metodei de cercetare a cestiunii etnologice și sociale pe care l-am urmat, precum și asupra formei date acestor studii.

Adversarii noștri sunt naivi când cred că, prin diversiuni ce n-au a face nimic cu obiectul în sine, sunt în stare a ne abate din calea noastră.

„Românul”, după procedarea tot atât de naivă pe cât de comună a ziarului „Independance roumaine”, vorbește de teorii bolnăvicioase, de institute filantropice, de medici speciali în privire- ne .

Să presupunem că așa ar fi. Că autorul acestor șiruri e nebun, e bun de legat și de dus la Mărcuța .

Rămâne mai puțin adevărat ceea ce- a zis? Asta- i cestiunea. Dacă ceea ce- a zis autorul e adevărat, ceea ce a zis importă, nu cine a zis. Dacă un nebun multiplică două cifre corect este quoțientul neadevărat pentru că cel ce- a calculat are idei fixe sau halucinațiuni ?

Dacă un nebun constată conform adevărului că un perete e alb devine peretele negru pentru că nebunul i- a atribuit o calitate ce i se *cuvine* ?

Dar ne este cineva amic ori adversar, dar român sau străin, adevărul spus de noi rămâne același pentru toți. Ne mărginim la constatarea de fapte exacte și la rezumarea lor în adevăruri generale; metoda noastră e cel urmat în științe în genere, în cele naturale îndeosebi. Oare supărarea bolnavului pentrucă- i constatăm boala, o mod ifică?

Acum venim la forma în care scriem.

Se zice că ea ar fi exagerată, c'ar cuprinde înjurături surugiești, etc...

În realitate stilul nostru nu este eufemistic. Ne- am deprins a căta pentru orice idee expresia cea mai exactă posibilă. Dacă am voi să glumim, dacă nu ne- ar păsa de adevărul ce- l zicem, am putea să spunem lucrurile mai cu încunjur.

Dar lucrurile la noi *nu se petrec* cu încunjur; de- aceea în adevăr nu știm de ce- am vorbi de ele cu încunjur?...

Când s'ar păstra cel puțin aparențele, când am vedea că oamenilor de cari vorbim le e rușine de ceea ce fac, de sigur că am fi mai blânzi, pentru că rușinea e un semn de posibilitate de îndreptare. Dar aceasta lipsește cu totul. Vedem dar că aci nu ajută alifia îndulcitoare a eufemismului, ei numai scalpelul chirurgului; de aceea tăiem în putrejunea bubei noastre naționale și voim ca protoplisma națională să reîntregească golurile, create prin tăieturi. Din sâmburul și esența poporului tebrue să iasă puterea medicatrice a naturii, care să însanatoșeze corpul statului...

1881) Pătura superpusă.

După Eminescu nu există deosebire de rasă între Români. În București și pe malul Dunărei însă, s'a format o rasă hibridă din care s'au recrutat conducătorii țării noastre. Rassa aceasta se caracterizează prin sterilitate fizică și intelectuală. Abia în 1921, după Eminescu, e nădejde să scăpăm de domnia noilor fanarioți. Eminescu face un istoric al luptei între elementul istoric și cel superpus și'n vehemența sa îndeamnă, la instituirea ordinului sfintei cănepe.

Articolul a fost publicat fără titlu în *Timpul* (VI) 1881, 29 Iulie. A fost reprodus sub titlul *Pătura superpusă*, lăsându- se la o parte începutul în ed. lui Gr. Peucescu.

„Românul” a contractat năravul de- a ne atribui articole pe cari nu noi le- am scris, ci le- am reprodus din alte ziare, și de- a polemiza apoi cu „Timpul” combătând, ca ale noastre, idei pe cari le împărtășim poate numai în parte sau cu oarecari rezerve. Astfel se 'ntîmplă și în numărul de sâmbătă, în care vedem că polemizează cu noi pe temeiul unui articol reprodus din „Poșta” privitor

la antagonismul dintre moldoveni și munteni.

Nu doar că ne- ar părea rău de- a fi scris acel articol pe care l- am reprodus. Ceea ce însă nu e al nostru, nu e, și e o apucătură de rea credință de- a ne atribui în total și direct idei pe cari nu le împărtășim decât în parte sau indirect și cari au nevoie sau de- o rectificare, sau de tranziția printr- un nou punct de vedere.

Noi, de ex., avem în privința așa numitului antagonism dintre moldoveni și munteni o părere proprie, bazată pe observațiuni etnologice, care modifică esențial maniera de- a privi cestiunea.

Nu există, după a noastră părere, nici o deosebire între *rasa română* din Muntenia, Moldova, din cea mai considerabilă parte a Ardealului și a Țării Ungurești. E absolut aceeași rasă, cu absolut aceleași înclinări și aptitudini.

Dar în București și în orașele de pe marginea Dunării s- au ivit un element etnic cu totul nou și hibrid care ne- au furnizat generația actuală de guvernanți. Acestea sunt rămășițele haimanalelor de sub steagurile lui Pasvanoglu și Ypsilant și resturile numeroase ale cavalerilor de industrie din Fanar. Din această seminție nouă fac parte oameni ca Giani, Carada, C.A. Rosetti, Pherekydis , Serurie ș.al. Toată spuma asta de fanarioți novisimi , cari s- au pripășit în țară de 50 ?60 de ani încoace, formează naturalmente elementul de disoluțiune, demagogia României.

Fizic și intelectual stârpituri , neavând nici tradiții, nici patrie, nici naționalitate hotărâtă , le vedem punându- se la discreția străinilor și votându- le când pe Stroussberg, când răscumpărarea, ba le vedem aliindu- se în Moldova cu evreii ca să paralizeze lupta de emancipare națională de acolo. Aprinși de- o instinctivă ură contra tuturor elementelor istorice și autohtone ale acestei țări, le- am văzut introducând în toate ramurile legi străine neadaptate nici intereselor, nici naturii ei.

Aceste elemente sunt cu mult mai numeroase în Țara Românească decât în Moldova, dar și aci ele se află mai cu seamă în centrele șesului, nu prin orașele de la munte, nici prin ținuturile de acolo. Pe aceste produse de baltă moldovenii 'i confundă apoi cu populația istorică a Țării Românești, precum se află în sate în genere și îndeosebi la Câmpulung , la Tîrgoviște, la Târgu- jiului ș.a.m.d. Acestor produse de baltă moldovenii le zic din eroare munteni, căci nu sunt munteni.

Așadar: *distinguendum est.*

Ceea ce sunt pentru Moldova evreii sunt pentru Țara Românească aceste venituri cari, prin identitatea religiei, au știut să se strezure printre români, să- i amăgească și să ajungă a- i stăpâni ; și, pentru ca lucrul să le succedă și mai bine, au precupețit tocmai instinctele noastre naționale.

Vedem bunăoară pe- un C.A. Rosetti, un grec, și pe Carada, un alt grec, înființând o gazetă.

Ce nume- i dau?

Românul".

Ei cari n- au fost români neam de neamul lor.

De- aceea e destul ca acești oameni să lipsească de la guvern, fie oricine altul, și numaidecât nu se mai simte nici o deosebire între român și român. Dar cum o fi Carada, Giani, Cariagdi, C.A. Rosetti, Pherekydis ș.a., românul de oriunde începe a se simți străin în țara lui proprie și, precum zice "Poșta", guvernul i se pare tot atât de străin ca cel unghuresc ardelenilor , ca cel muscălesc basarabienilor .

E un axiom în mecanică că efectul trebuie să fie egal cu cauza.

Domnia fanariotă și scurgerea sistematică de stârpituri și faliți în șesul Țării Românești a ținut 121 ani. Abia la 1921 avem perspectiva că, prin o lungă reacțiune a spiritului național și a puterii de asimilațiune a solului și a rasei, vom fi exterminat până și urmele acelei domnii odioase. Abia atunci caracterul meschin, lipsit de onoare și de curaj al acestor venetici se va fi adaptat caracterului inimos al nației românești și abia strănepoții Caradalelor vor *putea* fi români. Caradalele actuale, *chiar să vrea, nu pot să fie români*, precum din salcie , oricât ne- am sili, nu putem corci stejar.

Lupta Moldovei contra numiților munteni nu este deci îndreptată în contra elementelor istorice ale Țării Românești, ci în contra celor neistorice. E o luptă comună, la care tot neamul românesc ia parte în mod instinctiv, cucerind bucată cu bucată bunurile lui naționale. Azi e limba, pe care aceste stârpituri o prefăcuseră într-o pășărească neînțeleasă, mâni va fi poate organizația socială, poimâni biserica și școala, una câte una. Totul trebuie smuls din mâna acestor oameni c-o înnăscută incapacitate de- a pricepe adevărul și lipsiți de posibilitatea patriotismului: totul trebuie dacizat oarecum de acuma- nainte.

Deși poporul român e numeros, lupta lui e disproporționat de grea, de vreme ce acești oameni au sprijin pe străini. Aduși la putere de Rusia, susținuți azi de alianța austro - germană , vedem pârgھیile cari - i ridică așezate în afară, pe când înlăuntru n- avem decât poporul nostru propriu, exploatat cu neomenie, sărăcit, scăzând numeric și fără o conștiință limpede de ceea ce trebuie să facă.

Nația românească n- are de gând încă să instituie , pentru regularea acestui soi de stăpânitori , ordinul Sfintei Cânepe spre a ridica la aceleași demnități pendente și pe grecul Serurie și pe grecul C.A. Rosetti și pe bulgarul Mihălescu și toată seminiția dominantă.

Dar să nu desperăm .

Planta crește la noi. Ar trebui numai niște mâni vârtoase mocănești cari să știe s-o întrebuințeze. Apară ele în Moldova, apară peste Olt ca- n vremea lui Tudor, nația le- ar primi așternându- le flori și covoare pe drumuri, precum i le așternea lui Matei Basarab la intrarea în Țirgoviște. Și Matei Basarab, adormitul într-o fericire, făcea un uz îmbelșugat de această plantă , distribuind cordoane la Caradalele din zilele lui.

Așadar, încă o dată, *distinguendum est*.

Avem de- o parte rasa română, cu trecutul ei, identică în toate țările pe cari le locuiește, popor cinstit, inimios , capabil de adevăr și de patriotism.

Avem apoi deasupra acestui popor o pătură superpusă , un fel de sediment de pungași și de cocote, răsărită din amestecul scursăturilor orientale și occidentale , incapabilă de adevăr și de patriotism, rasa Caradalelor, pe care moldovenii din eroare o numesc munteni.

Această teorie am spus- o în mai multe rânduri , dar Țromânul s- a ferit de- a ne răspunde.

E o cestic foarte neplăcută pentr- un guvern compus în cea mai mare parte din asemenea adunături și pentru un partid în care, la zece nume, afli abia unul românesc;

Cine va face lista funcționarilor mai cu seamă înalți, a pensionarilor , a deputaților, a arendașilor bunurilor publice și private, c-un cuvânt a tot ce reprezintă circulațiunea și reglementarea vieții generale a țării, va observa cu înlesnire că frânele stăpânirii reale a scăpat din mâna elementului autohton și istoric și a încăput pe mâni străine. Dar acest din urmă element, această formațiune hibridă se pretinde română? Neapărat se pretinde, căci altminterlea n- ar avea pretext să stăpânească . Dar nu este încă și nu are încă nici posibilitatea organică de- a fi română.

Nu tăgăduim că foarte numeroase elemente s- au asimilat pe deplin cu rasa română, dar acelea sunt intrate demult, de- o sută, două, ba chiar de două sute cincizeci de ani.

Însă nu acestea domină, ci imigranți proaspeți, cari sunt abia în generația a doua, a căror limbă maternă era încă străină și cari s- au românizat, în privirea limbei, în școlile noastre.

Limba singură nu constituie însă naționalitatea.

Calitățile morale și intelectuale ale rasei au o însemnătate cu mult mai mare.

Dac - am încerca se determinăm exact timpul în care elementul autohton au învins pe cel imigrat, sau a fost învins de el, am zice:

La 1700 învinge elementul imigrat prin domnia fanariotă.

La 1821 începe reacțiunea elementului autohton și merge biruitoare și asimilând până la 1866.

La 11 februarie 1866 învinge din nou elementul imigrat.

Există și de- atunci o oscilațiune , o mutare a punctului de gravitație când asupra elementelor instinctiv naționale, când asupra celor instinctiv străine, dar victoria, precum vedem, e momentan a acestor din urmă.

Dar care- i semnul prin care se disting acești oameni neasimilați , de proveniență transdanubiană , de populațiunea de rasă?

Cerem a se constata aceasta în toate punctele. Noi zicem prin sterilitate fizică și intelectuală. Sunt intelectuali și fizic sterpi, sunt catări în toată privința. Sau nu produc copii defel sau produc stârpituri menite la o degenerare gradată și la stingere în generația a treia ori a patra. Constatăm apoi la ele simptome permanente de slăbiciune intelectuală. La ei mintea e substituită prin viclenie. Viclenia e un semn de slăbiciune, căci mintea omenească veritabilă stă în raport direct cu capacitatea de- a pricepe în mod dezinteresat un adevăr. Ca slăbiciune de caracter e de citat falsitatea . Prietenoși , lipindu- se și măgulind pe oricine de care au trebuință, ei urăsc în realitate orice putere superioară, fie intelectuală, fie de caracter. Istoria lui Tudor și a lui Cuza ar ilustra această teorie.

Oameni ce lingușeau a împărtăși ideile acestor spirite cu totul lipsite de viclenie, nu aceia cari ar fi avut curajul de- a li se opune pe față, îi trădează.

Dacă am cerceta originea ofițerilor de gardă de la 11 februarie am afla că e străină, începând cu fiul unui făclier *grec* de la Botoșani și urmărind toate numele.

Fără îndoială lupta aceasta e purtată în mod instinctiv, fără claritate de vederi, cu tendențe elementare de atracțiune și repulsiune . Precum celții Irlandei , deși anglicizați , simt dominațiunea anglo- saxonă ca pe- o dominațiune străină de rasa și înclinațiunile lor, tot astfel poporul românesc simte instinctiv că e dominat de oameni cari se *pretind* numai români, fără a fi, și cari n- au nici milă de el, nici pricepere pentru geniul lui.

Geniul neamului românesc e o carte cu șapte peceți pentru generația dominantă.

1881) Problema evreiască.

Eminescu nu- i urăște pe Evrei, dar nici nu poate privi nepăsător cum un element parazitar persecutat aiurea vine la noi și trăiește din speculă și colportaj. Evreii constitue o putere și aceasta ar putea să devină în adevăr folositoare printr'o bună organizare socială a țării noastre. Chestiunea principală e însă pentru noi ca elementul românesc să rămână cel determinant. Noi voim statul românesc național, nu statul cosmopolit.

Articolul a fost publicat fără titlu în *Timpul* (VI) 1881, 17 Decembrie. N'a fost reprodus încă în nici o ediție a lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentari.

„Românul” ne face o imputare gravă din buna opinie pe care ziarul izraelit „Apărătorul” pare a fi având despre partidul conservator. Nu știm ce- o fi zis „Apărătorul”, căci am scăpat din vedere articolul în chestiune și numai pe citatele „Românului” nu ne putem întemeia; dar dacă a luat act de repetata noastră declarație că nu urâm pe evrei desigur de adevăr a luat act.

Marile fenomene sociale se întâmplă , după a noastră părere, într- o ordine cauzală tot atât de necesară ca și evenimentele elementare și dacă nu putem zice că avem ură în contra ploiei , chiar când cade prea multă, sau contra ninsorii , tot astfel nu ură putem simți pentru un eveniment atât de elementar ca imigrațiunea în mase a unui element etnic care- a contractat anume apucături economice ce nu ne convin, sub persecuțiile altor popoare. Dar totodată nici o minte serioasă nu poate pretinde ca poporul nostru, cel nevinovat în chestie, să poarte urmările nefaste ale persecuțiilor ce izraeliții au avut a le suferi de la alții. Alte popoare i- au oprit de la meșteșuguri, deci s- au dat cu negoțul și, neajungând acesta, cu specula mai ales; de aci nu urmează că putem suporta un element prea numeros, a cărui ocupațiune de căpetenie să nu consiste în producțiune de valori intrinsece , ci în producerea de valori de loc și de timp numai, precum se numește, cam eufemistic, precupețirea și colportajul.

Izraeliții în numărul în care sunt astăzi constitue o putere de a cărei acțiune cată neapărat să se țină seamă. A face să nu existe această putere nu stă în facultatea omului de stat, precum nu poate cineva desființa Dâmbovița ori Ialomița; chestiunea nu poate fi decât a o face în adevăr folositoare.

Precum un râu de munte îneacă nefiind supus voinței determinante a omului, pe când cu

albia regulată el poartă vase și devine un izvor de înavușire pentru câmpiile ce le petrece, astfel și un element etnic care ar lăsa curs liber numai instinctelor sale ar fi periculos, pe când abătut în albia unei munci liniștite și productive ar deveni folositor patriei lui adoptive și, cu vremea, ar ține poate la pământul ei sfânt tot cu atâta tragere de inimă ca și urmașii acelor războinici păstori cu puternice și încăpătoare cranii cu cari Radu și Dragoș au cuprins câmpiile Moldovei și ale Țării Românești.

O serioasă reorganizare socială și apărarea meseriilor de concurența articolelor gata importate din străinătate, așadară măsuri interne, combinate cu alte vederi de politică economică decât ale absolutului liber schimb cari au domnit pân - acum ar fi poate în stare de- a ocupa brațele și inteligențele celei mai nouă imigrațiuni cu o lucrare mai folositoare și mai spornică decât precupețirea spirtului , care- n ultima linie nu se poate face decât în detrimentul sănătății și buneii stări a celei mai importante părți a poporului românesc, a țaranului.

Cestiunea de căpetenie pentru istoria și continuitatea de dezvoltare a acestei țări este ca elementul românesc să rămâie cel determinant, ca el să dea tiparul acestei forme de stat, ca limba lui, înclinările lui oneste și generoase, bunul lui simț, c-un cuvânt geniul lui să rămâie și pe viitor norma de dezvoltare a țării și să pătrundă pururea această dezvoltare. Voim statul național, nu statul cosmopolit, nu America dunăreană. Voim ca stejarul stejari să producă, nu meri pădureți .

Arta de stat a d- lui C. A. Rosetti a consistat din contra a face pe român să semene cu orice parte a străinătății mai mult decât cu el însuși; să semene a francez, a englez, a neamț, numai a român nu.

Noi credem că, mănținându- se cu statornicie punctul de plecare al statului național, e mai mult ori mai puțin indiferent dacă oamenii cari supun dezvoltarea lor proprie dezvoltării naționale a României sunt în orice caz de origine pură traco - romană , sau dacă într- un număr de cazuri aceasta origine nu este atât de proprie.

Astfel d- nii Mandelbaum și Rosenbluth pot fi atât de români ca și Giani, Carada ori Pherekydes, căci ce mi- e Mandelbaum , ce mi- e Pherekydes? Că unul o fi originar din Tarnopol , altul din Epir, în ce mi- e preferabil unul celuilalt?

Ba cine știe? Poate chiar presupusul Mandelbaum ar fi mai exigent față cu sine însuși pentru a aspira la portofolii ministeriale decât Pherekydes; ar învăța poate mai mult și ar cântări cu mai mult scrupul valoarea sa proprie, intelectuală și morală, până a râvni atât de sus.

Așadar ce ne impută foaia guvernamentală? Că nu punem pe românii „Românului” mai presus decât pe cei cari aspiră a deveni poate mai buni români decât cei de sus? Că nu punem Caradalele mai presus de Mandelbaum ori Feigelstock ? Pentru că au nume străine? Egal de străini ca origine, egal de improductivi ca elemente economice și de- o valoare socială egală, noi nu găsim nici un cuvânt pentru a decerne superioritatea unuia sau celuilalt.

E însă pentru noi sigur și netăgăduit că actualul sistem de exploatare economică poate face loc, sub domnirea altor idei, unui sistem de armonie a intereselor, că în locul speculei poate veni industria și anume industria aceea care întregește activitatea agricolă și stă în legături cu ea. Un asemenea sistem precum îl descrie Laing că există în Danemarca bunăoară ar ocupa brațele, pân' acum improductive, într- un mod folositor și lor și semenilor și s- ar înlătura gravele neajunsuri ale disproporției de azi dintre clasele producătoare și cele consumatoare.

Dar pentru o asemenea reorganizare sănătoasă se cere un bagaj mai mare de idei decum [î] dau articolele foilor politice din Paris și conferințele d- lui Jules Allix asupra „Melcilor simpatici”, vestitele izvoare de învățătură pentru demagogia roșie care ne guvernează.

Dar . . . am lunecat deja pe un teren străin discuției. Dacă „Apărătorul” ar vrea să ne facă amici ai cauzei izraelite ca atare, ai cauzei naționale a unei rase străine celei române, am trebui să protestăm. Dar dacă crede că procesul de asimilare se va face cu mai multă cruțare și siguranță sub domnia unor vederi conservatoare, atunci are poate cuvânt .

1881) Program de reforme.

Articolul e un comentariu în marginea programului cuprins în răspunsul lui Maiorescu la mesajul Tronului. În țara noastră avem prea multe legi copiate după străini. Acestea nici nu se pot aplica în întregime, iar când sunt aplicate determină organizări costisitoare. O adevărată organizare internă trebuie să decurgă numai din nevoile imperioase ale țării și să se bazeze pe respectul pactului fundamental care-i Constitutia. Organizarea trebuie să țină seama de ocrotirea elementului băștinaș și național, instruirea unei administrații cinșite, reprimarea imediată a unor abuzuri care de mult scandalizează țara și o economie înțeleaptă a banului public.

Articolul a fost publicat în *Timpul* (VI) 1881, 6 Dec. și a fost reprodus sub titlul *Program de reforme* de Gr. Peucescu în ed. menționată.

Am publicat în no. de la 2 decembrie al "Timpului" răspunsul prezentat de d. Maiorescu la mesajul tronului în numele minorității conservatoare a Camerei.

Acest răspuns cuprinde un program aproape complet de organizare interioară și vine în momentul cel mai priincios spre a chema activitatea Corpurilor legiuitoare asupra chestiunilor celor mai importante ce ar trebui să le preocupe.

Adevărul este că în lupta ei seculară pentru a-și redobândi independența România a negles prea mult această parte a activității publice.

Nu e vorba, legi de organizare interioară avem destule, ba încă avem prea multe; dar bărbații noștri de stat, preocupați cum au fost până acum de ideea cea mare a emancipării naționale, n-au avut nici timpul, nici liniștea de spirit necesare ca să creeze un sistem de organizare care să izvorască din studiul profund și conștiincios al trebuințelor noastre locale și care să fie potrivit cu puterile intelectuale și cu mijloacele de avuție ale populațiilor noastre.

Și de aceea până acum mai mult am copiat legi de organizare străină, căutând a le localiza pe alocurea.

Și două neajunsuri însemnate au izvorât din această organizațiune prea complicată: de o parte multe legi nu se pot aplica decât foarte rău; iar, de altă parte, această organizațiune este prea costisitoare.

Acum însă când preocuparea cea mare a românilor s-a terminat, din fericire, prin intrarea României în concertul european, este timpul să ne ocupăm mai serios de chestiunile cele grave ce ridică organizarea noastră din întru.

Și de aceea, încă din ziua proclamării regatului, partidul conservator a cugetat să puie în vedere țării un program complet de organizare interioară care să procedă din nevoile noastre, să răspundă la trebuințele noastre și să fie în raport atât cu datinele și cultura noastră cât și cu mijloacele noastre de aplicațiune. Și un articol publicat în coloanele acestui ziar (la 21 martie 1881, nr. 64), îndată după proclamarea regatului, a căutat să demonstreze necesitatea unui program complet de organizare în noul stadiu în care intra România.

Toate chestiunile rezumate în răspunsul prezentat de d. Maiorescu la mesajul tronului au fost dezbătute în sânul partidului.

Nu putem dar decât să ne felicităm că d. Carp a conceput ideea de a întruni într-un mod sistematic câteva din ideile fundamentale ce s-au agitat între membrii partidului ce reprezentăm, pe care d. Maiorescu le-a formulat și le-a prezentat la deschiderea primei sesiuni parlamentare a regatului român.

Și cu atât mai mult ne felicităm de aceasta cu cât cea mai mare parte din ideile exprimate în documentul de care vorbim nu sunt decât accentuarea în mod mai practic a ideilor ce a propagat totdeauna partidul conservator și oarecum dezvoltarea ideii conservatoare însăși.

Și în adevăr partidul conservator a susținut totdeauna că orice sistem de organizare

interioară în țara noastră trebuie să ia ca punct de plecare Constituțiunea noastră însăși, Constituțiunea în întregul ei.

Va să zică, de o parte monarhia constituțională și egalitatea tuturor înaintea legii, democrația în sensul cel adevărat al cuvântului ; iar de alta, reprezentățiunea țării prin patru colegii electorale, care însemnează predominarea inteligenței în afacerile politice și dreapta cumpănire a tuturor intereselor în Corpurile legiuitoare.

Acesta [a] fost și este punctul nostru de plecare.

Și ținta noastră a fost totdeauna conservarea elementului național și ocrotirea acestui element contra concurenței escesive și a propriei lui neprevederi . Fiece zi care trece ne convinge mai mult că aceasta trebuie să fie ținta supremă nu numai a oricărui conservator, dar a oricărui român care vrea să aibă o țară românească. Conservarea mai cu seamă a proprietății mici în mâna proprietarului român, conservarea meseriilor în mâna meseriașilor români. Vom discuta dar împreună cu toți acei ce primesc aceste idei eminamente conservatoare mijloacele practice de a ajunge la scopul dorit, dintre care mai întâi pe cele propuse în proiectul de răspuns al d- lui Maiorescu.

Ca să poată elementul nostru românesc să iasă învingător din lupta cea mare pentru existența națională ce ni se impune, mijloacele protectoare nu sunt fără îndoială decât un ajutor vremelnic : ridicarea nivelului intelectual și dezvoltarea activității și a bogăției sunt mijloacele fundamentale.

De aceea am cerut totdeauna simplificarea mecanismului nostru administrativ și credem că e bine să se împutineze mai ales atribuțiunile comunei rurale, ca să poată să îndeplinească bine pre cele esențiale: biserica, școala și căile de comunicațiune.

Și de aceea încă demult partidul conservator s- a ridicat contra direcțiunii ce se dă tinerimii în școalele noastre, care a creat și creează pe fiecare zi un fel de proletariat al condeiului, o adevărată plagă socială, și a propus ca instrucțiunea publică să îndrepteze forțele vii ale națiunii către ocupațiunile, așa de bogate și așa de necesare în organizarea societăților moderne, ale industriei și comerțului.

Nu mai puțin partidul conservator a semnalat totdeauna răul ce-l aduc fluctuațiunile politice în buna administrare a țării și a cerut ca funcționarii administrativi să prezinte garanții serioase de aptitudine la intrarea lor în funcțiune, dar, odată intrați, a cerut stabilitatea pentru toți. În special în ce privește magistratura, formula în care d. Maiorescu a rezumat credințele partidului conservator este cea mai nemerită și o adoptăm fără nici o adăogire și fără nici o restricțiune.

Acestea fiind ideile fundamentale ce se exprimă în documentul de care vorbim, noi credem că este un bun început pentru activitatea parlamentară a acestei sesiuni.

El va avea îndoitul folos de a chema atențiunea publică asupra cestiunilor de îndreptare interioară, de la cari am fost distrași prin evenimentele esteriore și de a lămuri ideile partidelor și a împrăștia nedomiririle cari au fost și sunt sprijinul principal al partidului liberal, așa de abil în a turbura apa și în a calomnia pe adversarii săi.

Dar, pe lângă aceste idei de organizare interioară, credem că e bine să aducem aminte acestui Parlament care își începe lucrările sale ceea ce zicem în programul partidului conservator în 1880, că adică trebuie să înfrânăm deocamdată orice dorințe de îmbunătățiri și întreprinderi costisitoare, deoarece sporirea impozitelor a ajuns să atingă chiar forțele productive ale țării și asemeni dorințe se traduc neapărat prin noi sarcine.

Nu mai puțin credem că este de datoria minorității din Cameră și Senat, acum când are ocaziunea de a vorbi în mod solemn cu regele, să aducă la picioarele tronului plângerile ce se ridică din toate părțile țării contra administrațiunii guvernului de astăzi.

Lumea este scandalizată de îmbogățirea așa de repede a câtorva din cei ce au mai multă acțiune asupra guvernului țării! Abuzurile și deșanțarea au fost denunțate în public chiar de către președintele Consiliului de Miniștri și de președintele Camerei legiuitoare. Și cu toate acestea demoralizarea [î]și urmează cursul, oameni înfierăți de opinia publică stau în capul departamentelor și în capul județelor și exemplul dat de sus s-a întins repede până în cele din urmă strate ale societății.

Cerând dar o bună organizare în întru nu trebuie să pierdem din vedere că legile cele mai bune nu pot da decât rezultate rele în mâni deprinse a le viola și că, mai mult decât cele mai bune legi, o economie înțeleaptă și o administrație onestă pot ajuta la nălțarea claselor muncitoare și la ocrotirea lor.

1881) Semi- barbaria.

Eminescu arată că semi- barbaria nu- i un pas de la barbarie la civilizație, ci- i o stare de degradare, de corupere morală. Civilizație adevărată ne trebuie nouă ca neam, și aceasta nu poate veni decât prin desvolta- rea naturală a facultăților noastre. Noi nu avem încă o civilizație și pentru a o forma trebuie să plecăm de la ceia ce-avem temeinic și serios în trecutul nostru.

Articol de fond fără titlu în *Timpul* (VI) 1881, 25 Oct. A fost publicat sub titlul *Semi- barbaria* de Gr. Peucescu în ediția menționată.

„Pseudo - românul " în semibarbaria " lui are, se 'nțelege , defectul acestei stări intelectuale; nu e în stare a pricepe termenii tehnici cu cari operează și- i întrebuințează pe dos. Am arătat în unul din numerile trecute cauzele cari ne fac a stabili, pentru epoca din urmă a istoriei țărilor noastre, că e o stare de semibarbarie de o sută de ori mai rea decât barbaria adevărată, și, se 'nțelege , fără proporție de rea față de civilizația adevărată.

„Pseudo - românul ", care nu cunoaște termenul „semibarbar " și nu- i știe însemnătatea, dă următorul înțeles cuvintelor noastre:

Poporul (spun conservatorii) au făcut un *pas spre progres*: din barbar acum 50 ?60 de ani, a devenit semibarbar , adică pe jumătate barbar, *pe jumătate civilizat*.

Acest *pas făcut spre civilizațiune* și aci vorbim în teza preținșilor conservatori în loc de a, fi un bine, *căci lumea - ntreagă spre civilizare merge, la civilizare țintește și- și încoardă toate puterile* spre a ajunge, e un rău mare, e nefericirea poporului român.

Asemenea afirmări nu se discută.

Hotărît că nu se discută ceea ce zice „Românul", de vreme ce nici am zis, nici am putut afirma vreodată platitudinea că *semibarbaria e un pas spre progres*, spre civilizație, că *e o jumătate de civilizație*.

Niciodată. Semibarbaria e o stare de degradare, un regres , este corumperea unui popor primitiv prin viciile unei civilizații străine.

Un popor barbar e bunăoară religios. Civilizarea lui religioasă adevărată vine atunci când , prin progresul lent al propriei sale maniere de- a vedea în materii religioase, credințele formale, adesea superstițioase , se schimbă în convingeri morale. Dar când el admite de la alt popor numai ștergerea credinței formale, fără a o înlocui prin *convingerea* morală și religioasă, el rămâne și fără una și fără alta; are numai răul civilizației și răul barbariei, e semibarbar.

Un popor barbar își are industria lui de casă, meseriile lui, activitatea lui economică sănătoasă, deși primitivă poate. Când el, în loc de a da dezvoltare propriei sale munci, cumpără obiectele gata de la străini, fără a învăța cum să devie el însuși în stare de- a le produce, e semibarbar.

Civilizația adevărată a unui popor consistă nu în adoptarea cu deridicată de legi, forme,

instituții, etichete, haine străine. Ea consistă în dezvoltarea naturală, organică a propriilor puteri, a propriilor facultăți ale sale. Nu există o civilizație umană generală, accesibilă tuturor oamenilor în același grad și în același chip, ci fiecare popor își are civilizația sa proprie, deși în ea intră o mulțime de elemente comune și altor popoare.

Există deci o civilizație franceză, una engleză, una germană, una italiană. Nu există însă o civilizație română și, dacă sunt începuturi, ele sunt cu totul individuale și n-au a face nimic cu dezvoltarea generală a lucrurilor.

Trecerea adevărată nu e de la barbarie la semibarbarie, căci asta e o trecere spre rău, ci de la barbarie la civilizația adevărată. Semibarbaria nu este o stare, organică sau necesară, ci e o boală, un regres, o stare de slăbiciune și de mizerie. Dacă pe acest pământ va exista vrodată o civilizație adevărată va fi aceea ce va răsări din elementele civilizatorii vechi. Nu de greco-bulgara subțire și nazalizată a secolului fanarioților se va lega progresul limbei noastre, ci de începuturile sănătoase ale unui Urechi sau Miron Costin; nu de traducerea de legi străine atârnă civilizația juridică, ci de perfecționarea și completarea vechilor și propriilor începuturi de legislațiune și viață juridică. Din rădăcini proprii, în adâncime proprii, răsare civilizația adevărată a unui popor barbar; nu din maimuțarea obiceielor străine, limbilor străine, instituțiilor străine.

Poate că popoarele slave ale nordului și mijlocului Germaniei sunt mai civilizate „ca oameni” decum erau în starea primitivă; dar ele nu mai sunt slave; au pierit în poporul a cărui civilizație au primit-o. Populațiile tatară ale Rusiei sunt mai civilizate ca „oameni” azi decât sub hani lor. Dar nu mai sunt tatară; ele au pierit ca existență proprie din momentul în care au primit modul de-a fi al unui alt popor.

Semibarbaria nu este dar un progres, ci un regres din punctul de vedere național și politic.

„Românul” mai pretinde că barbaria actuală ne-a dus în așa scurt timp la independență și la regat, la libertate și la conștiința de sine, la progres și la avere.

Iată lucruri ce le tăgăduim.

Pro forma independenți, plătim un tribut de sute de ori mai mare decât cel vechi; libertatea populațiilor noastre este, după date statistice autentice, sinonimă cu libertatea de-a muri de mizerie; progresul și averea se află în realitate nu la elementul care etnic și istoric e singurul element în adevăr românesc, ci la ... *românii „Românului”*, la acea pătură superpusă de populație străină incapabilă de-a pricepe poporul nostru, incapabilă de-a-l iubi.

Barbarie și civilizație stau laolaltă în raportul în care stă ghinda stejarului cu rădăcinile, trunchiul, creșterea ulterioară.

Semibarbaria e altceva, e o boală produsă prin mediu străin, decrepitudinea ce s-ar produce plantând un stejar la loc băltoș și mlăștinos și supunându-l la regimul salciei comune. Ei, nici salcia pom, nici Caradalele români.

Deci orice civilizație adevărată nu poate consista decât într-o parțială întoarcere la trecut, la elementele lui bune, sănătoase, proprii de dezvoltare.

1881) Teoria compensației muncii.

Discutând asupra problemei israelite la noi, Eminescu arată că Evreii în țara noastră sunt un element parazit. Ei trebuie să muncească la muncă musculară, la producțiune. Eminescu mărturisește că nu are ură împotriva Evreilor, dar că nici nu poate iubi un element parazit venit la noi din cauza persecuțiilor din alte părți și deprins cu specula. Numai elementele productive merită să fie încetățenite. Naționalitatea noastră își are drepturile ei înăscute și în apărarea lor e liberă să-și aleagă mijloacele necesare.

Articol publicat în *Timpul* (VI) 1881, 20 Octombrie cu art. de fond fără titlu. N'a fost reprodus încă în edițiile lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentați.

Numai noi observasem, la aparițiunea ziarului „Cumpăna”, că foaia aceasta e redijată de tineri izraeliți. Scrisă într-o limbă românească deosebit de bună și c-o inteligență caldă, foaia s-a ferit până acum de-a atinge punctul care-o fi durut-o mai mult, până ce-n sfârșit, în urma mișcării antisemitice și a circulării d- lui C.A. Rosetti, ea părăsește rezerva ce și-o impusese, și arată arama și-și dă în petec, cum am zice.

După „Cumpăna”, venirea evreilor în țara noastră a fost cauzată prin necesitățile economice ale generației trecute; ei, prin serviciile ce le-au adus acestei generații, pe cari le ignorăm, și-au câștigat importanța actuală. Au oferit deci o compensație pentru munca națională ce i-a susținut.

Teoria socială a compensației fiind a noastră și neaflându-se în nici un manual de politică, ne credem în drept a o explica.

Compensația nu se dă de cătră o clasă sau de cătră un om decât prin muncă intelectuală sau musculară. Munca musculară consistă în producere de obiecte de utilitate necontestată, cea intelectuală în facilitarea producțiunii acestor obiecte. Din acest punct de vedere vânzarea de rachiu de cucută prin sate și colportajul nu ni se par nici a fi produs obiecte de utilitate, nici a fi înlesnit producțiunea prin o mânăire mai inteligentă a instrumentului de muncă.

La noi, ca în toate țările, evreii se prezintă ca un element parazit de mijlocitori, a căror activitate, în loc de-a iefteni schimbul de produse, îl scumpește în mod artificial și-l scumpește în aceeași măsură în care-l monopolizează în mâinile lor. Ei sunt, ca element comercial, absolut stricăcioși în toate țările; de aceea și vedem că, oriunde se află în număr mare, domnește cea mai mare sărăcie.

Ei nu împlinesc necesități, ci dau naștere patimelor rele și viciilor, le încurajează și le satisfac. Mai mult: evreii par în genere incapabili de muncă industrială. Oricât de mulți ar fi într-un oraș, nu-i vom găsi nici ca muncitori în fabrici, nici în ateliere, excepție făcând de meserii foarte ușoare, de caracter femeiesc oarecum.

Fără îndoială că suportăm urmările generației trecute; dar păcatele, ineptiile ei, nu calitățile. A fost inept a crede ceea ce unii credeau, că, primind colonii de puri consumatori improductivi, se sporește avuția și puterea de muncă a țării. Și în Statele Unite imigrează oameni; dar toate foile europene sfătuiesc pe speculanți de-a se feri de Stalele Unite. Ele nu dau subsistență decât emigrantului *producător*, țăranului, meseriașului. Omul fără meserie piere acolo. Am cunoscut evrei cari au emigrat din Austria în America, iar de acolo au venit în ... România.

Nu deznaționalizați trebuie evreii, căci foarte puțin ne pasă dacă o întreagă rasă consumatoare și improductivă va vorbi sau nu românește; ci siliți, prin o strictă organizare economică, la muncă, la muncă musculară, la producțiune. Atunci se vor deznaționaliza de sine sau vor emigra, iar până atunci cată să fie înlăturați absolut de la exploatarea claselor muncitoare, de la traficul viciilor și slăbiciunilor. La muncă Caradalele, Costineștii și Mihăleștii, dar la muncă și evreii.

Iată punctul important al discuției. Trebuie să li se îngreue paraziților de tot felul meseria lor. Negoțul cu băuturi spirtoase, colportajul trebuie să mărginite la strictul necesar. Nu specula, munca trebuie să determine mersul societății și înaintarea pe scara socială.

„Cumpăna” zice că toate țările au pe evreii pe cari - i merită, deci și România. Noi tăgăduim aceasta. N-am meritat prin nimic nici pe evreii noștri, nici Caradalele noastre. Unii imigrați din Rusia și Austria, alții veniți din Turcia au avut o influență dezastroasă asupra dezvoltării materiale și intelectuale ale țării noastre. Aceste două elemente, egal de străine, intelectual și material egal de sterpe, ne-au adus poporul la sapă de lemn, l-au corupt, l-au

făcut vicios , precum au adus la sapă de lemn pe țăranul din Galiția, din Bucovina, din Maramureș, din Rusia de sud.

Invazii de armate străine și invazii de paraziți străini sunt nenorociri pe cari o țară nu le merită, dar trebuie să le suporte dacă e mică. Nu se poate zice despre viile de Cotnar că merită filoxera .

Noi nu urâm pe evrei, dar nici de vină nu suntem că au fost persecutați în alte țări, că au contractat deprinderile de speculă și de parazitism pe cari le au acum, și nici putem iubi acest rău elementar ce cade asupra noastră. România, nefiind vinovată întru nimic de poziția trecută a evreilor în țările apusene și răsăritene, nu poate fi obligată a suporta economic și social urmările aceluia rău tratament.

La noi n-au fost persecuțiuni religioase. Sub domniile vechi naționale puținii evrei formau o breaslă al cărei staroste era rabinul. Breasla aceasta avea dreptul public al oricărei alte bresle și, prin caracterul chiar al instituției, membrii comunității economice nu se că puteau înmulți peste trebuințele reale.

Așa ar fi trebuit să rămâie totdeauna.

În organizarea veche nu încăpeau paraziți.

În lipsa absolută de organizare socială de care ne bucurăm în urma influenței altor elemente parazite asupra statului a putut însă încăpea o mulțime de lume fără căpătâi .

În momentul în care ne vom hotărâ a organiza și apăra munca națională credem că evreii fără silă vor dispărea încet - încet și, după vechiul lor obicei, vor căuta o altă societate omenească, tot atât de nesănătoasă precum e a noastră astăzi și vor năpădi asupra ei.

Dar pentru sanificarea noastră e necesar ca să dispară din viața publică elementele parazite transdanubiene, a căror vină publică e dezorganizarea actuală.

Ceea ce se poate face este încetățenirea elementelor în adevăr folositoare, precum tineri învățați, meseriași buni ș.a.m.d.

Încolo însă naționalitatea română ca oricare alta are dreptul înnăscut de a-și apăra moștenirea ei istorică și munca ei de orice alt element străin. Alegerea armelor și mijloacelor atârnă de timp și împrejurări, și, dacă e vorba de păstrarea rasei române pe acest colț de pământ și de întărirea caracterului ei și a felului ei de- a fi, nici o armă nu este rea întrebuințată la timpul cuvenit.

1881) Teoria păturii superpuse.

Eminescu crede în adevărul teoriei atât de adesea susținute de el și ne spune că tocmai fiindcă- i adevărată, teoria a produs o impresie penibilă asupra celor atinși de ea. El ne spune că străinii au ajuns să acapareze toate ramurile vieții publice. Susținerea teoriei nu are folos practic pentru conservatori, dar conservatorii nici nu urmăresc așa ceva. Practici în țara noastră sunt numai liberalii care prin negoț de palavre se îmbogățesc și parvin. Teoria are însă însemnătatea ei, căci pune în evidență faptul că pentru conservatori principiile sunt mijloc pentru păstrarea predominării rasei române, nu pentru câștig.

Statul român nu trebuie lăsat la bunul plac al unor venetici, el nu trebuie să devină un fel de Americă. Statul român trebuie să-și primească soarta și caracterul de la elementul istoric. Mediul social însă permite ieșirea la suprafață numai a elementelor decăzute, iar elementele sănătoase ajung să fie exploatate de cele parazitare.

Articolul fără titlu a apărut în *Timpul* (VI) 1881, 6 August. N'a fost încă reprodus în nici o ediție a lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentați.

Căutând a explica etnologic antagonismul atribuit moldovenilor contra muntenilor am

găsit că bărbații de peste Milcov nu înțeleg sub cuvântul „muntean” populația istorică a Țării Românești, una și aceeași în toate provinciile, ci o pătură superpusă, neistorică, imigrată de curând prin orașe, din care se recrutează partidul roșu, rămânând ca populațiile vechi sau pe deplin asimilate să se grupeze, ceea ce și fac, sub cu totul alte formule politice decât cele cosmopolite ale membrilor societăților internaționale.

Această teorie a produs, ca orice adevăr, o impresie penibilă asupra celor ce cred a avea cuvinte să se simtă atinși de ea; le-a produs un fel de spaimă de ei înșii, precum se cutremură eroii lui Eschil când simt neînduplecarea fatalității; le-a produs poate salutara îndoială dacă în adevăr ar fi ei aceia cărora li se cuvine misiunea naturală și înnăscută de a reprezenta un popor din care, în definitiv, nu fac parte decât din întâmplare și prin strecurare pe furiș.

Argumente în contrariu cari ar invalida teoria noastră nu se prea pot aduce. Evidența nu se poate tăgădui, deși un asemenea mister public nu se mărturisea, fie din cauză de oportunitate, fie pentru alte considerații.

Împlerea Parlamentului și a funcțiilor cu noi fanarioți de proveniență proaspătă, falsificarea vieții intelectuale și politice a poporului prin capete de formațiune hibridă, incapabile de o activitate intelectuală, toate acestea se impun vederii; autohtonul simte că nici limba, nici înclinările, nici maniera lui de a vedea nu pot fi reprezentate de crani c-un dram de creier, supus la ramolism . Studii craniscopice comparative ar fi de folos, și tineretul Facultății de Medicină și-ar câștiga un merit comparând încăperea cubică a unui craniu în adevăr dacoromanic cu strâmtoarea acelor scorburi găunoase în cari rezidă sterilitatea intelectuală și perfidia partidului roșu.

Declamațiile și asigurările solemne de patriotism nu ajută nimic în cestiune, într-un cât e etnologică. În privirea politică, punerea tezei poate fi oportună sau inoportună, practică sau nepractică, dar numai din punctul de vedere al celui care-o judecă, nu din acela al adevărului în sine. Pentru meritele reversibile financiare ale grupului Carada ?C.A. Rosetti, pentru poeziile neogrecești ale lui Serurie, cestiunea e și inoportună și nepractică .

Să sperăm că va avea alt înțeles pentru distingerea între ceea ce e tipic românesc și în adevăr național pe de o parte și între importațiunile de tot soiul ce se pretind naționale.

Fără atitudinea declamatorie a ziarului francez din Capitală, mai obiectiv, dar totuși numai din punctul de vedere al oportunității, ne răspunde ?Cumpăna”, ziar redijat de tineri evrei.

Foaia aceasta ne zice că teoria noastră nu are nici un folos practic pentru partidul conservator”.

Poate că folos practic și partid conservator sunt o contradicție în *adjecto* într-un cât [î]i privește pe conservatori. Practice sunt Caradalele, cari știu a utiliza tot în afaceri ale țării cele patru clase primare sau Codul Boerescu în așa chip încât ajung directori de drum de fier și de bancă și milionari. Practic e d. C.A. Rosetti, care pune pe Giani să-i stipuleze o plată de zeci de mii de galbeni pentru negoțul de palavre exercitat de la 1857 încoace. Auzit-au cineva de vrun roșu care, în politică, să fie atât de nepractic încât să piarză un ban? Miniștrii dați în judecată de acești virtuoși se disting prin absoluta lipsă de simț practic într-un cât [î]i privește, căci au ieșit săraci, căci au fost oameni de stat în socoteala averilor lor private, și sacrificiile ce le-au impus celor mai mulți pozițiunea lor oficială le-a jignit multora interesele și avutul lor. Cine-a sărăcit dintre roșii, afară de bieții Golești cari au luat-o la serios? Dar Goleștii erau boieri de neam și autohtoni, deci, ca atari, nu s-au uitat la folosul practic, lăsând în seama d-lui C.A. Rosetti admirabila calitate de-a concilia interesele sale private cu rolul de martir, de exilat, de prigonit, pe care l-a știut juca în perfecțiune. Martiriu și patriotism ce se traduce în practică în pensii reversibile, în lefuri exorbitante create ad-hoc, în sporirea cu 40 la sută a bugetului cheltuielilor, în urcarea birurilor, în înmulțirea datoriei publice ș.a.m.d.

Cât despre folosul practic pentru *ideile* conservatoare, el e evident. Formula unei organizații conservatoare, abstracție făcând de țară și de poporul istoric, se dovedește a fi sterilă și lesne de escamotat . Vedem că roșii, maiestri în precupețirea unor asemenea formule, au devenit peste noapte din republicani monarhiști și că primesc orice program politic, numai la putere să rămâie . Treaba lor să răsucescă și să falsifice principiile conservatoare și să

pretinză că sunt ale lor.

Pentru noi principiile sunt un mijloc pentru păstrarea predominării rasei române în țară; pentru ei un mijloc de- a rămânea la putere și a escamota încrederea celor lesne de amăgit. Lupta trebuie să devie mai substanțială și s- apropie timpul în care, în genere, deosebirea între idei conservatoare și liberale, între idealuri abstracte de organizație va căta să înceteze.

Lupta se va naționaliza . De o parte vom întâlni fanarioții și străinii, de orice credințe politice ar fi, de alta românii proprii și în realitate asimilați , abstracție făcând de principii politice.

Evreii au zis Congresului de la Berlin: „Sau țara să fie cum o vrem noi sau să nu fie”. Un apropiat viitor va zice: „Sau țara aceasta să fie în adevăr românească, sau nici nu merită să fie”.

De unde să rezulte în adevăr obligațiunea pentru țăran ori pentru fostul boier să se lupte în război sau să plătească dări pentru ca Caradalele și Goldnerii de toate categoriile să aibă liniștea și mijloacele de- a- i exploata în bună voie?

Oare poporul nostru nu are altă misiune pe pământ decât de- a plăti pensii reversibile d- lui C.A. Rosetti și a muri în război pentru a pune fundament siguranței falimentelor frauduloase ?

Esperia etnologică și geografică a statului român să nu fie decât un pretest pentru Chirițopoli de a- și face mendrele, pentru ca străinii să se îmbogățească și să se încarce cu onorile create în numele acestui popor?... Țara Românească nu mai e decât ocazia dată unui grec ca d. C.A. Rosetti de a se gera în om de stat și de a- și face nume? E condamnat acest popor ca paginile istoriei lui să fie mânjite de indivizi străini, fără ca aceștia să justifice prin muncă sau inteligență o asemenea suplantare?

„Cumpăna” ne citează însă state în cari împrejurările ar fi ca și la noi: Statele Unite și Belgia.

Sunt tocmai statele contra comparării cu cari am protestat totdeauna. Amândouă formațiuni nouă, fără caracter național propriu, în cari originea locuitorilor e indiferentă, amândouă fără trecut. Tocmai cerința de- a lăsa România să se prefacă într- o Americă sau o Belgie a Orientului este aceea căreia ne opunem din toate puterile. Nouă nu ne e deloc indiferent elementul ce are a determina caracterul și soarta acestei țări. Pretindem în mod absolut ca el să fie acelaș care- a determinat caracterul țării de la 1200 ?1700 și de la 1821 ? 1866. O țară care ar apuca căile americanismului deplin devine indiferentă pentru român și e cel mult o expresie geografică, o firmă, un otel, nu o patrie, nu un stat național.

Dar, zice „Cumpăna”, atât în lumea fizică cât și [în] cea morală există și domnește numai ceea ce are *puterea intrinsecă* de- a exista și domni. Este o ciudată filozofie aceea care se silește a demonstra că elementele putrede, că decrepitudinea poate doborî și stăpâni elementul sănătos și viguros.

Poate fi ciudată filozofia aceasta, dar nu e mai puțin adevărată. Puterea intrinsecă de- a exista și domni nu este absolută, ci atârnă de la mediul în care se exercită. Când un popor încapă de ex. sub dominațiunea străină, învins prin superioritatea numerică , elementele sale viguroase și statornice vor rămânea jos, iar cele cari se vor adapta mediului nou al robiei , lingușitorii , mincinoșii , viclenii, se vor ridica. Astfel grija cea dendâi a fanarioților a fost de- a desființa armata noastră, corp cu corp, pentru a nimici mediul în care calitățile rasei române și puterea ei de viață se putea exercita. La 1874 „Românul” cerea desființarea armatei pentru cauze de economie.

Istoria noastră e o ilustrare a acestei teorii. În epocile în cari se cerea vigoare și o intensivă vitalitate s- au ridicat românii; în epoce de dominațiune străină, exercitată din Țarigrad ori din alte puncte, s- au ridicat străinii.

Adaptabilitatea c- un mediu nesănătos, nedemn, nu înseamnă superioritate organică.

Stejarul nu crește pretutindenea, buruienile în tot locul. Aceasta nu va să zică că ele au „o putere intrinsecă mai mare de- a exista și de- a domni”. Dacă într- un mediu stricat viclenii și poltronii înfloresc nu e dovadă că au o putere intrinsecă superioară celor inteligenți și de caracter, ci numai că mediul e favorabil pentru decrepitudine morală, nefavorabil pentru sănătate.

În stâncă s-a găsit o broască țestoasă care trăise sute de ani fără hrană, adică tot timpul necesar formațiunii stâncii. Este ea organic superioară unui englez, care, nemâncând patru zile, ar turba ?

Victoria finală a superiorității e coada *teologică* a bătrînului Darwin. Cu toată adâncimea filozofiei naturii, el e bun anglican, deci optimist; în contra scepticismului ce-ar putea rezulta din teoria luptei pentru existență se - ndreaptă aserțiunea că la urmă victoria e a superiorității. Nu superioritatea organică învinge, ci adaptabilitatea c-un mediu dat de timp, istoricește, dat de spațiu, geograficește. Dar naturile viguroase vor căta să întipărească mediului caracterul lor, cele slabe se vor adapta ca ceara unui mediu nedemn chiar, încât slăbiciunea e din acest punct de vedere un titlu la existență. Demult gândeam la o asemenea modificare a teoriei luptei pentru existență, văzând cazurile în cari decrepitudinea și paraziții ajung a exploata și stăpâni elemente sănătoase și puternice.

1882) Arta guvernării.

Liberalii nici nu respectă tradițiile noastre, nici nu cunosc natura statului și poporului românesc. Ei nu urmăresc dezvoltarea tuturor aptitudinilor poporului românesc.

În viața statului trebuie să fie determinante natura poporului, instinctele și înclinările lui moștenite. Arta guvernării e știința de-a ne adapta naturii poporului, a surprinde stadiul lui de dezvoltare și a-l face să meargă liniștit pe calea pe care în mod firesc a apucat.

Articolul a apărut fără titlu în *Timpul* (VII) 1882, 1 Aprilie. N'a fost reprodus încă în nici o ediție a lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentari.

Ceea ce dă guvernului roșu aproape caracterul unui guvern străin, tot atât de vitreg precum ar fi domnia muscalilor sau a turcilor, este atât lipsa de respect pentru tradiție și trecut cât și deplina necunoaștere a naturii statului și a poporului românesc, pe cari le privesc, pe amândouă, ca pe niște terene de experimentare.

John Stuart Mill observă deja în scrierea sa asupra guvernului reprezentativ că sunt spirite, cari privesc arta guvernământului ca o chestie de afacere". O mașină de vapor sau una de treier, o moară, c-un cuvânt orice operă mecanică cu resorturi moarte a cărei activitate și repaos se regulează după legile statice și ale dinamice e pentru ei ceva asemănător cu statul; maniera lor de-a privi lumea, societatea, poporul e o manieră mecanică. Formulele și frazele cari umplu programele acestor oameni nu sunt adevăruri în sine, ci numai niște expediente timporare, pe cari e sau nu oportun de-a le aplica.

Tradiția ? Nu-i nimic. Vechile datini de drept ori de cuviință ale poporului sunt niște prejudecări. Modul de-a exista al statului, forma lui monarhică bunăoară, sunt lucruri despre cari e în sine indiferent de există sau nu; valoarea lor e numai relativă și are numai atâta preț pe cât contribuie la realizarea ambiției personale a unui om sau a unui grup de oameni cari văd în stat un mijloc de-a face avere, de-a și câștiga nume, de-a ajunge la ranguri și la demnități.

Dar se ruinează poporul? Le e cu totul indiferent. Dar se alterează dreptatea moștenită a caracterului național, dar se viciază bunul simț, dar se împrăștie ca de vânt comoara de înțelepciune și de deprinderi pe care neamul a moștenit-o din bătrâni mai vrednici decât generația actuală? Ce-i pasă liberalului de toate astea? Toată lumea să piară numai Manea să trăiască! Orice idee *a priori*, răsărită în creierii strâmți a unui om curios, orice paradox e bun numai să aibă puterea de-a aprinde imaginația mulțimii și de-a o duce pe calea aceea care n-o conduce *pe ea* spre bun trai, spre muncă și adevăr, ci care poate ridica o pătură nouă de oameni în sus, o pătură turbure, despre care să nu știi bine nici ce voiește, nici ce tradiții are, nici dacă e capabilă a conduce un stat ori nu.

Există alți logicieni politici continuă John Stuart Mill cari privesc știința de-a governa ca

o ramură a științelor naturale". Nu pe ales așadar sunt formele de guvern, nu expediente sunt, nu opera unor intențiuni premeditate, ci un produs organic al naturii, gîngăș ca toate produsele de soiul acesta; afacerea noastră e de- a cunoaște proprietățile lui naturale și nu de- a-i dicta noi legi, ci a ne adapta legilor cari - i sunt înăscute.

Genialul Montesquieu însuși, întemeietorul cercetării naturaliste în materie de viață publică, zice (în cartea *De l'esprit des lois*) că, înainte de- a exista legi, existau raporturi de echitate și de justiție. A zice că nu există nimic just și nimic injust decât ceea ce ordonă sau opresc legile pozitive este a zice, adaugă el, că înainte de- a se fi construit un cerc razele lui nu erau egale".

Această îndoită manieră de- a vedea am găsi-o petrecând istoria tuturor statelor; ea e istoria paralelă a ideilor conservatoare pe de- o parte, a celor demagogice pe de alta. Deosebirea pătrunde școală, justiție, administrație, vederi economice, tot.

Pe terenul muncii liberalul, care nu vede decât rezultatele, va zice: scopul economiei politice e producțiunea.

Producțiunea numeroasă, bănoasă , ieftenă, iată singura țintă ce- o urmărim. De aci apoi o împărțeață a muncii după națiuni; una să producă numai un lucru și să fie absolut ineptă și incapabilă de- a produce altceva; alta alt lucru. În adevăr imens, ieften, bănos . Ființa inteligentă a omului, redusă la rolul unui șurub de mașină, e un produs admirabil al liberalismului în materie de economie politică.

Oare nu are mai multă dreptate acela care zice că obiectul îngrijirii publice e *omul* care produce, nu lucrul căruia- i dă ființă? E vorba ca toate aptitudinile fizice și morale ale omului să se dezvolte prin o muncă inteligentă și combinată, nu ca să degenereze și să se închircească în favorul uneia singure. E vorba apoi ca totalitatea aptitudinilor unui popor să se dezvolte, nu să degenereze toate și să se condamne poporul întreg la un singur soi de muncă care să- l facă unilateral, inept pe toate terenele afară de unul singur.

Natura poporului, instinctele și înclinările lui moștenite, geniul lui, care adesea, neconștiut, urmărește o idee pe când țese la războiul vremii, acestea să fie determinante în viața unui stat, nu maimuțarea legilor și obiceielor străine. Deci, din acest punct de vedere, arta de- a governa e știința de- a ne adapta naturii poporului, a surprinde oarecum stadiul de dezvoltare în care se află și a- l face să meargă liniștit și cu mai mare siguranță pe calea pe care- a apucat. Ideile conservatoare sunt fiziocratice , am putea zice, nu în sensul unilateral dat de d- rul Quesnay, ci în toate direcțiile vieții publice. Demagogia e, din contra, ideologică și urmărește aproape totdeauna realizarea unor paradexe scornite din mintea omenească.

Legile demagogiei sunt factice, traduse de pe texte străine, supte din deget, pe când ele ar trebui să fie, dacă nu codificarea datinei juridice, cel puțin dictate și născute din necesități reale, imperios cerute de spiritul de echitate al poporului; nu reforme introduse în mod clandestin, necerute de nimenea sau vulgarizate ca o marfă nouă sau ca un nou spectacol, ca eligibilitatea magistraturii, pe care nimeni n- o cere. Măsurile economice ale demagogiei sunt o maimuțărie. Îi vezi creând drumuri nouă de fier, tot atâtea canale pentru scurgerea industriei și prisosului de populație din străinătate, pe când adevărate măsuri ar fi acelea menite a dezvolta aptitudinile cari sunt în germene în chiar poporul românesc.

Căile ce se deschid concurenței absolute, departe de- a dezvolta unul din acei germeni , [î]i face să se usuce și să degenereze, restrângând pe român numai la acel teren mărginit pe care mai poate suporta concurența, la agricultură. Dar, nefiind toți plugari, ce devine restul? Restul caută funcții și liberalii exploatează ineptia economică pe care ei au creat- o, deschizând din ce în ce mai multe funcții pentru miile de nevolnici economici cărora le- a dat naștere tocmai liberalismul în materie de economie politică.

De teapa aceasta sunt toate planurile de reformă și organizare ale d- lui C. A. Rosetti.

1882) Guvernul cari ni trebuie.

Eminescu apără partidul conservator de învinuirea de reacționarism. Întoarcerea sufletului spre trecut e numai o dragoste pentru vremurile de altădată, nu- i o dorință ca acele vremi să se întoarcă:

partidul conservator e conștient de această imposibilitate.

Adevărul e că, viața noastră publică e decăzută. Ceia ce ne trebuie e un guvern onest. Indiferent de felul guvernului, indiferent de vederile lui, ceea ce se cere e ca el să ofere toate garanțiile de probitate și să smulgă statul din mână naturilor catilinare.

Articolul de fond fără titlu publicat în *Timpul* (VII) 1882, g Dec. N'a fost încă reprodus în nici o ediție a operei lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentați.

Observăm că unirea între grupurile opoziției nu- i face multă plăcere „Românului. Onorabilii confrăți găsesc că deosebirile între sinceri - liberali și sincer - conservatori sunt atât de mari încât nu e cu putință a se stabili o programă comună, că grupurile sunt una numai în negațiune , pentru a forma un partid obstrucționist ș.a.m.d. Când lipsește ideea răsare numaidecât un cuvânt nou care nu prea are înțeles, dar care ține locul ideii. „Obstrucționisti e bine și felicităm pe confrăți pentru îmbogățirea dicționarului de porecle. Trăim în țara poreclelor, ne- am deprins cu toate, încât, precum am suportat titlul de reacționari, fără a o fi, credem că putem suporta fără pagubă și pe acesta. Unde- a mers mia, mergă și suta.

Din nou ni se spune bunăoară că dorim întoarcerea stării de lucruri înainte de 1700, că „vorbit cu deliciu de un Domn român de sânge, înconjurat de- o aristocrație istorică, ba „Românul are chiar aerul de- a ne face o imputare din aceasta. Să ne- nțelegem: nu dorim nici una, nici alta.

Dar de ce n- am aminti cu iubire trecutul ? Fără îndoială vechii Domni cari și- a întins armele până- n Dunăre și Nistru, ei, „scut creștinătății precum [i]i numea biserica și evul mediu, n- au existat pentru a face rușine generației actuale, și acea aristocrație, cu independența ei de caracter, cu curajul ei, ale cărei privilegii consistau în datorii către țară mai grele decum alții aveau a le purta, asemenea n- ar fi vro pagubă dac' ar exista și astăzi. Dar de la părerea de rău după veacuri trecute de neatârnare până la dorința nerealizabilă de- a restabili trecutul e o mare deosebire.

Daca ne place uneori a cita pe unii din Domnii cei vechi nu zicem cu asta că vremea lor se mai poate întoarce.

Nu. Precum lumina unor stele ce s- au stins de mult călătorește încă în univers, încât raza ajunge ochiul nostru într- un timp în care steaua ce au revărsat- o nu mai există, astfel din zarea trecutului mai ajunge o rază de glorie până la noi, pe când cauza acestei străluciri, tăria sufletească, credința, abnegațiunea nu mai sunt. Degeaba pitici moderni ar îmbrăca zalele lor mâncate de rugină daca nu pot umplea sufletele cu smerirea și credința celor vechi.

Ci nu de ei poate fi vorba când discutăm ceea ce se petrece în zilele noastre; nu virtuțile lor de eroi și de sfinți pot fi măsura virtuților confiscate ale ilustrațiilor actuale. Nu abnegațiunea, onestitatea vulgară, care e dator s- o aibă orice om de rând, nu eroismul, sentimentul celei mai simple datorii, iată ceea ce căutăm în zădar la adversarii politici. Nu restabilirea trecutului; stabilirea unei stări de lucruri oneste și sobre, iată ținta la care se mărginește oricine din noi.

Este sau nu adevărat că prezidentul acestei Adunări a numit- o compusă din oameni vrednici de pușcărie și carantină ? Este sau nu adevărat că nu există, între șefii partidului chiar, nimenea care să crează în onestitatea acestui partid ? Daca n- ar fi decât această mărturisire, ea ar fi îndeajuns pentru a face cu neputință perpetuarea la guvern a unor asemenea elemente. Stigmatizați de chiar șefii lor cu epitetul de putregaie și de oameni corupți, orice ar pretinde că vor să facă de acu- nainte, la ce ne putem aștepta de la ei ? Din coada de câine sită de mătăasă nu se face. Corupția dinlăuntrul partidului, vânătoarea brutală după aur și influență ar fi motive îndeajuns pentru ca toți oamenii de bine, fie chiar deosebiți în principii, să se unească în contră- le , nu pentru a opune reforme la reforme, ci pentru a restabili domnia celei mai vulgare onestități , celui mai vulgar spirit de echitate. Nu poate o nație să fie pururea condusă de ne- adevăr și de corupțiune. Nu i se poate spune zi cu zi ce

progrese enorme face, în același timp în care membrii ei sunt scoși în vânzare ca vitele la târg. Nu se poate vorbi de sporirea averii publice în același timp în care populațiunea decrește pe un pământ roditor și înzestrat cu toate de natură. Nu se poate vorbi de progresul luminii când nici trei la sută nu știu citi și scrie.

Când toate concurg pentru a dovedi că domnia ignoranței și cupidității privilegiate e cu neputință în România și că ceea ce se cere înainte de toate e un guvern onest, ni se spune că unii din opoziție sunt prea liberali, alții prea reacționari și că o unire între ei nu e cu putință. Noi credem însă că sunt o sumă de lucruri cari n-au a face cu subtilitățile teoretice ale deosebirii între principii liberale și conservatoare. Asemenea deosebiri nu mai pot exista între partide de vreme de principiile supreme nici nu sunt în discuție. Nu e în discuție alegerea între monarhie și republică, nu drepturile sau datoriile cetățenilor, nu Constituția; o luptă pentru religia politică nu mai e la loc și cu cale de vreme ce problemele ei sunt rezolvate prin legile actuale, prin Constituția actuală. Toată discuția asupra unor lucruri ce nici nu sunt în cestiune, nici formează pentru cineva obiectul vreunei controverse e stearpă, fără soluțiune practică, și, după cât știm, nu preocupă pe nimeni și nu de ea e vorba.

Ceea ce simțim cu toții însă sunt relele reale cari bântuie țara, rele cari nici au a face măcar cu principiile conservatoare sau cu cele liberale și pentru a căror înlăturare nu se cere dialectică și oratorie, ci muncă, echitate și adevăr.

Mizeria materială și morală a populațiunilor, destrăbălarea administrației, risipa banului public, cumulul, păsurile, corupția electorală, toate acestea n-au a face, la dreptul vorbind, cu cutari sau cutari principii de guvernământ. Oricare ar fi guvernul și oricare vederile sale supreme, corupția și malonestitatea trebuie să lipsească din viața publică; oricare ar fi, pe de altă parte, religia politică a unui guvern, ea nu-i dă drept de a se servi de nulități venale, de naturi catilinare, de oameni de nimic pentru a governa. Chiar numai tendința, clar formulată, ca statul să fie guvernat de oameni de cea mai elementară probitate și să 'nceteze de a fi mărul de ceartă între cavaleri de industrie și de facem-treburi, cuprinde un întreg program față cu aceia cari nu cred în nimic și pentru cari principiile politice n-au fost decât pretexte de a parveni și de a se îmbogăți.

1882) Materialuri etologice.

Articolul e în bună parte o polemică a lui Eminescu cu Nicu Xenopol, criticul literar al foii liberale *Românul*. Totuși articolul e deosebit de important prin faptul că ni se arată în el părerile lui Eminescu asupra originii lui nobile și românești, și pe de altă parte, prin aceia că avem însăși mărturia lui Eminescu că teoria păturii superpuse a luat ființă prin propria-i observare a societății noastre și prin cunoașterea realităților sociale în urma călătoriilor făcute de el în toate provinciile locuite de Români.

Articolul sub titlul *Materialuri etologice privind în parte și pe d. Nicu Xenopol, criticul literar de la Pseudo-Românul* a apărut sub propria semnătură a lui Eminescu în *Timpul* (VII) 1882, 8 Aprilie, pp. II-III. N'a fost reprodus încă în nici o ediție a lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentați.

D. Nicu Xenopolos, criticul literar de la „Românul”, binevoiește a se juca de a baba oarba cu cititorii Telegrafului - fundescu " în socoteala mea. Se prefăce a se supăra pe un pasaj din darea mea de seamă asupra novelelor lui Slavici; s-a supărat în realitate pe alt pasaj și sfârșește prin a mă face bulgar și a descrie după cum îi place esteriorul și deprinderile mele.

Ceea ce spune d. N. Xenopolos în privirea mea sunt creațiunile unei fantazii nervoase, escitate prin lovirea ce i-am aplicat-o în darea mea de seamă. Căci dumnealui nu s-a supărat pe ceea ce citează „Telegraful” ci pe un pasaj pe care nu-l citează și care e următorul:

„Și noi am avea ceva de citat în contrarium la teoria d- lui Maiorescu: romanurile genealogice ale lui Emile Zola. Ar fi interesant a se constata ce minți, dar mai cu seamă ce caractere s-ar naște din încrucișarea rasei ovreiești cu cea neogrească, încrucișare ce se

operează uneori în România. Fără îndoială amestecătura între două rase egal de vechi, egal de decrepite fizic și moralicește, ar produce niște exemplare de caracterologie patologică care ar fi o adevărată pepinieră pentru viitorul redacțiunii pseudo- Românilui".

Asta dar v-a supărat, onorabile, iar nicidecum, după cum vă prefăceți , aluziile la cafeneaua Procope. Ați văzut în acest pasaj, ceea ce și este în el, o aluzie la originea dv., lucru de care mi-a părut că trebuie să v-aduc aminte și iată de ce.

În critica d-voastră asupra novelelor lui Slavici citesc următoarele:

Acolo unde d. Slavici voiește să facă spirit el devine nesuferit.

.. Stilul parcă, merge pe brânci și nuvela e atât de lungă încât chiar nemții au zis că putea să fie mai scurtă.

...Nu era nevoie, pentru a explica, să inventăm o teorie ad-hoc, aceea a romanului țărănesc, precum a făcut-o d. Titu Maiorescu în studiul său Literatura română etc.

Astfel toată atitudinea dv. e de sus în jos, ca și când ați avea a da seama despre scrierile unor oameni inferiori d-voastră; e scrisă cu acea cârnire din nas proprie scriitorilor izraeliți din toate țările, cu acea suficiență care se crede superioară oricui. În acest instinct de suficiență greco-ovreiască am lovit prin pasajul de mai sus. Dar cine ești d-ta pentru ca, de la vârsta care- o ai și cu cunoștințele ce nu le ai, să-ți fie permis a-ți da aere de superioritate?

Cine ești?

Ceea ce nu puteți tăgădui a fi, pentru că nu puteți tăgădui fizionomia, nici o puteți șterge cu buretele .

De aceea v-ați și supărat foc pe spusele mele căci adevărul doare pe când eu nu mă supăr deloc de modul cum se reflectă persoana mea în ochii d-tale, căci de la așa oglindă nici nu mă pot aștepta la alt reflex. Dar acest reflex nu schimbă deloc realitatea; el nu mă oprește de-a fi dintr-o familie nu numai *română*, ci și nobilă neam de neamul ei ?să nu vă fie cu supărare , încât vă asigur că între strămoșii din Țara de Sus a Moldovei, de cari nu mi-e rușine să vorbesc, s-or fi aflând poate țărani liberi, dar jidani, greci ori păzitori de temniță măcar nici unul. Deși eu însumi nu dau în genere nici o importanță acestor lucruri, ele sunt reale și se pot schimba tot atât de puțin ca și evreul d-voastră fizic și intelectual.

Acelele aceste de flagelare le voi repeta de câte ori voi avea să lovesc în instinctele bastarde ale acelor străini, romanizați de ieri de alaltăieri, cari privesc toate în țara aceasta „de sus în jos”. Unul abia sfârșește liceul, vine să vândă mărunțișuri și suliman la București, îi merge rău o negustorie și s-apucă de alta: de negustoria literară.

Și acea fizionomie de frizor nu s-apucă doar să critice ceva de-o seamă cu el; nu, de Alecsandri se leagă.

D. N. Xenopulos învață *doppia scrittura* și alte lucruri atingătoare de negoț în străinătate, dar, întors aci, s-apucă de negoț estetic în coloanele „Pseudo- Românilui”, judecând iar de sus în jos autori de cari nici nu e în stare să-și deie bine seama.

C-un cuvânt, nu în d. Xenopulos *in abstracto* am lovit, ci în defectele înnăscute rasei, cari nu se pot schimba. Aceste defecte trebuiesc temperate , trebuiesc intimidat prin lovituri dureroase, pentru a nu deveni stricătioase vieții noastre publice.

Dar această lămurire ce i-o dau d-nului mai sus citat n-ar avea nici o valoare, căci nu credem ca evreul său fizic, pe care-l drapează fără îndoială cu mai multă eleganță decât eu partea mea muritoare, să intereseze tocmai mult pe cititor. Această lămurire [î]mi dă mie ocazia de-a mă rosti asupra unui adevăr pe care-l cred neștrămutat și care-mi pare de cea mai mare importanță pentru dezvoltarea ulterioară a poporului nostru.

Am avut neplăcuta datorie căci pentru individ poate deveni o continuă neplăcere ?de-a constata un adevăr despre care mă mir că nu-l formulară alții înaintea mea, de vreme ce plutea în aer și se impunea de sine însuși, de-a constata adecă că tocmai în România poporul românesc n-a ajuns decât cu rare excepții *de-a da expresie ființei sale proprii*. În viața publică, în școli, în literatură chiar s-a superpus o promiscuitate etnică, din părinți ce nu vorbeau în casa lor românește, și această pătură superpusă e cuprinsă de-un fel de daltonism intelectual față cu calitățile unuia din cele mai inteligente și din cele mai drepte popoare, poporul românesc.

Întâmplarea m- a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul românesc, din apele Nistrului începând, în cruciş şi-n curmeziş , pân- în Tisa şi-n Dunăre, şi am observat că modul de- a fi, caracterul poporului este cu totul altul, absolut altul decât acela al populaţiunilor din oraşe din care se recrutează guvernele, gazetarii, deputaţii ş.a.m.d. Am văzut că românul nu seamănă nicăiri nici a C.A. Rosetti, nici a Giani, nici a Carada, nici a Xenopulos, că acest popor e întâi, fizic, cu mult superior celor numiţi mai sus, intelectual asemenea, căci are o inteligenţă caldă şi deschisă adevărului, iar în privirea onestităţii cugetării şi înclinărilor e incomparabil superior acestor oameni. Am observat şi mai mult: că clasa veche superioară, rea - bună cum o fi fost, seamănă în toate cu mult mai mult poporului; că are mai multă francheţă de caracter şi incomparabil mai multă onestitate, că sunt în ea rămăşiţe de vrednicie dintr- o vreme anterioară epocii fanarioţilor.

Se putea oare să nu conchid că pătura superpusă de roşii nu e nici româna de origine, nici asimilabilă măcar? Dovada cea mai strălucită despre aceasta mi- a dat- o banchetul d- lui C.A. Rosetti, la care mesenii erau într- adevăr de- o stranie, de- o absurdă promiscuitate.

Din citirea izvoarelor istorice m- am convins că în decursul evului mediu, care pentru noi a încetat cu venirea fanarioţilor, n- am avut clasă de mijloc decât ca slabe începuturi şi că această clasă ?escepţie făcând de olteni şi ardeleni e cea mai mare parte de origine străină. De aci abia am putut să- mi explic revoluţia socială petrecută în zilele lui Cuza Vodă, al cărei apogeu e sub domnia lui Carol îngăduitorul. Este în realitate nimic mai mult, nimic mai puţin decât proclamarea perpetuă a predominării elementelor străine asupra poporului istoric, compus încă până azi din ţărani mici şi mari. Odată ajuns la această convingere, totul era hotărât pentru mine; era o datorie de a fi şi de- a rămânea în partea poporului istoric, din care însumi fac parte, şi în contra păturii superpuse de venetici.

M-am convins că acea ură în contra trecutului, acea aruncare în apă a tuturor tradiţiilor, acel abis creat între trecutul de ieri şi prezentul de azi nu e un rezultat organic şi necesar al istoriei române, ci ceva factice şi artificial.

Nu omul *in abstracto* se mişca în d. C.A. Rosetti în contra boiarilor , ci greul: nu omul *in abstracto*, Fundescu, înjură în Telegraful", ci ţiganul din el; nu talentul înnăscut al d- lui Xenopulos îşi dă în coloanele „Pseudo- Românului" un aer de superioritate, luând cam peste picior novelele lui Slavici sau o teorie a lui Maiorescu, ci „jidanul " din el îşi dă aceste aere. Caracterul din nefericire se moşteneşte.

Un popor bătrân şi unul tânăr sunt două ramuri din copacul omenirii, dar cari s- au despărţit de mult şi s- au deosebit de mult. Vai de poporul tânăr, cu instincte generoase, cu inteligenţă mlădioasă şi primitoare de adevăr, când vine în atingere cu uscăturile omenirii, cu resturi de popoare vechi cari au trecut prin toate mizeriile unei civilizaţii stinse, cu acele resturi în care vertebre şi cranii sunt osificate şi condamnate la o anume formă, resturi intelectual sterpe, fizic decăzute, moraliceşte slabe şi fără de caracter. Toată viaţa publică a poporului tânăr se viciază, moralitatea lui decade, inteligenţa lui sărăceşte şi se usucă. Nu e nici un pericol pentru români de - a - şi asimila rase tinere de orice origine ar fi, dar un pericol mare de- a asimila rase bătrâne, cari au trecut prin o înaltă civilizaţie şi prin mare corupţie, şi cari în decursul vieţii lor şi- au pierdut pe de- a pururea zestrea sănătăţii fizice şi morale.

Şi cum să nu fie așa? Plebea aceasta e recrutată din Bizanţ, din împărăţia grecească a Răsăritului. Trebuie să- şi reprezinte cineva istoria acestei împărăţii, mia de ani de crime scârboase, de mizerii, de demagogie, trebuie să- şi aducă aminte că era împărăţia în care taţii îşi desvirginau fiicele, copilul scotea ochii părintelui, părintele copilului, în care căsătoria era o batjocură, în care suflet şi trup erau venale , şi atunci va vedea că nişte cauze cari au durat o mie de ani nu e cu putinţă să nu se fi întrupat, să nu se fi materializat în rasa de oameni ce trăia acolo. Legea cauzalităţii e absolută; ceea ce s- a petrecut ca cauză o mie de ani în Bizanţ şi până azi a trebuit să treacă în organizarea fizică şi morală a acelu neam, s- a încuibat în privirea vicleană, chiorâşă şi mioapă , în fizionomia de capră, în înclinarea de- a avea cocoaşă. Cu viclenia din privire corespunde daltonismul intelectual pentru orice bun moral, fie onoare, fie demnitate, fie adevăr; cu înclinarea cocoaşei fizice corespunde cocoaşa morală. Căci cine nu

minte niciodată e natura. Când pune- n două picioare o caricatură, ea știe foarte bine de ce- a pus- o; și ceea ce ea fizic condamnă la uriciune e și moralicește urât și trebuie să culmineze în Tetzis și în Scarvulis , connaționali ai celor mai mulți dintre roșii.

Această opinie nu este numai a mea. Vestitul etnograf francez Lejean contestă acestei rase orice putință de onestitate, iar un autor modern vorbește astfel despre ea:

Grecul nu se bucură în România de nume bun. Oamenii avuți dintre ei sunt aproape fără excepție jucători de cărți și de o completă imoralitate sexuală ; ceea ce le dă oarecare aparență de oameni de societate este politețea lor prospăită. Din clasele de jos ale acestui popor se recrutează în România cei mai mulți escroci, pungași, hoți și ucigași.

Cât despre *funcționarul* grec, la el e totul de vânzare pentru bani și sperjuriul nu e pentru el o faptă condamnabilă . Dacă evreilor poloni cată să li se conteste orice morală, grecului trebuie să i se conteste și mai mult încă, căci nu cred ca neogrecul să afle în dicționarul său vorba moralitate. Atacuri nocturne și hoții la drumul mare se comit mai cu seamă de acești oameni și, fiindcă cei mai mulți advocați sunt asemenea greci, nu se descopere în genere nimic sau, dacă se și descopere, i se dă drumul hoțului să fugă sau se achitează , pretextându- se că nu se poate proba nimic în privire- i .

Grecul începe cu lada de portocale ce le precupețește și încetează prin a fi dublu și triplu milionar. În acest timp *conștiința nu joacă la el nici un rol*; el devine evlavios abia după ce averea e pusă bine în lada de fier. Pentru a câștiga această avere, el nu se sfiește de nici un mijloc și oricare- i permis după opinia lui, moral sau imoral, onest sau malonest, drept sau criminal. (V. R. Henke , *Rumanen* , pag. 37, 38).

Din cele ce preced d. N. Xenopulos se va fi convins cât de puțin mă poate atinge ori supăra ceea ce spune despre mine.

D- sa îmi face onoarea de a- mi batjocori scrierile. [Î]i pot spune că singura insultă gravă ce mi- ar putea- o aduce ar fi de- a mă lăuda în coloanele "Pseudo- Românului". Lauda în acel organ, pentru care însuși numele poporului nostru e o marfă ce se vinde pe 20 bani numărul, o asemenea laudă m- ar face să mă îndoiesc de mine însumi și să cred c- am început a fi de- o teapă intelectuală și morală cu roșii. Și aceasta m- ar durea, căci nu știu să fi greșit ceva lui Dumnezeu și oamenilor pentru a merita o atât de amară pedeapsă. Pentru a mă curăți de vina de a fi lăudat în organul în care a fost lăudați și cei ce și- au înfrânt până și jurământul și onoarea militară la 11 februarie ar trebui să intru în sfântul fluviu Gange și să mă închin, recitând imne ale Vedelor, scrise în sfintele începuturi, când omul era încă adevărat ca natura și natura adevărată ca omul.

1882) Progresul real și cel fictiv.

Eminescu contestă realitatea progresului la noi în țară. El nu găsește producții de valoare în domeniul științific, nici o dezvoltare însemnată a industriei. Societatea noastră contractează necesități nouă, dar nu contractează și aptitudini nouă. La calitățile ce se transmit prin ereditate se adaugă altele căpătate prin adaptabilitate, dar aceasta cere timp. Neținându- se seamă de legile dezvoltării firești, ajungem la o stare ca aceea a noastră când exigențele prezentului sunt disproporționat de mari față de calitățile trecutului.

La noi nu există un progres real rezultat dintr'o dezvoltare firească a organismului social. Numai culorile negre din Dante ar putea reda adevărata stare din administrație, parlament, viața economică. Mizeria e generală, rassa decade. Pricina e clasa conducătoare ale cărei trebuințe sunt prea mari față cu starea noastră de popor incult și agricol.

Articol de fond fără titlu apărut în *Timpul* (VII) 1882, 12 Octombrie. N'a fost încă reprodus în nici o ediție a operelor lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentați.

De câte ori contestăm realitatea progresului ce se pretinde că România l- ar fi făcut în decursul celor din urmă treizeci de ani avem fericirea a vedea pe confrății de la „Românul” înmulțind în mod considerabil numărul frazelor

durate în favorul partidului roșu, calificându- se rezultatele pseudocivilizației cu fel de fel de epitete mari, dându- ni- se nouă numele de reacționari, legitimiști etc. E țara poreclelor .

Rolul confrăților e comod, al nostru cam ingrat: ei se adresează suficienței oamenilor, căci aceștia sunt pururea predispuși a crede tot ce li se spune de bine de ei, pe când noi nu măgulim pe nimeni, ci facem apel la spiritul lor de adevăr.

Daca se găsesc instrumente pentru a măsura fenomene atât de simple cum e urcarea și scăderea căldurii, să nu se fi aflând nici un chip pentru a măsura gradul de cultură a unui popor? Am dori în simplitatea noastră să ni se enumere marii oameni cari ar fi făcut la noi descoperiri în mecanică ori în chimie, ori în genere pe terenul științelor naturale, pe care descoperirile sunt lesne de făcut din cauza vastității domeniului lor. Am dori să ni se enumere operele de fond apărute în țară de 30 de ani încoace, ca să vedem gradul de cultură. Nimic din toate acestea. Buni bucuroși dacă apare câte- o carte *elementară*, în care autorul a știut cel puțin să traducă bine, să- și aproprieze într- un mod cuviincios știința altora. Chiar cazul acesta e extrem de rar și constituie aproape un merit. Cele mai multe cărți, chiar elementare, dovedesc din contra că autorii lor nu sunt în stare nici să înțeleagă texte străine, necum să producă ceva de la dânsii.

O a doua măsurătoare a gradului de cultură este dibăcia unui popor de- a substitui forței musculare agenți naturali, de- a crea și întrebuința mașini. Și aci vom constata că mașinile introduse sunt în genere puse în mișcare de mecanici străini și că românul e întrebuințat ca lucrător cu brațul.

Acest nivel de cultură scăzut și sus și jos n- ar fi o nenorocire absolută. Un popor incult care tinde cu stăruință, însă gradat, de- a ajunge la civilizație, care se deprinde el însuși zi cu zi a- și apropria îndemnările și cunoștințele altora, ajunge în adevăr să egaleze pe ceilalți. Dar la aceasta nu gândește nimenea. Lucrul la care aspiră toți este a se folosi numai de avantajele civilizației străine, nu însă a introduce în țară condițiile de cultură sub cari asemenea rezultate să se producă de sine.

Natura omenească și natura organică însă își au economia lor, care nu se poate ignora decât în detrimentul vitalității. Când o societate contractează necesități nouă ca a noastră ea trebuie să contracteze totodată și aptitudini nouă. Un organism e rezultanta a două puteri opuse: a eredității, principiul conservator, prin care rasa și individul păstrează și transmite la urmași calitățile cari i- au fost favorabile în lupta pentru existență, și a adaptabilității, principiul progresiv, prin care rasa caută a- și apropria aptitudini nouă, ce i le impune noul mediu înconjurător .

Dar pentru ca adaptabilitatea să câștige calitățile nouă se cere timp. Mediul social și economic în care un popor trăiește nu trebuie schimbat peste noapte, ci încet, pentru ca oamenii să aibă timpul necesar să se adapteze condițiunilor nouă. Daca reforme și schimbări vin peste noapte, ca la noi, cu aruncarea în apă a oricărei tradiții, se ajunge unde am ajuns noi. Calitățile din trecut devin insuficiente pentru a susține exigențele prezentului, bilanțul puterilor risipite întrece pururea pe- al celor puse la loc, organismul își încheie socoteala sa zilnică cu deficite cari se traduc în morbiditate și în mizerie.

A sconta viitorul e lesne, și cămătarul cel mai facil e timpul. Un copil poate avea plăcerile bărbatului, o nație incultă rezultatele civilizației, dar cu ce preț ? Cu acela al degenerării și al stingerii timpurie, căci scontul pe care- l face timpul e mai scump decât oricare altul.

Din cauza acestui punct de vedere, adevărat pentru totalitatea ființelor organice, suntem numiți reacționari. E matematic sigur cu toate astea că tot ce se face fără o dezvoltare paralelă a culturii în zadar se face, că orice progres real se operează nu în afară, ci înlăuntrul oamenilor și că, cu cât aparențele nejustificate ale progresului sunt mai mari, cu atât regresul real câtă să fie și el mai simțitor.

Și acest regres e foarte mare, orice s- ar zice; e un regres organic care atinge sănătatea, făptura fizică, bunul trai, bunele moravuri, c- un cuvânt întreaga constituțiune fizică și morală a populațiunilor noastre.

Ceea ce ne dă dreptate nu sunt fără îndoială lungile articole de fond ale „Românului”, în

care se vorbește de civilizațiune, de libertate, ca de bunuri câștigate de liberalism pentru poporul nostru, ceea ce ne dă dreptate în contra voinței noastre și din nenorocire e realitatea. Chiar de - am voi să calomniem, nu putem. De - am voi să zugrăvim lucrurile mai rele decum sunt condeiul nostru abia e 'n stare a atinge umbra realității. Pentru a putea exagera ceea ce se 'ntâmplă în țară, în Parlament, în administrație, în viața economică și morală a imensei majorității a poporului, ar trebui cineva să 'mprumute colorile negre din *Infernul* lui Dante.

Și oare nu este această Românie pentru poporul ei propriu un adevărat infern ? Am dori să treceți granița pe oriunde poftiți, să ne spuneți unde veți găsi atâta boală, atâta mizerie, atâta rău trai și totodată atâta gol sufletesc ca la populațiunile din țara noastră. Un corespondent al „Românului” compara, pe la Slănic, pe grănicerii noștri cu cei austriaci, români și unii, români și alții; cei din urmă însă rumeni și sănătoși, cei denți tipuri clasice de morbiditate și mizerie. Astfel stă cu toată populația. E lesne a înfrumuseța lucrurile, dar ceea ce nu se schimbă prin teorii și tirade e realitatea. Se vede că redactorii „Românului” n-au ochi de văzut, n-au oglindă în care să se uite.

În unele județe populația scade, în cele mai multe stagnează și s-apropie de scăderea absolută, numai în câteva de- a lungul Dunării, prin locuri mai puțin populate, sporește. E verisimil că nici școala nu ajută în contra mizeriei. Ea poate ridica un popor sărac, dar sărăcia dispune de condiții de existență; unde e mizerie acolo condițiile de existență sunt nefavorabile, cel miser se zbate în zadar, puterile cheltuite sunt pururea superioare celor reproduse, el sfârșește prin a se istovi, prin a-și slei viața în silințe zădarnice.

Și de ce aceste condiții de existență lipsesc ? Pentru că poporul are un guvern cu mult prea scump pentru nivelul lui de cultură; pentru că trebuințele claselor lui superioare sunt cu mult prea numeroase ca munca lui să le poată satisface, pentru că e un popor incult, agricol, ce fusese menit a trăi poate o sută de ani încă, în condiții mai primitive pentru a ajunge numai la dezvoltarea agriculturii, pe când trebuințele statului și ale societății sunt moderne, ultramoderne chiar: sunt ale unui stat industrial; pentru că în locul vechei organizări, care nu costa aproape nimic, avem azi o nouă aristocrație, cu totul improductivă, de sute de mii de oameni cu aspirațiuni imense, cu capacități nule.

E acum vina noastră dacă această pseudocivilizație, această înmulțire a trebuințelor fără o sporire paralelă a aptitudinilor economice și intelectuale, s-a îmbrăcat sub forma liberalismului, s-a numit liberalismul din România ? Arătăm atât rezultatele cât și cauza; o facem după îndreptarul unui adevăr valabil pentru lumea organică. Dacă rezultatele sunt de netăgăduit, dacă cauza e asemenea stabilită, de puțin interes e de- a ne da porecla de reacționari sau legitimiști. Lucrurile rămân din nefericire așa cum sunt, chiar dacă cerul ar fi o hârtie și marea o cerneală, pentru a dovedi contrariul în contra evidenței probe nu există.

1882) "Timpul" și problema țărănească.

La acuzația Românilor că conservatorii au o atitudine nepatriotică în chestia tocmelelor agricole, Em-nescu arată că *Timpul* întotdeauna a fost apărătorul țăranilor și că'n chestia țărănească a pus toată patima de care erau capabili colaboratorii. Eminescu recunoaște că țăranul e păstrul caracterului național, întrupează tinerețea etnică și totuși noi nimic n'am făcut pentru el.

Eminescu arată apoi cum înțeleg conservatorii să fie aplicată legea tocmelelor agricole și cum trebuie să-și înțeleagă misiunea lor oamenii politici.

Articol de fond fără titlu publicat în *Timpul* (VII) 1882, 18 Februarie. N'a fost încă reprodus în nici o ediție a lui Eminescu afară de aoeia a clasicilor comențați. Am lăsat la o parte începutul articolului, neavând interes ideologic.

„Românul de ieri spune bunăoară cititorilor săi, după ce d. Maiorescu a susținut în cameră necesitatea reformei tocmelelor agricole, alegătorii săi întruniri și'l dezaprobară; că noi avem tristul curaj de- a *combate astăzi* ceea ce am *susținut ieri*; acuzând pe ministrul ce- a propus reforma, a pârsei necesitate nici noi n'o

putem nega, facem act de politică cu scopuri nemărturisite și de răi pa-rioți.

Dee- ne voie d. C. A. Rosetti a contesta cu desăvârșire ceea ce zice. Nimeni n'a dezaprobat pe Maiorescu, pentru că a susținut necesitatea reformei; nimeni din noi n'a tăgăduit această necesitate; nimeni n'a acuzat pe d. ministru pentru că a propus reforma. *Cum* a propus- o, asta a fost chestiunea; asupra modului am insistat și l- am găsit revoluționar și propriu a agrava, nu a ușura situația. Dar modul *cum* se face un lucru e în toate celea esențial. Cântă pe violină Don Pablo de Sarasate și cântă pardon de expresie, și onor. Costinescu. *Cum* cântă'unul și altul asta e chestiunea.

— D. C. A. Rosetti voiește reforma magistraturii. Și noi o voim, dar cum? Noi cerem numirea prin concurs de titluri și vechime de serviciu, precum și inamovibilitatea; d. Rosetti voiește să fie aleasă de garda orășănească a venerabilului autor de versuri neogrecești, Serurie. În privința necesității reformei ne înțelegem deci cu onor. d. Rosetti, dar în modul cum pricepem unul și altul lucrurile, ne cam deosebim, n'ar fi cu bănat, și încă binișor.

Și noi am voi răul țăranului?

Dar dacă, de ani încoace, a fost foae care'n- nenumărate rânduri s'a ocupat cu de- a mărunțul și se va ocupa încă de soarta țăranului, acea foae a fost *Timpul*. Numai răposatul Bolliae a mai scris poate cu atâta convingere ca și noi în chestiunea aceasta și colecția din anul trecut și din cel curent e față pentru ca oricine să se convingă că e poate singura chestiune în care am scris cu toată patima de care e capabilă inima noastră, cu toată durerea și cu toată mila pe care ne- o inspiră tocmai țăranul, acest unic și adevărat popor românesc.

El căruia nu- i dăm nimic în schimb, păstrează prin limbă și datini unitatea noastră națională; el e păstrul caracterului nostru în lumea aceasta franțuzită și nemțită, el e singurul care de zece veacuri n'a desperat de soarta noastră în Orient. Așa chilos și greoiu cum este, e o parte de rezistență în el; pe care nimeni n'o poate sfărâma nimeni îndupleca. Lipit în Basarabia, de colosul ucigător de nații al Rusiei, el, neamul răsător al lui Miron Costin, își bate joc de muscali sub nasul lor, parc'a lui ar fi împărăția Muscalului. În Ardeal scoate cusur Ungurului și Neamțului; pretutindeni întruparea tinereții etnice, pretutindeni simțințindu- se și fiind superior celor ce- l înconjoară.

Și noi i- am voi răul?

Dar dovada cea mai vie e istoria recentă chiar. Două din trei părți a întreg pământului României îl dădea Regulamentul organic în posesiunea țăranului, în schimbul a 22 zile de lucru pe an. Astăzi? Sub domnia banului cosmopolit și a posesiunii cosmopolite, d. C. A. Rosetti e silit să prevază în lege ca cel puțin 2 zile pe săptămână să rămână pe seama țăranului, ca să- și cultive pământul său propriu. Va să zică nu 22 de zile ale regulamentului, ei 220 de zile ale erei liberale, înzecit' atâta cât muncea înainte, muncește astăzi și e mai sărac de cât oricând.

Și cine e de vină dacă țăranul nostru nu mai e la largul lui?

Cine, decât reformatorii cari au voit să'ndrepteze datinele așezate de Domnii cei vechi și adunate în această privire în Regulament?

Cine decât inovatorii cari credeau a putea inventa o altă țară, cine decât cei ce au introdus, trebuințe străine, legiuri străine, mode străine, cine decât cei ce fără știință de carte și fără; seriozitate morală s'au improvizat în stăpânitori ai acestei vechi și bine cuvântate țări? Nu ne mai silească d. C. A. Rosetti a repeta crudele adevăruri despre plebea nesățioasă de străini și semi- străini, pe care i- a înțolit din sudoarea aceluiaș țăran, pe care se prefac azi a- l compătimi, căci, când ajungem a vorbi de ea, d- sa știe fără

îndoială din experiență că tot fanatismul nostru de rasă se deslănțue atunci și că praful se alege din gheșeftarii și patrioții de meserie cari- l servesc.

Așa dar încă odată: voim reforma legii țocmelelor, dar nu cum o voește d. Rosetti, căruia nu tocmelele, ci popularitatea și vrajba socială- i umblă prin cap. O voim cu serioase și amănunțite studii, cu păstrarea celor două principii necesare în materie: libertatea transacțiunii și obligativitatea strictă a îndeplinirii; o voim de bună credință și întemeiată astfel, încât să nu mai poată fi o armă de influență electorală în mâinile guvernului.

Și fiindcă pe d. C. A. Rosetti nu- l mai putem îndrepta, am dori ca treaba copiilor săi să nu fie a realiza republica, ci aceea de- a se pune serios pe carte și pe muncă, pentru a compensa prin ele darea țăranului care- i susține. Puindu- se pe carte, studiind datinele drepte și vechi ale țării lor și ale altora, se vor convinge că mare mult bine a fost odinioară în această țară și mare mult la largul lor și în dragă voie trăiau oamenii înainte de epoca reformelor și înouiturilor; se vor convinge că statul omenesc nu e rezultatul unui *contract sinalagmatic*, ci un organism, produs de natura intimă și de înclinările unui popor și că arta politică e ca arta medicului; are să sub vină acțiunii și reacțiunii binefăcătoare a naturii, nu să impună legi *a priori* unui organism, care nu poate trăi decât în conformitate cu legile lui înăscute. Atunci se vor convinge tinerii că boala imigrării străinilor, boala simplificării muncii naționale, boala feneantismului, sunt toate a se atribui ideilor și trebuințelor nesănătoase și disproporționate, introduse în țară de minți semidocte, de barbari prospăiți.

Și... mai știi?... poate vor deveni reacționari ca și noi, poate se vor convinge că un popor tânăr nici nu e în stare a fi alt ceva decât reacționar și că demagogia și republica universală nu sunt decât semne de marasm senil la o rasă învechită în zile rele, ale carii puteri morale s'au sleit.

1883) La un an nou.

Legi eterne mișcă universul de- asupra noastră, legi eterne conduc și societățile omenești. Suntem mici pe un glob neînsemnat în univers, dar inventăm mereu mijloace ca să ne facem viața grea și dureroasă. Deși ne dăjm seama că viața- i ceva accidental, nu uităm patimile care ne mișcă. E în sufletul omenesc o ordine de lucruri tot atât de fatală ca și aceia din lumea mecanică, și astfel evenimentele care s'gudue istoria sunt inevitabile ca și evenimentele în constelația cerească.

Anul ce 'ncepe nu inspiră multă speranță, nu anunță multă bucurie. Poporul nostru este așezat între furtuna ce vine din apus spre a întâmpina pe cea de răsărit. Starea noastră nu depinde de noi, va fi determinată de alții, și totuși guvernul se ocupă cu chestiuni care au menirea să agite opinia publică. E păcat și nedemn ca 'n situația gravă în care ne aflăm, să mai jucăm comedia luptelor lăuntrice.

Articol de fond fără titlu publicat în *Timpul* (VII) 1883, 1 Ianuarie. Articol nereprodus încă în edițiile lui Eminescu afară de aceea a clasicilor comentați.

Se 'nceie și după datina noastră cu ziua de astăzi un șir de evenimente măsurate după apuneri și răsăriri de soare și fixate în memoria noastră cu cifrele acestei măsurători.

Dacă privim regularitatea fenomenelor lumii siderale și o comparăm eu nestatornicia sorții omenești, am putea crede că altceva se petrece în ceruri, altceva pe pământ. Cu toate acestea precum o lege eternă, mișcă universul deasupra capetelor noastre, precum puterea gravitațiunii le face

pe toate să plutească cu repejune în chaos, toți astfel alte legi, mai greu de cunoscut, dar supuse aceleiași necesități, de la care nu este nici abatere, nici excepție, guvernează oamenii și societățile.

Oricât de mici am fi pe acest glob atât de neînsemnat în univers, a cărui an întreg de câteva sute de zile nu e măcar un ceas pentru anul lui Neptun de șasezeci de mii de zile, totuși ce multe și mari mizerii se petrec în atât de scurt timp, cât de multe mijloace nu inventează oamenii spre a-și face viața grea și dureroasă!

S'ar crede că cu cât cunoștințele înaintează, cu cât omul câștigă convingerea despre nimicnicia lui și despre mărimea lui Dumnezeu, ar scădea deșertăciunea care este isvorul urei și al desbinărilor; că încredințându-se că nu numai nimic este, ci chiar mai puțin decât nimic, de vreme ce viața omenirii întregi este ceva accidental și trecător pe coaja pământului, mintea lui va fi isbită cu atâta adâncime de acest mare problem, încât să poată uita patimele mici cari- l mișcă, mai puțin înșenătoare decât o picătură în ocean, de cât o clipă în eternitate.

Dar nu este astfel.

Se vede că aceeași necesitate absolută, care dictează în mecanismul orb al gravitațiunii cerești, domnește și în inima omului; că ceea ce acolo ni se prezintă ca mișcare, e dincoace voință și acțiune și că ordinul moral de lucruri e tot atât de fatal ca și acel al lumii mecanice.

De aceea vedem că marile evenimente istorice, războaie cari s'gudue omenirea, deși par a atârna de decretul unui individ, sunt cu toate acestea tot atât de inevitabile ca și un eveniment în constelațiunea cerească. E drept că cei vechi n'aveau cuvânt de- a pune oroscopul și de- a judeca după situațiunea aparentă a luminilor ceea ce se va petrece odinioară pe pământ, dar cu toate acestea în naivul lor chip de- a vedea se ascundea un adevăr, acela, că precum o constelațiune e dată cu necesitate, tot astfel evenimentele de pe pământ se'ntâmplă într'un șir, pare că de mai înainte determinat.

Dacă, după constelațiunea împrejurărilor celor din urmă, am pune oroscopul anului ce vine, nu multă speranță ne- ar inspira, nu multă bucurie ne- ar face. Din nou chestiunea Orientului sau mai bine a împărțirii împărăției otomane e obiectul ce preocupă lumea politică și se poate ca evenimentele din Egipt să fi fost cel dintâiu stadiu al desfășurării chestiunii. În adevăr după înfrângerea insurecțiunii, a început a se desemna cu claritate alianța austro- germană și a se da pe față înarmările Rusiei.

Franța, gata a fi privitoare interesată la uriașa ciocnire dintre lumea slavă și cea germană, gata chiar a participa - și fata favebunt - a pierdut însă tocmai în preziua anului nou pe bărbatul care reprezenta politica ei de acțiune. Cu toate acestea, nu credem ca moartea unui om, oricâtă însemnătate suspensivă ar avea pentru evenimente, să le poată înlătura cu totul.

În acest conflict, pe care viitorul îl indică cu claritate, ce se va alege de cei mici? Poporul nostru mic este pus tocmai ca o muche de despărțire între furtuna ce vine din apus pentru a întâmpina pe cea din răsărit. Oricare ar fi soarta armelor, oricare norocul războiului, oricât de înțeleaptă va fi politica micului popor, rezultatul evenimentelor va fi totuși stabilirea unei preponderanțe politice, pururea fatală nouă, chiar dacă nu ne- ar amenința cu nimicirea totală.

Oare în preziua unor evenimente, determinante pentru soarta noastră, fac bine oamenii ce ne guvernă de- a pune chestiunea revizuirii constituției? Fac bine a propune excluderea din viața publică a elementelor celor mai luminate ale poporului, cari s'au

dovedit în toți timpii a fi și cele mai patriotice, prin suprimarea colegiului I?

Nu numai că nu fac bine, dar chiar șeful acestui guvern a recunoscut- o aceasta, căci însuși tindea la amânare reformelor, întemeindu- se pe probabilitatea evenimentelor, ce bat la poarta cetății noastre. Cu toate acestea curentul fatal de înnoituri, care e caracteristic pentru epoca de spoială în care trăim, împinge pe majoritate la punerea unor chestiuni ce nu pot decât să turbure țara și să accentueze deosebirile de interes și de partid între oameni.

Cu părere de rău cată să constatăm că, cu toată bătrânețea prematură a năravurilor, inteligența politică a acestei țări arată uneori semne de copilărie. Ca un sfinx, mut încă și cu ochii închiși, stă anul viitor înaintea noastră, dar știm bine că multe are de zis, că cumplite sunt enigmele ce le va rosti, că în prăpastie va cădea cel te nu va fi în stare să le deslege.

Iar Edipul destinelor noastre se uită în fața acestui sfinx, și în loc de a fi pătruns de seriozitatea adâncă, tragică poate a fizionomiei lui, el s'apropie de monstru pentru a- i răspunde cu... jucăriile noastre constituționale... Fără îndoială ceea ce are să se'ntâmplesse va 'ntâmpla, dar e păcat și nu e demn ca atunci, când timpurile sunt foarte serioase, un popor sa joace mica comedie a luptelor sale dinlăuntru.

- - - Sfarsit - - -